

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
Η Ευρώπη επενδύει στις αγροτικές περιοχές

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΥΠΟ – ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4

Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις
υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)

8^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 8)

ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ
ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ

ΕΙΔΙΚΟΣ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ ΚΟΝΔΥΛΙΩΝ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
Ιερά Οδός 75, Βοτανικός
118 55 Αθήνα
Τηλ: 210 5294848
Fax: 210 5294767
e-mail: elke@aua.gr

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΛΚΝ ΑΝΑΛΥΣΙΣ - ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Ε.Π.Ε.
Αριστοτέλους 11-15,
7^{ος} όροφος, 10432 Αθήνα
Τηλ: 210 5201460
Fax: 210 5230064
e-mail: lkn@lkn.gr

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 8^{ου} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

8. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 8: ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ

.....	7
8.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	7
8.2. ΚΟΙΝΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ 8ΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΣΤΟΧΟΥ	9
8.3. ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ	11
8.3.1. Χαρακτηριστικά χωρικής τυπολογίας σε επίπεδο ΕΕ.....	11
8.3.2. Ενδεικτική ομαδοποίηση Περιφερειών (NUTS 2) με βάση την απασχόληση και την ΑΠΑ 14	
8.3.3. Συμπεράσματα σε συνδυασμό των δεδομένων της χωρικής τυπολογίας σε επίπεδο ΕΕ και της ενδεικτικής ομαδοποίησης των Περιφερειών.....	16
8.3.4. Κατασκευή Συντάδων (Clusters) Περιφερειακών Ενοτήτων με ομοειδή αναπτυξιακά χαρακτηριστικά	18
8.4. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	22
8.4.1. Ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων σε επίπεδο Χώρας	22
8.4.2. Ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)	23
8.5. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ.....	26
8.5.1. Ανάλυση της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές της Χώρας	26
8.5.2. Ανάλυση της απασχόλησης σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis).....	28
8.6. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	30
8.6.1. Διάρθρωση της οικονομίας στις αγροτικές περιοχές της χώρας	30
8.6.2. Διάρθρωση της οικονομίας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)	30
8.7. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ - ΕΥΡΥΖΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ.....	38
Επίπεδο προσβασιμότητας σε χωρικό επίπεδο NUTS 3 των αγροτικών περιοχών.....	38
8.7.1. Επίπεδο προσβασιμότητας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)	43
8.7.1. Ψηφιακή κατάταξη και ψηφιακή πρόοδος σε επίπεδο χώρας – Υφιστάμενη Κατάσταση ...	46
8.7.1.1. Συνδεσιμότητα	49
8.7.1.2. Ανθρώπινο Κεφάλαιο – Ψηφιακές Δεξιότητες.....	51
8.7.1.3. Χρήση διαδικτυακών Υπηρεσιών	54
8.7.1.4. Ενσωμάτωση Ψηφιακής τεχνολογίας.....	55
8.7.1.5. Ψηφιακές Δημόσιες Υπηρεσίες.....	56
8.7.2. Ο ρόλος της ψηφιακής τεχνολογίας στην αντιμετώπιση της πανδημίας του κορωνοϊού και στη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης	57
8.7.3. Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική 2016-2021.....	58
8.7.4. Συμβολή του ΠΑΑ και του ΕΓΤΑΑ στην υλοποίηση της Εθνικής Ψηφιακής Στρατηγικής..	61
8.7.5. Rural Broadband – Αναλυτική Περιγραφή του Έργου & Αποτελέσματα	63
8.7.6. Υποδομές Υπερυψηλής Ευρυζωνικότητας ULTRA-FAST BROADBAND.....	67
8.8. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	69
8.8.1. Ανάλυση του τουρισμού σε επίπεδο χώρας	69

8.8.2.	<i>Ανάλυση του τουρισμού σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis).....</i>	70
8.9.	ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ - ΦΤΩΧΕΙΑ	73
8.9.1.	<i>Εκτίμηση του επιπέδου ευημερίας – φτώχειας των αγροτικών περιοχών</i>	73
8.9.2.	<i>Εκτίμηση του επιπέδου ευημερίας – φτώχειας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)</i>	80
8.10.	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ- ΕΝΤΑΞΗ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	81
8.11.	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	85
8.12.	ΒΙΟΚΑΥΣΙΜΑ/ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ/ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΠΡΟΙΟΝΤΩΝ /ΥΠΟΠΡΟΙΟΝΤΩΝ	86
8.12.1.	<i>Προώθηση της βιοοικονομίας και της κυκλικής οικονομίας στην ΕΕ</i>	86
8.12.2.	<i>Προοπτικές και αναμενόμενα αποτελέσματα για την βιοοικονομία και την κυκλική οικονομία - Χρήση και αξιοποίηση βιομάζας</i>	87
8.12.3.	<i>Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία</i>	88
8.12.3.1.	Συσχέτιση των στόχων του Σχεδίου Δράσης με Δράσεις στον Πρωτογενή Τομέα και την Μεταποίηση.....	89
8.12.3.2.	Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης δράσεων	90
8.12.4.	<i>Προώθηση/Υποστήριξη της Βιοοικονομίας και της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα..</i>	91
8.12.4.1.	Εθνικές στρατηγικές, πολιτικές και θεσμικό πλαίσιο για την κυκλική οικονομία και την βιοοικονομία.....	91
8.12.5.	<i>Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα</i>	93
8.12.5.1.	Συσχέτιση του πρωτογενή τομέα με υφιστάμενες πολιτικές και μέτρα του ΕΣΕΚ	93
8.12.5.2.	Προβλέψεις του ΕΣΕΚ με βάσει τις ισχύουσες πολιτικές και μέτρα - Προκλήσεις	96
8.12.5.3.	Προτεραιότητες Πολιτικής και Μέτρα του ΕΣΕΚ σχετιζόμενα με την ΚΑΠ και τον γεωργικό τομέα	102
8.12.5.4.	Μέτρα χρηματοδότησης συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης και της χρήσης των πόρων της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα σε εθνικό επίπεδο.....	114
8.12.6.	<i>Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία</i>	115
8.12.6.1.	Δράσεις σχετιζόμενες με τον πρωτογενή τομέα	116
8.12.7.	<i>Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ)</i>	119
8.12.7.1.	Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) – Περιεχόμενο και Στρατηγικές	119
8.12.7.2.	ΕΣΔΑ και Γεωργοκτηνοτροφικά απόβλητα	121
8.12.7.3.	Υφιστάμενη Κατάσταση στα πλαίσια του ΕΣΔΑ και Προβλέψεις	123
8.12.7.4.	Στόχοι Διαχείρισης και Προτεινόμενα Μέτρα	125
8.12.7.5.	Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων	129
8.12.8.	<i>Υφιστάμενη Κατάσταση και Προοπτικές της Βιοοικονομίας/Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα</i>	130
8.12.8.1.	Η Ελληνική Βιοοικονομία σε αριθμούς	130
8.12.8.2.	Παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο και δυναμικό και εμπόδια για την Ελλάδα	135
8.12.8.3.	Σύνοψη-Συμπεράσματα.....	136
8.13.	ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ «ΔΙΑΔΑΓΜΑΤΑ» ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ	139
8.13.1.	<i>Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013</i>	139
8.13.2.	<i>Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014 -2020</i>	144
8.13.2.1.	Περιοχή εστίασης 6Α) Διευκόλυνση της διαφοροποίησης, της δημιουργίας και της ανάπτυξης μικρών επιχειρήσεων, καθώς και της δημιουργίας θέσεων εργασίας (Μ06)	144
8.13.2.2.	Περιοχή εστίασης 6Β) Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές Μ07 – Μ19.	145

8.14.	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ	154
8.15.	ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 8 – ΣΥΝΟΨΗ.....	163
	<i>Προσβασιμότητα</i>	<i>164</i>
	<i>Ευρυζωνικά δίκτυα.....</i>	<i>165</i>
	<i>Βιοκαύσιμα – Κυκλική Οικονομία – Αξιοποίηση παραπροϊόντων.....</i>	<i>165</i>
	<i>Φτώχεια – Κοινωνικός Αποκλεισμός.....</i>	<i>166</i>
	<i>Τοπική Ανάπτυξη - Διακυβέρνηση.....</i>	<i>166</i>

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΣ8 «ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ».....

167

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

175

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8.1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕΤΑΒΑΛΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ CLUSTERS & SUB-CLUSTERS	175
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8.2: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ, ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ, ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΩΝ (SWOT) ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΣΤΟΧΟΥ 8 (ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ)	182

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΑΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, 2017	15
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗΣ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗΣ ΑΞΙΑΣ (ΑΠΑ) ΑΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, 2017.....	15
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.3: ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ (NUTS II) ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ & ΤΗΝ ΑΠΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ.....	17
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.4: ΔΕΝΔΡΟΓΡΑΜΜΑ ΙΕΡΑΡΧΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΣΥΣΤΑΔΩΝ.....	20
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.5: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ 5 CLUSTER.....	21
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.6: ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑ SUB-CLUSTER	22
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.7: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS).....	25
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.8: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	25
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.9: ΔΕΙΚΤΕΣ ΚΟΙΝΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ C.01 – C.10 – C.11	27
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.10: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ & ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS)	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.11: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ & ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.12: ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ, 2019	29
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.13: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ (ΑΠΑ) ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS).....	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.14: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ (ΑΠΑ) ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS)	33
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.15: ΓΕΩΡΓΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS)	36
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.16: ΓΕΩΡΓΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS)	37
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.17: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS)	44

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.18: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	44
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.19: ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΣΤΟ ΕΣΠΑ 2014 – 2020 ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΤΟΧΟ	45
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.20: ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΠΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ RURAL BROADBAND PROJECT	65
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.21: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS)	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.22: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	72
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.23: ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ - ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS).....	81
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.24: ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ - ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	81
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.25: ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ, ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΚΑΙ ΧΩΡΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ, 2019.....	84
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.26: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΟΜΑΔΕΣ (CLUSTERS)	85
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.27: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΥΠΟ-ΟΜΑΔΕΣ (SUB-CLUSTERS).....	85
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.28: ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΥΛΟΠΟΙΗΘΕΝΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΣΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΤΘ ΤΑ ΕΤΗ 2020, 2025 ΚΑΙ 2030	94
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.29: ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΑ ΜΕΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	112
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.30: ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΖΩΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ	131
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.31: ΤΙΜΕΣ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ 2014-2017	148
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.32: ΔΕΙΚΤΗΣ: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΕ ΕΚΑΤΟΜ ΕΥΡΩ (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.16)	152
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.33: ΔΕΙΚΤΗΣ: ΚΑΤΑ ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΓΧΠ (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.16 –ΕΥΡΩ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ).....	152
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.34: (ΔΕΙΚΤΗΣ: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΑΞΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΚΑΤ.ΕΥΡΩ (ΔΕΙΚΤΗΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ 10).....	153

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.1: ΜΕΡΙΔΙΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΜΕ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΠΟΛΗ, 2015	41
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.2: ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (DESI) 2020.....	48
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.3: ΕΥΡΥΖΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ ΥΨΗΛΩΝ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ (NGA)	50
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.4: ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ (ΔΕΙΚΤΗΣ DESI).....	51
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.5: ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ ΧΩΡΩΝ ΕΕ ΣΤΙΣ ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	52
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.6: ΔΕΙΚΤΗΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ESI (EUROPEAN SKILLS INDEX) ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 2016.....	52
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.7: ΧΡΗΣΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (ΔΕΙΚΤΗΣ DESI).....	54
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.8: ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ (ΔΕΙΚΤΗΣ DESI).....	55
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.9: ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ (ΔΕΙΚΤΗΣ DESI)	56
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.10: ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	64
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.11: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΛΙΝΩΝ ΑΝΑ ΤΥΠΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ (2012 – 2017)	69
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.12: ΜΕΣΟ ΙΣΟΔΥΝΑΜΟ ΚΑΘΑΡΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ, 2018.....	75
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.13: ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΚΙΝΔΥΝΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ, 2019.....	76
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.14: ΠΟΣΟΣΤΟ ΚΙΝΔΥΝΟΥ-ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΦΑΙΡΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ, 2018.77	
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.15: ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, 2019.....	78
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.16: ΠΡΩΡΗ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ, 2019 ...	79
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.17: ΝΕΟΙ ΠΟΥ ΔΕΝ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΔΕΝ ΦΟΙΤΟΥΝ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΙ ΔΕΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΟΥΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ, 2019	80
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.18: ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΠΟΥ ΓΕΝΝΗΘΗΚΕ ΕΚΤΟΣ ΕΕ, 2019	83

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.19 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΗ ΕΝΤΑΣΗΣ ΕΚΠΟΜΠΩΝ.....	97
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.20: ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΜΕΙΩΣΗΣ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΕΤΟΣ 2005 (ΕΞΑΙΡΟΥΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΕΚΠΟΜΠΩΝ LULUCF).	98
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.21: ΚΑΘΑΡΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ/ΑΠΟΡΡΟΦΗΣΕΙΣ GHG (ΣΕ ΚΤCO ₂ ΕQ) ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ LULUCF ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΧΡΗΣΕΩΝ ΓΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1990-2017 (ΠΗΓΗ: 2019 ΕΤΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ GHG ΣΤΗΝ UNFCCC).....	99
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.22: ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΚΠΟΜΠΩΝ ΑΕΡΙΩΝ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ ΠΟΥ ΕΝΤΑΣΣΟΝΤΑΙ ΕΝΤΟΣ ΣΕΛΕ ΕΩΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 2030 ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΡΩΝ.....	100
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.23 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΚΠΟΜΠΩΝ CO ₂ ΑΝΑ ΤΟΜΕΑ ΕΩΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 2030 ΓΙΑ ΤΟ ΣΕΝΑΡΙΟ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΡΩΝ.	101
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.24: ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΗΣ ΛΙΓΝΟΚΥΤΤΑΡΙΝΟΥΧΑΣ ΒΙΟΜΑΖΑΣ ΑΝΑ ΠΗΓΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2030	134
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.25: (Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ 6).....	150
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8.26 : ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΙΧΑΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΤΟ 2017 ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΗ.....	162

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 8.1: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΣΕ ΧΩΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS 3, 2015	11
ΧΑΡΤΗΣ 8.2: ΒΑΘΜΟΣ «ΑΓΡΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ» ΣΕ ΧΩΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS 2, 2015	13
ΧΑΡΤΗΣ 8.3: ΧΩΡΙΚΗ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS 3, ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ, ΕΝΔΙΑΜΕΣΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	14
ΧΑΡΤΗΣ 8.4: ΟΜΑΔΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΜΕ ΟΜΟΕΙΔΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	19
ΧΑΡΤΗΣ 8.5: ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ (ΒΕΛΤΙΣΤΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ), ΣΕ ΧΩΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS3, 2014	39
ΧΑΡΤΗΣ 8.6: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΕ ΕΠΙΒΑΤΙΚΕΣ ΠΤΗΣΕΙΣ, ΣΕ ΧΩΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS3, 2018	40
ΧΑΡΤΗΣ 8.7: ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΒΑΣΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΕ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	43
ΧΑΡΤΗΣ 8.8: ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΟΙΚΙΣΜΩΝ ΠΟΥ ΣΥΝΘΕΤΟΥΝ ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ RURAL BROADBAND PROJECT	65
ΧΑΡΤΗΣ 8.9: ΑΕΠ (ΣΕ ΜΑΔ) ΑΝΑ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ ΣΕ ΧΩΡΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ NUTS3, 2017	74
ΧΑΡΤΗΣ 8.10: ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΧΑΡΤΗΣ 8.11: ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ.....	131
ΧΑΡΤΗΣ 8.12: ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΒΙΟΝΤΙΖΕΛ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ 2017	132
ΧΑΡΤΗΣ 8.13: ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΛΙΓΝΟΚΥΤΤΑΡΙΝΟΥΧΑΣ ΒΙΟΜΑΖΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	134

8. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 8: ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ

8.1. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η σύνταξη της SWOT ανάλυσης του όγδοου ειδικού στόχου που εξυπηρετεί την χωρική (territorial) διάσταση της ΚΓΠ ενσωματώνοντας την προώθηση της βιοοικονομίας και έμμεσα την ψηφιακή μετάβαση των αγροτικών περιοχών μέσω της προσέγγισης SMART VILLAGE ενέχει την δυσκολία που απορρέει από τα πολύ διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και την περιορισμένη ύπαρξη στατιστικών δεδομένων σε κατώτερο από το NUTS 2 διοικητικό-χωρικό επίπεδο.

Για την υπέρβαση της δυσκολίας αυτής υιοθετήθηκε μια διπλή προσέγγιση που βασίζεται:

(i) στην ανάλυση με βάση την τυπολογία της Ε.Ε (κυρίως αγροτικές, ενδιάμεσες αγροτικές, κυρίως αστικές) με την αξιοποίηση των τιμών των σχετικών δεικτών πλαισίου και δεδομένων από την Εθνική Στατιστική Αρχή και την EUROSTAT σε επίπεδο NUTS 2.

(ii) στην ανάλυση σε επίπεδο NUTS 3 (περιφερειακή ενότητα) με την αξιοποίηση πληθώρας μη δημοσιοποιημένων στατιστικών δεδομένων από την Εθνική Στατιστική Αρχή με βάση τα οποία έγινε cluster analysis (ανάλυση συστάδων) με στόχο τον προσδιορισμό ομάδων περιφερειακών ενοτήτων με ομοειδή αναπτυξιακά χαρακτηριστικά από την οποία προέκυψαν τέσσερις ομάδες περιοχών (περιοχές ύφεσης, ανθεκτικές περιοχές, τουριστικές περιοχές, ανακάμπτουσες περιοχές). Στην ανάλυση ως διακριτή «ομάδα» συμπεριελήφθηκε η Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης λόγω της βαρύνουσας σημασίας που έχει στην γεωργική παραγωγή της χώρας. Από την ανάλυση εξαιρέθηκαν οι Περιφερειακές Ενότητες της Περιφέρειας Αττικής λόγω των πολύ διαφορετικών τιμών των στατιστικών δεδομένων που παρουσιάζουν σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες της χώρας. Η ανάλυση αναδεικνύει τις σημαντικές διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και τις παραμέτρους που συμβάλλουν στην αναπτυξιακή δυναμική, παρέχοντας την δυνατότητα εστίασης και καλύτερης χωρικής στόχευσης των παρεμβάσεων του Στρατηγικού Σχεδίου.

Τα στατιστικά δεδομένα που εξετάστηκαν αφορούν στις μεταβολές των δημογραφικών χαρακτηριστικών, την διάρθρωση της απασχόλησης, την διάρθρωση της οικονομίας με μεγαλύτερη ανάλυση του πρωτογενή τομέα και του τουρισμού, δείκτες ευημερίας, την προσβασιμότητα, το φυσικό περιβάλλον, και, τέλος, κοινωνικούς δείκτες.

Εκτενής ανάλυση με βάση τα δεδομένα των δεικτών DESI γίνεται για την ανάδειξη του βαθμού υστέρησης αλλά και των προοπτικών για την ψηφιακή μετάβαση στις αγροτικές περιοχές. Παρουσιάζεται η συμβολή της ΚΓΠ στην επέκταση των ευρυζωνικών υποδομών στις αγροτικές περιοχές και η υφιστάμενη Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική με στόχο τον προσδιορισμό του ευρύτερου πλαισίου για την εφαρμογή της στρατηγικής Smart Village αλλά και των δυνατοτήτων/ περιορισμών για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στις αγροτικές περιοχές.

Η προώθηση της βιο-οικονομίας αποτελεί ένα νέο πεδίο παρεμβάσεων και στοχοθέτησης της ΚΓΠ, ενώ αποτελεί και έναν τομέα ελάχιστα ανεπτυγμένο στην Ελλάδα με ιδιαίτερα φτωχές επιδόσεις στην αξιοποίηση ΑΠΕ από τη γεωργία και την δασοκομία, όπως εκτενώς παρουσιάστηκε στην SWOT ανάλυση του 4ου ειδικού στόχου.

Σημείο εκκίνησης είναι η ανάδειξη του πλέγματος των σχέσεων γεωργίας, δασοκομίας με την βιοοικονομία και η ανάδειξη των δυνατοτήτων που παρέχει η προώθηση της κυκλικής οικονομίας σαν νέας οικονομικής δραστηριότητας στις αγροτικές περιοχές. Η ανάλυση περιλαμβάνει την εκτενή περιγραφή των προτεραιοτήτων της ΕΕ στον τομέα της κυκλικής οικονομίας όπως αυτές αποτυπώνονται στο σχετικό Σχέδιο Δράσης, τις Εθνικές στρατηγικές προτεραιότητες όπως αυτές αποτυπώνονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ενέργεια και το Κλίμα, την Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική οικονομία, το Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων και τους σχετιζόμενους με την «γεωργία¹» - δασοκομία ποσοτικούς στόχους που αυτά περιλαμβάνουν. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των ποσοτικών δεδομένων (υφιστάμενη κατάσταση και προοπτικές) της βιοοικονομίας στη χώρα.

Για την κατάρτιση της ανάλυσης SWOT αξιοποιήθηκαν επίσης τα διδάγματα (lessons learned) από την εφαρμογή των σχετιζόμενων με την στοχοθέτηση του 8ου ειδικού στόχου παρεμβάσεων της προγραμματικής περιόδου 2007-2013 (Άξονες 3 «Βελτίωση της ποιότητας ζωής» και 4 «Leader») και της τρέχουσας προγραμματικής περιόδου 2014-2020 (6^η Προτεραιότητα για την Αγροτική Ανάπτυξη, Π6: Προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της μείωσης της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές).

Τέλος, στην ανάλυση SWOT περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα της διαβούλευσης με τους εταίρους.

Τα συμπεράσματα από την ανάλυση των τιμών των δεικτών πλαισίου και του συνόλου των στατιστικών δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ, τα ευρήματα της cluster analysis, οι εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τα FACT SHEET, τα πορίσματα μελετών διεθνών οργανισμών (OECD Territorial Review DRAFT REPORT REGIONAL POLICY FOR GREECE POST 2020), τα διδάγματα από την εφαρμογή των Προγραμμάτων Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 και 2014-2020 και εισροές από τις απόψεις/θέσεις που καταγράφηκαν στη διαβούλευση συνθέτουν το εσωτερικό περιβάλλον (το οποίο πηγάζει από το πλαίσιο (προγραμμάτων, θεσμών και εμπλεκόμενων φορέων) των μέχρι σήμερα παρεμβάσεων στον άξονα της τοπικής/χωρικής ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών) και με βάση το οποίο προσδιορίζονται τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες.

Οι ευκαιρίες και οι κίνδυνοι για τις αγροτικές περιοχές υπερβαίνουν το πεδίο παρεμβάσεων της ΚΓΠ. Οι Στρατηγικές Προτεραιότητες της Ε.Ε. (εκτός ΚΓΠ), το Ενωσιακό και Εθνικό θεσμικό πλαίσιο, οι δυνατότητες που παρέχονται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ε.Ε , το Ταμείο Ανάκαμψης, το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης, οι επιπτώσεις του COVID 19 συνθέτουν το εξωτερικό περιβάλλον της SWOT ανάλυσης με βάση το οποίο προσδιορίζονται οι ευκαιρίες και οι απειλές.

¹ Ως γεωργία αναφέρεται η φυτική και ζωική παραγωγή.

8.2. ΚΟΙΝΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ 8ΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΣΤΟΧΟΥ

Ο όγδοος ειδικός στόχος εξυπηρετεί σε επίπεδο Στρατηγικού Σχεδίου τον τρίτο γενικό στόχο της ΚΓΠ που είναι: **η ενίσχυση του κοινωνικοοικονομικού ιστού των αγροτικών περιοχών.**

Στο παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται το σύνολο των Κοινών Δεικτών Πλαισίου που αφορούν στον Ειδικό Στόχο 8.

Δείκτες Κοινού Πλαισίου Context Indicator (PMEF)			Δείκτες Επιπτώσεων Impact Indicator
C.06 Employment rate (C.05 Ποσοστό απασχόλησης)			I.22 Contributing to jobs in rural areas: Evolution of the employment rate in predominantly rural areas
Σύνολο (15-64 ετών)	%	56,5 (2019)	
Άνδρες (15-64 ετών)	%	65,9 (2019)	
Γυναίκες (15-64 ετών)	%	47,3 (2019)	
* αγροτική (αραιοκατοικημένη) (15-64 ετών)	%	59,2 (2019)	
Σύνολο (20-64 ετών)	%	61,2 (2019)	
Άνδρες (20-64 ετών)	%	71,3 (2019)	
Γυναίκες (20-64 ετών)	%	51,3 (2019)	
C.09 Gross Domestic Product (GDP) per capita (C.08 Κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ)			I.23 Contributing to growth in rural areas: Evolution of GDP per head in predominantly rural areas
Σύνολο	Δείκτης ΜΑΔ (ΕΕ των27 = 100)	68,5 (2018)	
* αγροτική	Δείκτης ΜΑΔ (ΕΕ των27 = 100)	55,5 (2016)	
C.11 Gross value added (GVA) (C.10 Διάρθρωση της οικονομίας (ΑΠΑ))			
Σύνολο	Σε εκατ. ευρώ	163.101,3 (2019)	
πρωτογενής	% του συνόλου	4,3 (2019)	
δευτερογενή	% του συνόλου	17,5 (2019)	
τριτογενής	% του συνόλου	78,2 (2019)	
αγροτική	% του συνόλου	25,3 (2017)	
ενδιάμεση	% του συνόλου	18,2 (217)	
αστική	% του συνόλου	56,5 (2017)	
%C31 Tourism Infrastructure (C30 Τουριστικές υποδομές)			
κλίνες σε συλλογικές εγκαταστάσεις	Αριθμός κλινών	1.340.451,0 (2018)	
αγροτική	% του συνόλου	75,5 (2018)	
ενδιάμεση	% του συνόλου	19,3 (2018)	
αστική	% του συνόλου	5,3 (2018)	
C.01 Population numbers (C.01 Πληθυσμός)			I.24 A fairer CAP

Δείκτες Κοινού Πλαισίου Context Indicator (PMEF)			Δείκτες Επιπτώσεων Impact Indicator
σύνολο	Κάτοικοι	10.724.599 (2019)	(Distribution of CAP support)
αγροτική	% του συνόλου	31,3 (2019)	
ενδιάμεση	% του συνόλου	23,5 (2019)	
αστική	% του συνόλου	45,2 (2019)	
C.02 Population density (C.04 Πληθυσμιακή πυκνότητα)			
σύνολο	Κατ. / km2	82,4 (2016)	
αγροτική	Κατ. / km2	41,00 (2016)	
C.03 Age structure of the population (C.02 Ηλικιακή διάρθρωση)			
σύνολο < 15 ετών	% συνολικού πληθυσμού	14,4 (2018)	
σύνολο 15 - 64 ετών	% συνολικού πληθυσμού	63,8 (2018)	
σύνολο > 64 ετών	% συνολικού πληθυσμού	21,8 (2018)	
αγροτική <15 ετών	% συνολικού πληθυσμού	13,9 (2018)	
αγροτική 15 - 64 ετών	% συνολικού πληθυσμού	61,8 (2018)	
αγροτική > 64 ετών	% συνολικού πληθυσμού	24,3 (2018)	
C.04 Total area (C.03 Έδαφος)			
σύνολο	Km2	131.694 (2016)	
αγροτική	% της συνολικής έκτασης	62,6 (2016)	
ενδιάμεση	% της συνολικής έκτασης	31,7 (2016)	
αστική	% της συνολικής έκτασης	5,7 (2016)	
C.05 Land cover (C.31 Κάλυψη της γης)			
ποσοστό γεωργικής γης	% της συνολικής έκταση	39,0 (2018)	
ποσοστό φυσικού βοσκότοπου	% της συνολικής έκταση	7,4 (2018)	
ποσοστό δασικής γης	% της συνολικής έκταση	31,9 (2018)	
ποσοστό μεταβατικής δασώδους και θαμνώδους έκτασης	% της συνολικής έκταση	4,5 (2018)	
ποσοστό (ημι-)φυσικής γης	% της συνολικής έκταση	7,8 (2018)	
ποσοστό τεχνητής γης	% της συνολικής έκταση	4,8 (2018)	
ποσοστό υγρότοποι & υδάτινες επιφάνειες	% της συνολικής έκταση	1,5 (2018)	
C.10 Poverty rate (C.09 Ποσοστό φτώχειας)			I.25 Promoting rural inclusion: Evolution of poverty index in rural areas
Σύνολο	% συνολικού	31,8	

Δείκτες Κοινού Πλαισίου Context Indicator (PMEF)			Δείκτες Επιπτώσεων Impact Indicator
	πληθυσμού	(2018)	
* αγροτική αραιοκατοικημένη)	% συνολικού πληθυσμού	35,2 (2018)	

8.3. ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ

8.3.1. Χαρακτηριστικά χωρικής τυπολογίας σε επίπεδο ΕΕ

Σημείο εκκίνησης της SWOT ανάλυσης είναι ο «ορισμός» των αγροτικών περιοχών λόγω των διαφορετικών κριτηρίων που χρησιμοποιούνται για τον ορισμό τους. Για λόγους συγκρισιμότητας των στοιχείων στην παρούσα ανάλυση χρησιμοποιείται η τυπολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που ταξινομεί τις περιοχές σε Κυρίαρχα Αγροτικές, Ενδιάμεσες Αγροτικές και Κυρίαρχα Αστικές.

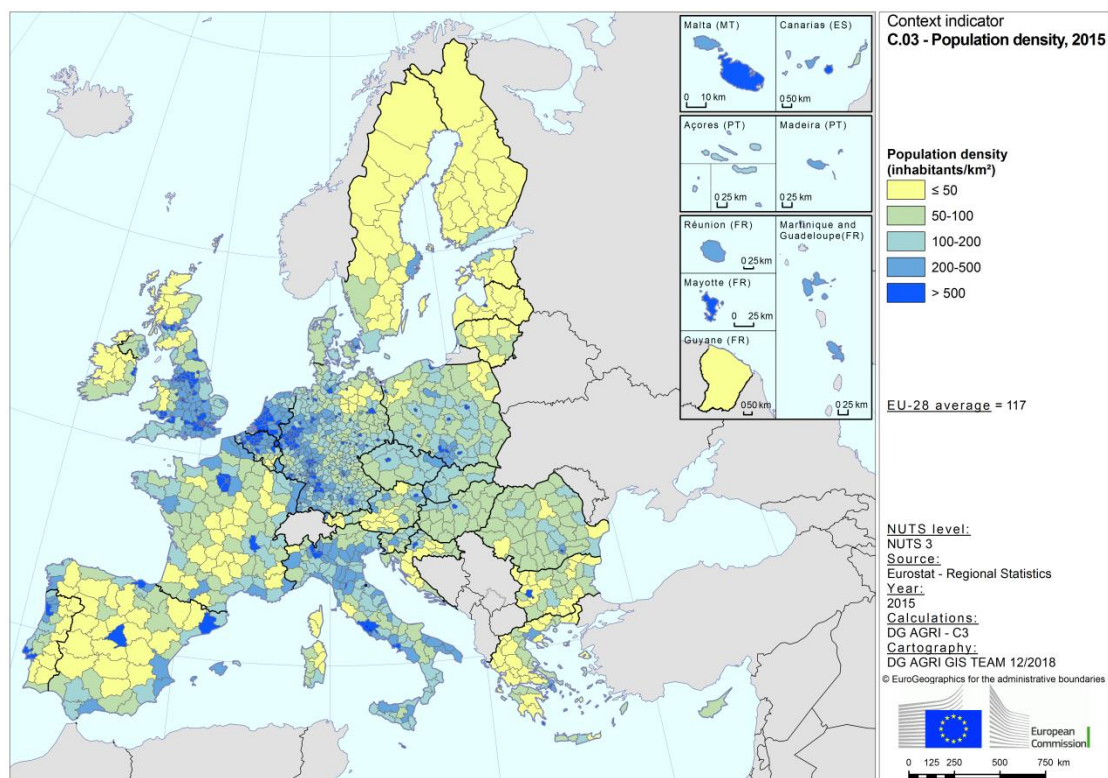
Η υιοθέτηση του ορισμού της Ε.Ε για την εδαφική τυπολογία των περιοχών με δεδομένη την πολύ μεγάλη έκταση που καταλαμβάνουν οι κυρίαρχα αγροτικές και ενδιάμεσα αγροτικές περιοχές στη χώρα μας, σε συνδυασμό με την πολύ μεγάλη αύξηση της συμβολής του τριτογενή τομέα στην οικονομία ως απόρροια κυρίως του τουρισμού την τελευταία δεκαετία αλλά και των επιπτώσεων της δεκαετούς οικονομικής κρίσης που ανέδειξε την «ανθεκτικότητα» των αγροτικών περιοχών, δημιουργεί τον κίνδυνο εξαγωγής εσφαλμένων συμπερασμάτων για την αναπτυξιακή δυναμική των αγροτικών περιοχών που χαρακτηρίζονται από μεγάλη ποικιλομορφία, ενώ παρουσιάζουν και διαφορετική αναπτυξιακή δυναμική μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων (NUTS 3) ακόμα και εντός της ίδιας Περιφέρειας (NUTS 2).

Στα ανωτέρω θα πρέπει να προστεθεί η τρέχουσα εμπειρία της τουριστικής κρίσης ως απόρροια της πανδημίας του COVID-19, που θέτει εκ νέου την αναγκαιότητα επαναπροδιορισμού του αναπτυξιακού προτύπου που έθετε τον τουρισμό ως «μονοκαλλιέργεια» και αποτελούσε την πρωτεύουσα οικονομική δραστηριότητα σε σημαντικό αριθμό των κυρίαρχα αγροτικών περιοχών της χώρας.

Για την υπέρβαση των προβλημάτων αυτών υιοθετήθηκε μια ανάλυση δύο επιπέδων. Στο πρώτο επίπεδο η ανάλυση βασίζεται στις τιμές των δεικτών πλαισίου, ενώ σε δεύτερο επίπεδο χρησιμοποιούνται δεδομένα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής και επιχειρείται η ομαδοποίηση των αγροτικών περιοχών με βάση το αναπτυξιακό προφίλ τους σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας (NUTS 3).

Βασική παράμετρος που εξηγεί εν μέρει την αναπτυξιακή υστέρηση των αγροτικών περιοχών, όπως αυτή αποτυπώνεται στους δείκτες κοινού πλαισίου, είναι η πολύ χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα τους όπως αποτυπώνεται στον χάρτη (επίπεδο NUTS 3) που ακολουθεί.

Χάρτης 8.1: Πληθυσμιακή πυκνότητα σε χωρικό επίπεδο NUTS 3, 2015

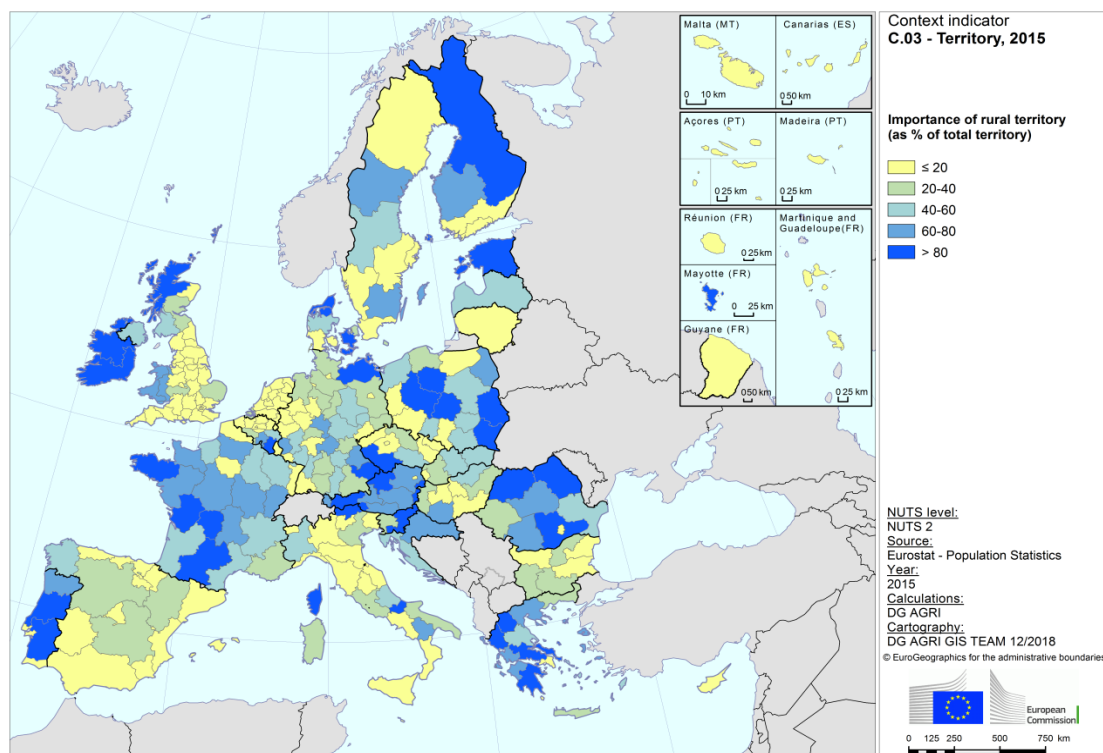

Πηγή: Eurostat – Regional Statistics

Το 62,6% της συνολικής έκτασης της χώρας εντάσσεται στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές, το 31,7% στις ενδιάμεσες αγροτικές και μόνο το 5,7% στις κυρίαρχα αστικές περιοχές (δείκτης C04 -2019). Παρατηρείται σημαντική απόκλιση σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε -28 όπου οι κυρίαρχα αγροτικές περιοχές καλύπτουν το 43,8% (Ελλάδα 62,6%), οι ενδιάμεσες αγροτικές το 45,5% (Ελλάδα 31,7%), ενώ τέλος οι κυρίαρχα αστικές στην Ε.Ε -28 καλύπτουν το 10,7%, ποσοστό σχεδόν διπλάσιο της Ελλάδας (5,7%).

Στο χάρτη που ακολουθεί παρουσιάζεται ο βαθμός «αγροικότητας» σε επίπεδο NUTS 2 (Περιφέρειες).

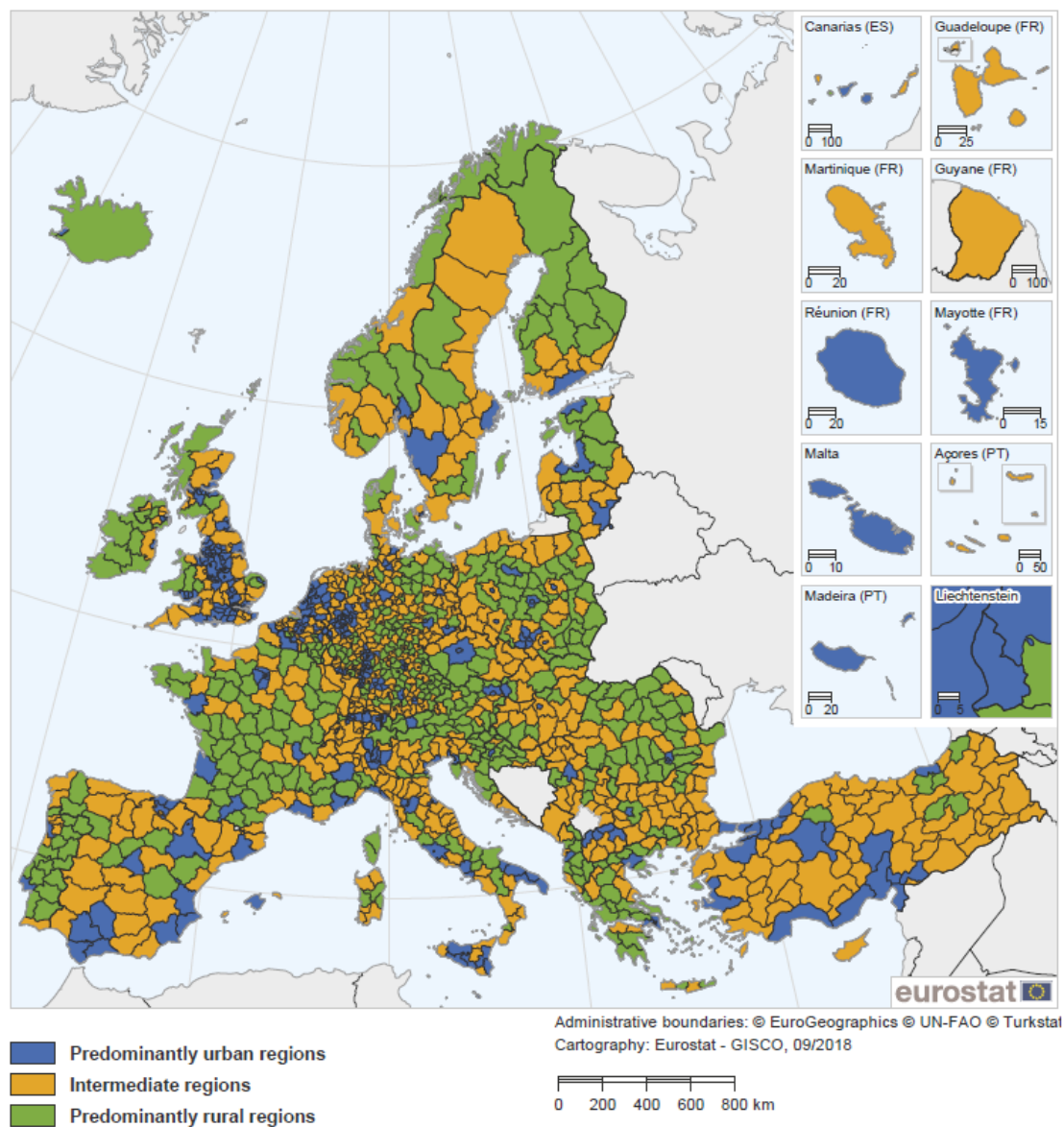
Χάρτης 8.2: Βαθμός «αγροτικότητα» σε χωρικό επίπεδο NUTS 2, 2015

Πηγή: Eurostat – Regional Statistics

Στον χάρτη που ακολουθεί παρουσιάζεται η ταξινόμηση σε επίπεδο NUTS 3 (Περιφερειακή Ενότητα) των περιοχών στις τρεις κατηγορίες (κυρίως αγροτικές, ενδιάμεσες αγροτικές και αστικές).

Χάρτης 8.3: Χωρική ταξινόμηση σε επίπεδο NUTS 3, με βάση την τυπολογία των κυρίαρχα αγροτικών, ενδιάμεσων αγροτικών και κυρίαρχα αστικών περιοχών

Πηγή: Eurostat – Methodological manual on territorial typologies 2018 edition

8.3.2. Ενδεικτική ομαδοποίηση Περιφερειών (NUTS 2) με βάση την απασχόληση και την ΑΠΑ

Η κατάταξη στις επιμέρους κατηγορίες περιοχών βασίζεται αποκλειστικά σε πληθυσμιακά κριτήρια χωρίς να λαμβάνονται υπόψη άλλοι παράμετροι όπως η διάρθρωση της οικονομίας και της απασχόλησης στους επιμέρους οικονομικούς τομείς. Διαχρονικά η βαρύτητα του πρωτογενή τομέα τόσο σε όρους απασχόλησης όσο και συμβολής στη δημιουργία Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) βαίνει μειούμενη σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην Ελλάδα με βάση τα πλέον πρόσφατα δεδομένα απασχόλησης και διάρθρωσης της οικονομίας που υπάρχουν μόνο σε επίπεδο Περιφέρειας διατηρείται σε μεγάλο βαθμό η σύνδεση του πρωτογενή τομέα με τον βαθμό «αγροικότητας» των Περιφερειών. Ενώ είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι σχεδόν το 54%² του Γεωργικού Εισοδήματος βασίζεται στις άμεσες ενισχύσεις.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζεται η διάρθρωση της απασχόλησης και της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας στις 13 Περιφέρειες (NUTS 2).

Πίνακας 8.1: Κατανομή απασχόλησης ανά οικονομικό τομέα δραστηριότητας και ενδεικτική ομαδοποίηση Περιφερειών, 2017

KOD NUTSII	REGION	GROUP	Total employment 2017	Distribution of employment by economic sector 2017					
			Total	Primary sector		Secondary sector		Tertiary sector	
			1000 persons	1000 persons	% of total	1000 persons	% of total	1000 persons	% of total
EL	Greece		4064,0	473,1	11,6	579,2	14,3	3011,8	74,1
EL65	Peloponnisos	A > 20% Primary sector	214,9	61,6	28,7	28,0	13,0	125,4	58,3
EL51	Anatoliki Makedonia, Thraki		210,2	56,8	27,0	26,1	12,4	127,3	60,6
EL61	Thessalia		261,3	57,4	22,0	40,1	15,3	163,8	62,7
EL63	Dytiki Ellada		228,1	48,9	21,4	28,7	12,6	150,6	66,0
EL64	Stereia Ellada		194,0	39,4	20,3	42,6	21,9	112,1	57,8
EL54	Ipeiros	10% < B < 20% Primary sector	116,9	22,2	18,9	17,4	14,9	77,4	66,2
EL53	Dytiki Makedonia		90,5	15,6	17,2	21,6	23,8	53,4	59,0
EL43	Kriti		244,3	40,0	16,4	32,9	13,5	171,4	70,2
EL62	Ionian Nisia		84,0	11,8	14,0	9,7	11,5	62,5	74,4
EL52	Kentriki Makedonia		649,4	86,8	13,4	94,7	14,6	467,9	72,1
EL41	Voreio Aigaio	C < 10% Primary sector	68,6	8,7	12,6	7,7	11,2	52,2	76,1
EL42	Notio Aigaio		144,8	10,1	7,0	19,7	13,6	115,0	79,5
EL30	Attiki		1557,1	14,0	0,9	210,2	13,5	1332,9	85,6

ΠΗΓΗ: EUROSTAT, Regional data: table nama_10r_3empers

NACE rev.2 - Total = All NACE activities; Primary sector = branch A (agriculture, forestry and fishing); Secondary sector = branches B-E + F (industry + construction); Tertiary sector = branches G-I + J + K + L + M-N + O-Q + R-U.

Πίνακας 8.2: Κατανομή Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (ΑΠΑ) ανά οικονομικό τομέα δραστηριότητας και ενδεικτική ομαδοποίηση Περιφερειών, 2017

² Περεταίρω ανάλυση γίνεται στο Κεφάλαιο 1 του παρόντος Παραδοτέου 2.4 SWOT ΕΣ 1

Περιφέρειες (NUTS II)	ΟΜΑΔΕΣ	Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) - 2017(*) (Σε τρέχουσες τιμές. Σε εκατ. €)						
		ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΠΑ ανα Περιφέρεια	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	
			ΑΠΑ	(%) ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑ	(%) ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑ	(%) ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ
ΕΛΛΑΔΑ	Α > 8% ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	157.526	6.673	4,2%	27.101	17,2%	123.752	78,6%
Θεσσαλία		8.170	994	12,2%	1.596	19,5%	5.580	68,3%
Δυτική Ελλάδα		7.065	793	11,2%	1.122	15,9%	5.150	72,9%
Πελοπόννησος		7.024	669	9,5%	1.833	26,1%	4.522	64,4%
Δυτική Μακεδονία		3.465	316	9,1%	1.518	43,8%	1.631	47,1%
Ήπειρος		3.476	304	8,7%	570	16,4%	2.602	74,9%
Ανατολική Μακεδονία, Θράκη	4% < Β < 8% ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	6.071	493	8,1%	1.239	20,4%	4.339	71,5%
Στερεά Ελλάδα		7.390	584	7,9%	2.884	39,0%	3.922	53,1%
Κρήτη		7.950	577	7,3%	1.072	13,5%	6.301	79,3%
Κεντρική Μακεδονία		21.624	1.259	5,8%	4.182	19,3%	16.183	74,8%
Βόρειο Αιγαίο		2.167	123	5,7%	235	10,8%	1.809	83,5%
Ιόνια Νησιά		2.771	120	4,3%	210	7,6%	2.441	88,1%
Νότιο Αιγαίο	Γ < 4% ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ	5.371	143	2,7%	568	10,6%	4.660	86,8%
Αττική		74.981	299	0,4%	10.070	13,4%	64.612	86,2%

ΠΗΓΗ: ΕΛΣΤΑΤ, Περιφερειακοί Λογαριασμοί (2017)

(*) Προσωρινά Στοιχεία

NACE rev.2 - Total = All NACE activities; Primary sector = branch A (agriculture, forestry and fishing); Secondary sector = branches B-E + F (industry + construction); Tertiary sector = branches G-I + J + K + L + M-N + O-Q + R-U.

8.3.3. Συμπεράσματα σε συνδυασμό των δεδομένων της χωρικής τυπολογίας σε επίπεδο ΕΕ και της ενδεικτικής ομαδοποίησης των Περιφερειών

Από τα στοιχεία των ανωτέρω πινάκων σε συνδυασμό με τα δεδομένα των Χαρτών 8.1, 8.2 και 8.3 προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα.

Στο Χάρτη 8.1 απεικονίζεται σε διοικητικό επίπεδο ο βαθμός «αγροτικότητας» με βάση το ποσοστό της έκτασης που καλύπτουν οι κυρίαρχα αγροτικές περιοχές στην συνολική έκταση των Περιφερειών (NUTS 2) .

Με βάση τα δεδομένα του χάρτη οι δεκατρείς Περιφέρειες της χώρας κατατάσσονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. **Αστική** (το ποσοστό των αγροτικών περιοχών καλύπτει λιγότερο από το 20% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας). Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται μόνο η Αττική, η οποία στο σύνολο της κατατάσσεται στις αστικές περιοχές.
2. **Περιορισμένα αγροτική** (το ποσοστό των αγροτικών περιοχών καλύπτει έκταση που κυμαίνεται μεταξύ του 20-40% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Περιφέρειες της Κρήτης (περιλαμβάνει τις Περιφερειακές ενότητες Ηρακλείου και Χανίων που χαρακτηρίζονται ως ενδιάμεσες αγροτικές όπως προκύπτει από τα δεδομένα του Χάρτη 2) και της Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης κυρίως λόγω των Περιφερειακών ενοτήτων Καβάλας και Ξάνθης που εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές.

3. **Μερικώς αγροτική** (το ποσοστό των αγροτικών περιοχών καλύπτει έκταση που κυμαίνεται μεταξύ του 40-60% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Περιφέρειες της Θεσσαλίας (περιλαμβάνεται η ενδιάμεση αστική περιοχή της Μαγνησίας) και του Νοτίου Αιγαίου.
4. **Σημαντικά αγροτική** (το ποσοστό των αγροτικών περιοχών καλύπτει έκταση που κυμαίνεται μεταξύ του 60-80% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας). Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Περιφέρειες Ιονίων Νήσων, Δυτικής Ελλάδας, Κεντρικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου.
5. **Αμιγώς αγροτική** (το ποσοστό των αγροτικών περιοχών καλύπτει έκταση που υπερβαίνει το 80% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας). Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι Περιφέρειες Πελοποννήσου, Στερεάς Ελλάδας, Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας.

Από την συνδυαστική εξέταση των πινάκων και των χαρτών προκύπτουν ότι οι Περιφέρειες Πελοποννήσου, Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης, Στερεάς Ελλάδας, Δυτικής Ελλάδας και Θεσσαλίας, Ηπείρου εξαρτώνται σε πολύ βαθμό σε όρους απασχόλησης και εισοδήματος από τον πρωτογενή τομέα.

Πίνακας 8.3: Ενδεικτική συσχέτιση του βαθμού αγροτικότητας των Περιφερειών (NUTS II) με την απασχόληση & την ΑΠΑ του πρωτογενή τομέα

Τυπολογία Περιοχών	Βαθμός Αγροτικότητας Περιοχών (ΧΑΡΤΗΣ 1)	Περιφέρειες (NUTS II) (ΧΑΡΤΗΣ 1)	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΟΜΑΔΕΣ (Α-Β-Γ): % ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ	ΑΠΑ ΟΜΑΔΕΣ (Α-Β-Γ): % ΠΟΣΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ
Κυρίαρχα Αστικές	< 20%	ΑΤΤΙΚΗ	Γ < 10%	Γ < 4%
Ενδιάμεσα Αστικές	20% - 40%	ΑΜΘ ΚΡΗΤΗ	Α > 20% 10% < Β < 20%	Α > 8% 4% < Β < 8%
Ενδιάμεσες Περιοχές	40% - 60%	ΘΕΣΣΑΛΙΑ ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	Α > 20% Γ < 10%	Α > 8% Γ < 4%
Ενδιάμεσα Αγροτικές	60% - 80%	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ	10% < Β < 20% Α > 20% 10% < Β < 20% 10% < Β < 20%	4% < Β < 8% Α > 8% 4% < Β < 8% 4% < Β < 8%
Κυρίαρχα Αγροτικές	> 80%	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ ΗΠΕΙΡΟΣ ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	Α > 20% Α > 20% 10% < Β < 20% 10% < Β < 20%	Α > 8% 4% < Β < 8% Α > 8% Α > 8%

Η κατάταξη των Περιφερειών σε τρεις ομάδες βασίζεται στη σχετική ποσοστιαία συμβολή του Πρωτογενή τομέα σε όρους ΑΠΑ και Απασχόλησης στην Ομάδα Α εντάσσονται οι περιφέρειες με τιμές άνω του 20%, στην Β οι Περιφέρειες με τιμές μεταξύ 10%-20% και στην Γ οι Περιφέρειες με τιμή κάτω του 10%

Η ανάλυση, όπως προαναφέρθηκε, δεν μπορεί να παραμείνει στο επίπεδο του NUTS 2 λόγω των μεγάλων διαφορών μεταξύ των αγροτικών περιοχών που υπάρχουν σε επίπεδο Περιφερειακών Ενότητων.

8.3.4. Κατασκευή Συστάδων (Clusters) Περιφερειακών Ενοτήτων με ομοειδή αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

Για την πληρέστερη κάλυψη αλλά και την ανάδειξη κρίσιμων μεταβλητών που διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ενδεχόμενα σηματοδοτούν την ανάγκη εστιασμένων χωρικά πολιτικών η ομάδα μελέτης προχώρησε στην ομαδοποίηση των περιοχών δημιουργώντας ομάδες Περιφερειακών Ενοτήτων που έχουν ομοειδή αναπτυξιακά χαρακτηριστικά χρησιμοποιώντας τα δεδομένα του επιπέδου NUTS 3 (περιφερειακή ενότητα) σύμφωνα με τον ορισμό της EUROSTAT .

Με βάση την κατάταξη αυτή, διαφοροποιήσεις σε σχέση με την υφιστάμενη διοικητική διαίρεση σε περιφερειακές ενότητες της χώρας υφίσταται για τις ακόλουθες ενότητες με βάση τα δεδομένα της EUROSTAT :

Αργολίδας – Αρκαδίας (θεωρείται ενιαία ενότητα) |

Καρδίτσας – Τρικάλων (θεωρείται ενιαία ενότητα) |

Άρτας – Πρέβεζας (θεωρείται ενιαία ενότητα) |

Μεσσηνίας – Λακωνίας (θεωρείται ενιαία ενότητα) |

Κοζάνης – Γρεβενών (θεωρείται ενιαία ενότητα) |

Ως μεταβλητές (δείκτες) χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα σχετικά με τις παρακάτω κατηγορίες:

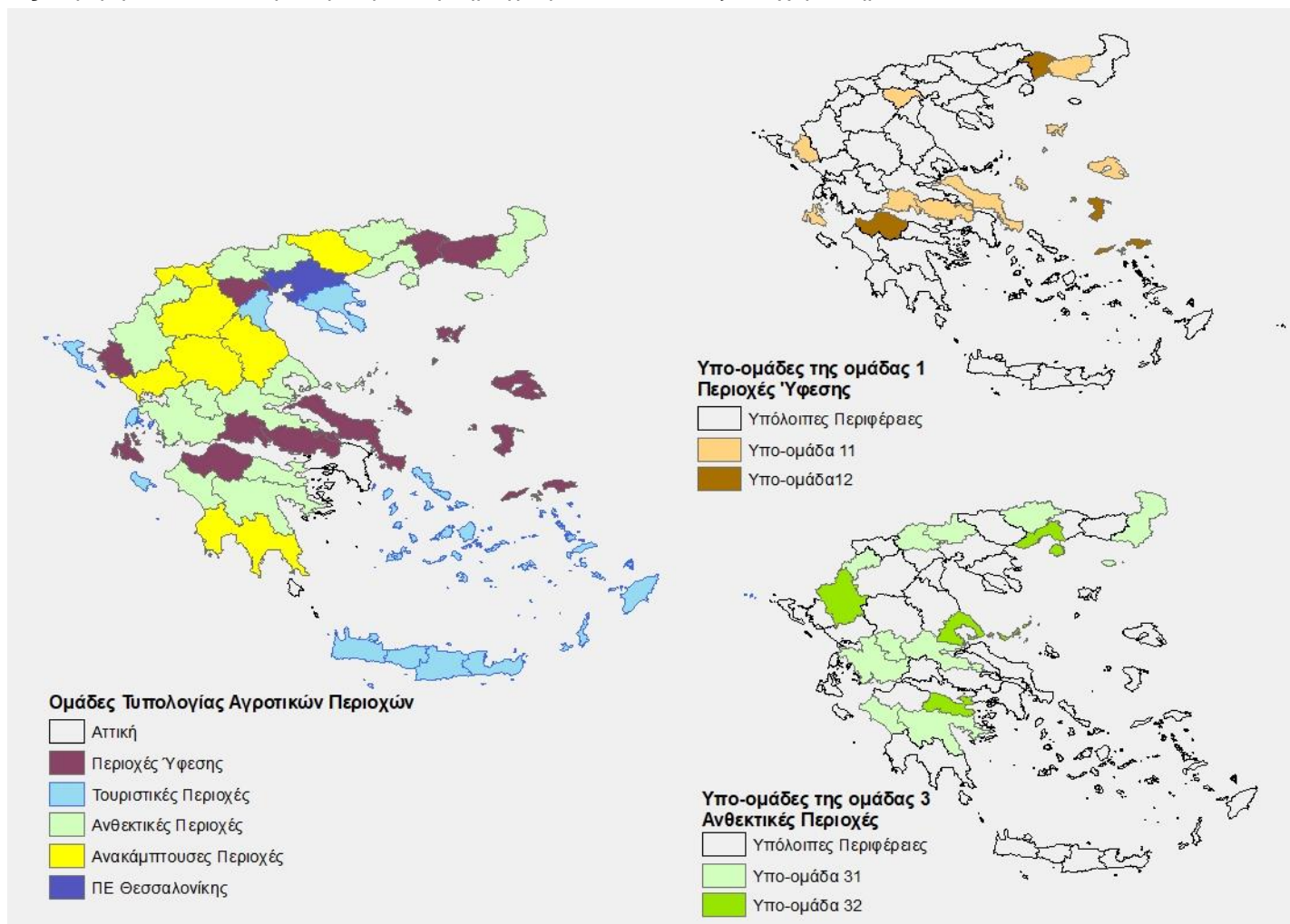
- Αγροτική παραγωγή
- Αναπτυξιακοί Δείκτες
- Δείκτες Ευημερίας
- Άλλες Οικονομικές Δραστηριότητες
- Ειδικοί Αγροτικοί Δείκτες
- Ειδικοί Περιορισμοί και Ευκαιρίες

Αναλυτικά οι μεταβλητές (δείκτες) ανα κατηγορία παρουσιάζονται στο Παράρτημα 8.1.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε είναι η ανάλυση συστάδων (cluster analysis) που περιγράφεται αναλυτικά στο Παράρτημα. Από την ανάλυση αποκλείστηκε η Περιφέρεια Αττικής λόγω των πολύ διαφορετικών χαρακτηριστικών της οικονομίας της αλλά και της ιδιαίτερης βαρύτητας που έχει στην οικονομία της χώρας, ενώ διακριτή ενότητα αποτελεί η Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης που παρά την ύπαρξη του Μητροπολιτικού Κέντρου της Θεσσαλονίκης έχει πολύ σημαντική συμβολή στη γεωργική παραγωγή της χώρας.

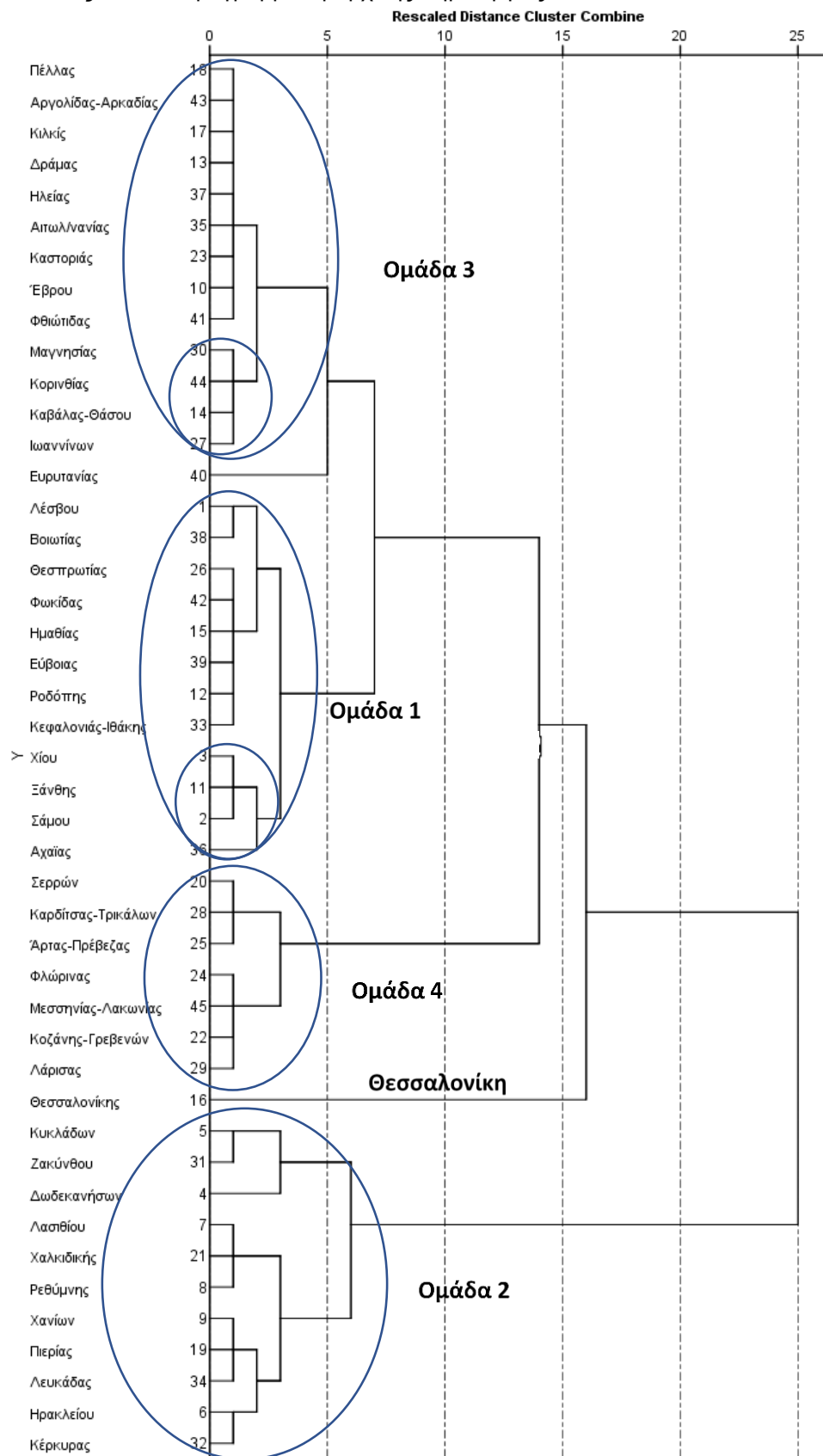
Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον χάρτη που ακολουθεί, ενώ οι ομάδες – υποομάδες περιοχών στο δένδrogramμα που ακολουθεί.

Χάρτης 8.4: Ομάδες Περιφερειακών Ενοτήτων με ομοειδή δημογραφικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

Πίνακας 8.4: Δενδρογράμμα Ιεραρχικής Δημιουργίας Συστάδων

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021-2027

Την **πρώτη Ομάδα (Cluster 1)** απαρτίζουν 12 Περιφερειακές ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την σημαντική επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην οικονομία τους και χαρακτηρίζονται ως περιοχές **Ύφεσης**. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 10 από τις 12 Περιφερειακές Ενότητες είναι κυρίως αγροτικές οι (8 συνθέτουν την υποομάδα 1.1, ενώ δύο - Αχαΐα και Ξάνθη- εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές (μαζί με τη Χίο και την Σάμο (συνθέτουν την υποομάδα 1.2).

Την **δεύτερη Ομάδα (Cluster 2)** απαρτίζουν 11 Περιφερειακές Ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την πολύ βαρύνουσα σημασία του τουρισμού στην οικονομία τους και χαρακτηρίζονται ως **Τουριστικές** περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 8 από τις 11 Περιφερειακές Ενότητες είναι κυρίως αγροτικές, ενώ τρεις (Ηράκλειο, Χανιά, Πιερία) εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές.

Την **τρίτη Ομάδα (Cluster 3)** απαρτίζουν 13 Περιφερειακές Ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την σχετική ανθεκτικότητα που επέδειξαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και χαρακτηρίζονται ως **Ανθεκτικές** περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 10 από τις 13 Περιφερειακές ενότητες (συνθέτουν την υποομάδα 3.1) είναι κυρίως αγροτικές, ενώ τρεις (Ιωάννινα, Μαγνησία, Καβάλα) εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές και μαζί με την Κόρινθο συνθέτουν την υποομάδα 3.2.

Την **τέταρτη Ομάδα (Cluster 4)** απαρτίζουν 6 Περιφερειακές Ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους ότι σημείωσαν πολύ θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα την περίοδο της κρίσης και χαρακτηρίζονται ως **Ανακάμπτουσες** περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 5 από τις 6 Περιφερειακές ενότητες είναι κυρίως αγροτικές, ενώ μόνο η Λάρισα εντάσσεται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές.

Τέλος, στην **πέμπτη Ομάδα (Cluster 5)** εντάσσεται μόνο η Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης που με βάση την τυπολογία της ΕΕ χαρακτηρίζεται ως κυρίως αστική αλλά έχει πολύ ισχυρή γεωργική παραγωγή (την υψηλότερη σε επίπεδο χώρας).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι Περιφερειακές Ενότητες που συνθέτουν κάθε ομάδα.

Πίνακας 8.5: Περιφερειακές Ενότητες των 5 Cluster

Ομάδα (Cluster) 1	Ομάδα (Cluster) 2	Ομάδα (Cluster) 3	Ομάδα (Cluster) 4	Ομάδα (Cluster) 5
ΠΕ Λέσβου ΠΕ Βοιωτίας ΠΕ Θεσπρωτίας ΠΕ Φωκίδας ΠΕ Ημαθίας ΠΕ Εύβοιας ΠΕ Ροδόπης ΠΕ Κεφαλονιάς-Ιθάκης ΠΕ Χίου ΠΕ Ξάνθης ΠΕ Σάμου ΠΕ Αχαΐας	ΠΕ Κυκλάδων ΠΕ Ζακύνθου ΠΕ Δωδεκανήσων ΠΕ Λασιθίου ΠΕ Χαλκιδικής ΠΕ Ρεθύμνης ΠΕ Χανίων ΠΕ Πιερίας ΠΕ Λευκάδας ΠΕ Ηρακλείου ΠΕ Κέρκυρας	ΠΕ Πέλλας ΠΕ Αργολίδας - Αρκαδίας ΠΕ Κιλκίς ΠΕ Δράμας ΠΕ Ηλείας ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας ΠΕ Καστοριάς ΠΕ Έβρου ΠΕ Φθιώτιδας ΠΕ Μαγνησίας ΠΕ Κορινθίας ΠΕ Καβάλας – Θάσου ΠΕ Ιωαννίνων	ΠΕ Σερρών ΠΕ Καρδίτσας – Τρικάλων ΠΕ Άρτας – Πρέβεζας ΠΕ Φλώρινας ΠΕ Μεσσηνίας – Λακωνίας ΠΕ Κοζάνης – Γρεβενών ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Θεσσαλονίκης
Περιοχές Ύφεσης	Τουριστικές Περιοχές	Ανθεκτικές Περιοχές	Ανακάμπτουσες Περιοχές	Κυρίως Αστική

Πίνακας 8.6: Περιφερειακές Ενότητες ανά Sub-Cluster

Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 11	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 12	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 31	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 32
ΠΕ Λέσβου ΠΕ Βοιωτίας ΠΕ Θεσπρωτίας ΠΕ Φωκίδας ΠΕ Ημαθίας ΠΕ Εύβοιας ΠΕ Ροδόπης ΠΕ Κεφαλονιάς-Ιθάκης	ΠΕ Χίου ΠΕ Ξάνθης ΠΕ Σάμου ΠΕ Αχαΐας	ΠΕ Πέλλας ΠΕ Αργολίδας - Αρκαδίας ΠΕ Κιλκίς ΠΕ Δράμας ΠΕ Ηλείας ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας ΠΕ Καστοριάς ΠΕ Έβρου ΠΕ Φθιώτιδας	ΠΕ Μαγνησίας ΠΕ Κορινθίας ΠΕ Καβάλας – Θάσου ΠΕ Ιωαννίνων
Περιοχές Ύφησης		Ανθεκτικές Περιοχές	

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

8.4. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

8.4.1. Ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων σε επίπεδο Χώρας

Η **πληθυσμιακή συρρίκνωση** του πληθυσμού (κυρίως λόγω γήρανσης αλλά και χαμηλής γεννητικότητας/γονιμότητας και μετανάστευσης (ιδιαίτερα νέων υψηλών προσόντων την τελευταία δεκαετία) αποτελεί ένα από τα **σημαντικότερα προβλήματα** που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μεταξύ των ετών 2014-2019 σε σύνολο Ευρωπαϊκής Ένωσης οι αστικές περιοχές σημείωσαν αύξηση του πληθυσμού τους κατά 3,8Μ€ κατοίκους³. Την ίδια περίοδο οι αγροτικές περιοχές σημείωσαν μείωση πληθυσμού κατά 800.000 κατοίκους.

Στην Ελλάδα (δείκτης πλαισίου C01) το 45,2% του πληθυσμού κατοικεί στις κυρίαρχα αστικές περιοχές (44,2% ΕΕ -28), στις κυρίαρχα αγροτικές κατοικεί το 32% και στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές το 23% του πληθυσμού. Οι **μεγάλες αποκλίσεις** σε σχέση με τους Ευρωπαϊκούς μέσους όρους παρατηρούνται για τις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές στις οποίες στην ΕΕ -28 κατοικεί το 19,2% (Ελλάδα 32%) και στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές στις οποίες στην ΕΕ – 28 κατοικεί το 36,1% (Ελλάδα 23%).

Τα ανωτέρω ποσοστά αναδεικνύουν και την ιδιομορφία του χωρικού (territorial) προτύπου ανάπτυξης της χώρας που είναι κυρίαρχα πολιτικό με την μητροπολιτική Περιφέρεια Αττικής να έχει δεσπόζουσα θέση, τον περιορισμένο αριθμό μεγάλων αστικών συγκεντρώσεων αλλά και την αδυναμία διάχυσης της ανάπτυξης προς τις αγροτικές περιοχές.

Το πρόβλημα της **γήρανσης** (δείκτης πλαισίου C013) είναι **εντονότερο** στις αγροτικές περιοχές με το ποσοστό πληθυσμού:

³ European Commission Report on the Impact of Demographic Change JUNE 2020 με εξαίρεση την Ελλάδα που σημείωσε μείωση κατά -0,6% και Λετονία -0,3% αντίστοιχα

- Των άνω των 65 ετών να ανέρχεται σε 24,3% (21,5% για το σύνολο της χώρας), ενώ στην ΕΕ- 28 στις αγροτικές περιοχές στην αντίστοιχη ηλικιακή ομάδα εντάσσεται το 20,6%, του πληθυσμού.
- Στην ηλικιακή ομάδα 15-64 ετών ανήκει το 61,9% του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών της χώρας (64% σε σύνολο χώρας), ενώ στην ΕΕ- 28 στις αγροτικές περιοχές στην αντίστοιχη ηλικιακή ομάδα εντάσσεται το 64,2% του πληθυσμού.
- Στην ηλικιακή ομάδα κάτω των 15 ετών ανήκει το 13,9% του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών (14,4% σε σύνολο χώρας), ενώ στην ΕΕ- 28 στις αγροτικές περιοχές στην αντίστοιχη ηλικιακή ομάδα εντάσσεται το 15,3% του πληθυσμού.

Οι αγροτικές περιοχές είναι ιδιαίτερα **αραιοκατοικημένες** (δείκτης πλαισίου C02) με την **πληθυσμιακή πυκνότητα** να είναι σημαντικά **μικρότερη** σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας (39,53 Κατ./km² στις αγροτικές περιοχές έναντι 81,9 Κατ./km² για τη χώρα). Η πληθυσμιακή πυκνότητα των αγροτικών περιοχών στην ΕΕ -28 είναι σημαντικά υψηλότερη ανερχόμενη σε 51,23. Κατ./ km².

Η ανωτέρω ανάλυση βασίζεται σε επίπεδο χώρας που αποτυπώνεται συνολικά το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης των αγροτικών περιοχών. Διαφοροποιήσεις όμως παρατηρούνται σε επίπεδο επιμέρους Περιφερειακών Ενοτήτων.

8.4.2. Ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων η εικόνα των δημογραφικών εξελίξεων είναι σαφώς διαφοροποιημένη. Εξετάστηκαν οι μακροχρόνιες μεταβολές πληθυσμού (1991-2018), οι βραχυπρόθεσμες (2010-2018), συνολικά και ανά ομάδα ηλικιών, οι δείκτες εξάρτησης⁴, η μέση ηλικία⁵ και η πληθυσμιακή πυκνότητα.

Η ομάδα των περιοχών **ύφεσης και τουριστικής εξειδίκευσης** παρουσιάζουν τόσο **μακροχρόνια** (1991-2018) όσο και **βραχυχρόνια** (2011-2018) αύξηση πληθυσμού κατά 7% και 20% και 1,4% και 0.8% αντίστοιχα. Αντίθετα, οι **ανθεκτικές και ανακάμπτουσες** περιοχές παρουσιάζουν **μείωση πληθυσμού** τόσο μακροχρόνια (-1% & -6%) όσο και βραχυχρόνια (-3% & -5%) αντίστοιχα. Η Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης παρουσιάζει μακροχρόνια αύξηση πληθυσμού κατά 13% αλλά βραχυχρόνια μείωση κατά 3%, αναδεικνύοντας την εντονότερη επίπτωση της οικονομικής κρίσης. Ο μεσοσταθμικός μέσος όρος μεταβολής σε σύνολο χώρας για την μακροχρόνια περίοδο είναι +6% ενώ για την βραχυχρόνια περίοδο -1%.

Σημαντικές διαφορές παρατηρούνται στο εσωτερικό των ομάδων των Π.Ε της πρώτης και τέταρτης κατηγορίας. Στην πρώτη ομάδα σημαντικότερη είναι η πληθυσμιακή αύξηση τόσο μακροχρόνια όσο και βραχυχρόνια στην υποομάδα 1.2 (Π.Ε Χίου, Σάμου, Ξάνθης, Αχαΐας) Στην τρίτη ομάδα η δεύτερη υπο-ομάδα (Π.Ε Μαγνησίας, Κορινθίας, Καβάλας Ιωαννίνων)

⁴ Δείκτης εξάρτησης: η αναλογία πληθυσμού ηλικίας 0-14 + 65 και άνω/προς τον πληθυσμό ηλικίας 15-64 ετών

⁵ Η ηλικία στην οποία το 50% του πληθυσμού μια περιοχής είναι πάνω από την ηλικία αυτή και το 50% κάτω της ηλικίας αυτής

παρουσιάζει μακροχρόνια αύξηση πληθυσμού και μικρότερη βραχυχρόνια μείωση πληθυσμού σε σχέση με τις συνολικές επιδόσεις της ομάδας.

Η γήρανση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών αλλά και της χώρας συνολικά αποτυπώνεται στην πολύ σημαντική μείωση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών 10-14 ετών και αντίστοιχα στη σημαντική αύξηση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών των άνω των 65 για την περίοδο 1991-2018. Μεταξύ των πέντε ομάδων περιοχών η μεγαλύτερη μείωση της ηλικιακής ομάδας 10-14 ετών (**-35%**) σημειώνεται στην **ανακάμπτουςες** περιοχές, ενώ η ηπιότερη (**-7%**) στις τουριστικές περιοχές. Ο μέσος όρος της μεταβολής των πέντε ομάδων είναι **-22%**. Η μεγαλύτερη αύξηση της ηλικιακής ομάδας άνω των 65 ετών σημειώνεται στην ομάδα των **ανθεκτικών** περιοχών (**+62 %**), ενώ η ηπιότερη (**+52%**) στην ομάδα των περιοχών **ύφεσης**. Ο μέσος όρος της μεταβολής της ηλικιακής ομάδας άνω των 65 ετών είναι **+59%**.

Η τιμή του **δείκτη εξάρτησης** που είναι ο αριθμός των εξαρτώμενων μελών που αντιστοιχεί στα παραγωγικά μέλη μιας κοινωνίας αποτελεί ένα δείκτη οικονομικής και δημογραφικής «βιωσιμότητας» μιας περιοχής. Υψηλότερες τιμές του δείκτη δείχνουν δυσμενέστερες προοπτικές διότι μικρότερος αριθμός εργαζόμενων πρέπει να συντηρεί ολόένα και αυξανόμενο αριθμό ατόμων. Η υψηλότερη τιμή του δείκτη (**64%**) σημειώνεται στην **ανακάμπτουςες** περιοχές, ενώ η χαμηλότερη στην ΠΕ Θεσσαλονίκης (**52%**).

Η μέση ηλικία είναι η ηλικία που το 50% του πληθυσμού μιας περιοχής είναι πάνω από αυτήν και το 50% κάτω από αυτήν. Όσο χαμηλότερη είναι η μέση ηλικία τόσο ευνοϊκότερη είναι η δημογραφική σύνθεση της συγκεκριμένης περιοχής και αντιστρόφως. Την υψηλότερη μέση ηλικία **47,6** έτη έχουν οι **ανακάμπτουςες** περιοχές, ενώ την χαμηλότερη **43,6** έτη οι **τουριστικές** περιοχές.

Σημαντικές **διαφορές** υπάρχουν και στην πληθυσμιακή πυκνότητα των τεσσάρων ομάδων⁶ που κυμαίνεται από **78,17**κατ/τετρ. Χλμ. (τιμή που προσεγγίζει τον εθνικό μέσο όρο (82,4) και σημειώνεται στην ομάδα των **τουριστικών** περιοχών. Την χαμηλότερη τιμή (**39,9**) έχουν οι **ανακάμπτουςες** περιοχές. Επιπροσθέτως, σε δέκα⁷ Π.Ε το σύνολο δηλαδή των Π.Ε που συνθέτουν την πρώτη υποομάδα της ομάδας των **ανθεκτικών** περιοχών (με βάση την τυπολογία της Ε.Ε στο σύνολο τους εντάσσονται στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές) έχουν πληθυσμιακή πυκνότητα **35,4 κατ /τ.χλμ όντας ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες**. Αναλυτικά τα δεδομένα που σχετίζονται με την δημογραφική κατάσταση των πέντε «ομάδων περιοχών» παρουσιάζονται στους πίνακες που ακολουθούν.

⁶ Δεν συνυπολογίζεται λόγω του μητροπολιτικού της χαρακτήρα η Π.Ε Θεσσαλονίκης με πληθυσμιακή πυκνότητα 312,73 κατ /τ.χλμ

⁷ Ευρυτανία, Πέλλα, Αργολίδα-Αρκαδία, Κιλκίς, Δράμα, Ηλεία, Αιτωλ/νία, Καστοριά, Έβρος, Φθιώτιδα

Πίνακας 8.7: Δημογραφικά στοιχεία ανά Ομάδες (Clusters)

Ομάδες (Clusters)	% Μεταβολής Πληθυσμού 1991-2018	% Μεταβολής Πληθυσμού 2010-2018	% Μεταβολής (Ηλικίες 10-14) 1991-2018	% Μεταβολής (Ηλικίες >64) 1991-2018	Πληθυσμιακός Μέσος Όρος 2015-2017	Δείκτης Εξάρτησης (0-15) & (>65) ΜΟ 2015-2017	Μέση Πληθυσμιακή Ηλικία (2018)	% Μεταβολής Μέσης Πληθυσμιακής Ηλικίας (2018)	Πληθυσμιακή Πυκνότητα ΜΟ 2015-2017
(1) Περιοχές Ύφησης	7.386	1.435	-19.696	52.810	110,924.611	58,2	44.033	1.949	52.93
(2) Τουριστικές Περιοχές	19.516	.829	-6.764	56.747	125,168.909	56,4	43.573	3.785	78.17
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	-1.436	-3.158	-29.327	62.170	135,395.905	62,2	46.907	3.630	42.51
(4) Ανακάμπουσες Περιοχές	-5.734	-4.674	-34.563	57.721	185,078.429	64,0	47.571	3.698	39.90
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	13.421	-2.866	-10.889	118.949	1,111,716.000	51,6	43.700	5.048	312.73
Μέσος Όρος	5.700	-1.188	-21.648	58.918	155794.689	59,8	45.358	3.262	59.60

Πίνακας 8.8: Δημογραφικά στοιχεία ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	% Μεταβολής Πληθυσμού 1991-2018	% Μεταβολής Πληθυσμού 2010-2018	% Μεταβολής (Ηλικίες 10-14) 1991-2018	% Μεταβολής (Ηλικίες >64) 1991-2018	Πληθυσμιακός Μέσος Όρος 2015-2017	Δείκτης Εξάρτησης (0-15) & (>65) ΜΟ 2015-2017	Μέση Πληθυσμιακή Ηλικία (2018)	% Μεταβολής Μέσης Πληθυσμιακής Ηλικίας (2018)	Πληθυσμιακή Πυκνότητα ΜΟ 2015-2017
Sub-Cluster (11)	6.51	1.00	-22.42	55.53	102,170.29	60,0	45.35	2.68	45.35
Sub-Cluster (12)	9.14	2.31	-14.26	47.37	128,433.25	55,0	41.40	.49	68.10
Cluster (1)	7.39	1.43	-19.70	52.81	110,924.61	59,0	44.03	1.95	52.93
Sub-Cluster (31)	-4.28	-3.61	-31.65	60.70	123,795.57	63,0	47.35	3.49	35.40
Sub-Cluster (32)	5.66	-2.04	-23.52	65.85	164,396.75	59,0	45.80	3.97	60.27
Cluster (3)	-1.44	-3.16	-29.33	62.17	135,395.90	62,0	46.91	3.63	42.51

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

8.5. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

8.5.1. Ανάλυση της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές της Χώρας

Η απασχόληση αποτελεί ίσως τη μοναδική διαρθρωτική μεταβλητή που οι επιδόσεις των αγροτικών περιοχών είναι καλύτερες σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας και υπερτερούν των αστικών περιοχών. Οι καλύτερες επιδόσεις των αγροτικών περιοχών ενδεχομένως εξηγούνται και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της απασχόλησης του πρωτογενή τομέα (οικογενειακή μορφή γεωργικών εκμεταλλεύσεων με την εργασία να προέρχεται από το αρχηγό της γεωργικής εκμετάλλευσης και τα μέλη του νοικοκυριού, εποχικότητα, υποαπασχόληση και πολυαπασχόληση –πολυδραστηριότητα όπως αποτυπώνεται⁸ στην χαμηλή μέση ΜΑΕ/Γ.Ε, τον αριθμό των απασχολούμενων ανά Γ.Ε αλλά και από την επεξεργασία των πλέον πρόσφατα δημοσιευμένων στοιχείων της ΑΑΔΕ (έτος απόκτησης εισοδημάτων 2017), όπου καταγράφονται 329 χιλ. «ασκούντες αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα», όμως το δηλούμενο εισόδημα από αγροτική επιχειρηματική δραστηριότητα αντιστοιχεί μόνο στο 36% του συνολικού δηλούμενου οικογενειακού εισοδήματος.

Αναλυτικότερα, το ποσοστό ανεργίας (δείκτης πλαισίου CO7) βαίνει μειούμενο από το 2013⁹ και εντεύθεν στις αγροτικές περιοχές και το 2018 ανέρχεται σε **16,3%** έναντι 19,3,5% σε επίπεδο χώρας. Το ποσοστό ανεργίας στις αγροτικές περιοχές είναι **υπερδιπλάσιο** από το μέσο ποσοστό ανεργίας των αγροτικών περιοχών της ΕΕ -28 που είναι **6%**. Ταυτόσημο και ιδιαίτερα **υψηλό** παραμένει το ποσοστό ανεργίας των **νέων** ηλικίας 15 -24 ετών στις αγροτικές περιοχές (**39,7%** έναντι 39,9% για τη χώρα, αναδεικνύοντας την **απουσία ευκαιριών** απασχόλησης για τους νέους). Το ποσοστό ανεργίας της αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας στις αγροτικές περιοχές της ΕΕ – 28 είναι σημαντικά χαμηλότερο και κυμαίνεται στο **14,1%**. Στην πρόσφατη έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής “**The Impact of demographic change**” μεταξύ των αιτιών που οδηγούν στην πληθυσμιακή αποψίλωση των αγροτικών περιοχών είναι και η **δυσκολία εξεύρεσης θέσεων εργασίας ιδιαίτερα για τους νέους**.

Ευνοϊκότερο είναι και το ποσοστό απασχόλησης (δείκτης πλαισίου CO7) στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας (59,% στις αγροτικές περιοχές έναντι 56,5% σε σύνολο χώρας). Τα ποσοστά απασχόλησης υπολείπονται σημαντικά σε σχέση με τα ποσοστά απασχόλησης στην ΕΕ- 28 όπου δεν παρατηρείται απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ αγροτικών περιοχών και μέσου όρου της χώρας και διαμορφώνεται στο 69%.

Μεγάλη **απόκλιση** των ποσοστών απασχόλησης παρουσιάζεται μεταξύ **ανδρών και γυναικών** με τις διαφορές να προσεγγίζουν τις 20 μονάδες. Το ποσοστό απασχόλησης των ανδρών στις αγροτικές περιοχές ανέρχεται σε 71%, ενώ των γυναικών σε 51%, (τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο χώρας είναι 66% και 47%, υπολείπονται των αγροτικών περιοχών). Η απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ε.Ε είναι πολύ χαμηλότερη (αγροτικές περιοχές: άνδρες 79,6%, γυναίκες 68,2%).

⁸ CI 17 μέσο μέγεθος σε μονάδες εργασίας (άτομα/ΓΕ) **1,75 ΕΕ 1,95 μέσο μέγεθος σε μονάδες εργασίας (ΕΜΕ) /ΓΕ 0,65 ΕΕ 0,87**

⁹ Το 2013 σημειώθηκε η υψηλότερη τιμή του ποσοστού ανεργίας (27,3%)

Από την εξέταση των στοιχείων αυτών αναδεικνύονται δύο πρόσθετα διαρθρωτικά προβλήματα της αγοράς εργασίας της χώρας που είναι τα **πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων και το πολύ χαμηλό ποσοστό ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας που χαρακτηρίζουν και τις αγροτικές περιοχές.**

Η απασχόληση ανά τομέα παραγωγής (δείκτης πλαισίου CO8) παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σχέση με τον μέσο όρο της Ε.Ε. Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 11%, ποσοστό υπερδιπλάσιο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (4%), στον δευτερογενή το 14%, ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (22%), ενώ σχεδόν ταυτόσημα μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ είναι τα ποσοστά απασχόλησης στον τριτογενή τομέα (74,9% & 74,2 % αντίστοιχα).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται το ποσοστό πληθυσμού, η διάρθρωση της οικονομίας και το ποσοστό απασχόλησης ανά τύπο περιοχής.

Πίνακας 8.9: Δείκτες Κοινού Πλαισίου C.01 – C.10 – C.11

ΚΩΔ	Όνομα δείκτη	Μονάδα Μέτρησης	Τιμή GR (CCI 2019 updated)	Έτος
C.01	Πληθυσμός			
	σύνολο	Κάτοικοι	10.724.599	2019
	αγροτική	% του συνόλου	31,3	2019
	ενδιάμεση	% του συνόλου	23,5	2019
	αστική	% του συνόλου	45,2	2019
C.10	Διάρθρωση της οικονομίας (ΑΠΑ)			
	Σύνολο	Σε εκατ. ευρώ	163.101,3	2019
	αγροτική	% του συνόλου	25,3	2017
	ενδιάμεση	% του συνόλου	18,2	2017
	αστική	% του συνόλου	56,5	2017
C.11	Διάρθρωση της απασχόλησης			
	Σύνολο	1000 άτομα	4.301,3	2019
	αγροτική	% του συνόλου	29,4	2017
	ενδιάμεση	% του συνόλου	21,9	2017
	αστική	% του συνόλου	48,8	2017

Πηγή: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf

Last update: 06/2020

8.5.2. Ανάλυση της απασχόλησης σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Την δεκαετή περίοδο της οικονομικής κρίσης 2008-2018 υπολογίζεται ότι υπήρξε απώλεια περίπου **725.000** θέσεων εργασίας, εκ των οποίων οι **370.000 στην Αττική**¹⁰. Από την εξέταση των δεδομένων σε επίπεδο ομάδων Περιφερειακών Ενοτήτων προκύπτουν επίσης διαφορές. Η υψηλότερη απώλεια θέσεων εργασίας¹¹ **(-18%)** σημειώνεται στην Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης, ακολουθούμενη από την ομάδα των Π.Ε που συνθέτει τις **ανακάμπτουςες** περιοχές **(-15%)**, ενώ σχεδόν ταυτόσημες **(-10%)** είναι οι απώλειες στις Περιφερειακές Ενότητες που συνθέτουν τις ομάδες των **τουριστικών** περιοχών και των περιοχών **ύφεσης**.

Διαφορετικές είναι και οι απώλειες των θέσεων εργασίας μεταξύ των τομέων παραγωγής. Στον πρωτογενή τομέα η Π.Ε Θεσσαλονίκης σημειώνει **αύξηση** των θέσεων εργασίας **+6,6%**, ενώ οι μεγαλύτερες απώλειες εντοπίζονται στην ομάδα ανακαμπτούσων περιοχών **(-18%)**.

Στον τριτογενή τομέα οι μεγαλύτερες απώλειες καταγράφονται στην Π.Ε Θες/κης **(-15%)**, ενώ **μηδενική είναι η απώλεια των θέσεων εργασίας στις τουριστικές περιοχές**.

Η παραγωγικότητα της εργασίας (δείκτης πλαισίου C29) παρουσιάζει σημαντικές διαφορές μεταξύ τομέων της οικονομίας αλλά και κατηγορίας περιοχών. Η παραγωγικότητα της εργασίας (έτος αναφοράς το 2017) στον πρωτογενή τομέα ανέρχεται σε 14.596€/απασχολούμενο, **υπολειπόμενη** σημαντικά από τον μέσο όρο της Ε.Ε (24.258€/απασχ), αλλά σημειώνει πολύ σημαντική αύξηση **(+24%)** μεταξύ των ετών 2013-2017.

Η παραγωγικότητα της εργασίας στον δευτερογενή τομέα ανέρχεται σε 47.072€/απασχ, υπολειπόμενη επίσης σημαντικά από τον μέσο όρο της Ε.Ε (68.503€/απασχ), αλλά σημειώνει οριακή αύξηση **+2,8%** μεταξύ των ετών 2013-2017.

Η παραγωγικότητα της εργασίας στον τριτογενή τομέα ανέρχεται σε 39.587€/απασχ, υπολειπόμενη επίσης σημαντικά από τον μέσο όρο της Ε.Ε (60.616€/απασχ), αλλά σημειώνει σημαντική μείωση **(-12,3%)** μεταξύ των ετών 2013-2017 αποτελώντας και την αιτία για την καταγραφείσα μείωση **-7,3%** της παραγωγικότητας της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας.

Σε επίπεδο περιοχών η **υψηλότερη παραγωγικότητα** της εργασίας καταγράφεται στις **αστικές περιοχές** (43.988 €/απασχ) παρουσιάζοντας **μείωση** της τάξης του **7,5%** σε σχέση με το έτος 2011. Στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές η παραγωγικότητα της εργασίας ανέρχεται σε 32.743 €/απασχ παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του **-3%** σε σχέση με το έτος 2011, ενώ τέλος, στις ενδιάμεσα αγροτικές περιοχές η παραγωγικότητα της εργασίας ανέρχεται σε 31.657 €/απασχ παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του **-7%** σε σχέση με το έτος 2011. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνουν την θέση ότι η οικονομική κρίση έπληξε πολύ περισσότερο τις αστικές περιοχές σε σχέση με τις αγροτικές αλλά και την **σημαντική υστέρηση στην παραγωγικότητα της εργασίας μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών**.

Σε επίπεδο ομάδων Περιφερειακών Ενοτήτων την **υψηλότερη** παραγωγικότητα της εργασίας έχουν οι **τουριστικές περιοχές** με **34.695€/απασχ** και την χαμηλότερη οι

¹⁰ OECD, Territorial Review Greece, June 2020

¹¹ Ρυθμός μεταβολής θέσεων εργασίας μέσου όρου 2008-2010 με μέσο όρο 2015-2017

ανθεκτικές περιοχές με 30.850€/απασχ. Εντός της ομάδας ανθεκτικών περιοχών την χαμηλότερη παραγωγικότητα εργασίας (29.270 €/απασχ) έχει η πρώτη υποομάδα των 10¹² Π.Ε (το σύνολο των οποίων είναι κυρίως αγροτικές περιοχές), ενώ η δεύτερη υποομάδα που συνθέτει την ομάδα των ανθεκτικών περιοχών και αποτελείται από τις τέσσερις¹³ Π.Ε (τρεις είναι ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές) παρουσιάζει σημαντικά υψηλότερη παραγωγικότητα εργασίας που ανέρχεται σε 34.800€/απασχολούμενο .

Το σύνολο των ανωτέρω παρουσιάζεται στους πίνακες που ακολουθούν.

Πίνακας 8.10: Απασχόληση & παραγωγικότητα εργασίας ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Υπηρεσίες	Ανεργία 2011	Μέση παραγωγικότητα εργασίας Συν. Οικ. Δραστηριότητας
(1) Περιοχές Ύφησης	-9.620	-11.272	-2.715	18.348	32.823
(2) Τουριστικές Περιοχές	-9.989	-14.568	-7.709	16.311	34.695
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	-13.936	-10.714	-12.294	19.974	30.850
(4) Ανακάμπουσες Περιοχές	-15.255	-18.713	-9.899	19.510	33.222
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	-17.867	6.600	-14.864	22.428	33.136
Μέσος Όρος	-12.113	-12.665	-6.592	18.627	32.736

Πίνακας 8.11: Απασχόληση & παραγωγικότητα εργασίας ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής Απασχόλησης 08-10/15-17 Υπηρεσίες	Ανεργία 2011	Μέση παραγωγικότητα εργασίας Συν. Οικ. Δραστηριότητας
Sub-Cluster (11)	-9.77	-8.69	-1.79	18.10	34.17
Sub-Cluster (12)	-9.32	-16.44	-4.56	18.84	30.13
Cluster (1)	-9.62	-11.27	-2.71	18.35	32.82
Sub-Cluster (31)	-12.78	-8.03	-11.52	20.56	29.27
Sub-Cluster (32)	-16.82	-17.41	-14.22	18.51	34.80
Cluster (3)	-13.94	-10.71	-12.29	19.97	30.85

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

Πίνακας 8.12: Δείκτης ανεργίας ανά Περιφέρεια, 2019

Έτος	Περιφέρεια - NUTS II	Δείκτης Ανεργίας
2019	Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	16,2%
2019	Κεντρική Μακεδονία	19,6%
2019	Δυτική Μακεδονία	24,5%

¹² Ευρυτανία, Πέλλα, Αργολίδα – Αρκαδία, Κιλκίς, Δράμα, Ηλεία, Αιτωλ/νία, Καστοριά, Έβρου, Φθιώτιδας

¹³ Μαγνησία, Κορινθία, Καβάλα, Ιωάννινα

2019	Ήπειρος	16,4%
2019	Θεσσαλία	18,5%
2019	Ιόνια Νησιά	12,3%
2019	Δυτική Ελλάδα	24,1%
2019	Στερεά Ελλάδα	17,2%
2019	Αττική	16,9%
2019	Πελοπόννησος	12,0%
2019	Βόρειο Αιγαίο	17,6%
2019	Νότιο Αιγαίο	13,7%
2019	Κρήτη	11,7%
2019	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	17,3%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

8.6. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

8.6.1. Διάρθρωση της οικονομίας στις αγροτικές περιοχές της χώρας

Η διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας (δείκτης πλαισίου C11) παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σχέση με την διάρθρωση της οικονομίας της Ε.Ε. Ο **πρωτογενής** τομέας παράγει το 4,3% της συνολικής Ακαθάριστης Προστιθεμένης Αξίας (ΑΠΑ), ποσοστό σημαντικά **υψηλότερο** από το μέσο όρο της Ε.Ε (1,7%), ο **δευτερογενής** το 17,5%, ποσοστό που υπολείπεται σημαντικά του μέσου όρου της Ε.Ε (24,6%), ενώ, τέλος, ο **τριογενής** το 78,2% που είναι υψηλότερο του μέσου όρου της Ε.Ε (73,7%). Από τα ανωτέρω προκύπτει η σημαντική υστέρηση του δευτερογενή τομέα που είναι απόρροια της έντονης κάμψης του κατασκευαστικού τομέα την περίοδο της κρίσης αλλά και της **σημαντικής και συνεχούς υποχώρησης της μεταποίησης που παρατηρείται τα τελευταία είκοσι χρόνια**.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης η συμβολή του πρωτογενή τομέα στην συνολική ΑΠΑ της οικονομίας αυξήθηκε ως αποτέλεσμα της υποχώρησης των άλλων δύο τομέων και όχι λόγω μεγέθυνσης του.

Στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές παράγεται το **25,3%** της συνολικής ΑΠΑ (ενώ συγκεντρώνεται το **29,4%** της απασχόλησης), στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές το **18,2%** (ενώ συγκεντρώνεται το **21,9%** της απασχόλησης), ενώ στις αστικές περιοχές το **56,5%** (ενώ συγκεντρώνεται το **48,8%** της απασχόλησης).

Από τα ανωτέρω προκύπτει **τόσο η διαφορά παραγωγικότητας της εργασίας μεταξύ των τριών κατηγοριών περιοχών όσο και η απουσία κλάδων παραγωγής προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας στις αγροτικές και ενδιάμεσες περιοχές**.

8.6.2. Διάρθρωση της οικονομίας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Σε επίπεδο ομάδων περιφερειακών ενοτήτων παρουσιάζονται σημαντικές διαφορές στην παραγόμενη ΑΠΑ. Η υψηλότερη καταγράφεται στην Περιφερειακή Ενότητα Θεσ/κης (13.705

Μ€) που δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική, λόγω του μητροπολιτικού χαρακτήρα του πολεοδομικού συγκροτήματος της Θεσσαλονίκης.

Οι Περιφερειακές Ενότητες που συνθέτουν την ομάδα των περιοχών **ύφεσης** έχουν μεσοσταθμικά την χαμηλότερη ΑΠΑ που ανέρχεται σε **1.251Μ€**, ενώ την υψηλότερη έχουν οι **ανακάμπουσες 2.055Μ€**, ακολουθούμενες από την ομάδα των **τουριστικών** περιοχών.

Διαφορετικές ήταν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις Περιφερειακές Ενότητες. Η μεγαλύτερη μείωση της ΑΠΑ που ανέρχεται σε **-27,7%** σημειώνεται στις περιοχές **ύφεσης**¹⁴ που υπερβαίνει ακόμα και την ύφεση που σημειώνει η Π.Ε Θεσσαλονίκης που είναι **27%**. Στον αντίποδα την μικρότερη μείωση της ΑΠΑ (**-17,8%**) καταγράφουν οι **ανακάμπουσες** περιοχές, ακολουθούμενες από τις **τουριστικές** περιοχές (**-21,7%**).

Η μείωση της ΑΠΑ δεν κατανέμεται ισομερώς μεταξύ τομέων παραγωγής αλλά και ομάδων περιοχών. **Μείωση της ΑΠΑ του δευτερογενή και τριτογενή τομέα σημειώνεται σε όλες τις ομάδες περιοχών με διαφοροποιημένη ένταση.** Αντίθετα, στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζεται μείωση αλλά και πολύ σημαντική αύξηση της ΑΠΑ σε μια ομάδα περιοχών.

Αναλυτικότερα, σε επίπεδο μέσου όρου των πέντε ομάδων περιοχών η μείωση της ΑΠΑ του πρωτογενή ανέρχεται σε **-1,1%** με τη μεγαλύτερη μείωση να σημειώνεται στην ομάδα των περιοχών **ύφεσης (-8%)**, ενώ στις **ανακάμπουσες** περιοχές σημειώνεται εντυπωσιακή αύξηση της ΑΠΑ (**+20%**). Οριακή αύξηση σημειώνεται και στην Π.Ε Θες/κης (+2%). Σημειώνεται ότι αμφότερες οι περιοχές παρουσιάζουν σε απόλυτες τιμές για την περίοδο 2015- 2017 την υψηλότερη ΑΠΑ στον πρωτογενή τομέα (**259,6Μ€ και 274.6Μ€** αντίστοιχα).

Η Π.Ε Θες/κης παρουσιάζει την **υψηλότερη ΑΠΑ στον πρωτογενή** στο σύνολο των Περιφερειακών Ενοτήτων της χώρας. Στις **τουριστικές** περιοχές η ΑΠΑ του πρωτογενή μειώνεται κατά **4,2%**, ενώ στις **ανθεκτικές** κατά **3,8%**.

Μεγάλες διαφοροποιήσεις σημειώνονται στο εσωτερικό των ομάδων (i) της **ύφεσης** όπου η δεύτερη υποομάδα¹⁵ των τεσσάρων Π.Ε παρουσιάζει μείωση της ΑΠΑ του πρωτογενή κατά **-15,7%**, (ii) των **ανθεκτικών** περιοχών όπου η ομάδα των τεσσάρων Περιφερειακών Ενοτήτων (τρεις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές και η Π.Ε Κορινθίας) παρουσιάζει ουσιαστικά μηδενική πτώση (-0,85%).

Η ΑΠΑ του δευτερογενή τομέα στις εξεταζόμενες περιοχές μειώνεται κατά μέσο όρο κατά **10,5%**, με την μείωση να παρουσιάζει μικρές διαφοροποιήσεις και να κυμαίνεται στο **-12,6%** στις **ανθεκτικές** περιοχές και την Π.Ε Θες/κης, στο **-11,2%** στις περιοχές **ύφεσης** και **-9,5%** στις **τουριστικές** περιοχές. Η μικρότερη μείωση της σημειώνεται στις **ανακάμπουσες** περιοχές (**-6,2%**).

¹⁴ Αποτέλεσε και την αιτία για την ονομασία τους ως περιοχές ύφεσης

¹⁵ Π.Ε Χίου, Ξάνθης, Σάμου, Αχαΐας

Ο τριτογενής τομέας κατά την περίοδο της κρίσης δέχθηκε το μεγαλύτερο πλήγμα και συνακόλουθα μείωση της ΑΠΑ που μεσοσταθμικά για τις εξεταζόμενες περιοχές ανέρχεται σε **-30,6%**.

Η μεγαλύτερη μείωση σημειώνεται στην Π.Ε. Θεσ/κης (-37,7%), ενώ αντίστοιχη είναι και η μείωση στις περιοχές **ύφεσης** (-37,2%). Η μικρότερη μείωση της ΑΠΑ προφανώς λόγω της καταλυτικής παρουσίας του τουρισμού σημειώθηκε στις **τουριστικές** περιοχές (-18,6%). Η μείωση της ΑΠΑ του τριτογενή στις **ανθεκτικές** και τις **ανακάμπουσες** περιοχές είναι σχεδόν ταυτόσημη (-32,4% και 33,7% αντίστοιχα).

Το σύνολο των δεδομένων παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 8.13: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	ΑΠΑ ΜΟ: 2015-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	ΑΠΑ ΜΟ: 2015-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Βιομηχανία	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Υπηρεσίες	Μερίδιο ΑΠΑ στον Πρωτογενή Τομέα Αν. 2015- 2017	Μερίδιο ΑΠΑ στο Δευτερογενή Τομέα* ¹⁶ Αν. 2015- 2017	Μερίδιο ΑΠΑ στον Τριτογενή Τομέα Αν. 2015- 2017
(1) Περιοχές Ύφησης	1,251.941	95.979	-27.673	-7.948	-11.396	-37.196	8,2%	11,7%	25,4%
(2) Τουριστικές Περιοχές	1,632.515	88.543	-21.714	-4.280	-9.462	-18.631	5,8%	4,5%	42,3%
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	1,478.613	147.123	-23.277	-3.853	-12.651	-32.399	10%	14,3%	22,3%
(4) Ανακάμπουσες Περιοχές	2,055.411	259.666	-17.814	20.187	-6.233	-33.676	12,3%	9,6%	17,7%
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	13,705.687	274.633	-26.967	2.176	-12.626	-37.722	2%	14,5%	23,8%
Μέσος Όρος	1,817.225	139.505	-23.299	-1.176	-10.538	-30.630	8,7%	10,5%	27,3%

Πίνακας 8.14: Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (ΑΠΑ) ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	ΑΠΑ ΜΟ: 2015-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	ΑΠΑ ΜΟ: 2015-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Συν. Οικ. Δραστηριότητας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Πρωτογενής Τομέας	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Βιομηχανία	% Μεταβολής ΑΠΑ 08-10/15-17 Υπηρεσίες	Μερίδιο ΑΠΑ στο Πρωτογενή Τομέα Αν. 2015- 2017	Μερίδιο ΑΠΑ στο Δευτερογενή Τομέα Αν. 2015- 2017	Μερίδιο ΑΠΑ στο Τριτογενή Τομέα Αν. 2015- 2017
Sub-Cluster (11)	1,191.54	104.94	-26.52	-4.05	-12.44	-34.69	9.62	13,59	26,15
Sub-Cluster (12)	1,372.75	78.06	-29.99	-15.74	-9.31	-42.21	5.36	7,89	24,03
Cluster (1)	1,251.94	95.98	-27.67	-7.95	-11.40	-37.20	8.20	11,72	25,44
Sub-Cluster (31)	1,331.52	164.45	-23.00	-5.06	-13.75	-31.51	11.84	14,07	20,85
Sub-Cluster (32)	1,846.35	103.81	-23.97	-.85	-9.90	-34.63	5.64	15,00	25,82
Cluster (3)	1,478.61	147.12	-23.28	-3.85	-12.65	-32.40	10.07	14,33	22,27

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

¹⁶ * περιλαμβάνει μόνο τους κλάδους της βιομηχανίας , ** περιλαμβάνει μόνο τους κλάδους του εμπορίου , εστίασης και καταλυμάτων-ξενοδοχείων

Λόγω των πολύ μεγάλων διακυμάνσεων που παρουσιάζει η ΑΠΑ του πρωτογενή τομέα εντός των επιμέρους ομάδων, εξέλιξη που δεν παρατηρείται για τον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, αλλά και λόγω της βαρύτητας που έχει στην οικονομία μεγάλου αριθμού Περιφερειακών Ενοτήτων εξετάστηκαν οι μεταβολές ορισμένων σημαντικών διαρθρωτικών χαρακτηριστικών και του βαθμού διαφοροποίησης τους στις επιμέρους συστάδες.

Με βάση τον μεσοσταθμικό αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων ανά ομάδα προκύπτει ότι ο μεγαλύτερος αριθμός (21.346) συγκεντρώνεται στις **ανακάμπτουςες περιοχές**, ακολουθούμενη από την Π.Ε Θες/ης (17.735), ενώ τον χαμηλότερο αριθμό συγκεντρώνουν οι περιοχές **ύφεσης** (11.537).

Μεταξύ των ετών 2013 και 2016, που είναι τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία των Γεωργικών Διαρθρωτικών Ερευνών, παρατηρείται μείωση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε όλες τις ομάδες περιοχών. Η μεγαλύτερη μείωση σημειώνεται στις περιοχές **ύφεσης (-4,4%)** και στις **ανθεκτικές** περιοχές, ενώ η μικρότερη μείωση σημειώνεται στις **τουριστικές** περιοχές **(-2,71%)**.

Η μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων δεν συνοδεύεται από αντίστοιχη μεταβολή του αριθμού των απασχολούμενων όπου παρατηρούνται διαφορετικά πρότυπα μεταβολής μεταξύ των ομάδων των Περιφερειακών Ενοτήτων. Σε τρεις ομάδες περιοχών παρατηρείται μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή με την υψηλότερη να σημειώνεται στην ομάδα των **ανθεκτικών** περιοχών και των **τουριστικών** περιοχών **(-10%)**, ενώ μικρότερη μείωση σημειώνεται στις περιοχές **ύφεσης (-3,28%)**.

Στον αντίποδα, σημαντική αύξηση σημειώνεται στις **ανακάμπτουςες** περιοχές **(+11,5%)** και στην Π.Ε Θεσ/κης **(+9%)**. Ο αριθμός των απασχολούμενων **λόγω του μεγάλου βαθμού υποαπασχόλησης** που υπάρχει στην γεωργία δεν αποτελεί το μοναδικό στατιστικό δεδομένο και πολύ ουσιαστικότερο είναι η εξέταση των Μονάδων Ανθρώπινης Εργασίας (ΜΑΕ)¹⁷ δηλαδή των ωρών εργασίας που διατίθενται για τη γεωργική δραστηριότητα εντός της διάρκειας ενός έτους. Από την εξέταση της μεταβολής των ΜΑΕ προκύπτει ότι υπάρχει αύξηση των διατιθεμένων ΜΑΕ στις τουριστικές περιοχές που σημαίνει ότι οι παραμένοντες στην γεωργία αυξάνουν την απασχόληση τους **(+5%** αύξηση των ΜΑΕ), στις ανακάμπτουςες περιοχές παρά την σημαντική αύξηση των απασχολούμενων ο αριθμός των ΜΑΕ διατηρείται σταθερός, ενώ αντίθετα πολύ σημαντική μείωση των ΜΑΕ παρατηρείται στην Π.Ε Θες/κης **(-22%)**.

Με εξαίρεση τις τουριστικές περιοχές, όπου παρατηρείται σταθερότητα, σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές παρατηρείται **μείωση** της Χρησιμοποιούμενης Γεωργικής Γης κατά 10%, που ενδεχομένως να σχετίζεται με την αλλαγή στον ορισμό των βοσκοτόπων.

Διαφοροποίηση υπάρχει και στη μεταβολή του ζωικού κεφαλαίου που μειώνεται με μεγαλύτερη ένταση στις περιοχές **ύφεσης** και στις **τουριστικές** περιοχές **(-5% και -4%)**, στις **ανθεκτικές** και **ανακάμπτουςες** περιοχές η μείωση ανέρχεται στο **-1% και -2%**, ενώ **αντίθετα αύξηση** σημειώνεται στην Π.Ε Θες/ης. **(+1,3%)**.

¹⁷ 1 ΜΑΕ = 1.750 ώρες εργασίας

Αναφορικά με τον βαθμό πολυδραστηριότητας παρατηρούνται διαφοροποιήσεις. Στις **τουριστικές** περιοχές το **15.3%** των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχει έσοδα που υπερβαίνουν το **50%** του εισοδήματος του από άλλη οικονομική δραστηριότητα. Το αντίστοιχο ποσό υπερβαίνει το **11%** στις περιοχές ύφεσης, κυμαίνεται στο **7%** στις **ανθεκτικές** και **ανακάμπτουσες** περιοχές και περιορίζεται στο **5%** στην Π.Ε Θες/ης που αναδεικνύει και τον υψηλό βαθμό συγκέντρωσης «επιχειρηματικής γεωργίας» στην Π.Ε Θες/κης.

Δείγμα δυναμισμού και μελλοντικής βιωσιμότητας της γεωργίας αποτελεί η δημογραφική σύνθεση των απασχολούμενων. Το πρόβλημα της διαδοχής και συνακόλουθα μελλοντικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι ιδιαίτερα έντονο στις **τουριστικές** περιοχές με το ποσοστό των αρχηγών γεωργικών εκμεταλλεύσεων άνω των 65 ετών να ανέρχεται σε **29%**, στο **21%** κυμαίνεται το αντίστοιχο ποσοστό στις **ανθεκτικές** περιοχές, στις **ανακάμπτουσες** και στην Π.Ε Θες/ης, ενώ στις περιοχές **ύφεσης** υπάρχει επίσης έντονο θέμα γήρανσης με το αντίστοιχο ποσοστό να ανέρχεται στο **25%**.

Το **υψηλότερο** ποσοστό **νέων γεωργών** (αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων κάτω των 35 ετών) σημειώνεται στην περιοχή της Π.Ε Θες/κης (**6%**) και στις **ανθεκτικές** περιοχές, οι **ανακάμπτουσες** υπολείπονται ελαφρά (**5,5%**), ενώ ταυτόσημο είναι το ποσοστό των **τουριστικών** περιοχών και των περιοχών **ύφεσης** (**4,9%**).

Διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιοχών παρατηρούνται και σε σχέση με το φυσικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την διατιθέμενη ανθρώπινη εργασία. Στις περιοχές **ύφεσης** η μέση έκταση ανέρχεται σε **3,9** εκτάρια και η διατιθέμενη εργασία σε **0,71** ΜΑΕ με σημαντικές όμως διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της ομάδας με την δεύτερη υποομάδα των Π.Ε να έχουν μέσο μέγεθος 2,5 εκταρίων και **0,64** ΜΑΕ αναδεικνύοντας σε συνδυασμό με την δημογραφική σύνθεση και το ζήτημα της βιωσιμότητας του υφιστάμενου προτύπου της γεωργίας ιδιαίτερα για τις Π.Ε Χίου και Σάμου.

Στις τουριστικές περιοχές είναι προφανές ότι η γεωργία αποτελεί πλέον συμπληρωματική ως προς τον τουρισμό οικονομική δραστηριότητα με το φυσικό μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να είναι 4,2 εκτάρια ενώ η εργασία να περιορίζεται σε 0,63 ΜΑΕ.

Στις **ανθεκτικές** περιοχές παρατηρείται η μεγαλύτερη ένταση εργασίας με το φυσικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων να ανέρχεται σε 5,33 εκτάρια, ενώ οι διατιθέμενες ΜΑΕ ανέρχονται σε **0,79**, μεγαλύτερο είναι το φυσικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων στις **ανακάμπτουσες** περιοχές **6,3** εκτάρια, ενώ η ΜΑΕ ανέρχεται σε **0,73**. Στην Π.Ε Θες/κης παρατηρείται το μεγαλύτερο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (7,9 εκτάρια) ενώ η ΜΑΕ διαμορφώνεται σε 0,69.

Το σύνολο των ανωτέρω παρουσιάζεται στους πίνακες που ακολουθούν. Οι διαφορές μεταξύ φυσικού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σχετίζεται τόσο με την κλαδική διάρθρωση (κλάδοι έντασης εργασίας π.χ κτηνοτροφία, καπνός λοιπές δενδρώδεις και σε κλάδους με περιορισμένες ανάγκες σε εργασία π.χ ελαιοκομία) όσο και με το βαθμό εκμηχάνισης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Πίνακας 8.15: Γεωργο-οικονομικά δεδομένα των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων (ΓΕ) 2016	Απασχολούμενοι 2016	Ετήσια Μονάδα Εργασίας (AWU) 2016	Χρησιμοποίηση ύμενης Γεωργικής Γη (ΧΓΓ - UAA) 2016	Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου (LU) 2016	% Μεταβολής Αριθμού ΓΕ 2013- 2016	% Μεταβολής Απασχολούμενων 2013- 2016	% Μεταβολής Ετήσιων Μονάδων Εργασίας 2013-2016	% Μεταβολής Χρησιμοποίηση ύμενης Γεωργικής Γη 2013-2016	% Μεταβολής Μονάδων Ζωικού Κεφαλαίου 2013-2016
(1) Περιοχές Ύφησης	11,537.33	42,139.42	8,384.67	469,981.92	32,395.58	-4.39	-3.28	-4.71	-10.91	-4.87
(2) Τουριστικές Περιοχές	13,735.82	51,109.00	8,585.69	551,161.82	34,490.64	-2.71	-9.97	4.58	-.62	-4.24
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	14,285.50	65,344.21	10,737.19	686,318.29	46,785.93	-4.27	-10.25	-7.13	-10.06	-.71
(4) Ανακάμπτουσες Περιοχές	21,346.43	105,918.00	15,437.48	1,187,096.14	75,365.86	-3.23	11.50	-.56	-10.65	-1.84
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	17,735.00	68,098.00	12,262.68	1,393,786.00	99,319.00	-3.74	8.93	-21.68	-13.32	1.30
Μέσος Όρος	14,593.31	62,049.22	10,348.99	689,210.62	45,556.16	-3.75	-4.51	-2.92	-8.15	-2.81

Clusters (Ομάδες)	% Αρχηγών με Άλλη Πηγή Εισοδήματος >50% 2016	% Αρχηγών ΓΕ Ηλικίας >65 2016	% Αρχηγών ΓΕ Ηλικίας <35 2016	% Βιολογικής Γεωργίας στη ΧΓΓ	% Εγκαταλειμμένης Γης 2015	% ΧΓΓ με μέτρια ή σοβαρή διάβρωση 2016	Μέσο Μέγεθος ΧΓΓ ανά ΓΕ 2016	Μέσο μέγεθος ΕΜΕ ανά ΓΕ 2016
(1) Περιοχές Ύφησης	11.68	25.11	4.91	2.86	.60	38.90	39.04	.71
(2) Τουριστικές Περιοχές	15.31	28.74	4.92	1.34	1.96	45.13	40.21	.63
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	7.20	21.02	5.95	2.92	.88	35.70	53.31	.79
(4) Ανακάμπτουσες Περιοχές	7.78	21.67	5.47	2.05	.84	26.77	63.08	.73
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	5.06	21.71	6.09	1.78	4.87	4.78	78.59	.69
Μέσος Όρος	10.42	24.11	5.35	2.36	1.15	36.78	48.39	.72

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

Πίνακας 8.16: Γεωργο-οικονομικά δεδομένα των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	Αριθμός Γεωργικών Εκμεταλλεύσε ων (ΓΕ) 2016	Απασχολούμ ενοι 2016	Ετήσια Μονάδα Εργασίας (AWU) 2016	Χρησιμοποιού μενης Γεωργική Γη (UAA) 2016	Μονάδες Ζωικού Κεφαλαίου (LU) 2016	% Μεταβολής Αριθμού ΓΕ 2013-2016	% Μεταβολής Απασχολούμ ενων 2013- 2016	% Μεταβολής Ετήσιων Μονάδων Εργασίας 2013-2016	% Μεταβολής Χρησιμοποιο ύμενης Γεωργική Γη 2013-2016	% Μεταβολής Μονάδων Ζωικού Κεφαλαίου 2013-2016
Sub-Cluster (11)	12,123.63	44,005.75	9,052.09	559,515.63	34,767.88	-4.25	-3.25	2.43	-5.61	-4.09
Sub-Cluster (12)	10,364.75	38,406.75	7,049.85	290,914.50	27,651.00	-4.68	-3.34	-19.01	-21.53	-6.44
Cluster (1)	11,537.33	42,139.42	8,384.67	469,981.92	32,395.58	-4.39	-3.28	-4.71	-10.91	-4.87
Sub-Cluster (31)	15,506.30	70,548.70	11,380.77	791,544.80	46,940.70	-2.63	-10.09	-4.18	-8.20	-3.93
Sub-Cluster (32)	11,233.50	52,333.00	9,128.25	423,252.00	46,399.00	-8.39	-10.65	-14.49	-14.72	7.32
Cluster (3)	14,285.50	65,344.21	10,737.19	686,318.29	46,785.93	-4.27	-10.25	-7.13	-10.06	-.71

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	% Αρχηγών με Άλλη Πηγή Εισοδήματος >50% 2016	% Αρχηγών ΓΕ Ηλικίας >65 2016	% Αρχηγών ΓΕ Ηλικίας <35 2016	% Βιολογικής Γεωργίας στη ΧΓΓ	% Εγκαταλειμμένης Γης 2015	% ΧΓΓ με μέτρια ή σοβαρή διάβρωση 2016	Μέσο Μέγεθος ΧΓΓ ανά ΓΕ 2016	Μέσο μέγεθος ΕΜΕ ανά ΓΕ 2016
Sub-Cluster (11)	10.01	26.29	4.52	2.35	.76	40.64	45.88	.75
Sub-Cluster (12)	15.01	22.75	5.70	3.87	.30	35.41	25.36	.64
Cluster (1)	11.68	25.11	4.91	2.86	.60	38.90	39.04	.71
Sub-Cluster (31)	7.15	20.23	6.29	3.18	.88	33.39	59.62	.78
Sub-Cluster (32)	7.33	22.99	5.11	2.27	.89	41.48	37.54	.82
Cluster (3)	7.20	21.02	5.95	2.92	.88	35.70	53.31	.79

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

8.7. ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ - ΕΥΡΥΖΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Επίπεδο προσβασιμότητας σε χωρικό επίπεδο NUTS 3 των αγροτικών περιοχών

Η προσβασιμότητα των αγροτικών περιοχών αποτελεί ένα σημαντικό **πρόβλημα που επιτείνει η γεωμορφολογία της χώρας (ορεινοί όγκοι, πληθώρα νησιών)**

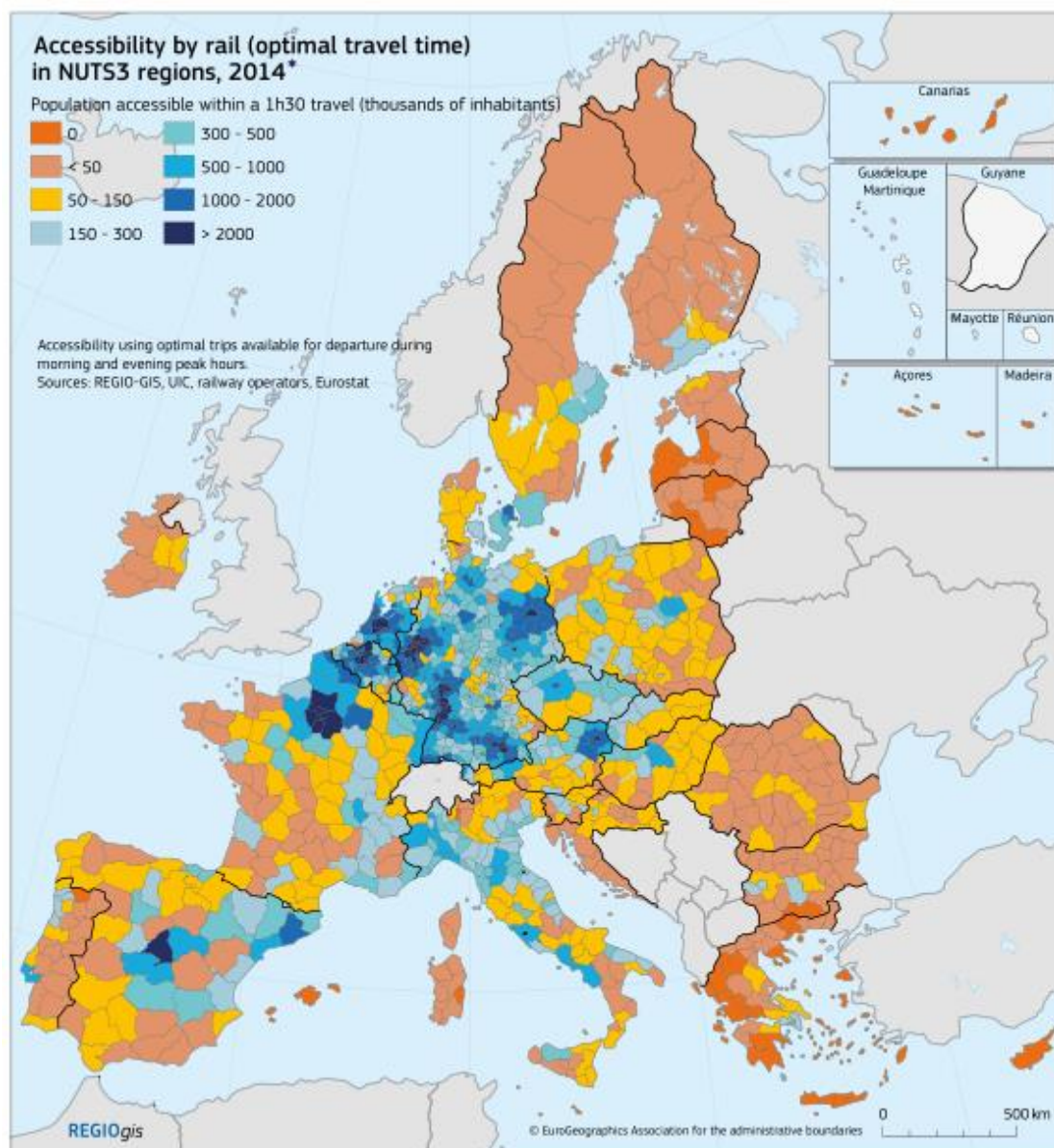
Το βασικό Διευρωπαϊκό δίκτυο αυτοκινητοδρόμων έχει σχεδόν ολοκληρωθεί με τα προβλήματα να παραμένουν σε πολλές **συνδετήριους επαρχιακούς οδικούς** άξονες με το δίκτυο των αυτοκινητοδρόμων αλλά και το δευτερεύον και τριτεύον οδικό δίκτυο εντός των αγροτικών περιοχών.

Η διασύνδεση με τρένο παραμένει ιδιαίτερα προβληματική όπως αποτυπώνεται στον ακόλουθο χάρτη απ' όπου προκύπτει η απουσία σιδηροδρομικών συνδέσεων για ένα μεγάλο ποσοστό της ηπειρωτικής χώρας.

Η **υστέρηση** των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τις αστικές περιοχές σε σχέση με το επίπεδο **πρόσβασης σε δημόσιες συγκοινωνίες** παρατηρείται στο σύνολο της ΕΕ όπου το 12,2% των κατοίκων των αγροτικών περιοχών έχουν δυσκολία πρόσβασης σε δημόσια συγκοινωνία έναντι του 5,2% των ενδιάμεσων και του 2,3% των αστικών περιοχών ¹⁸

¹⁸ ENRD Access to services factsheet

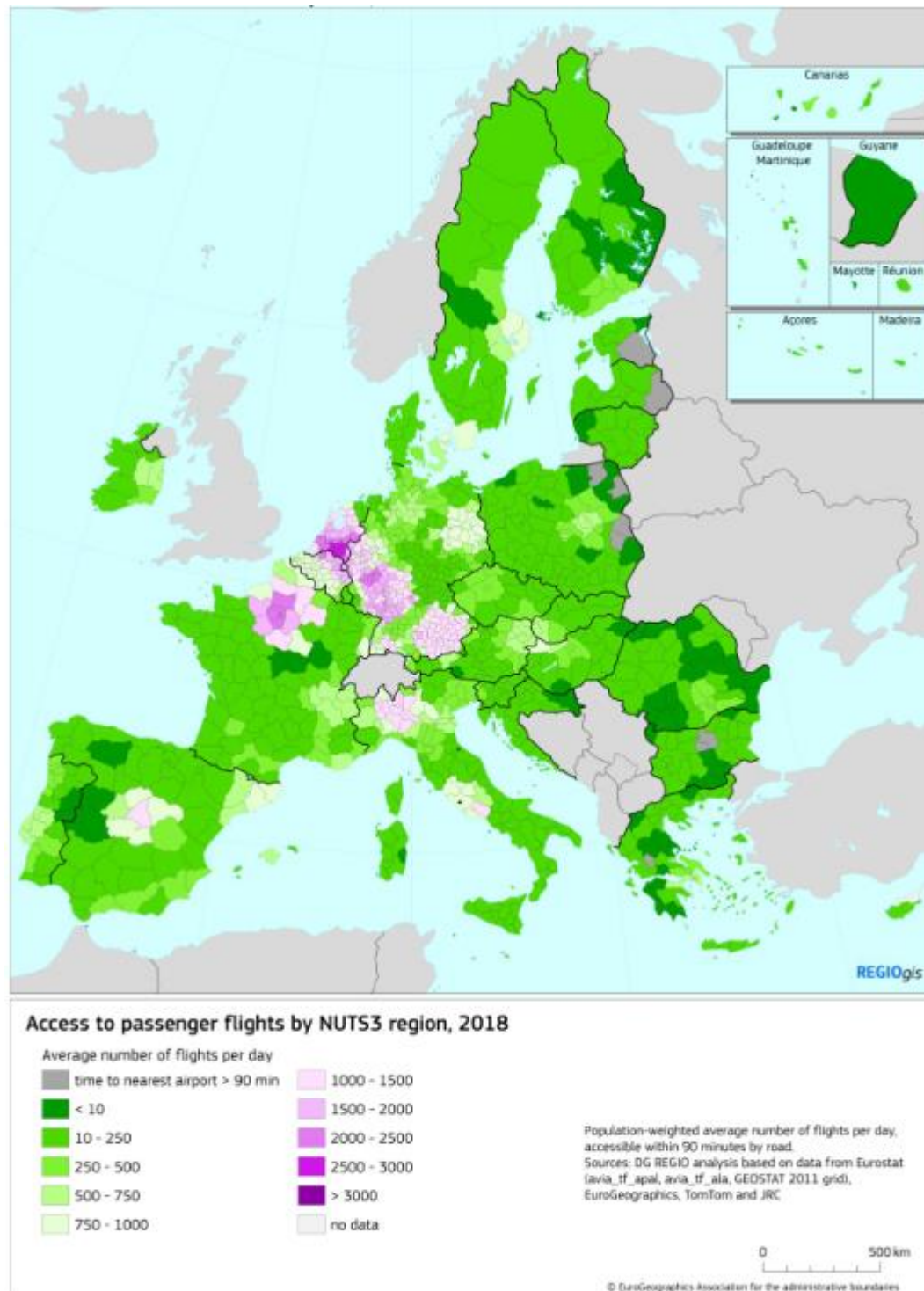
Χάρτης 8.5: Σιδηροδρομική προσβασιμότητα (βέλτιστος χρόνος ταξιδιού), σε χωρικό επίπεδο NUTS3, 2014

Πηγή: European Commission Report on the Impact of Demographic Change (page 24)

Παρά τον μεγάλο αριθμό αεροδρομίων που διαθέτει η χώρα κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού νησιών ο αριθμός των αεροπορικών συνδέσεων είναι περιορισμένη όπως αποτυπώνεται στον ακόλουθο χάρτη

Χάρτης 8.6: Προσβασιμότητα σε επιβατικές πτήσεις, σε χωρικό επίπεδο NUTS3, 2018
(average number of flights per day: population-weighted average number of flights per day, accessible within 90 minutes by road)

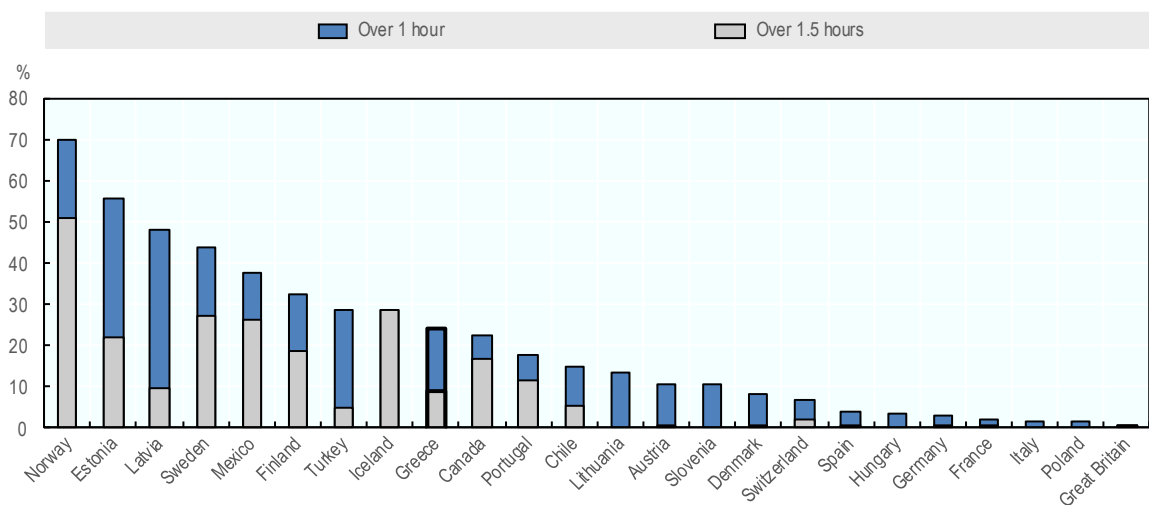
Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final σελίδα 41

Οι **οδικές μεταφορές έχουν τον κυρίαρχο ρόλο** για την μεταφορά εμπορευμάτων και πληθυσμού, με δεδομένο ότι το 52% της έκτασης της χώρας χαρακτηρίζεται ως ορεινό καθίσταται σαφές ότι ο χρόνος μετακίνησης από τις αγροτικές περιοχές προς τις πόλεις αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την πρόσβαση σε υπηρεσίες

Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ¹⁹ το ποσοστό του πληθυσμού με χαμηλή πρόσβαση στην κοντινότερη πόλη είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ.

Υπολογίζεται ότι το ¼ του πληθυσμού τη χώρας ζει σε περιοχές που απαιτείται χρόνος τουλάχιστον 60 λεπτών για την μετάβαση του στην πλησιέστερη πόλη (πληθυσμός άνω των 50.000 κατοίκων όπως αποτυπώνεται στο κατωτέρω διάγραμμα της προαναφερθείσας μελέτης

Διάγραμμα 8.1: Μερίδιο πληθυσμού με προσβασιμότητα σε μια πόλη, 2015

Αντίστοιχες χρόνο αποστάσεις συναντιούνται μόνο στις πολύ αραιοκατοικημένες χώρες όπως ο Καναδάς και η Ισλανδία. Επιπροσθέτως 937.000 κάτοικοι πρέπει να ταξιδέψουν τουλάχιστον 90 λεπτά για να προσεγγίσουν την πλησιέστερη πόλη, ενώ πολύ μεγαλύτερος χρόνος απαιτείται για τους κατοίκους των νησιών του Νοτίου και Βορείου Αιγαίου και των Ιονίων όπως και για κάποιες περιοχές στην Περιφέρεια Πελοποννήσου .

Το **χαμηλό επίπεδο πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες** των κατοίκων των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τους κατοίκους των αστικών περιοχών αποτελεί μια από τις βασικές αιτίες που τις καθιστούν λιγότερο ελκυστικές και επιτείνουν την πληθυσμιακή αποδυνάμωση τους

Σε πρόσφατη δημοσίευση του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Αγροτική Ανάπτυξη²⁰ κατατάσσει τις «βασικές υπηρεσίες» για τις αγροτικές περιοχές σε τρεις κατηγορίες που είναι :

(i) ουσιώδεις – πολύ σημαντικές Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι υπηρεσίες πρωτοβάθμιας υγείας, βασικής εκπαίδευσης, φροντίδας παιδιών και η ύπαρξη καταστημάτων

¹⁹ OECD Territorial Review DRAFT REPORT REGIONAL POLICY FOR GREECE POST 2020 σελίδες 24-26

²⁰ Οπ. 14

(ii) σημαντικές Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι υπηρεσίες για τους νέους , οι υπηρεσίες πρόνοιας , η ύπαρξη τόπων συνάντησης , η παροχή ανώτερης εκπαίδευσης , η ύπαρξη τράπεζας

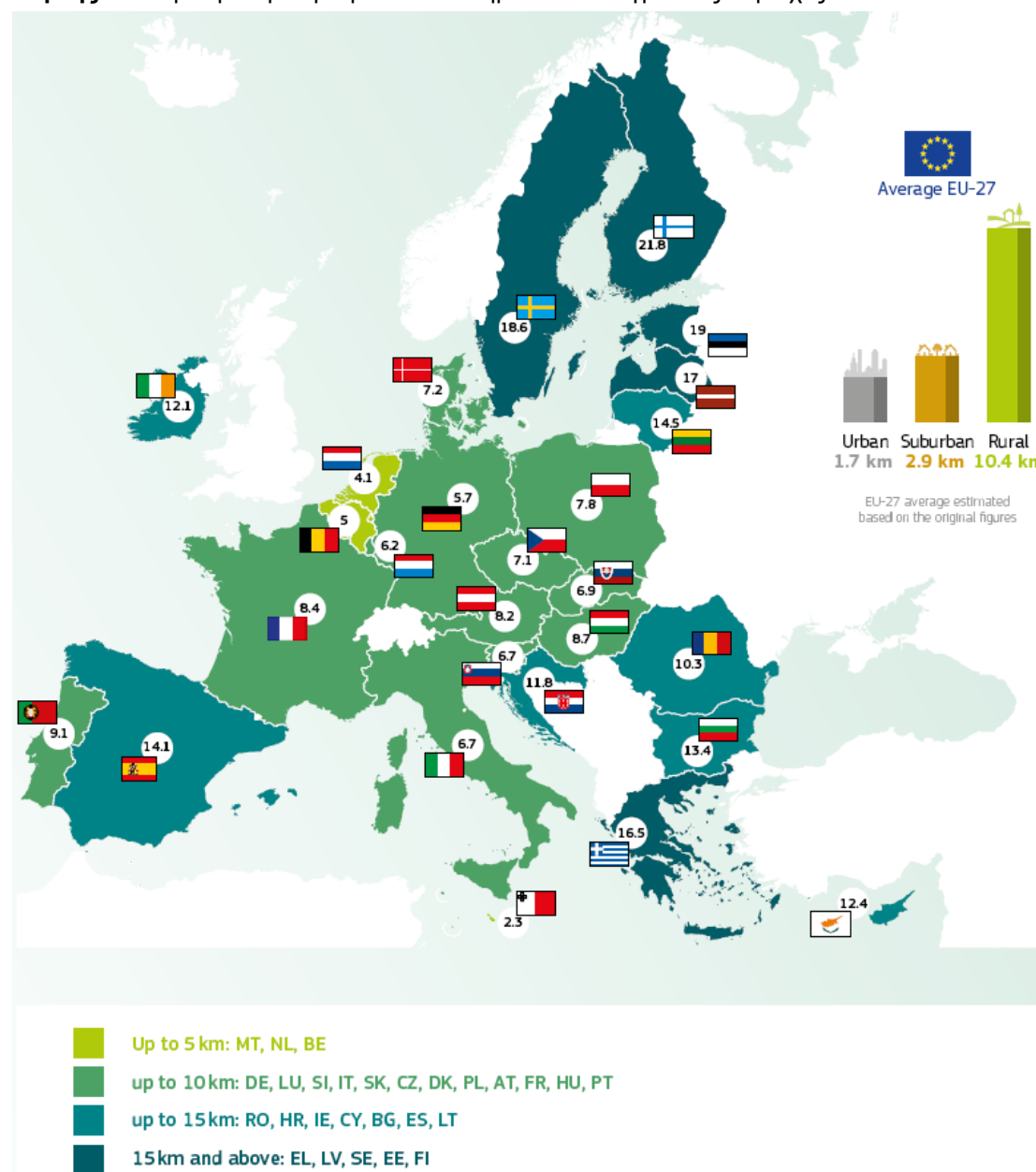
(iii) επιθυμητές Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι κτηνιατρικές υπηρεσίες, η ύπαρξη βιβλιοθήκης και οδοντιάτρου

Οι υπηρεσίες αυτές θεωρούνται υπηρεσίες τοπικού επιπέδου και αναγκαίες για την εξυπηρέτηση οικιστικών συγκεντρώσεων 5.000-10.000 κατοίκων.

Με βάση την απόσταση εκπεφρασμένη σε χιλιόμετρα για την πρόσβαση των κατοίκων των αγροτικών περιοχών στην κατηγορία των «τοπικών υπηρεσιών» οι αγροτικές περιοχές της ΕΕ κατατάχτηκαν σε τέσσερις κατηγορίες (η πρώτη ομάδα περιοχών έχει πρόσβαση σε απόσταση μέχρι 2,5 χλμ ενώ η τέταρτη ομάδα στην οποία εντάσσονται και οι αγροτικές περιοχές της Ελλάδας σε απόσταση που υπερβαίνει τα 15 χιλιόμετρα)

Η κατάταξη σε ομάδες περιοχών απεικονίζεται στον χάρτη που ακολουθεί:

Χάρτης 8.7: Προσβασιμότητα βασικών υπηρεσιών σε αγροτικές περιοχές

Πηγή: European Network for Rural Development – Access to Services Factsheet

8.7.1. Επίπεδο προσβασιμότητας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Σε επίπεδο ομάδων περιοχών με βάση μοντέλο που έχει αναπτύξει το JRCE²¹ την υψηλότερη προσβασιμότητα την έχει η Π.Ε Θες/ης (87) ενώ την χαμηλότερη οι περιοχές σε **ύφεση** (47) , σχεδόν ταυτόσημες είναι οι τιμές της προσβασιμότητας για τις τουριστικές περιοχές (51,5)

²¹ Παρουσιάζεται αναλυτικά στο Παράρτημα

και τις ανακάμπτουσες περιοχές (52,9) ενώ αισθητά χαμηλότερες είναι οι τιμές για τις ανθεκτικές περιοχές 47,8. Την χαμηλότερη προσβασιμότητα παρουσιάζει η δεύτερη υποομοάδα των περιοχών ύφεσης (38,22) λόγω της παρουσίας των Π.Ε Σάμου και Χίου. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν και στο εσωτερικό των ανθεκτικών περιοχών με την προσβασιμότητα των κυρίαρχα αγροτικών περιοχών (υποομάδα 1) να περιορίζεται στο 46,8. Από την εξέταση των δεδομένων των μεταφορών προκύπτουν όμως συμπεράσματα και για τον όγκο της γεωργικής παραγωγής αλλά και τον βαθμό μεταποίησης της. Το 18,6% (υψηλότερη τιμή) **του συνολικού φορτίου των εμπορευμάτων στις ανακάμπτουσες περιοχές αφορά αγροτικά προϊόντα** ενώ την χαμηλότερη τιμή την έχουν οι τουριστικές περιοχές (7,24%) και η Π.Ε Θες/κης (6%) η οποία όμως παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό όγκου μεταφοράς τροφίμων (12,8%) ενώ αντίθετα οι ανακάμπτουσες περιοχές παρουσιάζουν το **χαμηλότερο ποσοστό μεταφοράς** τροφίμων (9,61%). Με δεδομένο τον δυναμικό χαρακτήρα που παρουσιάζει ο πρωτογενής τομέας στις ανακάμπτουσες περιοχές συνάγεται υψηλό ποσοστό παραγωγής μη εδώδιμων γεωργικών προϊόντων αλλά και δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης της μεταποίησης τροφίμων.

Πίνακας 8.17: Προσβασιμότητα ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	Δυνητική Προσβασιμότητα	% μεταφερόμενου φορτίου γεωργικής παραγωγής	% μεταφερόμενου φορτίου μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων
(1) Περιοχές Ύφεσης	46.81	8.12	11.89
(2) Τουριστικές Περιοχές	51.49	7.24	11.47
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	47.82	11.41	11.91
(4) Ανακάμπτουσες Περιοχές	52.87	18.57	9.61
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	86.79	5.96	12.80
Μέσος Όρος	50.10	10.51	11.46

Πίνακας 8.18: Προσβασιμότητα ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Cluster)	Δυνητική Προσβασιμότητα	% μεταφερόμενου φορτίου γεωργικής παραγωγής	% μεταφερόμενου φορτίου μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων
Sub-Cluster (11)	51.10	7.40	9.53
Sub-Cluster (12)	38.22	9.58	16.62
Cluster (1)	46.81	8.12	11.89
Sub-Cluster (31)	46.75	11.78	10.56
Sub-Cluster (32)	50.50	10.50	15.27
Cluster (3)	47.82	11.41	11.91

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

Τα ανωτέρω δεν αναιρούν την τεράστια προσπάθεια που κατέβαλε η χώρα με τη συνδρομή των Διαρθρωτικών Ταμείων από την ένταξη της στην ΕΕ μέχρι σήμερα για να βελτιώσει τις μεταφορικές της υποδομές όπως επίσης και τις υποδομές Περιβάλλοντος. Οι δύο τομείς διαχρονικά αποσπούσαν την πλειονότητα των πόρων. Το μικρότερο αναλογικά ποσοστό των πόρων που διατίθενται για την βελτίωση των μεταφορικών υποδομών και των υποδομών περιβάλλοντος διατέθηκε την τρέχουσα Προγραμματική περίοδο αλλά εξακολουθούν

αθροιστικά να καλύπτουν το 42% των πόρων του ΕΣΠΑ όπως αποτυπώνεται στον κατωτέρω πίνακα

Πίνακας 8.19: Ενταγμένα έργα στο ΕΣΠΑ 2014 – 2020 ανά Περιοχή και Θεματικό Στόχο

ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	Θεματικοί Στόχοι	Συνολικός Προϋπολογισμός Έργων	% Κατανομή στο Σύνολο
ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ)	825.704.462	6,2%
	Απασχόληση	73.047.516	0,6%
	Βιώσιμες Μεταφορές	583.334.152	4,4%
	Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	95.257.363	0,7%
	Έρευνα – Τεχνολογία και Καινοτομία	63.369.875	0,5%
	Κλιματική αλλαγή – Πρόληψη, Προστασία Περιβάλλοντος	32.302.545	0,2%
	Κοινωνική Ένταξη	193.047.644	1,5%
	Ενεργειακή Αναβάθμιση	107.294.425	0,8%
	Προστασία Περιβάλλοντος	858.525.446	6,5%
	Τεχνολογίες Πληροφορίας κι Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	52.204.140	0,4%
	Χωρίς Θεματικό Στόχο	1.933.934	0,0%
ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ - ΣΥΝΟΛΟ		2.886.021.502	21,8%
ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ	Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ)	1.661.897.460	12,5%
	Απασχόληση	100.863.953	0,8%
	Βιώσιμες Μεταφορές	1.379.518.347	10,4%
	Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	184.606.679	1,4%
	Έρευνα – Τεχνολογία και Καινοτομία	53.816.494	0,4%
	Κλιματική αλλαγή – Πρόληψη, Προστασία Περιβάλλοντος	69.005.570	0,5%
	Κοινωνική Ένταξη	290.239.961	2,2%
	Ενεργειακή Αναβάθμιση	201.448.367	1,5%
	Προστασία Περιβάλλοντος	1.454.526.151	11,0%
	Τεχνολογίες Πληροφορίας κι Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	61.390.994	0,5%
	Χωρίς Θεματικό Στόχο	3.895.224	0,0%
ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ - ΣΥΝΟΛΟ		5.461.209.200	41,2%
ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΣΤΙΚΕΣ	Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ)	1.118.935.579	8,4%
	Απασχόληση	101.050.882	0,8%
	Βιώσιμες Μεταφορές	366.129.895	2,8%
	Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	101.473.823	0,8%
	Έρευνα – Τεχνολογία και Καινοτομία	81.030.579	0,6%
	Κλιματική αλλαγή – Πρόληψη, Προστασία Περιβάλλοντος	102.540.596	0,8%
	Κοινωνική Ένταξη	257.140.283	1,9%
	Μεταρρύθμιση Δημόσιας Διοίκησης	800.640	0,0%
	Ενεργειακή Αναβάθμιση	1.608.009.078	12,1%
	Προστασία Περιβάλλοντος	1.010.138.098	7,6%
	Τεχνολογίες Πληροφορίας κι Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	146.680.966	1,1%
	Χωρίς Θεματικό Στόχο	6.470.111	0,0%
ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΑΣΤΙΚΕΣ - ΣΥΝΟΛΟ		4.900.400.530	37,0%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ)	3.606.537.501	27,2%
	Απασχόληση	274.962.351	2,1%
	Βιώσιμες Μεταφορές	2.328.982.394	17,6%
	Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση	381.337.865	2,9%
	Έρευνα – Τεχνολογία και Καινοτομία	198.216.948	1,5%
	Κλιματική αλλαγή – Πρόληψη, Προστασία Περιβάλλοντος	203.848.711	1,5%
	Κοινωνική Ένταξη	740.427.888	5,6%
	Μεταρρύθμιση Δημόσιας Διοίκησης	800.640	0,0%
	Ενεργειακή Αναβάθμιση	1.916.751.870	14,5%
	Προστασία Περιβάλλοντος	3.323.189.695	25,1%

ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	Θεματικοί Στόχοι	Συνολικός Προϋπολογισμός Έργων	% Κατανομή στο Σύνολο
	Τεχνολογίες Πληροφορίας κι Επικοινωνιών (ΤΠΕ)	260.276.100	2,0%
	Χωρίς Θεματικό Στόχο	12.299.269	0,1%
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ		13.247.631.232	100,0%

Πηγή: www.anaptyxi.gov.gr (1/6/2020)

Η βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών απαιτεί την αξιοποίηση των ΤΠΕ όπως δείχνει το παράδειγμα των Σκανδιναβικών χωρών αλλά και στον τομέα αυτό τα προβλήματα παραμένουν όπως αναλύεται στο κατωτέρω κεφάλαιο

8.7.1. Ψηφιακή κατάταξη και ψηφιακή πρόοδος σε επίπεδο χώρας – Υφιστάμενη Κατάσταση

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρακολουθεί την ψηφιακή πρόοδο των κρατών μελών μέσω των εκθέσεων για τον δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI: Digital Economy and Society Index) από το 2014.

Ο δείκτης DESI εξετάζει την ψηφιακή επίδοση της Ευρώπης και στοχεύει να βοηθήσει τις χώρες της ΕΕ να εντοπίσουν περιοχές που απαιτούν επενδύσεις και δράσεις προτεραιότητας. Αποτελεί το σταθμισμένο μέσο 5 συνιστωσών, κάθε μία από τις οποίες υπολογίζεται με βάση ορισμένες υπό-συνιστώσες. Οι 5 κύριες συνιστώσες του δείκτη DESI είναι οι κάτωθι:

- Συνδεσιμότητα: αφορά στην ανάπτυξη ευρυζωνικής υποδομής και στην ποιότητά της
- Ψηφιακές δεξιότητες: πρόκειται για τις δεξιότητες που απαιτούνται για να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που προσφέρει μια ψηφιακή κοινωνία
- Χρήση του Διαδικτύου: αφορά στις διάφορες δραστηριότητες που εκτελούν οι πολίτες μέσω διαδικτύου
- Ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών στις επιχειρήσεις: αφορά στην ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων και στην ανάπτυξη του διαδικτυακών καναλιών
- Ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες: πρόκειται για την ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών με επίκεντρο την ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Οι εκθέσεις για τον δείκτη DESI περιλαμβάνουν τα προφίλ των χωρών και θεματικά κεφάλαια. Επιπλέον, στις εκθέσεις για κάθε κράτος μέλος επισυνάπτεται ένα κεφάλαιο διεξοδικής ανάλυσης του το Επί συνόλου 28 κρατών μελών της ΕΕ, η Ελλάδα κατατάσσεται 27η στον δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2020²².

Με βάση τα στοιχεία πριν από την πανδημία, κατά το προηγούμενο έτος, παρά την αύξηση της συνολικής βαθμολογίας της, η Ελλάδα σημείωσε περιορισμένη βελτίωση των επιδόσεων της όσον αφορά τις παραμέτρους του δείκτη DESI που μετρήθηκαν. Ωστόσο, η Ελλάδα βελτίωσε τις επιδόσεις της όσον αφορά την παράμετρο του ανθρώπινου κεφαλαίου, σημειώνοντας πρόοδο σε όλους, σχεδόν, τους σχετικούς δείκτες. Για πρώτη φορά, το ποσοστό των ατόμων που έχουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες υπερβαίνει το

²² Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2020, Ελλάδα

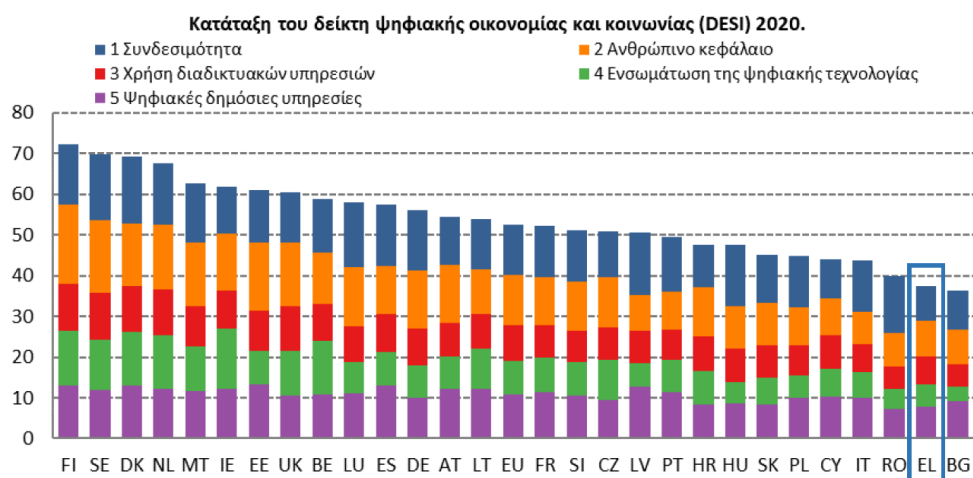
50%. Όσον αφορά τη συνδεσιμότητα, η Ελλάδα προχωρεί με πολύ **ταχείς ρυθμούς** στον τομέα της **ευρυζωνικών επικοινωνιών υψηλής ταχύτητας** (NGA), έχοντας σημειώσει σημαντική πρόοδο κατά 15 εκατοστιαίες μονάδες κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους, παραμένοντας όμως κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Εντούτοις, αναμένεται βελτίωση, καθώς η Επιτροπή έχει εγκρίνει το φιλόδοξο έργο για υποδομές ευρυζωνικών επικοινωνιών υπερυψηλής ταχύτητας, το οποίο θα συμβάλει στην επίτευξη των στόχων της Ελλάδας στον ψηφιακό τομέα. Συνολικά, η χώρα σημείωσε τη **μεγαλύτερη πρόοδο** σε σχέση με το προηγούμενο έτος στην ενότητα **«Ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες»**, αλλά η βαθμολογία της εξακολουθεί να υπολείπεται κατά πολύ του μέσου όρου της ΕΕ.

Η αναγκαιότητα βελτίωσης των ψηφιακών επιδόσεων της χώρας οδήγησε στη δημιουργία νέου Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης το οποίο απέκτησε στρατηγικό ρόλο και ανέλαβε τον σχεδιασμό, τον συντονισμό και την υλοποίηση της στρατηγικής για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας. Το υπουργείο είναι αρμόδιο για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών στους πολίτες και στις επιχειρήσεις, που βασίζονται σε απλουστευμένες διοικητικές διαδικασίες. Είναι επίσης αρμόδιο για τη διασφάλιση της διαλειτουργικότητας των διαδικασιών μεταξύ όλων των άλλων υπουργείων και κρατικών υπηρεσιών.

Στόχος είναι να αποκτήσει η Ελλάδα «εξ ορισμού ψηφιακό χαρακτήρα» («digital by default») έως το 2023. Στο πλαίσιο αυτό αναθεωρήθηκε η εθνική ψηφιακή στρατηγική για την περίοδο 2016-2021. Η νέα στρατηγική, με τίτλο «Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού», η δημοσίευση της οποίας αναμένεται. Βασίζεται στις πέντε ενότητες της έκθεσης για τον δείκτη DESI, σε συνδυασμό με ένα ισχυρό μοντέλο διακυβέρνησης για τον συντονισμό της υλοποίησης από κοινού με όλες τις ενδιαφερόμενες οντότητες. Προβλέπει επίσης τη συντονισμένη υλοποίηση σημαντικών έργων ΤΠ, ορισμένων σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο, καλούμενων ως έργων «άμεσου οφέλους» («Quick-win»), και άλλων που απαιτούν πιο μακροπρόθεσμη προετοιμασία.

Διάγραμμα 8.2: Κατάταξη του δείκτη ψηφιακής οικονομίας και κοινωνίας (DESI) 2020

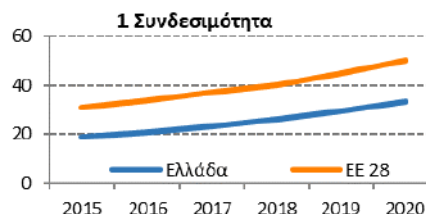
	Ελλάδα		ΕΕ
	κατάταξη	βαθμολογία	βαθμολογία
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020	27	37,3	52,6
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019	27	35,1	49,4
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018	28	32,3	46,5

8.7.1.1. Συνδεσιμότητα

Επίπεδο συνδεσιμότητας (Δείκτης DESI)

1 Συνδεσιμότητα	Ελλάδα		ΕΕ
	κατάταξη	βαθμολογία	βαθμολογία
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020	28	33,4	50,1
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019	28	29,5	44,7
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018	28	26,0	39,9

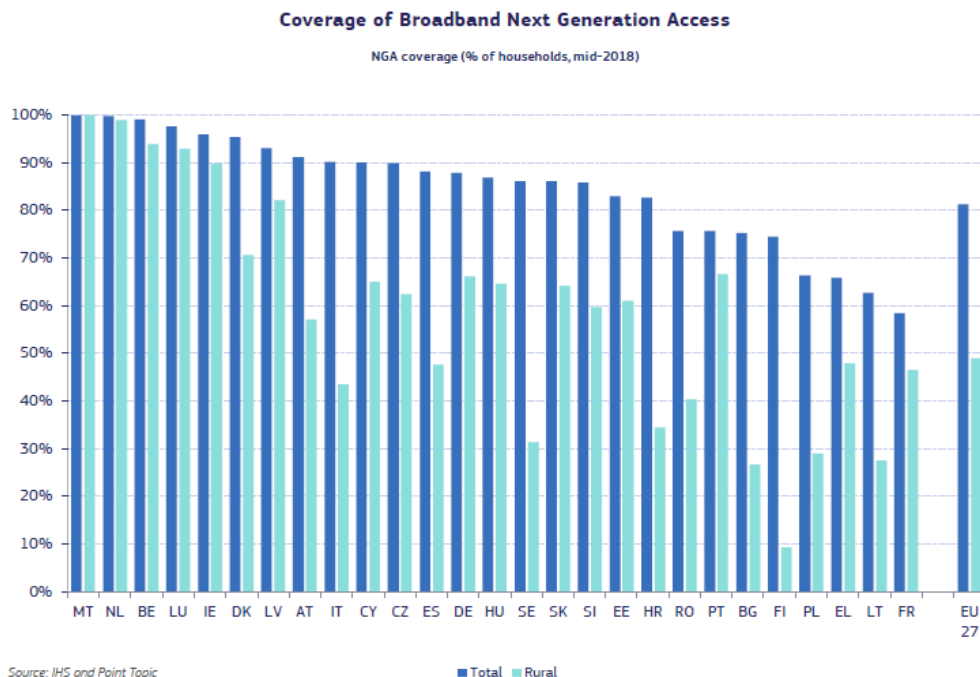
	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018 ποσοστό	Ελλάδα ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019 ποσοστό	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό	ΕΕ ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό
1α1 Συνολική διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών	69 %	74 %	76 %	78 %
% των νοικοκυριών	2017	2018	2019	2019
1α2 Διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών ταχύτητας τουλάχιστον 100 Mbps	0 %	0 %	1 %	26 %
% των νοικοκυριών	2017	2018	2019	2019
1β1 Κάλυψη ευρυζωνικών επικοινωνιών υψηλής ταχύτητας (NGA)	53 %	66 %	81 %	86 %
% των νοικοκυριών	2017	2018	2019	2019
1β2 Κάλυψη σταθερών δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας (VHCN)	0 %	0 %	7 %	44 %
% των νοικοκυριών	2017	2018	2019	2019
1γ1 Κάλυψη 4G	86 %	92 %	97 %	96 %
% των νοικοκυριών (μέσος όρος φορέων εκμετάλλευσης)	2017	2018	2019	2019
1γ2 Διείσδυση κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών	66	75	86	100
Συνδρομές ανά 100 άτομα	2017	2018	2019	2019
1γ3 Ετοιμότητα για 5G	ά.α.	0 %	0 %	21 %
Εκχωρηθέν φάσμα ως ποσοστό (%) του συνολικού εναρμονισμένου φάσματος 5G		2019	2020	2020
1δ1 Δείκτης τιμών ευρυζωνικών συνδέσεων	ά.α.	ά.α.	49	64
Βαθμολογία (0 έως 100)			2019	2019

Με συνολική βαθμολογία συνδεσιμότητας 33,4 (σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ σε ποσοστό 50,1), η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία μεταξύ των χωρών της ΕΕ· δεν έχει σημειωθεί βελτίωση στην κατάταξη σε σχέση με το 2017 (DESI 2018). Η συνολική διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών συνδέσεων εξακολουθεί να εξελίσσεται με αργούς ρυθμούς, με ποσοστό που ανέρχεται στο 76 % (κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 78 %). Αυτό μπορεί να οφείλεται στις τιμές, οι οποίες παραμένουν σχετικά υψηλές σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ, καθώς η Ελλάδα το 2018 κατατάχθηκε τελευταία και τώρα κατατάσσεται 26η μεταξύ των χωρών ΕΕ και στον δείκτη τιμών ευρυζωνικών συνδέσεων. Επιπλέον, η διείσδυση ευρυζωνικών επικοινωνιών ταχύτητας τουλάχιστον 30 Mbps παρουσιάζει αύξηση 6,4 ποσοστιαίων μονάδων (από 11,3 το 2018 σε 17,7 το 2019). Η αύξηση αυτή θα μπορούσε να αποδοθεί στην σταδιακή ανάπτυξη του δικτύου και στις συναφείς εκστρατείες αγοράς για το διαδίκτυο υψηλής ταχύτητας και τα σχετικά βίντεο συνεχούς ροής (video streaming). Από

την άλλη πλευρά, η διείσδυση ευρυζωνικών επικοινωνιών ταχύτητας τουλάχιστον 100 Mbps σημείωσε ελαφρά αύξηση, από 0,3 % το 2018 σε 0,8 % το 2019. Η Ελλάδα προχωρά με ιδιαίτερα ταχύ ρυθμό στην κάλυψη ευρυζωνικών επικοινωνιών υψηλής ταχύτητας (NGA), αφού σημείωσε σημαντική πρόοδο 15 ποσοστιαίων μονάδων το 2019 και έφτασε σε ποσοστό 81 %, ήτοι μόλις 5 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από τον μέσο όρο του 86 % της ΕΕ. Επιπλέον, η χώρα άρχισε επιτέλους να συμμετέχει στην ανάπτυξη δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας και η κάλυψη σταθερών δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας έφθασε το 7 % από 0 % το προηγούμενο έτος, ωστόσο βρίσκεται πολύ πιο κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 44 %. Παρά την αύξηση της διείσδυσης κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών κατά 11 μονάδες, ο τρέχων αριθμός είναι 86 συνδρομές ανά 100 άτομα, κατά πολύ χαμηλότερος από τον μέσο όρο των 100 συνδρομών ανά 100 άτομα στην ΕΕ. Οι επιδόσεις της Ελλάδας όσον αφορά την τεχνολογία 4G είναι καλύτερες, καθώς η μέση κάλυψη ανέρχεται σε 97%, υπερβαίνοντας ελαφρώς τον μέσο όρο της ΕΕ (96%).

Επιπρόσθετα η **υστέρηση διαθεσιμότητας** σε ευρυζωνικά δίκτυα νέας γενιάς υψηλών ταχυτήτων (NGA) στις αγροτικές περιοχές είναι **ακόμη σημαντική** (γύρω στις 15 ποσοστιαίες μονάδες υστέρηση κάλυψης σε σχέση με το σύνολο της χώρας):

Διάγραμμα 8.3: Ευρυζωνικά δίκτυα νέας γενιάς υψηλών ταχυτήτων (NGA)

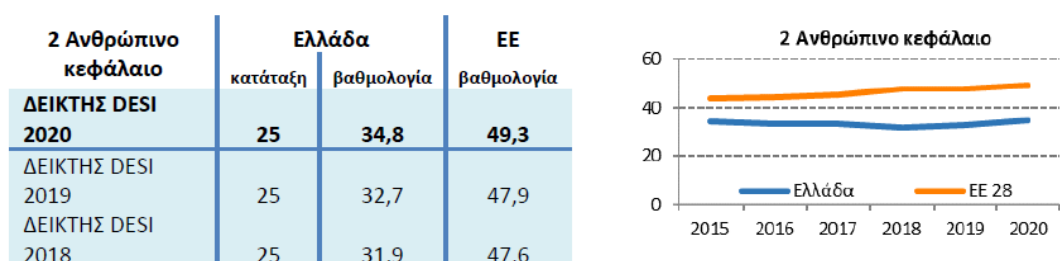

Η δράση «Υποδομές Υπερυψηλής Ευρυζωνικότητας: Ultra-Fast Broadband» (UFBB), η οποία στοχεύει στο να βοηθήσει τη χώρα να καλύψει τα κενά στον τομέα της συνδεσιμότητας πολύ υψηλής ταχύτητας και να επιτύχει τους στόχους της όσον αφορά την «κοινωνία των gigabit», αποτελεί μείζον έργο υποδομών ευρυζωνικών επικοινωνιών και βασική προτεραιότητα της Ελλάδας. Η Ελλάδα προσδοκά ότι το συγκεκριμένο έργο θα προσελκύσει νέους παράγοντες στην αγορά, που δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στον τομέα της χονδρικής, και θα απελευθερώσει διατομεακές συνέργειες. Το Υπουργείο Ψηφιακής

Διακυβέρνησης προγραμματίζει την υπογραφή των συμβάσεων κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2020. Ο συνολικός προϋπολογισμός του έργου εκτιμάται σε 700 εκατ. EUR, από τα οποία 300 εκατ. EUR αποτελούν δημόσια χρηματοδότηση. Η υπερταχεία ευρυζωνικότητα (UFBB), εγκρίθηκε στις 31 Ιουλίου 2019 βάσει των κανόνων για τις κρατικές ενισχύσεις, και στις 31 Ιανουαρίου 2020 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε τη χρηματοδότηση της ΕΕ για το έργο UFBB ύψους 223 εκατ. EUR, με σκοπό την παροχή σύγχρονης και ταχείας πρόσβασης στο διαδίκτυο στους χρήστες σε όλη τη χώρα. Αναμένεται ότι το έργο θα καταστεί λειτουργικό από τον Μάιο του 2021 και ότι θα επωφεληθούν από αυτό 11 εκατομμύρια άτομα.

8.7.1.2. Ανθρώπινο Κεφάλαιο – Ψηφιακές Δεξιότητες

Διάγραμμα 8.4: Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Δείκτης DESI)

	Ελλάδα	ΕΕ
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020
ποσοστό	ποσοστό	ποσοστό
2α1 Τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες % των ατόμων	46 % 2017	51 % 2019
2α2 Ψηφιακές δεξιότητες πέραν των βασικών % των ατόμων	22 % 2017	23 % 2019
2α3 Τουλάχιστον βασικές δεξιότητες χρήσης λογισμικού % των ατόμων	52 % 2017	56 % 2019
2β1 Ειδικοί ΤΠΕ % του συνόλου των εργαζομένων	1,4 % 2016	3,9 % 2018
2β2 Γυναίκες ειδικοί ΤΠΕ % των εργαζόμενων γυναικών	0,4 % 2016	1,4 % 2018
2β3 Πτυχιούχοι ΤΠΕ % των πτυχιούχων	3,0 % 2015	3,6 % 2017

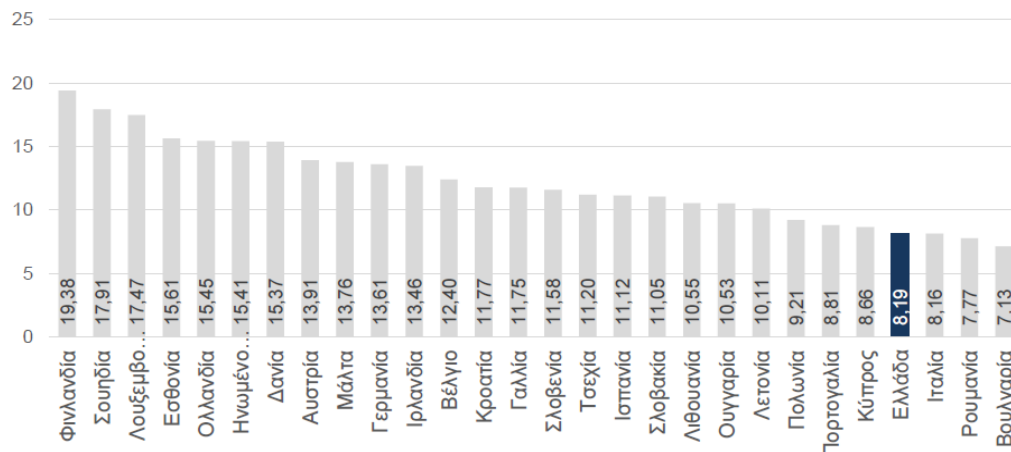
Οι επιδόσεις της Ελλάδας στην ενότητα «Ανθρώπινο κεφάλαιο» είναι αρκετά χαμηλότερες από τον μέσο όρο στην ΕΕ, παρότι η χώρα συνεχίζει να σημειώνει πρόοδο. Το 2019 το 51 % των ατόμων ηλικίας 16 έως 74 ετών είχε τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες (58 % στην ΕΕ), ποσοστό που ισοδυναμεί με αύξηση άνω των 5 ποσοστιαίων μονάδων σε διάστημα ενός έτους, κατά πολύ υψηλότερη από τον μέσο όρο ανόδου κατά 1 ποσοστιαία μονάδα στην ΕΕ. Το ποσοστό των ατόμων με τουλάχιστον βασικές δεξιότητες χρήσης λογισμικού αυξάνεται επίσης ικανοποιητικά, από 52 % το 2018 σε 56 % το 2019, με ρυθμό

ανόδου ταχύτερο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το ποσοστό των ειδικών ΤΠΕ επί του συνόλου των εργαζομένων εξακολουθεί να βελτιώνεται με τον ίδιο ρυθμό όπως και τα προηγούμενα τρία έτη, αλλά παραμένει χαμηλό (1,8 %) σε σύγκριση με τον μέσο όρο του 3,9 % στην ΕΕ. Το ποσοστό των γυναικών ειδικών ΤΠΕ επί του συνόλου των εργαζόμενων γυναικών ανέρχεται σε 0,5 % και εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλό σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (1,4 %), παρά την ελαφρά αύξηση κατά 0,1 %, η οποία συνιστά βελτίωση δεδομένης της στασιμότητάς του κατά τα προηγούμενα τρία έτη.

Σύμφωνα με τα δεδομένα του δείκτη DESI μόλις το 10% των επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι αρκετά ψηφιοποιημένες ενώ η πλειονότητα (55%) επενδύει ελάχιστα σε ψηφιακές τεχνολογίες, κυρίως για τη δημιουργία μιας εταιρικής ιστοσελίδας και την αγορά ηλεκτρονικών υπολογιστών. Η ψηφιακή υστέρηση των επιχειρήσεων στην Ελλάδα αντανακλάται και στην έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού με ψηφιακές δεξιότητες, όπου η χώρα βρίσκεται στην 25η θέση στις ψηφιακές δεξιότητες, που είναι συνιστώσα του DESI.

Διάγραμμα 8.5: Βαθμολογία χωρών ΕΕ στις ψηφιακές δεξιότητες

Πηγή: Digital Economy and Society Index, 2020

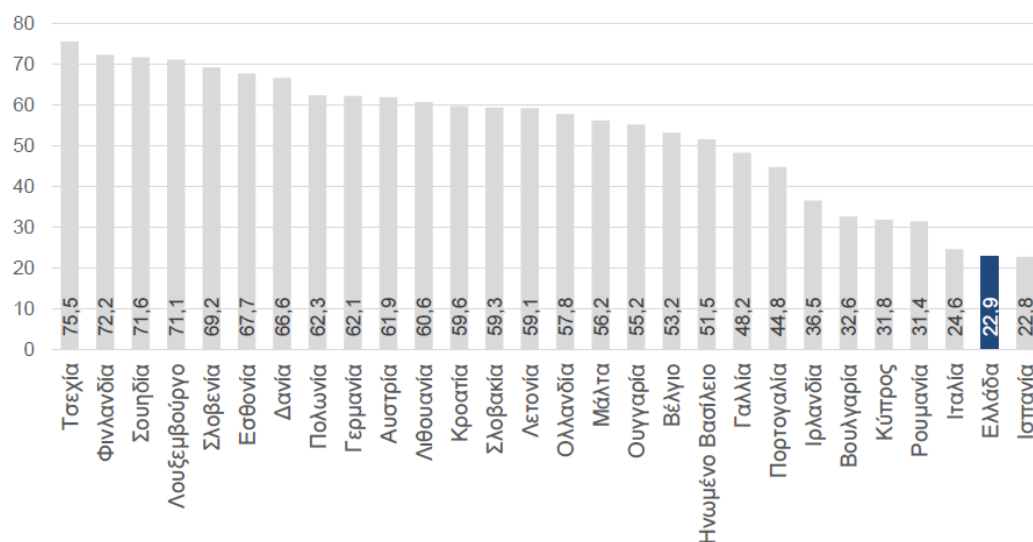
Η χαμηλή επίδοση της Ελλάδας στα συστήματα δεξιοτήτων παρατηρείται σε ένα ακόμη σύνθετο δείκτη δεξιοτήτων, τον ESI (European Skills Index) του CEDEFOP. Ο δείκτης ESI υπολογίζεται με βάση 3 συνιστώσες: την ανάπτυξη δεξιοτήτων, την ενεργοποίησή τους και την αντιστοίχιση με την αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, η ανάπτυξη δεξιοτήτων αφορά στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες κάθε χώρας και στις δεξιότητες που αναπτύσσονται, ενώ η ενεργοποίηση των δεξιοτήτων αφορά στη μετάβαση από την εκπαίδευση στην εργασία. Τέλος, η αντιστοίχιση των δεξιοτήτων αφορά στο βαθμό κατά τον οποίο οι δεξιότητες ικανοποιούν αποτελεσματικά την αγορά εργασίας (Cedefop, 2018).

Το 2016, το πλέον πρόσφατο έτος για το οποίο υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία η Ελλάδα έχει τη δεύτερη χαμηλότερη βαθμολογία στο δείκτη ESI ανάμεσα στις 28 χώρες της ΕΕ.

Διάγραμμα 8.6: Δείκτης Δεξιοτήτων ESI (European Skills Index) για το έτος 2016

Βαθμολογία από 0 – η χειρότερη επίδοση, έως 100 – η καλύτερη επίδοση

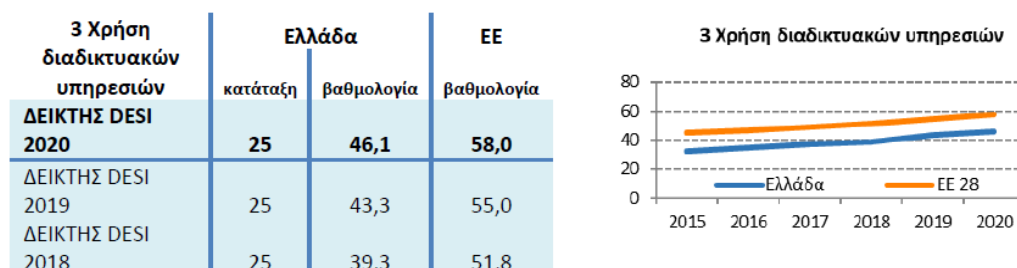
Πηγή: Cedefop

Η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων, τόσο σε βασικό όσο και σε ανώτερο επίπεδο, παραμένει σημαντικό εμπόδιο για την Ελλάδα στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού της κοινωνίας και της οικονομίας της. Η συντονισμένη προσέγγιση που ξεκίνησε το 2019 θα ενισχύσει τον αντίκτυπο των υφιστάμενων και των νέων πρωτοβουλιών για τον εφοδιασμό των πολιτών και των εργαζομένων με ψηφιακές δεξιότητες και τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των φύλων ώστε να μπορέσουν όλοι να επωφεληθούν από τον εν εξελίξει ψηφιακό μετασχηματισμό.

8.7.1.3. Χρήση διαδικτυακών Υπηρεσιών

Διάγραμμα 8.7: Χρήση διαδικτυακών Υπηρεσιών (Δείκτης DESI)

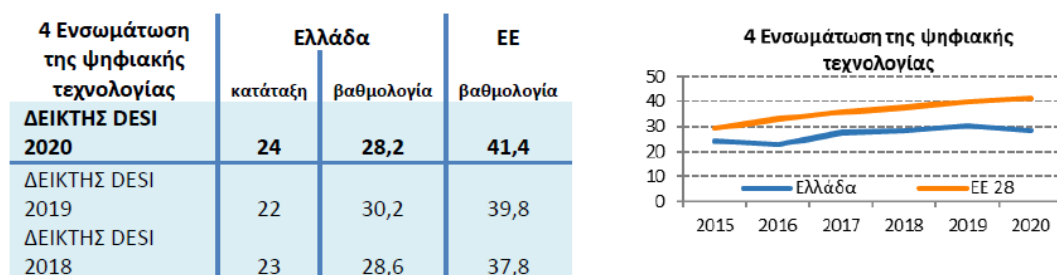
	Ελλάδα	ΕΕ
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018 ποσοστό	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019 ποσοστό	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό
3α1 Άτομα που δεν έχουν χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο % των ατόμων	28 % 2017	25 % 2018
3α2 Χρήστες του διαδικτύου % των ατόμων	67 % 2017	70 % 2018
3β1 Ειδήσεις % των χρηστών του διαδικτύου	87 % 2017	87 % 2017
3β2 Μουσική, βίντεο και παιχνίδια % των χρηστών του διαδικτύου	77 % 2016	79 % 2018
3β3 Βίντεο κατά παραγγελία % των χρηστών του διαδικτύου	12 % 2016	11 % 2018
3β4 Βιντεοκλήσεις % των χρηστών του διαδικτύου	48 % 2017	61 % 2018
3β5 Κοινωνικά δίκτυα % των χρηστών του διαδικτύου	72 % 2017	73 % 2018
3β6 Παρακολούθηση σειράς μαθημάτων μέσω διαδικτύου % των χρηστών του διαδικτύου	7 % 2017	7 % 2017
3γ1 Τραπεζικές υπηρεσίες % των χρηστών του διαδικτύου	36 % 2017	38 % 2018
3γ2 Αγορές % των χρηστών του διαδικτύου	45 % 2017	49 % 2018
3γ3 Πωλήσεις μέσω διαδικτύου % των χρηστών του διαδικτύου	3 % 2017	5 % 2018

Συνολικά, η χρήση διαδικτυακών υπηρεσιών στην Ελλάδα υπολείπεται κατά πολύ του μέσου όρου της ΕΕ. Ωστόσο, ο αριθμός των χρηστών του διαδικτύου αυξάνεται και μεγάλο ποσοστό αυτών εκδηλώνει ενδιαφέρον για σειρά διαδικτυακών δραστηριοτήτων. Οι δημοφιλέστερες διαδικτυακές δραστηριότητες εξακολουθούν να είναι η ανάγνωση των ειδήσεων, η πραγματοποίηση βιντεοκλήσεων και η χρήση των κοινωνικών δικτύων, σε ποσοστό αρκετά υψηλότερο από τον μέσο όρο στην ΕΕ. Το 88 % των Ελλήνων χρηστών του διαδικτύου ενημερώνονται στο διαδίκτυο, ποσοστό που υπερβαίνει κατά πολύ τον μέσο όρο του 72 % της ΕΕ. Η πραγματοποίηση βιντεοκλήσεων άγγιξε το 67 % το 2019, πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (60 % το 2019). Η χρήση διαδικτυακών τραπεζικών υπηρεσιών (40 % το 2019), παρότι εμφανίζεται αυξημένη για τρίτο συνεχόμενο έτος, παραμένει πολύ κάτω από τον μέσο

όρο του 66 % της ΕΕ. Το ίδιο ισχύει και για τις ηλεκτρονικές αγορές, το ποσοστό των οποίων αυξήθηκε στο 51 % των χρηστών του διαδικτύου, αλλά παραμένει κάτω από τον μέσο όρο του 71% της ΕΕ. Αναμένεται σημαντική αύξηση του ποσοστού των ηλεκτρονικών αγορών ως απόρροια των επιπτώσεων του COVID 19

8.7.1.4. Ενσωμάτωση Ψηφιακής τεχνολογίας

Διάγραμμα 8.8: Ενσωμάτωση Ψηφιακής τεχνολογίας (Δείκτης DESI)

	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018 ποσοστό	Ελλάδα ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019 ποσοστό	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό	ΕΕ ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό
4α1 Ηλεκτρονική ανταλλαγή πληροφοριών % των επιχειρήσεων	37 %	37 %	38 %	34 %
4α2 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης % των επιχειρήσεων	21 %	21 %	19 %	25 %
4α3 Μαζικά δεδομένα % των επιχειρήσεων	11 %	13 %	13 %	12 %
4α4 Υπολογιστικό νέφος % των επιχειρήσεων	5 %	7 %	7 %	18 %
4β1 ΜΜΕ που πραγματοποιούν πωλήσεις μέσω διαδικτύου % των ΜΜΕ	11 %	11 %	9 %	18 %
4β2 Κύκλος εργασιών ηλεκτρονικού εμπορίου % του κύκλου εργασιών των ΜΜΕ	3 %	4 %	4 %	11 %
4β3 Διασυνοριακές ηλεκτρονικές πωλήσεις % των ΜΜΕ	7 %	7 %	4 %	8 %

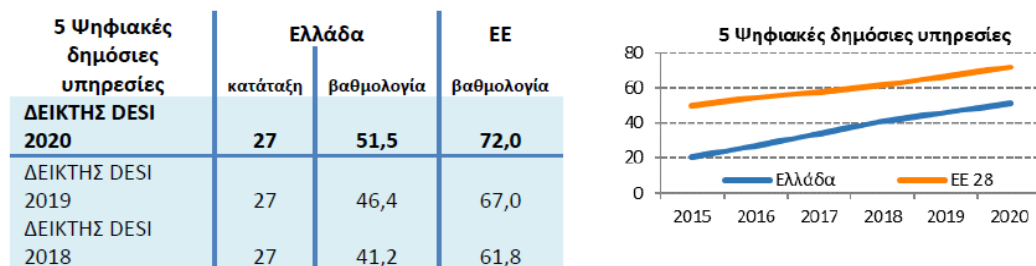
Όσον αφορά την ενσωμάτωση της ψηφιακής τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 24η θέση στην ΕΕ. Ο αριθμός των επιχειρήσεων στην Ελλάδα που συμμετέχουν σε ηλεκτρονική ανταλλαγή πληροφοριών εξακολουθεί να αυξάνεται και παραμένει πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, το ποσοστό των επιχειρήσεων που κάνουν χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης παρουσίασε μικρή μείωση το 2019, όπως επίσης και το ποσοστό των ΜΜΕ που πραγματοποίησαν πωλήσεις μέσω διαδικτύου το 2019 (9 %, μείωση κατά 2 % σε σύγκριση με το 2018). Αν και το μερίδιο του κύκλου εργασιών τους που προήλθε από το διαδίκτυο δεν μειώθηκε, εξακολουθεί να είναι χαμηλό, μόλις στο 4 % του συνολικού κύκλου εργασιών.

Η Ελλάδα έχει αναγνωρίσει ότι είναι αναγκαίο η χώρα να διαθέτει στρατηγική για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της βιομηχανίας. Μέσω της στρατηγικής αυτής θα μπορούσε να προωθηθεί

ο ψηφιακός μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας και να αξιοποιηθεί το πλήρες φάσμα των οφελών από την υιοθέτηση ψηφιακών τεχνολογιών.

8.7.1.5. Ψηφιακές Δημόσιες Υπηρεσίες

Διάγραμμα 8.9: Ψηφιακές Δημόσιες Υπηρεσίες (Δείκτης DESI)

	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018 ποσοστό	Ελλάδα ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019 ποσοστό	ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό	ΕΕ ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020 ποσοστό
5α1 Χρήστες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης % των χρηστών του διαδικτύου που πρέπει να υποβάλουν έντυπα	38 %	36 %	39 %	67 %
5α2 Προσυμπληρωμένα έντυπα Βαθμολογία (0 έως 100)	14	23	25	59
5α3 Διαδικτυακή ολοκλήρωση παροχής υπηρεσιών Βαθμολογία (0 έως 100)	76	82	84	90
5α4 Ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες για επιχειρήσεις Βαθμολογία (0 έως 100) — συμπεριλαμβανομένων των εγχώριων και των διασυνοριακών	60	60	63	88
5α5 Ανοικτά δεδομένα % της μέγιστης βαθμολογίας	ά.α.	ά.α.	66 %	66 %

Όσον αφορά τη διάσταση των **ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών**, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 27η θέση στην ΕΕ, αρκετά **κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ**, αλλά κατέγραψε αύξηση 5,1 μονάδων κατά το προηγούμενο έτος, ακολουθώντας τη μέση αύξηση 5 μονάδων της ΕΕ. Σύμφωνα με τον δείκτη ωριμότητας των ανοικτών δεδομένων, το 2019 η Ελλάδα (66 %) βρισκόταν στον μέσο όρο της ΕΕ (66 %). Από την πλευρά της προσφοράς (όσον αφορά την παροχή διαδικτυακών δημόσιων υπηρεσιών), η Ελλάδα συνέχισε να σημειώνει πρόοδο το 2019, με 25/100 προσυμπληρωμένα έντυπα σε σύγκριση με 23/100 το 2018, αλλά παραμένει πολύ **κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ**. Ο αριθμός των χρηστών του διαδικτύου που είναι ενεργοί χρήστες υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης ανέρχεται σε ποσοστό 39 % και εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλότερος από τον μέσο όρο του 67 % στην ΕΕ, παρά την αύξηση της τάξης του 3 % το 2019. **Η διαθεσιμότητα ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις αυξήθηκε (σε 63 το 2019), αλλά όχι αρκετά ώστε να προσεγγίσει τον μέσο όρο της ΕΕ (88 το 2019).**

Το 2019 το νέο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης ακολούθησε μια ατζέντα νομοθετικών μεταρρυθμίσεων ευρείας κλίμακας, προκειμένου να επισπεύσει την υλοποίηση των νέων ψηφιακών διαδικασιών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, ο νόμος για το «επιτελικό κράτος» επιδιώκει τον εξορθολογισμό της διοίκησης, μέσω της συγκέντρωσης και του ανασχεδιασμού των διάφορων διατάξεων που διέπουν τις λειτουργίες του κράτους, προκειμένου να βελτιωθεί

η συνεργασία μεταξύ υπουργείων, συμπεριλαμβανομένης της εφαρμογής από πλευρά τους βασικών συστημάτων ΤΠ. Σε στενή σύνδεση με την στρατηγική για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας, το εθνικό πρόγραμμα απλούστευσης διαδικασιών συνιστά το κεντρικό διακυβερνητικό πλαίσιο που στοχεύει στη μείωση της διοικητικής επιβάρυνσης, μέσω της απλούστευσης και της ψηφιοποίησης των διοικητικών διαδικασιών. Δημιούργησε το νομικό πλαίσιο που διέπει τη διαλειτουργικότητα των δημόσιων μητρώων, αναγκαία συνθήκη για τη δημιουργία ενιαίας διεπαφής για τα βασικά μητρώα, καθιστώντας εφικτή τη διαρκή επικαιροποίηση των δεδομένων και την ύπαρξη ενός μοναδικού σημείου καταχώρισης νέων εγγραφών. Πρώτο βήμα είναι η απλούστευση και η ψηφιοποίηση σειράς διαδικασιών που σχετίζονται με σημαντικά γεγονότα της ζωής, αρχής γενομένης από το πιστοποιητικό γέννησης. Από τον Φεβρουάριο του 2020, οι δηλώσεις γέννησης μπορούν να συμπληρώνονται στο νοσοκομείο.

Επιπλέον, η έναρξη λειτουργίας της πύλης ηλεκτρονικής διακυβέρνησης «Gov.gr», εντός του Μαρτίου 2020, θα ενοποιεί και θα παρέχει όλες τις πληροφορίες που σχετίζονται με τις δημόσιες υπηρεσίες και τα επίσημα έγγραφα από διάφορες δημόσιες υπηρεσίες.

Η αποτελεσματική απλούστευση των διαδικασιών και η μείωση της διοικητικής επιβάρυνσης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τη δημόσια διοίκηση εξακολουθούν να συνιστούν τη μεγαλύτερη πρόκληση της νέας ψηφιακής διακυβέρνησης του κράτους. Η αποτελεσματική υλοποίησή της θα συμβάλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας, της παραγωγικότητας και των επενδύσεων, καθώς και στη συμμετοχή των πολιτών.

8.7.2. Ο ρόλος της ψηφιακής τεχνολογίας στην αντιμετώπιση της πανδημίας του κορωνοϊού και στη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης

Η τρέχουσα κρίση της νόσου COVID-19 έχει σημαντικό αντίκτυπο σε βασικούς δείκτες που αφορούν την κοινωνία, οι οποίοι σχετίζονται με τη χρήση διαδικτυακών υπηρεσιών από τους πολίτες. Ο αντίκτυπος αυτός δεν εμφανίζεται στα πλέον πρόσφατα επίσημα στατιστικά στοιχεία για το 2019, όπως αυτά αναφέρονται στην έκθεση DESI. Κατά συνέπεια, τα αποτελέσματα του DESI 2020 πρέπει να εξεταστούν σε συνδυασμό με την πολύ έντονη πίεση που ασκήθηκε στην ψηφιακή υποδομή και στις ψηφιακές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της πανδημίας, και με τα άμεσα μέτρα που έλαβαν τα κράτη μέλη. Ομοίως, καθώς η Ευρώπη σταδιακά εξέρχεται από την πανδημία, η ανάκαμψη πρέπει να σχεδιαστεί λαμβάνοντας υπόψη τα διδάγματα που αντλήθηκαν από την παρούσα κρίση. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στους δείκτες που είναι σημαντικοί για έναν ισχυρότερο και ανθεκτικότερο ψηφιακό μετασχηματισμό και για την οικονομική ανάκαμψη, ιδίως για τα δίκτυα πολύ υψηλής χωρητικότητας (VHCN) και τα δίκτυα 5G, για τις ψηφιακές δεξιότητες, τις προηγμένες ψηφιακές τεχνολογίες για τις επιχειρήσεις και τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες.

Η Ελλάδα ανέλαβε σειρά ψηφιακών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των φραγμών που προκλήθηκαν από την πανδημία COVID-19, χάρη στις οποίες επιταχύνθηκε ο ρυθμός του ψηφιακού μετασχηματισμού. Η απότομη στροφή προς τις ψηφιακές πλατφόρμες αποτέλεσε πλήγμα για τις υποδομές. Το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης εξασφάλισε την ασφαλή πρόσβαση σε εικονικό ιδιωτικό δίκτυο (VPN) για την τηλεργασία στο πλαίσιο κρίσιμων δημόσιων υπηρεσιών (μεγέθους έως 10.000 εργαζομένων)· παρείχε σε όλους τους δημόσιους φορείς πλατφόρμες για τη διεξαγωγή υψηλής ποιότητας

τηλεδιασκέψεις, με ασφάλεια· εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, την καθοδήγηση για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης και την αποφυγή προσπαθειών διαδικτυακής απάτης. Όσον αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, το Υπουργείο Παιδείας παρέχει μια ψηφιακή πλατφόρμα για τη ζωντανή διδασκαλία και την εργασία: mathainoumestospiti.gov.gr.

Επίσης, σε συνεργασία με τον εθνικό ραδιοτηλεοπτικό σταθμό, παρέχει επεισώδια εκπαιδευτικής τηλεόρασης.

Τα Υπουργεία Ψηφιακής Διοίκησης, Εσωτερικών, Υγείας και το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης δημιούργησαν διαδικτυακές πλατφόρμες για τον εφοδιασμό, την αλληλεγγύη και την ενημέρωση των πολιτών και των επιχειρήσεων. Το #DigitalSolidarityGR δωρεάν ή χαμηλότερου κόστους προσφέρει ψηφιακές υπηρεσίες και προϊόντα από ιδρύματα, ιδιώτες και εταιρείες για την πρόσβαση των πολιτών σε εξ αποστάσεως εργασία, εκπαίδευση και ψυχαγωγία. Για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου μετάδοσης και τη στήριξη του συστήματος υγείας, δημιουργήθηκε μια πλατφόρμα για την ενημέρωση, την πρόληψη και θεραπεία της πανδημίας COVID-19. Αναπτύχθηκαν περαιτέρω υπηρεσίες ηλεκτρονικής υγείας, όπως η ηλεκτρονική συνταγογράφηση φαρμάκων που λαμβάνονται περιοδικά από τους πάσχοντες από χρόνιες παθήσεις, οι οποίοι αποτελούν τις πλέον ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης παρέχει πληροφορίες σχετικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό για τις επιχειρήσεις και τις δυνατότητες χρηματοδότησης ψηφιακών λύσεων. Δημιούργησε επίσης πύλη εισόδου στις πλέον πρόσφατες επιστημονικές γνώσεις σχετικά με τη νόσο COVID-19.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων εγκαινίασε διαδικτυακή υπηρεσία για την εφαρμογή του ειδικού μηχανισμού για υποστηρικτικά μέτρα που απευθύνονται σε εργαζομένους που πλήττονται από την κρίση.

Η ψηφιοποίηση των δημοσίων υπηρεσιών επιταχύνεται με την έναρξη της κυβερνητικής διαδικτυακής πύλης «gov.gr» του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, που παρέχει πάνω από 500 ηλεκτρονικές υπηρεσίες κάθε νέα υπηρεσία που θα ψηφιοποιηθεί στο μέλλον, θα ενσωματωθεί σε αυτή. Όλες οι υπηρεσίες του οργανισμού για την καταπολέμηση της ανεργίας (ΟΑΕΔ), που απευθύνονται στους άνεργους και στους εργαζομένους, παρέχονται πλέον σε ψηφιακή μορφή, από την καταχώριση έως την υποβολή αίτησης για επιδόματα ανεργίας.

Όσον αφορά το μέλλον και τους δείκτες DESI, που είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για την οικονομική ανάκαμψη μετά την κρίση της νόσου COVID-19, η Ελλάδα δεν έχει διαθέσει ακόμη ραδιοφάσμα για υπηρεσίες 5G. Υστερεί ως προς την ανάπτυξη δικτύων πολύ υψηλής χωρητικότητας (VHCN) και παρουσιάζει χαμηλότερο ποσοστό από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά τους δείκτες ψηφιακών δεξιοτήτων και την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων. Οι δείκτες των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών κατέγραψαν αύξηση, αλλά παραμένουν κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

8.7.3. Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική 2016-2021

Η Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική (ΕΨΣ), αποτελεί τον οδικό χάρτη και το πλαίσιο για την ψηφιακή ανάπτυξη της χώρας. Θέτει το όραμα και εξειδικεύει τους τομείς παρέμβασης στους

οποίους θα πρέπει να εστιαστεί η προσπάθεια, έτσι ώστε η Ελλάδα, με ορίζοντα το 2021 να ενταχθεί με αξιώσεις στον ευρωπαϊκό ψηφιακό χάρτη.

Ειδικότερα, η ΕΨ εστιάζει σε επτά τομείς παρέμβασης με συγκεκριμένες προτεραιότητες για τον κάθε τομέα. Οι προτεραιότητες αντιστοιχούν σε αναγνωρισμένα κενά της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, της οικονομίας και της κοινωνίας και διαμορφώνουν ένα συνεκτικό πλαίσιο παρεμβάσεων ΤΠΕ, εστιάζοντας στην παραγωγή αποτελεσμάτων και στη βέλτιστη δυνατή αξιοποίηση των διαθέσιμων δημόσιων πόρων.

Στα πλαίσια του πρώτου τομέα παρέμβασης «Ανάπτυξη εθνικών υποδομών συνδεσιμότητας νέας γενιάς» της ΕΨ προβλέπονται τα ακόλουθα:

Για την ανάπτυξη των υποδομών και δικτύων ευρυζωνικής πρόσβασης νέας γενιάς, που έχει ανάγκη η χώρα, εκπονήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΓΓΤΤ), το Εθνικό Σχέδιο Ευρυζωνικής Πρόσβασης Επόμενης Γενιάς⁷ (NGA Plan) το οποίο έχει εγκριθεί από την ΕΕ. Οι στόχοι, η προσεγγίσεις και οι δράσεις του NGA Plan, όπως ισχύουν μέχρι σήμερα, ενσωματώνονται στην Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική και εξειδικεύονται σε επιμέρους προτεραιότητες. Η παρακολούθηση της υλοποίησης των δράσεων του NGA Plan, καθώς και η τυχόν επικαιροποίησή του, θα γίνεται με ευθύνη του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης (Γενική Γραμματεία Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων).

Επιπλέον του NGA Plan, που ανταποκρίνεται στον μέχρι τώρα σχεδιασμό της ΕΕ, η πρόσφατη πρωτοβουλία της ΕΕ με τίτλο «Προς μια Ευρωπαϊκή Gigabit κοινωνία», θέτει αναβαθμισμένους στρατηγικούς στόχους που ενδεχομένως δημιουργούν την ανάγκη επανεξέτασης, από την ΓΓΤΤ, των σχεδιαζόμενων μακροπρόθεσμων παρεμβάσεων προκειμένου να καλυφθούν. Συγκεκριμένα, οι νέοι στόχοι που τίθενται για το 2025, μέσω της πρωτοβουλίας της ΕΕ, περιλαμβάνουν:

- Συνδεσιμότητα Gigabit για όλους του κύριους χώρους συγκέντρωσης κοινωνικο-οικονομικής δραστηριότητας όπως τα σχολεία, οι διακομιστικοί κόμβοι, οι κύριοι πάροχοι δημοσίων υπηρεσιών, οι επιχειρήσεις υψηλών ψηφιακών απαιτήσεων κ.λ.π,
- Πρόσβαση σε διαδικτυακή συνδεσιμότητα ταχύτητας λήψης τουλάχιστον 100 Mbps, με δυνατότητα αναβάθμισης σε Gigabit, για όλα τα ευρωπαϊκά νοικοκυριά, που ζουν είτε σε αστικές είτε **σε αγροτικές περιοχές**,
- Αδιάλειπτη κάλυψη 5G για όλες τις αστικές περιοχές και τις κύριες οδικές αρτηρίες.

Οι ενδιάμεσοι στόχοι που είχαν τεθεί είναι:

- Πλήρης εμπορική διαθεσιμότητα έως το 2020 σε τουλάχιστον μία πόλη σε κάθε κράτος μέλος κάλυψης 5G,.
- Η επέκταση της χρήσης 5G και των δικτύων νέας γενιάς από τον γενικό πληθυσμό, θα συμβάλλει στην μείωση του ψηφιακού χάσματος, ενώ στην οικονομία θα διευκολύνει την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των παραγωγικών κλάδων και την επέκταση της ψηφιακής οικονομίας.
- Η διερεύνηση αξιοποίησης / απελευθέρωσης πρόσθετων φασματικών ζωνών για χρήση από πιθανούς ενδιαφερόμενους παρόχους επικοινωνίας, λαμβάνοντας πάντα υπόψη την Ευρωπαϊκή Νομοθεσία και τις Διεθνείς πρακτικές, μπορεί επίσης να πραγματοποιηθεί, εφόσον δημιουργούνται προϋποθέσεις περαιτέρω οικονομικής

ανάπτυξης του τομέα ευρυζωνικότητας –ΤΠΕ και προϋποθέσεις ανταποδοτικότητας για το ελληνικό δημόσιο.

Ειδικότερα στα πλαίσια της Προτεραιότητας 1.2 «**Έμπρακτη δημόσια υποστήριξη της επέκτασης των υποδομών NGA**» προβλέπεται η δημόσια υποστήριξη της επέκτασης των ευρυζωνικών υποδομών επόμενης γενιάς με κύρια εστίαση:

- στις περιοχές που από πλευράς NGA υποδομών θα παραμείνουν «λευκές περιοχές»
- σε μη «λευκές περιοχές», υπό την προϋπόθεση ότι οι υποδομές που θα αναπτυχθούν θα εξασφαλίζουν «ουσιαστική αλλαγή» (step change) σε όρους ευρυζωνικής διαθεσιμότητας.

Στην Προτεραιότητα 1.2 περιλαμβάνονται οι ακόλουθες δράσεις:

1.2.1 «Επέκταση των ευρυζωνικών δικτύων στις αγροτικές περιοχές» (Rural extension), με στόχο την κάλυψη **περιοχών εκτός αστικών κέντρων με υποδομές NGA**, όπου δεν θα αναπτυχθούν με αμιγώς ιδιωτικές επενδύσεις αντίστοιχες υποδομές.

1.2.2 «Ευρυζωνικό δίκτυο πολύ υψηλής ταχύτητας» (Superfast Broadband), με στόχο την κάλυψη αστικών περιοχών με υποδομές NGA, κατάλληλες για την παροχή πραγματικής ταχύτητας τουλάχιστον 100Mbps στους τελικούς καταναλωτές, στηρίζοντας τις ιδιωτικές επενδύσεις για την επέκταση των δικτύων πρόσβασης οπτικών ινών τουλάχιστον μέχρι το επίπεδο του κτηρίου.

1.2.3 Επιπλέον προτείνεται η άμεση επικαιροποίηση του NGA plan ώστε να αξιολογηθεί η πρόοδος και να επιταχυνθούν οι σχετικές διαδικασίες του πυλώνα Α. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται, σε συνεργασία με την ΕΕΤΤ και τους σχετικούς φορείς της αγοράς, η υλοποίηση σχεδίου δράσης για το 5G και η κατάρτιση πολυετούς φάσματος προς αυτό το σκοπό. Στο πλαίσιο της επικαιροποίησης θα εξεταστούν και τυχόν τροποποιήσεις που απαιτούνται προς την κατεύθυνση των στόχων που τέθηκαν από την Ε.Ε. για το 2025

Οι βασικές προτεραιότητες και δράσεις για τον Τομέα Παρέμβασης 1 είναι οι ακόλουθες:

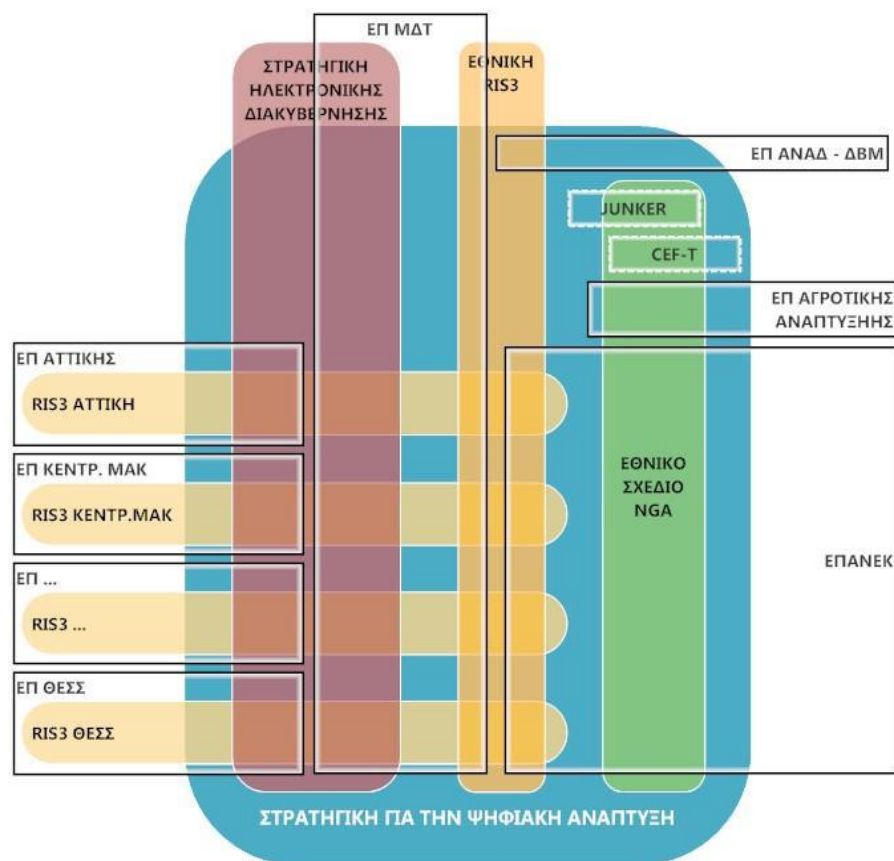
ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ και ΔΡΑΣΕΙΣ	ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
1.2.1 Rural extension	ΕΠΑΝΕΚ 2a και ΠΑΑ 7.3.1
1.2.2 Superfast Broadband	ΕΠΑΝΕΚ 2a

Χρηματοδότηση προτεραιοτήτων της ΕΨΣ και συσχέτιση στρατηγικών

Η υλοποίηση της ΕΨΣ χρηματοδοτείται από διάφορες πηγές, που περιλαμβάνουν τα διαρθρωτικά ταμεία (μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων), το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, ιδιωτικές επενδύσεις και άλλα χρηματοδοτικά εργαλεία όπως το πρόγραμμα Juncker, το CEF-T (Connecting Europe Facility – Telecom) και την Τεχνική Βοήθεια SRSS. Η ΕΨΣ περιλαμβάνει όλες τις δράσεις που χρηματοδοτούνται από το Θεματικό Στόχο 2 του ΣΕΣ αλλά επιπλέον περιλαμβάνει και άλλους τομείς παρέμβασης/προτεραιότητες/δράσεις, που

μπορούν να χρηματοδοτηθούν και από άλλες πηγές όπως προαναφέρθηκε. Το γενικό πλαίσιο οριοθέτησης των μέσων χρηματοδότησης φαίνεται στο ακόλουθο σχήμα:

Σχήμα 8.1: Χρηματοδότηση των Στρατηγικών

Η Ελλάδα βρίσκεται επίσης σε διαδικασία επικαιροποίησης του Εθνικού Σχεδίου Ευρωζωνικής Πρόσβασης και σε οριστικοποίηση της «Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού», πρωτοβουλίες που θα οδηγήσουν σε μια διαρθρωμένη, πραγματοποιήσιμη και μετρήσιμη ψηφιακή στρατηγική για την Ελλάδα. Οι σχετικές ανακοινώσεις αναμένονται εντός του 2020.

8.7.4. Συμβολή του ΠΑΑ και του ΕΓΤΑΑ στην υλοποίηση της Εθνικής Ψηφιακής Στρατηγικής

Όπως έχει προβλεφθεί το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) συμβάλλει στην Εθνική στρατηγική για την ψηφιακή ανάπτυξη, μέσω της ανάπτυξης ευρωζωνικών υποδομών ευρείας χρήσης σε περιοχές **κυρίαρχα αγροτικές**.

Έμμεσα η συσχέτιση της ΕΨΣ και της ΚΑΠ (Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης) επεκτείνεται σε συνέργειες δράσεων και παρεμβάσεων που θα έχουν θετικό αντίκτυπο στις αγροτικές περιοχές και τις οικονομικές δραστηριότητες εντός αυτών.

Για τις ΤΠΕ, ως υποστηρικτικές της καινοτομίας, όπως αποτυπώνεται στο «Παράρτημα 3» της Εθνικής Στρατηγικής RIS3, αναγνωρίζεται η σημασία τους σε όλα τα θεματικά

πεδία έρευνας και καινοτομίας. Εντός των δράσεων του Θεματικού στόχου 2, βάσει του Θεματικού πεδίου RIS, λαμβάνοντας υπόψη και την περιφερειακή διάσταση αναγνωρίζονται τέτοιες δράσεις (που αφορούν άμεσα στον αγρο-διατροφικό τομέα) σε αρκετές περιφέρειες της χώρας.

Επιγραμματικά αποτυπώνουμε ακόλουθα τις κατηγορίες δράσεων που έχουν ενσωματωθεί μέσω των RIS των Περιφερειών στην ΕΨΣ για τον αγροδιατροφικό-τομέα:

Ανάπτυξη εφαρμογών ΤΠΕ ψηφιακού και αλληλεπιδραστικού περιεχομένου και λειτουργίας

- Ανάπτυξη ψηφιακών υποδομών δικτύωσης και συνεργασίας μεταξύ των φορέων στήριξης και κινητοποίησης, των ΜΜΕ, των ΑΕΙ και Ερευνητικών Κέντρων
- Ενίσχυση της ανάπτυξης ψηφιακών πλατφορμών επιχειρηματικών συναλλαγών και συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων, μεταξύ επιχειρήσεων και καταναλωτών και μεταξύ επιχειρήσεων και φορέων του δημοσίου (B2B, B2C, C2C)
- καινοτόμες προμήθειες (PCPs)
- Ανάπτυξη ΤΠΕ για υπηρεσίες και e- business, e-commerce
- Ενίσχυση επιχειρήσεων για χρήση ΤΠΕ
- Αύξηση χρήσης ηλεκτρονικών υπηρεσιών (κυβερνητικών, περιφερειακών κλπ)

Ενίσχυση της προσβασιμότητας, της τη χρήση και την ποιότητα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) σε αγροτικές περιοχές μέσω των παρεμβάσεων του ΠΑΑ

Στον τομέα επικέντρωσης έχουν πρωτεύουσα συνεισφορά τα ακόλουθα Μέτρα ενώ δεν υπάρχουν Μέτρα με δευτερεύουσα συνεισφορά

M01 - Δράσεις μετάδοσης γνώσεων και ενημέρωσης

- Δράση 1.1.1: Δράσεις κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων για νέους γεωργούς και μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις

M02 - Συμβουλευτικές υπηρεσίες, υπηρεσίες διαχείρισης γεωργικής εκμετάλλευσης και υπηρεσίες αντικατάστασης στην εκμετάλλευση

- Υπομέτρο 2.1: στήριξη για αποκόμιση οφέλους από τη χρήση συμβουλευτικών υπηρεσιών

M07 - Βασικές υπηρεσίες και ανάπτυξη χωριών σε αγροτικές περιοχές

- Υπομέτρο 7.3 - στήριξη για την ευρυζωνική υποδομή, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας, βελτίωσης και επέκτασής της, την παθητική ευρυζωνική υποδομή και την παροχή πρόσβασης στην ευρυζωνικότητα και την ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Από τα ανωτέρω Μέτρα έχουν ενεργοποιηθεί η Δράση 1.1.1 του Μέρους 1.1 και το Υπομέτρο 7.3 το οποίο περιλαμβάνει το συνεχιζόμενο έργο του ΠΑΑ 2007-2013 «Ανάπτυξη Ευρυζωνικών Υποδομών σε Αγροτικές Λευκές Περιοχές της Ελληνικής Επικράτειας και Υπηρεσίες Εκμετάλλευσης - Αξιοποίησης των Υποδομών στις περιφέρειες Αττικής, Κ. Μακεδονίας, Νησιά Νοτίου Αιγαίου και Στερεάς Ελλάδας» που αποτελεί το τμήμα που χρηματοδοτείται από το ΕΓΤΑΑ του έργου «Ανάπτυξη Ευρυζωνικών Υποδομών σε Αγροτικές “Λευκές” Περιοχές της Ελληνικής Επικράτειας και Υπηρεσίες Εκμετάλλευσης-Αξιοποίησης των Υποδομών με ΣΔΙΤ» - Rural Broadband προϋπολογισμού 161.061.092 € συνολικής διάρκειας 17 ετών.

Το Υπομέτρο 7.3 έχει εκχωρηθεί από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης στην Κοινωνία της Πληροφορίας Α.Ε. (Αναθέτουσα Αρχή), ενώ Κύριος του έργου είναι το Υπ. Ψηφ. Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης (ΓΓΤΤ).

Στο Υπομέτρο 7.3 (Ανάπτυξη Ευρυζωνικών Υποδομών) του ΠΑΑ 2014-2020 εντάσσονται οι εξής παρεμβάσεις:

1. Δημιουργία ευρυζωνικής υποδομής συμπεριλαμβανομένων κατάλληλων τεχνολογικών επιλογών όπως ευκολίες οπισθόζευξης και εγκαταστάσεις εδάφους (π.χ. σταθερή, επίγεια ασύρματη, δορυφορική τεχνολογία ή συνδυασμός τεχνολογιών) και διευκόλυνση πρόσβασης σε αυτή,
2. Αναβάθμιση υφιστάμενης ευρυζωνικής υποδομής,
3. Εγκατάσταση παθητικής ευρυζωνικής υποδομής (π.χ. έργα πολιτικού μηχανικού, αγωγοί - ducts, λοιπά στοιχεία δικτύου) με πιθανή αξιοποίηση δικτύων κοινής ωφέλειας (π.χ. δίκτυα ενέργειας, μεταφορών, ύδρευσης, αποχέτευσης) ή άλλων υφιστάμενων υποδομών (π.χ. οπτικές ίνες /FTTx, darkfibre, ασύρματα δίκτυα πρόσβασης, αναβαθμισμένα καλωδιακά δίκτυα),
4. Δημιουργία σημείων φιλοξενίας υποδομών τρίτων παρόχων.

Οι υποδομές που αναπτύχθηκαν αφορούν την διάθεση υπηρεσιών σε μορφή χονδρικής.

8.7.5. Rural Broadband – Αναλυτική Περιγραφή του Έργου & Αποτελέσματα

Το Έργο Ανάπτυξης Ευρυζωνικών Υποδομών σε αμιγώς Αγροτικές Περιοχές (Rural Broadband) υλοποιήθηκε μέσω σύμπραξης μεταξύ του Δημόσιου και του Ιδιωτικού Τομέα (**ΣΔΙΤ**) της μορφής **BOT (Build, Operate, Transfer)** για την παροχή ευρυζωνικών υπηρεσιών χονδρικής στους τηλεπικοινωνιακούς παρόχους με την αξιοποίηση της υποδομής (δίκτυο) που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του Έργου.

Για την υλοποίηση του, η ΚτΠ Α.Ε. συνεργάζεται με τρεις εταιρείες Ειδικού Σκοπού, που έχουν κύριους μετόχους τον ΟΤΕ οι δύο και την INTRAKAT η τρίτη.

Οι παρεμβάσεις αφορούσαν σε αγροτικές περιοχές, ήτοι οι 22 Νομοί (NUTS 3) έτσι όπως καταγράφονται στο σχετικό Πίνακα στο Πεδίο Περιγραφής του Μέτρου ως «Κυρίαρχα Αγροτικές ορεινές ή /και νησιωτικές περιοχές».

Στους αναφερόμενους Νομούς, επιλέξιμοι ήταν «λευκοί NGA» οικισμοί, οι οποίοι προέκυψαν ύστερα από σχετική λεπτομερή χαρτογράφηση και ανάλυση της κάλυψης σε συνδυασμό με διενέργεια διαβούλευσης (βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές για τα ευρυζωνικά δίκτυα : 2013/C 25/01). Δεν ήταν επιλέξιμοι οικισμοί (σε επίπεδο τοπικών ή δημοτικών κοινοτήτων) με πληθυσμό πάνω από 15.000 κατοίκους.

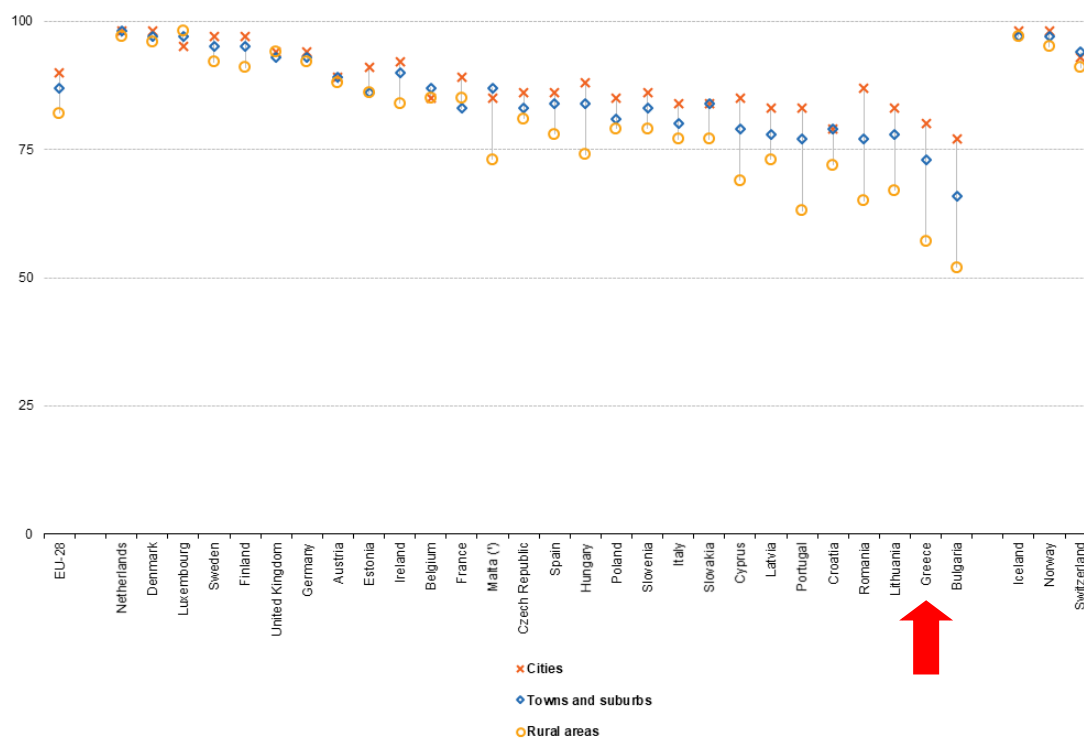
Το έργο συγχρηματοδοτείται από το ΕΤΠΑ και ιδιωτικούς πόρους και στοχεύει στην κάλυψη του διαγνωσμένου ψηφιακού χάσματος²³ μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί. Παρά την συνεχή πρόοδο της χώρας και την άνοδο του ποσοστού του πληθυσμού που έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο που ανέρχεται το 2018 σε 76,5% έναντι 65,6% και του ποσοστού των χρηστών **72,2% το 2018** έναντι 63,2 %

²³ 2015 το Διαδίκτυο στην Ελλάδα World Internet Project Τελική έκθεση Αθήνα Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

το 2014 υπάρχει πολύ μεγάλη απόκλιση μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών αλλά και μεταξύ Περιφερειών όπου το 2018 τα ποσοστά της Αττικής ανερχόταν στο 80% ενώ της Κεντρικής Ελλάδος στο 60% ενώ στις **αγροτικές περιοχές το ποσοστό του πληθυσμού με πρόσβαση στο Διαδίκτυο ανέρχεται στο 52%**

Το έργο στοχεύει στην μείωση του «ευρυζωνικού χάσματος» μεταξύ των πλέον μειονεκτικών περιοχών της Ελλάδας (λευκές αγροτικές περιοχές) και των περιοχών της υπόλοιπης χώρας όπου ήδη προσφέρονται ευρυζωνικές υπηρεσίες και έχει σαν αντικείμενο την κατασκευή ευρυζωνικών υποδομών που θα αναπτυχθούν και θα διασυνδέουν τελικούς χρήστες σε λευκές περιοχές (οικισμούς του πεδίου εφαρμογής του έργου) με προκαθορισμένα περιφερειακά σημεία συγκέντρωσης σε πόλεις όπου έχουν συνήθως παρουσία δύο ή περισσότεροι πάροχοι υπηρεσιών Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών (ISPs).

Διάγραμμα 8.10: Πρόσβαση στο διαδίκτυο κατά επίπεδο αστικότητας

Note: ranked on overall internet access.

(*) Rural areas: low reliability.

Source: Eurostat (online data code: isoc_ci_in_h)

Πηγή: EUROSTAT Statistics Explained (<http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/>) - 26/10/2018

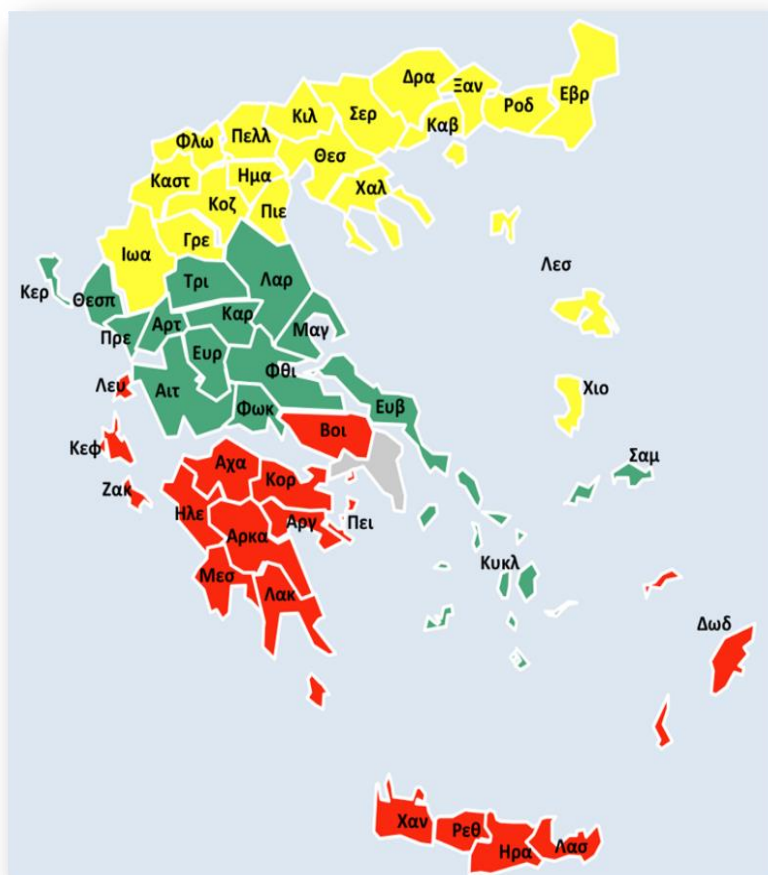
Το έργο τελικά υλοποιήθηκε κατά φάσεις σε τρεις διακριτές γεωγραφικές ζώνες με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά όπως φαίνεται και στον ακόλουθο χάρτη:

Πίνακας 8.20: Ομαδοποίηση Οικισμών που συνθέτουν το πεδίο εφαρμογής του Rural Broadband Project

Ζώνη	Νομοί	Πληθυσμός	Οικισμοί
1	19	170.884	1.188
2	15	185.043	1.864
3	17	169.360	2.025
		525.287	5.077

Πηγή: Παρουσίαση του Rural Broadband Project, ΚτΠ Α.Ε. (8/1/2019)

Χάρτης 8.8: Ομαδοποίηση Οικισμών που συνθέτουν το πεδίο εφαρμογής του Rural Broadband Project

Πηγή: Παρουσίαση του Rural Broadband Project, ΚτΠ Α.Ε. (8/1/2019)

Τα οφέλη από το έργο είναι :

- **Μείωση** του ψηφιακού χάσματος μεταξύ των Ελλήνων πολιτών
- Συνεισφορά στο **Εθνικό Σχέδιο Ευρυζωνικής Πρόσβασης Επόμενης Γενιάς**
- Συνεισφορά στην κάλυψη των στόχων που θέτει η **Ψηφιακή Ατζέντα 2020**
- Ενίσχυση της **απασχόλησης**, μέσω της τόνωσης της τοπικής επιχειρηματικότητας
- Αύξηση της **ανταγωνιστικότητας** των μικρομεσαίων επιχειρήσεων
- Ενίσχυση του **τουρισμού στις περιοχές παρέμβασης**
- Ενίσχυση της **Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης**
- **Συγκράτηση** του πληθυσμού ακόμα και σε απομακρυσμένες περιοχές

Τον Ιανουάριο του 2020 παρελήφθη οριστικά το φυσικό και οικονομικό αντικείμενο του έργου και στη Γεωγραφική Ζώνη 2 (Κεντρική Ελλάδα), ενεργοποιώντας και συμβατικά την έναρξη της διαθεσιμότητας γρήγορου ίντερνετ και ευρυζωνικών υπηρεσιών στους κατοίκους των οικισμών των συγκεκριμένων περιοχών. Το έργο είχε παραληφθεί εντός του 2019 στις άλλες δυο Γεωγραφικές Ζώνες (την 1 – Βόρεια Ελλάδα και την 3 – Νότια Ελλάδα).

Με την ολοκλήρωση του έργου, πάνω από 3.680 οικισμοί και περίπου 493 χιλιάδες συμπολίτες μας, έχουν δυνατότητα πρόσβασης σε γρήγορο ίντερνετ και ευρυζωνικές υπηρεσίες όπως: τηλεϊατρική, τηλεργασία, εκπαίδευση εξ αποστάσεως, υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας (π.χ. παροχή πληροφοριών, ψυχαγωγικές δραστηριότητες και εμπορικές συναλλαγές), IP Τηλεόραση, Video and Music on demand, με ταχύτητες που θα φτάνουν τα 50 Mbps download/30 Mbps upload.

Η εύκολη και γρήγορη πλέον πρόσβαση στις ψηφιακές υπηρεσίες, αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της τόνωσης της τοπικής επιχειρηματικότητας, της αύξησης της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που εδρεύουν σε «λευκές» περιοχές, την ενίσχυση και αναβάθμιση του τουρισμού και τη συγκράτηση του πληθυσμού σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας μας. Παράλληλα θα μειωθεί το ψηφιακό χάσμα ανάμεσα σε αυτές τις περιοχές και την υπόλοιπη χώρα και ταυτόχρονα θα πλησιάσει περισσότερο η Ελλάδα τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο αφορά δείκτες ευρυζωνικότητας και ψηφιακής ωριμότητας.

Οι στόχοι που επιτεύχθηκαν από την υλοποίηση του έργου κατά την διετή Α' Φάση (ολοκλήρωση κατασκευής) είναι οι παρακάτω:

- Πληθυσμιακή κάλυψη **> 85%**,
- Γεωγραφική κάλυψη **> 60%** ,
- Καλυπτόμενος πληθυσμός με υπηρεσία Class A (30Mbps/4Mbps) **> 40%** ,
- Οικισμοί με σύνδεση μέσω οπτικών ινών **≥ 400 κάτοικοι**

Συμπερασματικά, η συμβολή του ΠΑΑ είναι σημαντική για την βελτίωση της προσβασιμότητας, τη χρήση και της ποιότητας των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) σε αγροτικές περιοχές.

Ένα θέμα που αντιμετωπίζεται μερικώς από το Πρόγραμμα είναι η βελτίωση του ποσοστού του πληθυσμού που έχει τις βασικές δεξιότητες για την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Το Πρόγραμμα μέσω της Δράσης 1.1.1.1 καλύπτει μόνο τους Νέους Γεωργούς του Μέτρου 6.1 ενώ δεν προβλέπει την παροχή κατάρτισης στους κατοίκους των αγροτικών περιοχών. Από την

εξέταση των χαρακτηριστικών των χρηστών του Διαδικτύου προκύπτει ότι η χρήση του διαδικτύου είναι αντιστρόφως ανάλογη της ηλικίας αλλά και του μορφωτικού επιπέδου των χρηστών. Η ηλικιακή σύνθεση αλλά και το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων των αγροτικών περιοχών υστερεί σε σχέση με τις αστικές περιοχές. Η μείωση του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού στις αγροτικές περιοχές θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί μέσω της διενέργειας προγραμμάτων κατάρτισης μέσω του Μέτρου 19.2 και στην νέα περίοδο μέσω των δράσεων των Smart Villages όπως θα προβλεφθεί στο Στρατηγικό Σχέδιο της Νέας ΚΑΠ. Επιπρόσθετα, η επέκταση των ευρυζωνικών υποδομών σε αγροτικές και απομακρυσμένες περιοχές, αποτελούν προαπαιτούμενο για την ανάπτυξη δράσεων Έξυπνων Κοινοτήτων (Smart Villages) όπως θα αναλυθεί στην συνέχεια του Στρατηγικού Σχεδίου για την νέα ΚΑΠ.

8.7.6. Υποδομές Υπερυψηλής Ευρυζωνικότητας ULTRA-FAST BROADBAND

Η δράση UFBB αποτελεί τη βασική δημόσια παρέμβαση στο πλαίσιο υλοποίησης του «Εθνικού Σχεδίου Ευρυζωνικής Πρόσβασης Επόμενης Γενιάς 2014-2020» για την ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών επόμενης γενιάς με στόχο την αύξηση της διαθεσιμότητας τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών σε αγροτικές, περιαστικές αλλά και αστικές περιοχές που δεν διαθέτουν διαδικτυακή πρόσβαση υπερυψηλής ταχύτητας. Στόχος της δράσης είναι η ανάπτυξη Δικτύου ικανού να προσφέρει ευρυζωνικές συνδέσεις υπερυψηλής ταχύτητας στους τελικούς χρήστες με ταχύτητες τουλάχιστον 100Mbps ή τουλάχιστον 100Mbps - αναβαθμισμένες σε 1 Gbps. Το έργο θα υλοποιηθεί μέσω ΣΔΙΤ και βρίσκεται στο στάδιο της διαγωνιστικής διαδικασίας (β' φάση), και έχει ήδη γίνει η προ-επιλογή των υποψηφίων αναδόχων.

Η παρέμβαση θα υλοποιηθεί σε συγκεκριμένες περιοχές με τρόπο συμπληρωματικό σε αντίστοιχες υποδομές που αναπτύσσουν ιδιώτες πάροχοι. Το έργο θα υλοποιηθεί με τρόπο ώστε να μην παρεμβαίνει και να μην στρεβλώνει τη λειτουργία της αγοράς και χωρίς να λειτουργεί ανασταλτικά για τις σχεδιαζόμενες ιδιωτικές επενδύσεις, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη βιωσιμότητα των επενδύσεων.

Για την επίτευξη του στόχου παρέχονται ευρυζωνικές υπηρεσίες δύο κατηγοριών:

- Κλάση Α: σύνδεση με ταχύτητα καθόδου τουλάχιστον 100 Mbps – αναβαθμίσιμη σε 1 Gbps
- Κλάση Β: σύνδεση με ταχύτητα καθόδου τουλάχιστον 100 Mbps

Οι ταχύτητες αυτές αναφέρονται σε αξιόπιστες ταχύτητες ανά συνδρομητή, σε συμμόρφωση με τον ορισμό της “αξιόπιστης” ταχύτητας των Κατευθυντήριων Γραμμών της ΕΕ για την εφαρμογή των κανόνων στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων όσον αφορά την ταχεία ανάπτυξη των ευρυζωνικών δικτύων (2013/C 25/01)

Η δράση αποσκοπεί στην κάλυψη του συνόλου σχεδόν του διαθέσιμου πληθυσμού (>98% των συνδέσεων) των περιοχών στόχου, με υπηρεσία τουλάχιστον 100 Mbps (συνδυαστικά μέσω υπηρεσιών Κλάσης Α' ή Β') και την κάλυψη όσο το δυνατόν μεγαλύτερου μέρους αυτού με υπηρεσία τουλάχιστον 100 Mbps αναβαθμίσιμη σε 1 Gbps (Κλάση Α') (μεσοσταθμικά άνω του 63% των συνδέσεων). Επιπλέον θα πρέπει να καλυφθεί τουλάχιστον 75% των απομακρυσμένων οικισμών (που δεν περιλαμβάνονται εντός ζώνης κάλυψης 550 μ από το πλησιέστερο ΚV), περιλαμβανομένου υποχρεωτικά όλων εκείνων με πληθυσμό μεγαλύτερο ή ίσο των 100 κατοίκων βάσει της απογραφής του 2011.

Με στόχο τον προσδιορισμό των περιοχών παρέμβασης του έργου, η ΓΓΤΤ/ΥΠΨΗΠΤΕ διενήργησε δημόσια διαβούλευση χαρτογράφησης (mapping) από τις 04/05/2018 έως τις 30/09/2018, στον ιστότοπο του ΥΠΨΗΠΤΕ. Οι περιοχές αυτές, στις οποίες θα αναπτυχθούν με ιδιωτικές επενδύσεις υποδομές που παρέχουν υπηρεσίες Πρόσβασης Νέας Γενιάς (NGA) έως το τέλος του 2023, και οι οποίες αποτυπώθηκαν στη διαδικασία διαβούλευσης χαρτογράφησης της ΓΓΤΤ/ΥΠΨΗΠΤΕ, εξαιρούνται από τις περιοχές παρέμβασης της δράσης UFBB.

Από το πεδίο παρέμβασης του έργου UFBB εξαιρούνται επίσης, οι περιοχές που εμπίπτουν στις περιοχές παρέμβασης των δράσεων: Superfast Broadband (SFBB) και Rural Broadband (RB)

Το έργο θα υλοποιηθεί σε τμήματα (lots). Κάθε lot συνιστά μια ομαδοποίηση περιοχών σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων. Ο συνολικός αριθμός των lots λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη λειτουργίας του ανταγωνισμού και της επίτευξης οικονομίας κλίμακος ανέρχεται σε επτά.

LOT	Εκτιμώμενες συνδέσεις	Εκτιμώμενοι απομακρυσμένοι οικισμοί	Ελάχιστο συνδέσεων κάλυψη κλάσης Α'	όριο για
1	117,825	678	67%	
2	125,880	523	63%	
3	111,574	618	61%	
4	103,495	221	74%	
5	123,775	515	64%	
6	114,330	453	61%	
7	115,276	293	51%	
Σύνολο	812,155	3,301	63%	

Η δράση αναμένεται να συμβάλει στα ακόλουθα:

- Ανάπτυξη ευρυζωνικών υποδομών νέας γενιάς με βάση και τους στόχους ευρυζωνικότητας που έθεσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για το 2025 (Gigabit Society)
- Επίτευξη «ουσιαστικής αλλαγής» (step change) σε όρους ευρυζωνικής διαθεσιμότητας, σε περιοχές και αγορές στις οποίες έχει αποδειχτεί ότι υπάρχει μηδενικό ή μειωμένο ενδιαφέρον ανάπτυξης σχετικών υποδομών και υπηρεσιών
- Διαμόρφωση ευνοϊκού περιβάλλοντος για τη διείσδυση ευρυζωνικών υπηρεσιών επόμενης γενιάς.

Οι περιοχές που θα χρηματοδοτηθούν μέσω του ΠΑΑ, σε επίπεδο Νομού (Περιφερειακή Ενότητα) και καλύπτονται από τη δράση είναι οι ακόλουθες:

NUTS III	Local Dimension NUTS III Name
EL115	Καβάλας (Kavala)
EL223	Κεφαλληνίας (Kefallinia)
EL224	Λευκάδας (Lefkada)

EL243	Ευρυτανίας (Evrytania)
EL245	Φωκίδος (Fokida)
EL411	Λέσβου (Lesvos)
EL412	Σάμου (Samos)
EL413	Χίου (Chios)

Σε ότι αφορά την πληθυσμιακή κάλυψη σε αγροτικές περιοχές μέσω του ΠΑΑ, εκτιμάται ότι χρηματοδοτούμενο από το ΠΑΑ τμήμα του έργου θα εξυπηρετεί μετά την κατασκευή του **173.700** κατοίκους αγροτικών περιοχών.

Η έμφαση που δίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην μετάβαση στην ψηφιακή εποχή αποτυπώνεται στην υψηλή χρηματοδοτική βαρύτητα που θα έχουν οι σχετικές δαπάνες στο Ταμείο Ανάκαμψης στον κανονισμό του οποίου προβλέπεται τουλάχιστον το 20% των δαπανών να αφορούν στην ψηφιακή μετάβαση και να αφορούν, για παράδειγμα, επενδύσεις στην ανάπτυξη των δικτύων πέμπτης γενιάς και της συνδεσιμότητας Gigabit, την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων μέσω μεταρρυθμίσεων των εκπαιδευτικών συστημάτων και την αύξηση της διαθεσιμότητας και της αποτελεσματικότητας των δημόσιων υπηρεσιών με τη χρήση νέων ψηφιακών εργαλείων. Για την Ελλάδα οι σχετικοί πόροι ανέρχονται σε 6,4 δισεκατομμύρια Ευρώ .

8.8. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

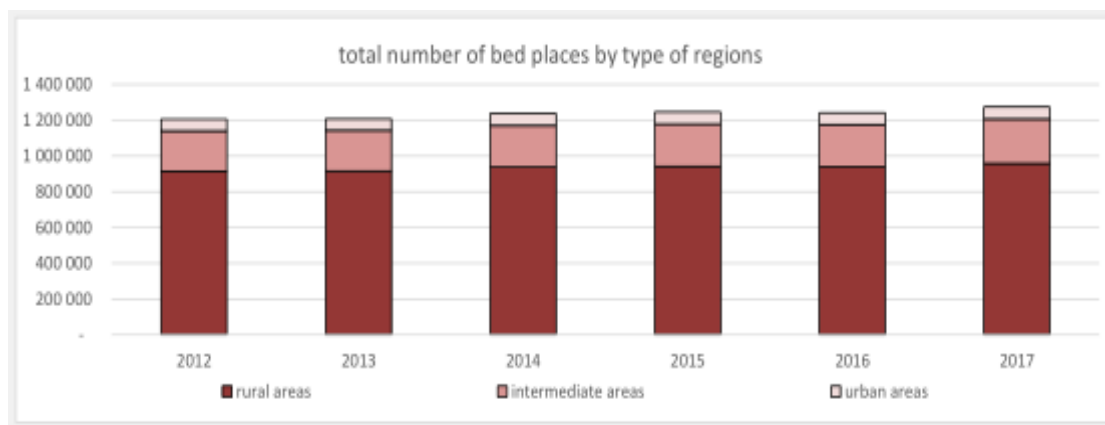
8.8.1. Ανάλυση του τουρισμού σε επίπεδο χώρας

Η ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές ως εναλλακτικής οικονομικής δραστηριότητας αποτέλεσε προτεραιότητα για την πλειονότητα των Τοπικών Προγραμμάτων της προσέγγισης LEADER²⁴ μέσω της οποίας χρηματοδοτήθηκε πολύ μεγάλος αριθμός επενδυτικών σχεδίων σχετιζόμενων με τη δημιουργία καταλυμάτων καθ' όλη την περίοδο 1994-2012, τάση που μειώνεται σημαντικά με την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης.

Η εξέλιξη του αριθμού των τουριστικών κλινών (2012 – 2017) παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 8.11: Εξέλιξη του αριθμού των τουριστικών κλινών ανά τύπο περιοχής (2012 – 2017)

²⁴ Αξιολόγηση ΕΠ Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER 2000-2006, Εκ των Ύστερων Αξιολόγηση ΠΑΑ 2007-2013

Πηγή: EUROSTAT

Το ανωτέρω διάγραμμα δεν απεικονίζει την πολύ μεγάλη διαφορά που παρουσιάζει η ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές της χώρας, ενώ θα πρέπει να επανεξετασθεί η στόχευση για την ανάπτυξη του τουρισμού ιδιαίτερα για την ομάδα των τουριστικών περιοχών στις οποίες ενδεχόμενα θα πρέπει να αντιμετωπίζεται η γεωργική δραστηριότητα ως συμπληρωματικής του τουρισμού.

8.8.2. Ανάλυση του τουρισμού σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Αναλυτικότερα, στις **τουριστικές** περιοχές η αναλογία τουριστικών κλινών ανά μόνιμο κάτοικο ανέρχεται σε **420** αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα επανεξέτασης της σκοπιμότητας δημιουργίας νέων καταλυμάτων. Ο συνολικός αριθμός δομών φιλοξενίας στις τουριστικές περιοχές την περίοδο 2010-2017 **αυξήθηκε** κατά 1,52%, ο αριθμός κλινών κατά **7,6%** ενώ ο αριθμός κλινών ανά /κάτοικο κατά **11%**. Οι τουριστικές περιοχές παρουσιάζουν και τον υψηλότερο δείκτη πληρότητας (**48,6** το 2018) και αύξηση του σχετικού δείκτη για την περίοδο 2010-2017 κατά **2,5%**. **Ο δείκτης πληρότητας αποτελεί ένδειξη και της εποχικότητας του τουρισμού** που παραμένει πολύ υψηλή στη χώρα μας.

Στη δεύτερη θέση αριθμού κλινών /κάτοικο που αποτελεί ένα δείκτη διαθεσιμότητας υποδομών βρίσκονται οι περιοχές **ύφεσης** με **82** κλίνες. Ο συνολικός αριθμός δομών φιλοξενίας στις περιοχές ύφεσης την περίοδο 2010-2017 αυξήθηκε κατά 0,32%, ο αριθμός κλινών κατά 1%, ενώ ο αριθμός κλινών ανά /κάτοικο κατά 1,5%. Ο δείκτης πληρότητας είναι **38,35**, ενώ σημειώνεται αύξηση του σχετικού δείκτη για την περίοδο 2010-2017 κατά **2,25%**.

Στις **ανθεκτικές** περιοχές η αναλογία τουριστικών κλινών ανά μόνιμο κάτοικο ανέρχεται σε **45,30**. Ο συνολικός αριθμός δομών φιλοξενίας στις **ανθεκτικές** περιοχές την περίοδο 2010-2017 **μειώθηκε** κατά **4%**, όπως και ο αριθμός κλινών κατά **2,6%**, ενώ ο αριθμός κλινών ανά /κάτοικο παρέμεινε σταθερός. Οι ανθεκτικές περιοχές παρουσιάζουν δείκτη πληρότητας (**33,56** το 2018) και την υψηλότερη αύξηση του σχετικού δείκτη για την περίοδο 2010-2017 κατά **4%**. Η αύξηση της πληρότητας οφείλεται στην αύξηση κατά 6% του βαθμού πληρότητας της υποομάδας των **κυρίαρχα αγροτικών περιοχών**, το σύνολο των οποίων είναι στην ηπειρωτική Ελλάδα.,

Στις **ανακάμπουσες** περιοχές η αναλογία τουριστικών κλινών ανά μόνιμο κάτοικο είναι η χαμηλότερη από όλες τις περιοχές και ανέρχεται σε **30**. Ο συνολικός αριθμός δομών φιλοξενίας στις **ανακάμπουσες** περιοχές την περίοδο 2010-2017 παρέμεινε σταθερός, ενώ ο αριθμός των κλινών σημείωσε τη **δεύτερη μεγαλύτερη άνοδο** μετά τις τουριστικές περιοχές (+5%) όπως και ο αριθμός κλινών ανά /κάτοικο (+10,53). Οι ανακάμπουσες περιοχές παρουσιάζουν τον χαμηλότερο δείκτη πληρότητας (32,6 το 2018) αλλά και την μεγαλύτερη μείωση του σχετικού δείκτη για την περίοδο 2010-2017 (-13%), ενδεχόμενα και ως αποτέλεσμα της πολύ σημαντικής αύξησης των κλινών.

Το σύνολο των ανωτέρω στοιχείων παρουσιάζεται στους πίνακες που ακολουθούν.

Η σημαντική ώθηση που έδωσε ο Τουρισμός συνολικά στην οικονομία της χώρας κατά την διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης αποτυπώνεται και στις θετικές δημογραφικές και οικονομικές εξελίξεις στην ομάδα (cluster) των τουριστικών αγροτικών περιοχών.

Η εκδήλωση της πανδημίας το 2020 οδήγησε σε ραγδαία επιδείνωση των τουριστικών εισπράξεων και αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες της πτώσης του ΑΕΠ κατά 8,2% το 2020²⁵ συνολικά στην χώρα

Οι τουριστικές επιδόσεις αποτυπώνονται στην πρόσφατη έκδοση του ΙΝΣΕΤΕ²⁶ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδας, το 2020, οι ταξιδιωτικές εισπράξεις εμφάνισαν μείωση κατά -76,5% σε σύγκριση με το 2019 και διαμορφώθηκαν στα 4,28 ΔΙΣ Ευρώ (Β€) έναντι 18 ΔΙΣ το 2019. Το 2020, η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση μειώθηκε κατά -76,5% και διαμορφώθηκε στις 7,37 εκατομμύρια ταξιδιώτες, έναντι 31,348 εκατομμυρίων ταξιδιωτών την αντίστοιχη περίοδο του 2019. Συγκριτικά την μικρότερη μείωση παρουσίασαν οι χώρες της Ζώνης του Ευρώ (-69% στις αφίξεις και στα έσοδα). Η μείωση αυτή αποτυπώνεται και στα διοικητικά στοιχεία αφίξεων από το εξωτερικό: Η μείωση της τουριστικής δραστηριότητας Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται και στην εσωτερική κίνηση. Την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου του 2020 καταγράφηκαν 3,1 εκατ. αεροπορικές αφίξεις εσωτερικού έναντι 8,1 εκατ την περίοδο Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2019, παρουσιάζοντας μείωση κατά -61,4% (-5 εκατ. Αφίξεις). Η ακτοπλοϊκή επιβατική κίνηση εσωτερικού το 2020 εκτιμάται σε 9,4 εκατ. επιβάτες, μειωμένη κατά -50% έναντι του 2019 (18,8 εκατ.). Η μείωση της τουριστικής δραστηριότητας αποτυπώνεται και στα στοιχεία δραστηριότητας των ξενοδοχείων. Σύμφωνα με στοιχεία του ΙΤΕΠ, τα έσοδα των ξενοδοχείων το 2020 ανήλθαν μόλις σε 1,8 δισ.€, μειωμένα κατά -78,1% σε σχέση με το 2019, όπου το σύνολο εσόδων ήταν 8,3 δισ€. Επιπλέον 278 εκατ. € από τα έσοδα δεν εισπράχθηκαν, ενώ οι προκαταβολές για το 2021 ήταν μειωμένες κατά 744 εκατ. €, επιβαρύνοντας την ταμειακή θέση των ξενοδοχείων

Με αβέβαιη την εξέλιξη της πανδημίας το 2021 ενδεχόμενη συνέχιση των κακών επιδόσεων του τουρισμού θα δημιουργήσει πολύ σημαντικές πιέσεις στην οικονομία (εισοδήματα /απασχόληση) των τουριστικών περιοχών σηματοδοτώντας βραχυπρόθεσμα την ανάγκη στήριξης των επιχειρήσεων και μακροπρόθεσμα την ανάγκη «εμπλουτισμού- διεύρυνσης» της παραγωγικής βάσης των τουριστικών περιοχών

²⁵ Ελληνική Στατιστική Αρχή Δελτίο Τύπου Εθνικοί Λογαριασμοί έτους 2020 (προσωρινά στοιχεία) Πειραιάς 5/3/2021

²⁶ ΙΝΣΕΤΕ Στατιστικό Δελτίο Νο 66 Ειδική έκδοση Απολογισμός 2020 Φεβρουάριος 2021 <https://insete.gr/statistika-deltia/>

Πίνακας 8.21: Στοιχεία τουρισμού ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	Αριθμός τουριστικών κλινών 2018	Καταλύματα, 2018	Τουριστικές κλίνες ανά κάτοικο, 2018	Ποσοστό πληρότητας, 2018	% Μεταβολής στις τουριστικές κλίνες, 2010-2017	% Μεταβολής στα καταλύματα 2010-2017	% Μεταβολής τουριστικών κλινών ανά κάτοικο, 2010-2017	% Μεταβολής στη πληρότητα, ΜΟ. 2010-2011 με ΜΟ 2016-2017
(1) Περιοχές Ύφησης	5,949.83	96.75	81.70	38.35	1.09	.34	1.46	2.25
(2) Τουριστικές Περιοχές	50,590.36	493.09	420.46	48.64	7.56	1.52	11.07	2.54
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	5,903.43	116.43	45.30	33.45	-2.61	-3.87	.48	4.02
(4) Ανακάμπουσες Περιοχές	5,493.86	102.57	29.91	32.66	4.97	.51	10.53	-13.05
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	15,062.00	143.00	13.62	25.80	1.86	-1.44	9.67	2.42
Μέσος Όρος	16,979.09	201.69	143.62	38.18	2.14	-.69	5.10	.49

Πίνακας 8.22: Στοιχεία τουρισμού ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	Αριθμός τουριστικών κλινών 2018	Καταλύματα, 2018	Τουριστικές κλίνες ανά κάτοικο, 2018	Ποσοστό πληρότητας, 2018	% Μεταβολής στις τουριστικές κλίνες, 2010-2017	% Μεταβολής στα καταλύματα 2010-2017	% Μεταβολής τουριστικών κλινών ανά κάτοικο, 2010-2017	% Μεταβολής στη πληρότητα, ΜΟ. 2010-2011 με ΜΟ 2016-2017
Sub-Cluster (11)	6,128.00	98.25	81.96	40.11	2.18	1.44	3.19	4.78
Sub-Cluster (12)	5,593.50	93.75	81.20	34.83	-1.10	-1.85	-2.00	-2.83
Cluster (1)	5,949.83	96.75	81.70	38.35	1.09	.34	1.46	2.25
Sub-Cluster (31)	4,393.60	77.70	38.56	35.15	.78	-1.81	3.30	6.00
Sub-Cluster (32)	9,678.00	213.25	62.17	29.20	-11.10	-9.03	-6.56	-.94
Cluster (3)	5,903.43	116.43	45.30	33.45	-2.61	-3.87	.48	4.02

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

8.9. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ - ΦΤΩΧΕΙΑ

8.9.1. Εκτίμηση του επιπέδου ευημερίας – φτώχειας των αγροτικών περιοχών

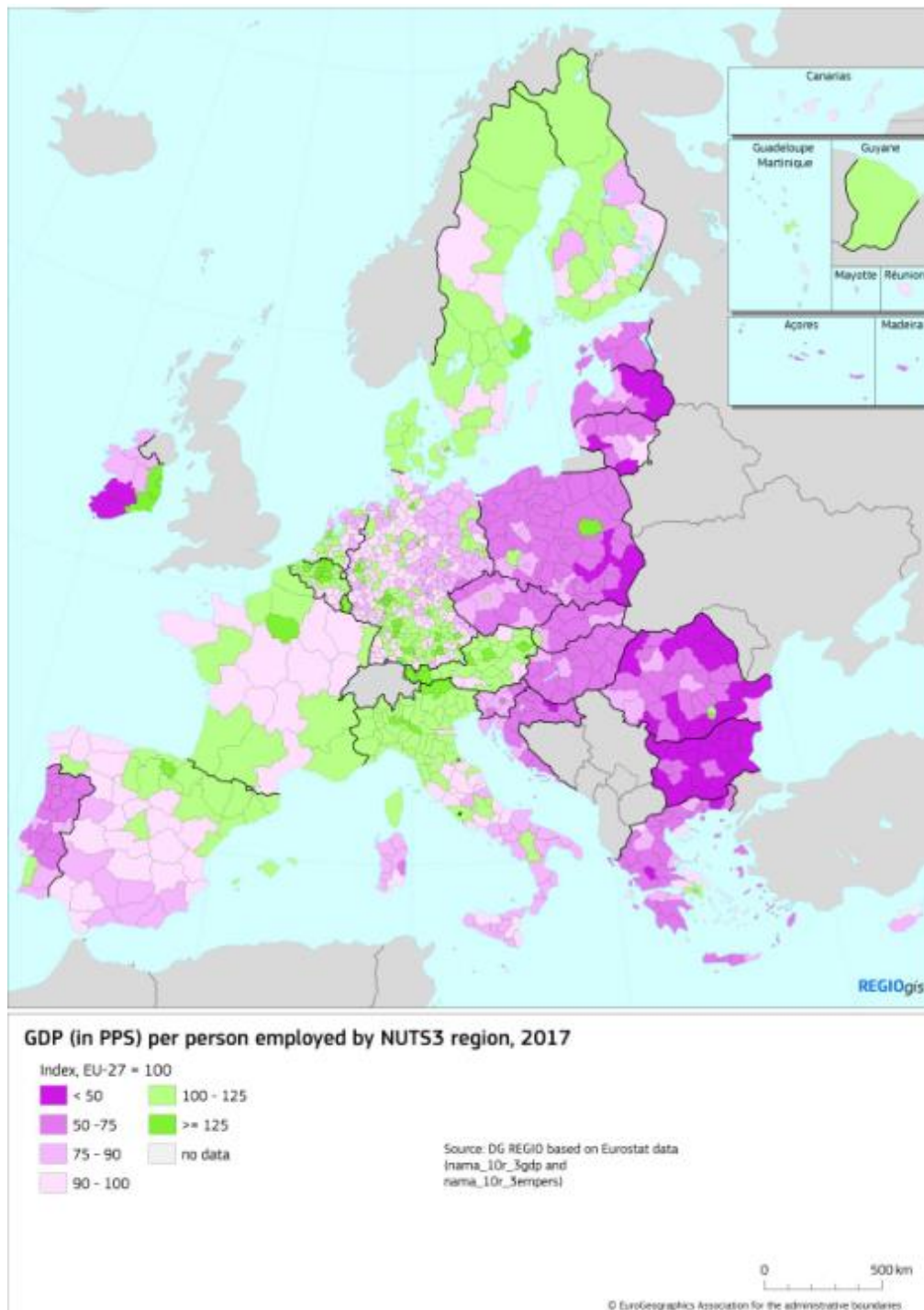
Για την εκτίμηση του επιπέδου ευημερίας των αγροτικών περιοχών εξετάζεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο της φτώχειας και υλικής στέρησης, ο αριθμός των γιατρών ανά 1000 κατοίκους ως δείγμα του επιπέδου πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, και, τέλος, το ανθρώπινο κεφάλαιο όπως αποτυπώνεται στο επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού αλλά και το ποσοστό των νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης (NEET).

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ²⁷ (Δείκτης πλαισίου C09) μειώθηκε σημαντικά την περίοδο 2008 – 2017. Υπολογίζεται ότι η χώρα την περίοδο της κρίσης απώλεσε το 25% του ΑΕΠ της με αποτέλεσμα το έτος 2018 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να διαμορφώνεται **στο 68,5%** του μέσου όρου της ΕΕ (έναντι 75% το 2013). Το κατά κεφαλήν **ΑΕΠ** στις αγροτικές περιοχές κινείται σε **χαμηλότερο επίπεδα**, αντανakλώντας την αναπτυξιακή υστέρηση των αγροτικών περιοχών. Με έτος αναφοράς το 2016 (τα πλέον πρόσφατα στοιχεία) το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις αγροτικές περιοχές ανερχόταν στο **55,5%** του μέσου όρου της ΕΕ (σύνολο χώρας 68,5%), υπολειπόμενο σημαντικά σε σχέση και με το κατά κεφαλήν των αγροτικών περιοχών της ΕΕ που διαμορφώνεται σε 71,2%.

Στον χάρτη που ακολουθεί παρουσιάζεται σε επίπεδο Περιφερειακής Ενότητας (NUTS 3) το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

²⁷ Εκπεφρασμένο σε Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης δείκτης ΜΑΔ ΕΕ -27 =100

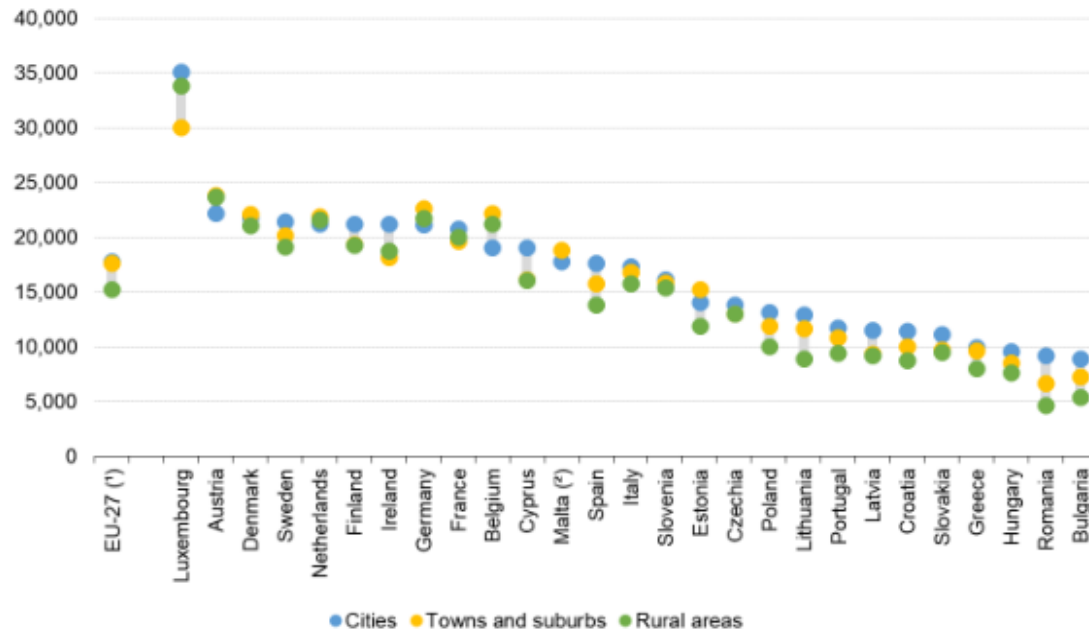
Χάρτης 8.9: ΑΕΠ (σε ΜΑΔ) ανά απασχολούμενο σε χωρικό επίπεδο NUTS3, 2017
(EU-27 = 100)

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final, σ. 37

Το μέσο **διαθέσιμο σταθμισμένο** εισόδημα²⁸ των κατοίκων των αγροτικών περιοχών της χώρας είναι από τα **χαμηλότερα σε επίπεδο ΕΕ**, και υπερβαίνει μόνο αυτό της Ουγγαρίας, Βουλγαρίας και Ρουμανίας.

Διάγραμμα 8.12: Μέσο ισοδύναμο καθαρό εισόδημα, 2018
(Purchasing power standard (PPS), by degree of urbanisation)

Source: Eurostat (online data table: ilc_di17)

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final, σ. 57

Σε επίπεδο ομάδων περιοχών παρατηρούνται επίσης σημαντικές διαφοροποιήσεις. Το υψηλότερο κατά κεφαλή ΑΕΠ **14.952€** (μέσος όρος 2015-2017) καταγράφεται στις **τουριστικές** περιοχές υπερβαίνοντας και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Π.Ε Θες/κης που αποτελεί κυρίαρχα αστική περιοχή. Το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ καταγράφεται στις **ανθεκτικές** περιοχές **12.140€**. Σημαντικές αποκλίσεις παρατηρούνται και στο εσωτερικό των επιμέρους υποομάδων. Σε απόλυτες τιμές η χαμηλότερη τιμή του κατά κεφαλήν ΑΕΠ καταγράφεται στη δεύτερη υποομάδα των περιοχών ύφεσης με **11.758 €**²⁹ και στην πρώτη υποομάδα των ανθεκτικών περιοχών που περιλαμβάνει κυρίαρχα αγροτικές περιοχές ³⁰ (**11.843 €**).

Η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας αποτελεί δείκτη για την ποιότητα ζωής, ενώ η αδυναμία πρόσβασης σε **υψηλής ποιότητας υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, πολιτισμού, αναψυχής**

²⁸Το μέσο ισοδύναμο καθαρό, ή διαθέσιμο εισόδημα, είναι το μέσο του συνολικού εισοδήματος όλων των νοικοκυριών, μετά από φόρους και άλλες εκπτώσεις, που είναι διαθέσιμο για δαπάνες ή αποταμιεύσεις, διαιρούμενο με τον αριθμό των μελών του νοικοκυριού που μετατρέπονται σε ισοδύναμους ενήλικες. Τα μέλη του νοικοκυριού εξισορροπούνται ανάλογα με την ηλικία τους, χρησιμοποιώντας τη λεγόμενη τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ. Αναλυτική εξήγηση του τρόπου υπολογισμού του παρατίθεται στο Παράρτημα.

²⁹ Π.Ε Χίου, Ξάνθης, Σάμου, Αχαΐας

³⁰ Ευρυτανία, Πέλλα, Αργολίδα- Αρκαδία, Κιλκίς, Δράμα, Ηλεία, Αιτωλ/νια, Καστοριά, Έβρος, Φθιώτιδα

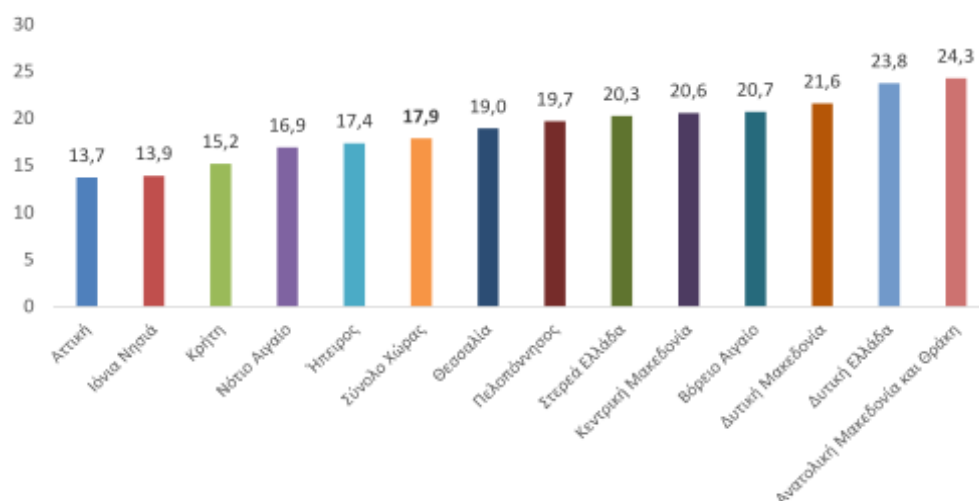
θεωρείται από τους παράγοντες που επιδρούν στην ελκυστικότητα των αγροτικών περιοχών σαν τόπων εγκατάστασης πληθυσμού και επιχειρήσεων.

Η αναλογία γιατρών ανά 1.000 κατοίκους είναι υψηλότερη στην Π.Ε. Θεσ/ης (8) ενώ η χαμηλότερη τιμή καταγράφεται στις περιοχές ύφεσης (3,83).

Η μεγάλη πτώση του ΑΕΠ την περίοδο της κρίσης συνοδεύτηκε από την σημαντική **αύξηση** του ποσοστού του πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον **κίνδυνο φτώχειας** και κοινωνικού αποκλεισμού (δείκτης πλαισίου C10). Σε σύνολο χώρας το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχεται σε **31,8%** (2018), δέκα ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε (21,8%). Το αντίστοιχο ποσοστό είναι **υψηλότερο** στις αγροτικές περιοχές όντας στο **35,2%**, σημαντικά υψηλότερο από το ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές της Ε.Ε (23,5%).

Υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις του ποσοστού φτώχειας μεταξύ των Περιφερειών της χώρας όπως αποτυπώνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 8.13: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανά Περιφέρεια, 2019

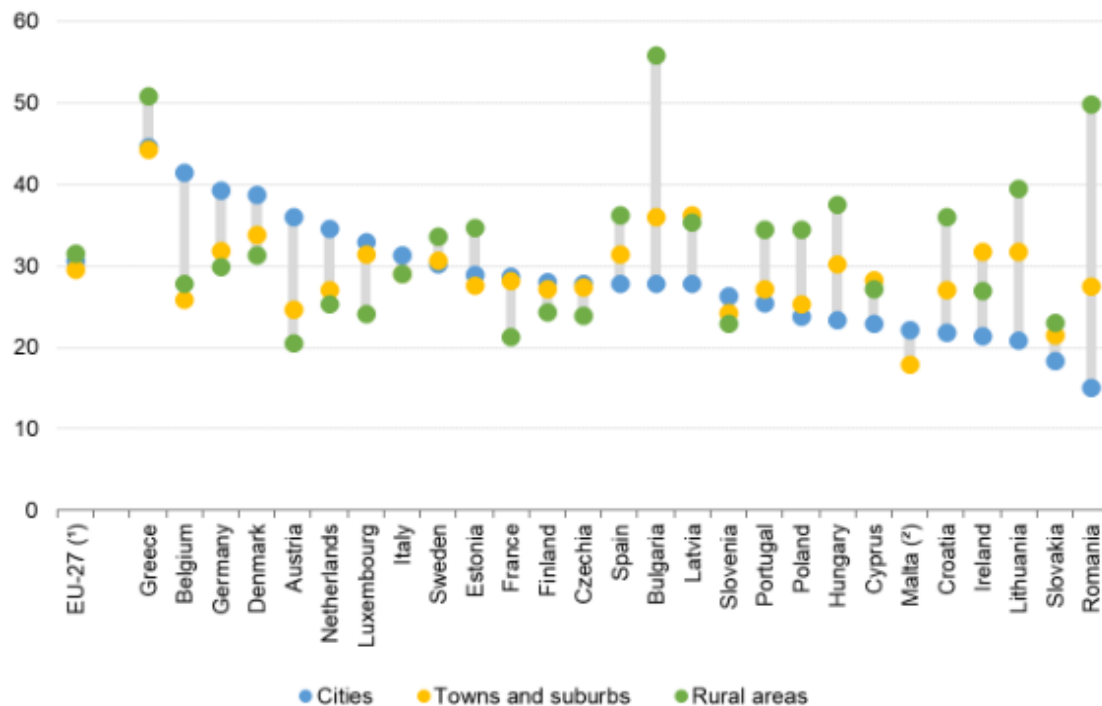

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2019 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2018)

Από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει η επιβεβαίωση της καλής σχετικά επίδοσης που επιτυγχάνουν οι νησιωτικές περιοχές αλλά και η **συσχέτιση** του βαθμού «αγροτικότητας» και φτώχειας.

Η συσχέτιση του προβλήματος **χαμηλού εισοδήματος/υψηλού κόστους διαβίωσης** που αντιμετωπίζουν οι αγροτικές περιοχές της χώρας αποτυπώνεται στο επόμενο Διάγραμμα που απεικονίζει το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού μετά την αφαίρεση του κόστους διαβίωσης.

Διάγραμμα 8.14: Ποσοστό κινδύνου-φτώχειας μετά την αφαίρεση του κόστους στέγασης, 2018 (% share of total population, by degree of urbanisation)

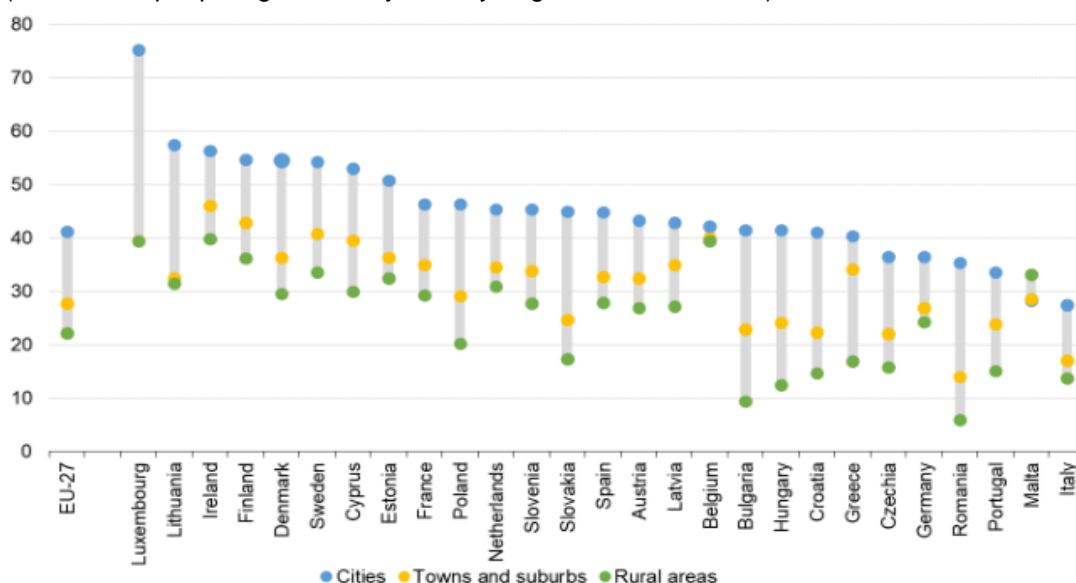
Source: Eurostat (online data table: ilc_li48)

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final, σ. 56

Η σχέση του επιπέδου φτώχειας με το μορφωτικό επίπεδο είναι αντιστρόφως ανάλογη, όσο **υψηλότερο** είναι το **μορφωτικό επίπεδο** τόσο περιορίζεται και ο κίνδυνος της φτώχειας. Παρατηρείται μεγάλη διαφορά στο μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τους κατοίκους των ενδιάμεσα αγροτικών περιοχών και κυρίως των αστικών περιοχών.

Το ποσοστό αποφοίτων **τριτοβάθμιας** εκπαίδευσης στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών ανέρχεται στο 40% στις αστικές περιοχές (**ταυτίζεται** με τον μέσο όρο της Ε.Ε, στο 35% στις ενδιάμεσες περιοχές (υψηλότερο από τον μέσο όρο της Ε.Ε) και στο 18% στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές (υπολείπεται του μέσου όρου της Ε.Ε) με βάση τα δεδομένα του ακόλουθου Διαγράμματος.

Διάγραμμα 8.15: Τριτοβάθμια εκπαίδευση με βάση το βαθμό αστικότητας, 2019
(%, share of people aged 25-64 years, by degree of urbanisation)

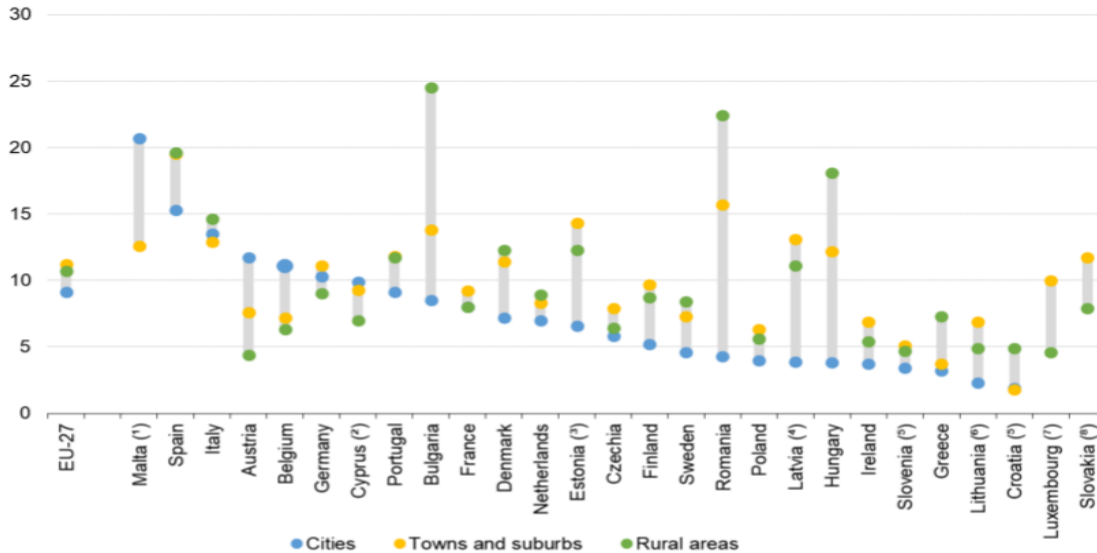

Source: Eurostat (online data table: edat_lfs_9913)

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final, σ. 58

Σαφής **υστέρηση** των κυρίαρχα αγροτικών περιοχών σε σχέση με τις αστικές και τις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές παρατηρείται και σε δύο επιμέρους δείκτες που σχετίζονται με το ανθρώπινο κεφάλαιο και είναι η **σχολική διαρροή**, δηλαδή το ποσοστό των νέων που εντάσσονται στην ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών, δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση και δεν μετέχουν σε δραστηριότητες εκπαίδευσης /μαθητείας/κατάρτισης. Το ποσοστό αυτό στις αστικές περιοχές δεν υπερβαίνει το 3%, ενώ στις αγροτικές περιοχές κυμαίνεται στο 8% και το ποσοστό των νέων εκτός εργασίας , εκπαίδευσης και κατάρτισης .

Διάγραμμα 8.16: Πρόωρη εγκατάλειψη από την υποχρεωτική εκπαίδευση και κατάρτιση, 2019
(%, share of people aged 18-24 years, by degree of urbanisation)

Source: Eurostat (online data table: edat_lfse_30)

(*) Rural areas: not available.

(*) Rural areas: low reliability.

(*) Towns and suburbs: low reliability.

(*) Cities: low reliability.

(*) Cities, Towns and suburbs and Rural areas: low reliability.

(*) Cities and Towns and suburbs: low reliability.

(*) Cities: not available, Rural areas: low reliability.

(*) Cities: not available.

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final σελίδα 55

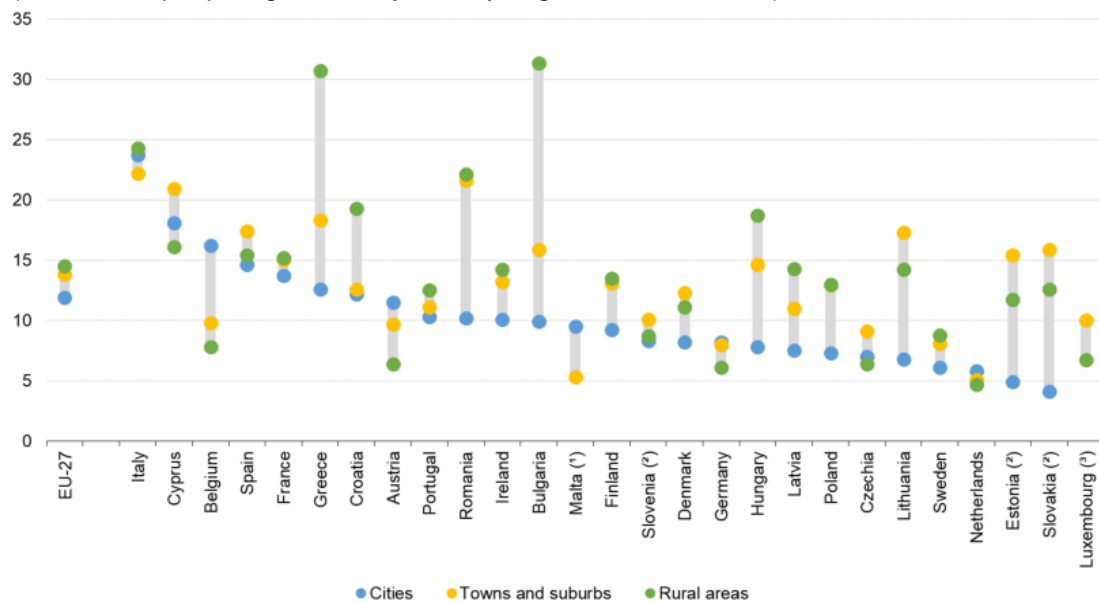
Αντίστοιχα, το ποσοστό των νέων ηλικίας 18-24 ετών που δεν βρίσκονται στην αγορά εργασίας, δεν φοιτούν σε εκπαιδευτικό ίδρυμα και δεν παρακολουθούν πρόγραμμα κατάρτισης στις αγροτικές περιοχές είναι 30% (το υψηλότερο στην Ε.Ε μαζί με την Βουλγαρία). Το αντίστοιχο ποσοστό στις αστικές περιοχές κυμαίνεται στο 12%.

Η ομάδα ηλικιών (15-34 ετών) που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον είναι τα άτομα νεαρής ηλικίας που χαρακτηρίζονται ως NEETs 'Not in Education, Employment, or Training' Σύμφωνα με μελέτες³¹ τα υψηλά ποσοστά των NEETs είναι ενδεικτικά των σοβαρών δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι **νέοι στην αποτελεσματική και μόνιμη μετάβαση στην αγορά εργασίας, ενώ το χάσμα μεταξύ της Ελλάδας και του μέσου όρου της ΕΕ έχει αυξηθεί τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια.** Οι NEETs αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής ενσωμάτωσης στα οποία αν προστεθεί ο κατακερματισμός και η μειωμένη διαθεσιμότητα των δημόσιων υπηρεσιών που υποστηρίζουν την απασχόληση των νέων, ειδικά σε αγροτικές περιοχές, επιτείνουν το πρόβλημα της ένταξης στην αγορά εργασίας

³¹ Εκτενής αναφορά στο σχετικό κεφάλαιο της SWOT ανάλυσης του εγκάρσιου στόχου της ΚΓΠ

Διάγραμμα 8.17: Νέοι που δεν βρίσκονται στην αγορά εργασίας δεν φοιτούν σε εκπαιδευτικό ίδρυμα και δεν παρακολουθούν πρόγραμμα κατάρτισης, 2019

(%, share of people aged 18-24 years, by degree of urbanisation)

Source: Eurostat (online data table: edat_lfse_29)

(*) Rural areas: not available.

(*) Cities: low reliability.

(*) Cities: not available.

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final σελίδα 54

8.9.2. Εκτίμηση του επιπέδου ευημερίας – φτώχειας σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων (Cluster Analysis)

Σε επίπεδο ομάδων περιοχών η μεγάλη διαφορά εντοπίζεται μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης των κατοίκων της Π.Ε. Θες/κης όπου το 19,2% του πληθυσμού έχει υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης πέρα της υποχρεωτικής. Το **χαμηλότερο** ποσοστό πληθυσμού με επίπεδο εκπαίδευσης πέραν της υποχρεωτικής εκπαίδευσης εντοπίζεται στις **ανθεκτικές** περιοχές, ενώ στις υπόλοιπες τρεις ομάδες περιοχών το ποσοστό πληθυσμού με επίπεδο εκπαίδευσης πέραν της υποχρεωτικής κυμαίνεται μεταξύ 12% (ανακάμπτουςες περιοχές) και 12,5% (τουριστικές περιοχές).

Από την εξέταση των επιμέρους υποομάδων των περιοχών σε ύφεση και των ανθεκτικών περιοχών είναι σαφής η διαφοροποίηση μεταξύ των υποομάδων που αποτελούνται από αμιγώς κυρίαρχα αγροτικές περιοχές (υποομάδα 1.1 και 3.1) και των υποομάδων που υπάρχουν και ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές. Το **χαμηλότερο ποσοστό** πληθυσμού με επίπεδο εκπαίδευσης πέραν της υποχρεωτικής (**10,58%**) εντοπίζεται στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές της ομάδας των ανθεκτικών περιοχών³².

³² Ευρυτανία, Πέλλα, Αργολίδα- Αρκαδία, Κιλκίς, Δράμα, Ηλεία, Αιτωλ/νία, Καστοριά, Έβρος, Φθιώτιδα

Πίνακας 8.23: Αποτύπωση επιπέδου ευημερίας - φτώχειας ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	% Πληθυσμού με εκπαίδευση μεγαλύτερη από την υποχρεωτική, 2011	Γιατροί ανά 1000 κατοίκους	% πληθυσμού που κινδυνεύει από φτώχεια
(1) Περιοχές Ύφησης	12.26	3.83	20.98
(2) Τουριστικές Περιοχές	12.50	4.47	18.96
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	11.54	4.46	21.93
(4) Ανακάμπουσες Περιοχές	12.08	3.99	23.37
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	19.26	8.01	16.50
Μέσος Όρος	12.22	4.30	21.05

Πίνακας 8.24: Αποτύπωση επιπέδου ευημερίας - φτώχειας ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)	% Πληθυσμού με εκπαίδευση μεγαλύτερη από την υποχρεωτική, 2011	Γιατροί ανά 1000 κατοίκους	% πληθυσμού που κινδυνεύει από φτώχεια
Sub-Cluster (11)	11.55	3.44	21.15
Sub-Cluster (12)	13.68	4.59	20.64
Cluster (1)	12.26	3.83	20.98
Sub-Cluster (31)	10.58	3.94	23.44
Sub-Cluster (32)	13.94	5.74	18.14
Cluster (3)	11.54	4.46	21.93

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

8.10. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ- ΕΝΤΑΞΗ ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Τα θέματα της κοινωνικής ένταξης στις αγροτικές περιοχές, λόγω των ισχυρών οικογενειακών και κοινωνικών δεσμών που υπάρχουν, έχουν διαφορετική ένταση σε σχέση με τις αστικές περιοχές χωρίς να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν αντίστοιχοι δεσμοί και σε αυτές τις περιοχές. Η πληθυσμιακή ομάδα που αντιμετωπίζει στις αγροτικές περιοχές θέματα κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης είναι των αλλοδαπών εργατών γης που εισήλθαν μαζικά στη χώρα την δεκαετία του 1990.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Ελλάδα (όπως και οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης) μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων δέχονται ένα μεγάλο κύμα εισόδου οικονομικών μεταναστών από τα Βαλκανικά κράτη και ιδιαίτερα την Αλβανία.

Προνομιακός χώρος για την απασχόληση τους αρχικά ήταν ο πρωτογενής τομέας και οι κατασκευές. Το φαινόμενο της πρώτης εισόδου των μεταναστών και των αλλαγών που επιφέρει στην αγορά εργασίας των αγροτικών περιοχών έχει εξετασθεί σε αρκετές επιστημονικές δημοσιεύσεις³³.

³³ RURAL TRANSFORMATIONS AND FAMILY FARMING IN CONTEMPORARY GREECE : Charalambos Kasimis and Apostolos G. Papadopoulos Agriculture in Mediterranean Europe: Between Old and New Paradigms Research in Rural Sociology and Development, Volume 19, 263–293 Copyright r 2013 by Emerald Group Publishing Limited

Οι πρώτοι οικονομικοί μετανάστες που προέρχονται από τις Βαλκανικές Χώρες και τις χώρες της τέως ΕΣΣΔ με την πάροδο των ετών ενσωματώθηκαν, ενώ βαθμιαία από την δεκαετία του 2000 αντικαθίστανται από άτομα που προέρχονται από την Ινδία, Μπαγκλαντές, Πακιστάν και σχετικά πρόσφατα από Αφγανιστάν, Ιράκ, Ιράν. Από το 2014 εκτός των οικονομικών μεταναστών αυξάνει σημαντικά και ο αριθμός των αιτούντων άσυλο που προέρχονται κυρίως από κράτη της Μέσης Ανατολής.

Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα στοιχεία ο αριθμός των νόμιμα διαμενόντων στη χώρα μεταναστών και μεταναστριών ανέρχεται στα 523.715 άτομα, ενώ ο αριθμός των αιτούντων άσυλο είναι 137.155³⁴.

Η αντιμετώπιση του θέματος της ένταξης των αλλοδαπών εργαζόμενων είναι αρκετά σύνθετο λόγω των διαφορετικών συνθηκών της αγοράς εργασίας στον πρωτογενή τομέα (μόνιμη – προσωρινή απασχόληση, τυπική – νόμιμη (διαθέτουν κοινωνική ασφάλιση), άτυπη – παράνομη (μαύρη εργασία), των διαφορετικών χαρακτηριστικών των αλλοδαπών (νόμιμοι μετανάστες, παράνομοι μετανάστες, διάκριση που βασίζεται στο αν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα ή όχι).

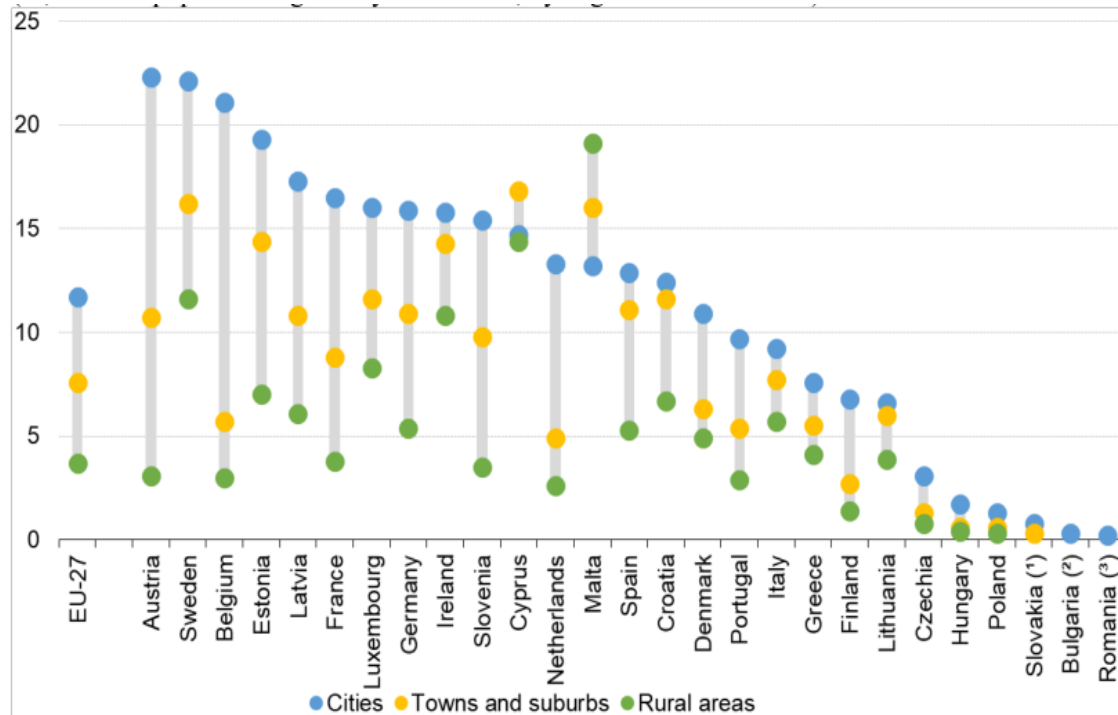
Στις ανωτέρω κατηγορίες δεν υπεισέρχεται μια άλλη διακριτή ομάδα αλλοδαπών εργαζομένων που είναι οι «εποχικοί καλούμενοι» που καλύπτουν τις αυξημένες ανάγκες συγκομιδής και έρχονται βάση διακρατικών συμφωνιών και παραμένουν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Οι συνθήκες εργασίας, στέγασης, υγιεινής και πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας των αλλοδαπών εργαζόμενων στη γεωργία αλλά και στις επιχειρήσεις πρώτης μεταποίησης γεωργικών προϊόντων αναδείχθηκαν ως μείζονα θέματα κατά την πρόσφατη πανδημία του COVID -19 λόγω του πολύ μεγάλου αριθμού κρουσμάτων που σημειώθηκαν σε κτηνοτροφικές μονάδες και μονάδες επεξεργασίας κρέατος σε Γερμανία, Ιρλανδία, Βέλγιο.

Το θέμα της ένταξης των μεταναστών δεν αποτελεί θέμα αρμοδιότητας του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ, αλλά δεν μπορεί και να αγνοηθεί εάν συνεξετασθεί με το χρόνιο πρόβλημα της έλλειψης εργατικών χεριών που αντιμετωπίζει η ελληνική γεωργία και την δημογραφική εξέλιξη των αγροτικών περιοχών. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που διαβιούν στις αγροτικές περιοχές και έχουν γεννηθεί εκτός της Ε.Ε είναι σχετικά περιορισμένος και προσεγγίζει το 5%, ποσοστό αισθητά χαμηλότερο σε σχέση με τις αστικές περιοχές όπως προκύπτει από τα δεδομένα του Διαγράμματος που ακολουθεί.

³⁴ Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη, Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, Ιούλιος 2019, σ. 21

Διάγραμμα 8.18: Ποσοστό πληθυσμού που γεννήθηκε εκτός ΕΕ, 2019
(%, share of population aged 15 years or over, by degree of urbanisation)

Source: Eurostat (online data table: *lfst_r_pgauwsc*)

(1) Rural areas: not available.

(2) Towns and suburbs: not available, Rural areas: low reliability.

(3) Cities: low reliability, Towns and suburbs and Rural areas: not available.

Πηγή: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT ADDITIONAL FIGURES, MAPS AND TABLES ON THE KEY ASPECTS OF DEMOGRAPHIC CHANGE AND ITS IMPACT Brussels, 17.6.2020 SWD(2020) 109 final σελίδα 60

Η κατηγορία του πληθυσμού με το μεγαλύτερο ποσοστό σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι αλλοδαποί που έχουν γεννηθεί σε χώρα εκτός των χωρών της ΕΕ - 28. Αναλυτικότερα, στην ομάδα ηλικιών 18-64 ετών το ποσοστό της συγκεκριμένης κατηγορίας ανέρχεται σε 59% και είναι διπλάσιο του ποσοστού των γεννηθέντων στην Ελλάδα ή σε άλλη χώρα της ΕΕ όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα.

Πίνακας 8.25: Αλλοδαποί σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό, κατά ομάδες ηλικιών και χώρα γέννησης, 2019

Ομάδες ηλικιών	Χώρα γέννησης	Ποσοστό %
18-64	Ελλάδα	30,9
	Άλλη χώρα	53,7
	Χώρα ΕΕ των 28 (εκτός Ελλάδος)	31,4
	Χώρα εκτός χωρών ΕΕ των 28	58,8
18+	Ελλάδα	28,0
	Άλλη χώρα	52,3
	Χώρα ΕΕ των 28 (εκτός Ελλάδος)	30,1
	Χώρα εκτός χωρών ΕΕ των 28	57,6

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2019 (Περίοδος αναφοράς εισοδήματος: Έτος 2018)

Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη περιλαμβάνει πολύ περιορισμένες αναφορές στο θέμα της ένταξης στην αγορά εργασίας των αλλοδαπών που διαβιούν και απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, ενώ στοχεύει κυρίως σε θέματα υποδοχής, ένταξης και κοινωνικής προστασίας των αιτούντων άσυλο.

Για τις αγροτικές περιοχές αναφέρεται «...Η παρουσία των μεταναστών και των μεταναστριών σε αγροτικές περιοχές υπήρξε σημαντική λόγω των αναγκών της γεωργικής παραγωγής, αλλά μειώνεται βαθμιαία, ενώ καταβάλλεται προσπάθεια διασποράς των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στο σύνολο της επικράτειας»³⁵

Θεσμικά η αρμοδιότητα παρεμβάσεων σε θέματα ένταξης/παροχής κοινωνικής προστασίας προς τους μετανάστες έχει ανατεθεί στα Κέντρα ένταξης Μεταναστών (όπου υφίστανται) ή στα Κέντρα Κοινότητας. «...Με τη λειτουργία τόσο των Κ.Ε.Μ. όσο και των Κέντρων Κοινότητας επιδιώκεται η ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών τρίτων χωρών με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες που παρέχονται σε κάθε δήμο. Επιπλέον, στόχος της δημιουργίας των Κέντρων Κοινότητας είναι να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της απουσίας ολοκληρωμένης προσέγγισης σχεδιασμού και εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο, στην αντιμετώπιση της αποσπασματικότητας των δράσεων μεμονωμένων φορέων χωρίς κεντρικό σχεδιασμό και της άνισης χωρικής κατανομής των κοινωνικών υποδομών και υπηρεσιών στους δήμους. Ωφελοούμενοι των Κ.Ε.Μ. είναι οι νόμιμα διαμένοντες πολίτες τρίτων χωρών, οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας και οι αιτούντες και αιτούσες αυτής».³⁶

Σε ποιο βαθμό οι αλλοδαποί που προέρχονται από μη ευρωπαϊκά κράτη απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα είναι νόμιμα διαμένοντες ή δικαιούχοι διεθνούς προστασίας θα πρέπει να απαντηθεί μέσα από την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης της αγοράς εργασίας των

³⁵ ο.π 23

³⁶ ο.π 23

αγροτικών περιοχών στο πλαίσιο της κατάρτισης των τοπικών στρατηγικών της προσέγγισης LEADER και ανάλογα με την ένταση του προβλήματος να υπάρχει η σχετική αποτύπωση παρεμβάσεων στις τοπικές στρατηγικές.

8.11. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η κατάσταση του περιβάλλοντος στη χώρα είναι ικανοποιητική. Το ποσοστό **δομημένων εκτάσεων** είναι πολύ μικρό και κυμαίνεται από το 9,38% στην Π.Ε. Θεσ/κης, που είναι το υψηλότερο, στο 3,32% που είναι το χαμηλότερο και αφορά τις ανακάμπτους περιοχές. Σχετικά υψηλότερο ποσοστό δόμησης παρατηρείται στις τουριστικές περιοχές (7,5%) που σχετίζεται με την έντονη οικιστική ανάπτυξη αλλά σηματοδοτεί παράλληλα και την ανάγκη λήψης μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από την χωρίς όρια ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων.

Πολύ υψηλό είναι και το ποσοστό των εκτάσεων των διαχειριζόμενων δασών, αναδεικνύοντας την υψηλή ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας. Το ποσοστό των δασών που τελούν υπό καθεστώς διαχείρισης κυμαίνεται από το 58% στις περιοχές ύφεσης, στο 36,74% που είναι το χαμηλότερο ποσοστό και εντοπίζεται στην Π.Ε. Θεσ/κης (Το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό εντοπίζεται στις τουριστικές περιοχές (47%) αναδεικνύοντας την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.

Πίνακας 8.26: Στοιχεία τουρισμού ανά Ομάδες (Clusters)

Clusters (Ομάδες)	% Οικοδομημένης Περιοχής, 2015	% Περιοχών Natura 2000, 2018	% Διαχειρίσιμης δασικής έκτασης 2015	Εκπομπές CO2 2015
(1) Περιοχές Ύφεσης	4.75	37.16	57.83	1,804.61
(2) Τουριστικές Περιοχές	7.48	33.85	46.90	1,550.64
(3) Ανθεκτικές Περιοχές	3.36	36.39	56.86	1,274.02
(4) Ανακάμπτους Περιοχές	3.32	38.84	50.48	4,823.66
(5) ΠΕ Θεσσαλονίκης	9.38	51.37	36.74	17,625.97
Μέσος Όρος	4.86	36.69	53.24	2,398.67

Πίνακας 8.27: Στοιχεία τουρισμού ανά Υπο-Ομάδες (Sub-Clusters)

Υπο-Ομάδες (Sub-Cluster)	% Οικοδομημένης Περιοχής, 2015	% Περιοχών Natura 2000, 2018	% Διαχειρίσιμης δασικής έκτασης 2015	Εκπομπές CO2 2015
Sub-Cluster (11)	4.71	32.43	57.11	1,949.07
Sub-Cluster (12)	4.81	46.61	59.26	1,515.70
Cluster (1)	4.75	37.16	57.83	1,804.61
Sub-Cluster (31)	2.91	33.86	54.81	1,102.05
Sub-Cluster (32)	4.48	42.70	61.97	1,703.95
Cluster (3)	3.36	36.39	56.86	1,274.02

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων, Σύμβουλος Υποστήριξης του ΣΣ ΚΓΠ 2021- 2027

Το πρόβλημα της έλλειψης περιβαλλοντικών υποδομών στις αγροτικές περιοχές βαίνει μειούμενο, ως αποτέλεσμα των σημαντικών επενδύσεων που χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής, με τα προβλήματα να εντοπίζονται στην έλλειψη υποδομών διαχείρισης υγρών αποβλήτων στους οικισμούς Γ' κατηγορίας που η πλειονότητα τους εντοπίζεται στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές.

Οι ελλείψεις σε υποδομές διαχείρισης στερεών αποβλήτων είναι οριζόντιο πρόβλημα και δεν αφορά αποκλειστικά στις αγροτικές περιοχές. Όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο ο ιδιαίτερα φιλόδοξος σχεδιασμός του Εθνικού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) έχει καθυστερήσει σημαντικά, με ορατό τον κίνδυνο της πλήρους αποτυχίας στην επίτευξη των ποσοτικών στόχων του ΕΣΔΑ.

Οι παρεμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος στις κυρίαρχα αγροτικές περιοχές³⁷ την τρέχουσα προγραμματική περίοδο ανέρχονται σε **1,5 δις €**, ενώ στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές σε 859Μ€, που αντιστοιχούν στο **11% και 6,5%** αντίστοιχα του συνόλου των πόρων των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ) που διατίθενται σε αυτές τις περιοχές.

8.12. ΒΙΟΚΑΥΣΙΜΑ/ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ/ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΠΡΟΙΟΝΤΩΝ /ΥΠΟΠΡΟΙΟΝΤΩΝ

8.12.1. Προώθηση της βιοοικονομίας και της κυκλικής οικονομίας στην ΕΕ

Η προώθηση της βιοοικονομίας αποτελεί μία νέα προτεραιότητα για την αγροτική ανάπτυξη που έχει πλέον βαρύνουσα σημασία μετά την δημοσίευση της Πράσινης Συμφωνίας (Green Deal) (Δεκέμβριος 2019) και των Στρατηγικών Farm to Fork και Βιοποικιλότητας (Μάιος 2020)

Κρίθηκε σκόπιμο να υπάρξει μια ενδεδειγμένη παρουσίαση των βασικών εννοιών, αλλά και της Ευρωπαϊκής και της Εθνικής Στρατηγικής που θέτουν το πλαίσιο αλλά και τις προτεραιότητες για την προώθηση των αρχών της βιοοικονομίας στην φυτική /ζωική παραγωγή αποτελώντας ταυτόχρονα ένα νέο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για τις αγροτικές περιοχές λόγω της υστέρησης που παρουσιάζει συνολικά η χώρα στον τομέα αυτό.

Σύμφωνα με την προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η βιοοικονομία περιλαμβάνει την «παραγωγή ανανεώσιμων βιολογικών πόρων και τη μετατροπή αυτών των πόρων και ροών αποβλήτων σε προϊόντα προστιθέμενης αξίας, όπως τρόφιμα, ζωοτροφές, βιολογικά προϊόντα και βιοενέργεια»^{38,39}

Ο ΟΟΣΑ ορίζει τη Βιοοικονομία ως «μετατροπή της γνώσης της βιοεπιστήμης σε νέα, βιώσιμα, οικολογικά αποδοτικά και ανταγωνιστικά προϊόντα», ενώ σύμφωνα με το ανακοινωθέν του Global Bioeconomy Summit 2015 ορίζεται ως «**η παραγωγή και χρήση βιολογικών πόρων με γνώση , καινοτόμες βιολογικές διαδικασίες και αρχές για την αειφόρο παροχή αγαθών και υπηρεσιών σε όλους τους οικονομικούς τομείς**».

³⁷ Πίνακας 8.19: Ενταγμένα έργα στο ΕΣΠΑ 2014 – 2020 ανά Περιοχή και Θεματικό Στόχο

³⁸ EC (2012) Innovating for Sustainable Growth: A Bio-economy for Europe. European Commission (EC), Brussels

³⁹ EC (2014) What Next for the European Bio-economy? The latest thinking from the European Bio-economy Panel and the Standing Committee on Agricultural Research Strategic Working Group (SCAR). European Commission, Brussels, (<http://ec.europa.eu/research/Bio-economy/pdf/where-next-for-european-Bio-economy-report-0809102014en.pdf>)

Έννοιες όπως η Κυκλική Οικονομία, η Πράσινη Οικονομία, η αξιοποίηση βιομάζας, η οικονομία μηδενικών αποβλήτων και η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αλληλένδετες με την βιοοικονομία. Η Κυκλική Οικονομία είναι ένα **αναγεννητικό σύστημα στο οποίο οι εισροές και τα απορρίμματα, οι εκπομπές και οι ενεργειακές απώλειες/απαιτήσεις ελαχιστοποιούνται με επιβράδυνση και περιορισμό των βρόχων μάζας και ενέργειας**. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω μακροχρόνιου σχεδιασμού, συντήρησης, επισκευής, επαναχρησιμοποίησης, ανακατασκευής, ανακαίνισης και ανακύκλωσης σε κλειστά συστήματα.

8.12.2. Προοπτικές και αναμενόμενα αποτελέσματα για την βιοοικονομία και την κυκλική οικονομία - Χρήση και αξιοποίηση βιομάζας

Η βιοοικονομία δεν είναι μόνο σημαντική λόγω της δυνατότητάς της να συμβάλει στην ανταγωνιστικότητα και την οικονομική αειφορία, αλλά και να υποκαταστήσει τα ορυκτά καύσιμα στην παραγωγή ενέργειας, στις μεταφορές και στις χημικές βιομηχανίες. Η βιοοικονομία αναμένεται να διαδραματίσει καταλυτικό ρόλο στην αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων και στην επίτευξη του στόχου να καταστεί η Ε.Ε το 2050 η πρώτη οικονομία μηδενικών εκπομπών άνθρακα.

Σε μια εποχή που υπάρχει πίεση για την εκπλήρωση των δεσμεύσεων της συνόδου του Παρισιού για το κλίμα η βιοοικονομία μπορεί να συνεισφέρει στους ακόλουθους άξονες:

(I) Υγεία και προστασία του περιβάλλοντος:

- (α) παροχή βιώσιμων εναλλακτικών για την υποκατάσταση πετροχημικών ουσιών, μέσω αξιοποίησης νέων πόρων και
- (β) μείωση των εκπομπών θερμοκηπίου έως 2,5 δισεκατομμύρια τόνους CO₂ ετησίως.

(II) Οικονομικά οφέλη:

- (α) Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και
- (β) Παραγωγή πλούτου.

(III) Επιστημονικά οφέλη:

- (α) Νέα προϊόντα και
- (β) Νέες διαδικασίες / μέθοδοι κατεργασίας

Εκτιμάται ότι η έρευνα, η ανάπτυξη και η καινοτομία που σχετίζονται με τη στρατηγική βιοοικονομίας στο πλαίσιο του προγράμματος «Horizon 2020» της ΕΕ μπορούν να δημιουργήσουν περίπου 130.000 θέσεις εργασίας και 45 δισεκατομμύρια ευρώ σε προστιθέμενη αξία στους τομείς της βιοοικονομίας έως το 2025⁴⁰.

Η βιομάζα μπορεί να παραχθεί μέσω διαφόρων ανανεώσιμων πόρων. Η χρήση της προορίζεται κυρίως για τρόφιμα, για ζωοτροφές και τέλος για ενέργεια, καύσιμα και παραγωγή χημικών πρώτων υλών. Ως εκ τούτου, τα απόβλητα από τους διάφορους τύπους βιομάζας είναι η καταλληλότερη πρώτη ύλη για επεξεργασία μέσω διαφόρων μεθόδων.

Οι εναλλακτικές πηγές αποβλήτων με υψηλή δυνατότητα ανάκτησης υλικού, καυσίμων και ενέργειας προέρχονται από: (α) γεωργικά απόβλητα, (β) δασικά υπολείμματα, (γ) ζωικά

⁴⁰ EC COM 60 (2012), Καινοτομία για βιώσιμη ανάπτυξη: μια βιοοικονομία για την Ευρώπη.

απόβλητα, (δ) βιομηχανικά απορρίμματα-απόβλητα μεταποιητικών δραστηριοτήτων, (ε) αστικά απόβλητα, (στ) ενεργειακές καλλιέργειες και (ζ) χρησιμοποιημένα φυτικά έλαια.

Υπάρχουν διάφορες τεχνολογίες μετατροπής που μπορούν να μετατρέψουν πόρους βιομάζας σε ποικιλία προϊόντων για τρόφιμα, ζωοτροφές, χημικά και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (καύσιμα, θερμότητα και ενέργεια). Η επιλογή της τεχνολογίας μετατροπής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της ποσότητας πρώτης ύλης βιομάζας, της ζητούμενης μορφής ενέργειας, της οικονομικότητας της μεθόδου, των περιβαλλοντικών προτύπων και απαιτήσεων και λοιπών ειδικών παραγόντων του εκάστοτε έργου.

Οι γενικές διεργασίες μετατροπής βιομάζας υποδιαιρούνται σε δύο βασικές κατηγορίες:

(α) **Θερμοχημικές διεργασίες:** Καύση, Πυρόλυση (ταχεία, βραδεία, καταλυτική), αεριοποίηση, υγροποίηση

(β) **Βιοχημικές διεργασίες:** χώνευση, ζύμωση

Η βιοτεχνολογία κατέχει εξέχουσα θέση όσον αφορά την τεχνολογία αποτελεσματικής αξιοποίησης της βιομάζας στο πλαίσιο της βιοοικονομίας και της κυκλικής οικονομίας. Η σημαντική πρόοδος που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια στη βιοτεχνολογία καθώς και στους άλλους σχετικούς επιστημονικούς κλάδους παρέχει το απαραίτητο τεχνικό υπόβαθρο για την προώθηση και ανάπτυξη της βιοοικονομίας.

8.12.3. Ευρωπαϊκό Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει κατατεθεί εισήγηση/ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική & Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών για ένα νέο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία - για μια πιο καθαρή και πιο ανταγωνιστική Ευρώπη (COM 2020 (98), 11-03-2020).

Το προτεινόμενο σχέδιο δράσης για την κυκλική οικονομία παρέχει ένα θεματολόγιο προσανατολισμένο στο μέλλον για την επίτευξη πιο καθαρής και πιο ανταγωνιστικής Ευρώπης, σε συνεργασία με τους οικονομικούς παράγοντες, τους καταναλωτές, τους πολίτες και τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Στόχος του σχεδίου είναι η επίσπευση της μετασχηματιστικής αλλαγής που απαιτείται με βάση την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, με παράλληλη αξιοποίηση των δράσεων κυκλικής οικονομίας που εφαρμόστηκαν μετά το 2015.

Στο σχέδιο παρουσιάζεται ένα σύνολο αλληλένδετων πρωτοβουλιών για τη θέσπιση ισχυρού και συνεκτικού πλαισίου πολιτικής το οποίο θα καταστήσει συνήθη πρακτική τα βιώσιμα προϊόντα, τις βιώσιμες υπηρεσίες και τα βιώσιμα επιχειρηματικά μοντέλα και θα μετασχηματίσει τα καταναλωτικά πρότυπα ώστε εξ αρχής να μην παράγονται απόβλητα. Αυτό το πλαίσιο πολιτικής προτείνεται να εφαρμοστεί σταδιακά, ενώ οι αξιακές αλυσίδες θα εξεταστούν κατά προτεραιότητα.

8.12.3.1. Συσχέτιση των στόχων του Σχεδίου Δράσης με Δράσεις στον Πρωτογενή Τομέα και την Μεταποίηση

Σε σχέση με τα τρόφιμα το νερό και τις θρεπτικές ουσίες (που αφορούν στον πρωτογενή τομέα (γεωργικά προϊόντα) και τον δευτερογενή (μεταποίηση αγροτικών προϊόντων):

Η κυκλική οικονομία μπορεί να μειώσει σημαντικά τον αρνητικό αντίκτυπο που έχουν στο περιβάλλον η χρήση πόρων, και να συμβάλει στην αποκατάσταση της βιοποικιλότητας και του φυσικού κεφαλαίου στην Ευρώπη. Οι βιολογικοί πόροι αποτελούν βασική εισροή στην οικονομία της ΕΕ και θα διαδραματίσουν ακόμα πιο σημαντικό ρόλο στο μέλλον. Σκοπός της Επιτροπής θα είναι η διασφάλιση της βιωσιμότητας ανανεώσιμων υλικών βιολογικής προέλευσης, μεταξύ άλλων μέσω ενεργειών που θα έπονται της στρατηγικής και του σχεδίου δράσης για τη βιοοικονομία.

Παρότι η αξιακή αλυσίδα των τροφίμων ευθύνεται για την άσκηση σημαντικών πιέσεων στους πόρους και το περιβάλλον, εκτιμάται ότι το 20 % της συνολικής ποσότητας παραγόμενων τροφίμων χάνονται ή σπαταλούνται στην ΕΕ. Συνεπώς, σύμφωνα με τους στόχους για την αειφόρο ανάπτυξη και στο πλαίσιο της επανεξέτασης της οδηγίας 2008/98/ΕΚ, η Επιτροπή θα προτείνει έναν στόχο για τη μείωση της σπατάλης τροφίμων, ως βασική δράση στο πλαίσιο της επικείμενης ενωσιακής στρατηγικής «Από το αγρόκτημα στο πιάτο», η οποία θα αφορά όλη την αλυσίδα αξίας των τροφίμων.

Η Επιτροπή εξετάζει επίσης ειδικά μέτρα για την αύξηση της βιωσιμότητας όσον αφορά τη διανομή και την κατανάλωση τροφίμων. Η Επιτροπή, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας για βιώσιμα προϊόντα, θα ξεκινήσει αναλυτικές εργασίες για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής νομοθετικής πρωτοβουλίας για την επαναχρησιμοποίηση ώστε να αντικατασταθούν οι συσκευασίες, τα επιτραπέζια σκεύη και τα μαχαιροπήρουνα μίας χρήσης από επαναχρησιμοποιούμενα προϊόντα στις υπηρεσίες τροφίμων.

Ο νέος κανονισμός για την επαναχρησιμοποίηση των υδάτων θα ενθαρρύνει την εφαρμογή **κυκλικών προσεγγίσεων** στην επαναχρησιμοποίηση των υδάτων στη γεωργία. Η Επιτροπή θα διευκολύνει την επαναχρησιμοποίηση και την αποδοτική χρήση των υδάτων, μεταξύ άλλων στις μεθόδους βιομηχανικής παραγωγής.

Επιπλέον, θα αναπτύξει ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης των θρεπτικών ουσιών, με σκοπό να διασφαλιστεί πιο βιώσιμη χρήση των θρεπτικών ουσιών και η ενθάρρυνση των αγορών για ανακτώμενες θρεπτικές ουσίες. Η Επιτροπή θα εξετάσει επίσης την αναθεώρηση των οδηγιών για την επεξεργασία λυμάτων και την ιλύ καθαρισμού λυμάτων και θα αξιολογήσει φυσικά μέσα απομάκρυνσης θρεπτικών ουσιών, όπως τα φύκια.

Η Επιτροπή θα επικαιροποιήσει επίσης το πλαίσιο παρακολούθησης για την κυκλική οικονομία. Νέοι δείκτες οι οποίοι θα βασίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο στις ευρωπαϊκές στατιστικές θα λάβουν υπόψη τους τομείς εστίασης στο παρόν σχέδιο δράσης καθώς και τις διασυνδέσεις μεταξύ της κυκλικότητας, της κλιματικής ουδετερότητας και της στρατηγικής για μηδενική ρύπανση. Παράλληλα, τα έργα στο πλαίσιο του προγράμματος «Ορίζων Ευρώπη» και τα δεδομένα του Copernicus θα βελτιώσουν τη μέτρηση της κυκλικότητας σε διάφορα επίπεδα που ακόμα δεν αντικατοπτρίζονται στις επίσημες στατιστικές.

Θα αναπτυχθούν περαιτέρω δείκτες για τη χρήση των πόρων, όπως η κατανάλωση και τα αποτυπώματα υλικού, προκειμένου να εκτιμηθούν η κατανάλωση υλικών και οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που συνδέονται με τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης και θα συνδεθούν με

την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της προόδου προς την κατεύθυνση της αποσύνδεσης της οικονομικής ανάπτυξης από τη χρήση των πόρων και των επιπτώσεων της εντός και εκτός των συνόρων της ΕΕ.

8.12.3.2. Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης δράσεων

Η μετάβαση στην κυκλική οικονομία θα είναι συστημική, βαθιά και μετασχηματιστική εντός και εκτός των συνόρων της ΕΕ. Κατά καιρούς θα έχει αρνητικό αντίκτυπο, επομένως θα πρέπει να είναι δίκαιη. Θα απαιτεί ευθυγράμμιση και συνεργασία όλων των ενδιαφερόμενων φορέων σε όλα τα επίπεδα —ενωσιακό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό, και διεθνές.

Ως εκ τούτου, η Επιτροπή καλεί τα θεσμικά όργανα και τους οργανισμούς της ΕΕ να εγκρίνουν το προτεινόμενο σχέδιο δράσης και να συμβάλουν ενεργά στην εφαρμογή του, και ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να εγκρίνουν ή να επικαιροποιήσουν τις οικείες εθνικές στρατηγικές, σχέδια και μέτρα κυκλικής οικονομίας υπό το πρίσμα των στόχων του. Επιπλέον, η Επιτροπή θα υποβάλει σύσταση να συμπεριληφθεί η κυκλική οικονομία στα θέματα συζήτησης σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης και να αποτελέσει τακτικό θέμα διαλόγων με τους πολίτες.

Το Χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των δράσεων του ΝΣΔ για την Κυκλική Οικονομία παρουσιάζεται στον ακόλουθο Πίνακα:

ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ
ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΒΙΩΣΙΜΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	
Νομοθετική πρόταση για μια πρωτοβουλία πολιτικής για βιώσιμα προϊόντα	2021
Νομοθετική πρόταση για την ενδυνάμωση των καταναλωτών στην πράσινη μετάβαση	2020
Νομοθετικά και μη νομοθετικά μέτρα για τη θέσπιση ενός νέου «δικαιώματος επισκευής»	2021
Νομοθετική πρόταση σχετικά με την τεκμηρίωση οικολογικών ισχυρισμών	2020
Υποχρεωτικά κριτήρια για οικολογικές δημόσιες συμβάσεις και υποχρεωτικοί σχετικοί στόχοι στην τομεακή νομοθεσία και υποχρέωση υποβολής εκθέσεων για τις οικολογικές δημόσιες συμβάσεις	από το 2021
Επανεξέταση της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές, συμπεριλαμβανομένης της ενσωμάτωσης πρακτικών κυκλικής οικονομίας στα προσεχή έγγραφα αναφοράς για τις βέλτιστες διαθέσιμες τεχνικές.	από το 2021
Δρομολόγηση κατευθυνόμενου από τη βιομηχανία συστήματος υποβολής εκθέσεων και πιστοποίησης για τη βιομηχανική συμβίωση	2022
ΑΞΙΑΚΕΣ ΑΛΥΣΙΔΕΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ	
Πρωτοβουλία για την κυκλικότητα των ηλεκτρονικών προϊόντων, λύση του κοινού φορτιστή και συστήματα ανταμοιβής για την επιστροφή παλαιών συσκευών	2020/2021
Επανεξέταση της οδηγίας σχετικά με τον περιορισμό της χρήσης ορισμένων επικίνδυνων ουσιών στον ηλεκτρικό και ηλεκτρονικό εξοπλισμό και καθοδήγηση για την αποσαφήνιση των δεσμών της με τις απαιτήσεις του REACH και του οικολογικού σχεδιασμού	2021

Πρόταση για νέο κανονιστικό πλαίσιο για τις ηλεκτρικές στήλες	2020
Επανεξέταση των κανόνων για τα οχήματα στο τέλος του κύκλου ζωής τους	2021
Επανεξέταση των κανόνων που διασφαλίζουν την ορθή επεξεργασία των απόβλητων ορυκτελαίων	2022
Επανεξέταση των ουσιωδών απαιτήσεων για τις συσκευασίες με σκοπό την ενίσχυσή τους και μείωση της (υπερβολικής) συσκευασίας και των απορριμμάτων συσκευασίας	2021
Υποχρεωτικές απαιτήσεις σχετικά με το ανακυκλωμένο πλαστικό περιεχόμενο και μέτρα για τη μείωση των πλαστικών αποβλήτων για βασικά προϊόντα όπως οι συσκευασίες, τα δομικά υλικά και τα οχήματα	2021/2022

8.12.4. Προώθηση/Υποστήριξη της Βιοοικονομίας και της Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα

8.12.4.1. Εθνικές στρατηγικές, πολιτικές και θεσμικό πλαίσιο για την κυκλική οικονομία και την βιοοικονομία

Μέχρι τις αρχές του 2018 περισσότερες από 50 χώρες παγκοσμίως υποστηρίζουν επίσημα τη Βιοοικονομία μέσω της εφαρμογής ειδικών προγραμμάτων, χάραξης στρατηγικών, υλοποίησης σχεδίων δράσης, κατάρτισης οδικών χαρτών, στενών σχετικών πολιτικών ή στρατηγικών.

Οι στρατηγικές βιοοικονομίας σε χωρικό επίπεδο που έχουν αναπτυχθεί, διαφέρουν αρκετά ως προς το εύρος και την εστίαση του περιεχομένου. (Παγκόσμια σύνοδος κορυφής για τη βιοοικονομία 2018).

Το 2014 η Ελληνική Κυβέρνηση ίδρυσε τη Γενική Γραμματεία Συντονισμού Διαχείρισης Αποβλήτων (ΦΕΚ 9 / Α' / 10.1.2014), με κύρια αρμοδιότητα την επίβλεψη και τον συντονισμό των εργασιών του Υπουργείου Εσωτερικών, Υπουργείου Περιβάλλοντος, Υπουργείου Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής και του Υπουργείου Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας σε θέματα διαχείρισης αποβλήτων. Οι αρμοδιότητές της περιλαμβάνουν επίσης τη σύγκληση συνεδριάσεων συντονισμού, την προώθηση της εθνικής στρατηγικής και τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τους κανόνες και τις αρχές της ευρωπαϊκής και εθνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας για τις δημόσιες συμβάσεις, καθώς και τη διευκόλυνση της υποστήριξης δημόσιων και ιδιωτικών φορέων στις διαδικασίες αδειοδότησης πράσινων επιχειρήσεων.

Επιπλέον, το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας έχει ετοιμάσει μια λίστα προϊόντων και υπηρεσιών που είναι φιλικές προς το περιβάλλον, η λίστα θα είναι διαθέσιμη μέσω διαδικτύου σε δημόσιες αρχές, ώστε να μπορούν να αναγνωρίζονται «πράσινα» προϊόντα, υπηρεσίες και προμηθευτές. Οι δημόσιες αρχές και Οργανισμοί έχουν σημαντική αγοραστική δύναμη και φιλοδοξούν να επηρεάσουν τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης, ενώ μια σημαντική ζήτηση από δημόσιες υπηρεσίες για πιο πράσινα προϊόντα μπορεί να δημιουργήσει και να επεκτείνει αγορές για φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα και υπηρεσίες.

Το **Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων** καταρτίστηκε το 2015⁴¹. Τον Ιανουάριο του 2016, δημιουργήθηκε επίσης το Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Επικίνδυνων Αποβλήτων (ΦΕΚ Β 4326/2016)⁴². Τέλος, το 2017 πραγματοποιήθηκε η ενεργοποίηση των Περιφερειακών Σχεδίων Διαχείρισης Αποβλήτων (PECA) για τις διάφορες περιοχές της χώρας⁴³.

Το Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) (ΦΕΚ 174Α/15-12-2015) πρόσφατα αναθεωρήθηκε σύμφωνα με την Πράξη 39 της 31.08.2020 του Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ 185Α/29-09-2020) και καθορίζει τη στρατηγική, τις πολιτικές τους στόχους και τις δράσεις για τη διαχείριση των αποβλήτων σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2020-2030.

Διαχείριση δασών: Ο **πρώτος οδικός χάρτης για τα δάση στην Ελλάδα** ανακοινώθηκε στις 18 Απριλίου 2018 κατά την πρώτη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Προστασίας του Περιβάλλοντος του Ελληνικού Κοινοβουλίου, ενώ ξεκίνησε η δημόσια διαβούλευση για την Εθνική Δασική Στρατηγική στις 11 Μαΐου 2018⁴⁴.

Πρόκειται για σημαντική εξέλιξη για τη χώρα, καθώς το 51% της έκτασης της Ελλάδας καλύπτεται από δάση και άλλες δασικές εκτάσεις (Eurostat 2005). Από τα 65.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα που καλύπτονται από δασικές περιοχές στην Ελλάδα, το 53% είναι διαθέσιμο για παραγωγή ξυλείας.

Στην Ελλάδα έχει καταρτιστεί από τον Δεκέμβριο του 2018 η **Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία**⁴⁵. Σκοπός της Εθνικής Στρατηγικής είναι η επιτάχυνση των δράσεων κυκλικής οικονομίας και η απελευθέρωση του αναπτυξιακού δυναμικού.

Διαπιστώνοντας τα οφέλη της κυκλικής οικονομίας, τον διατομεακό χαρακτήρα πολλών δράσεων που την αφορούν και τις θεσμικές εμπλοκές που παρατηρούνται στην προώθησή της επιλέχθηκε ο διυπουργικός συντονισμός και η διατύπωση δημόσιας πολιτικής για το θέμα.

Βασικά μέτρα προώθησης της δημόσιας πολιτικής για την κυκλική οικονομία είναι :

1. Χρηματοδοτικά εργαλεία
2. Σχεδιασμός και θέσπιση ρυθμιστικού πλαισίου και κανονισμών, καθώς και άρση γραφειοκρατικών εμποδίων
3. Σύνδεση της μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας με την τεχνολογική καινοτομία και ανάπτυξη και υποστήριξη πιλοτικών/επιδεικτικών δράσεων κυκλικής οικονομίας
4. Βελτίωση της διακυβέρνησης και της δικτύωσης και επιτάχυνση διαδικασιών

Επιπρόσθετα και στο πρόσφατο **Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα**⁴⁶ προωθείται η βιοοικονομία/κυκλική οικονομία ενώ περιλαμβάνει εξειδικευμένες δράσεις για τον πρωτογενή τομέα.

⁴¹ http://www.elinyae.gr/el/lib_file_upload/9a_14.1413540401828.pdf

⁴² <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=OI1IVu-124Jk%3D&tabid=238&language=el-GR>

⁴³ <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=iHSECSH-jFk8%3D&tabid=232&language=el-GR>

⁴⁴ [http://ypeka.gr/Default.aspx?tabid=389&snif\[524\]=4701&language=el-GR](http://ypeka.gr/Default.aspx?tabid=389&snif[524]=4701&language=el-GR)

⁴⁵ http://www.greekscrapmetal.gr/assets/uploads/files/ethniki_stratigiki_kiklik_i_konomia.pdf

⁴⁶ ΦΕΚ Β4893/31-12-2019, Κύρωση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα

Στις επόμενες ενότητες αναλύονται ξεχωριστά οι ανωτέρω Εθνικές Πολιτικές και αναγνωρίζεται η συσχέτισή τους με δράσεις που αφορούν τον πρωτογενή τομέα και ειδικότερα δράσεις που μπορούν να υιοθετηθούν στα πλαίσια της νέας ΚΑΠ.

8.12.5. Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα

Το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ) αποτελεί ένα Στρατηγικό Σχέδιο για τα θέματα του Κλίματος και της Ενέργειας αποτελώντας ένα αναλυτικό οδικό χάρτη για την επίτευξη συγκριμένων Ενεργειακών και Κλιματικών Στόχων έως το έτος 2030. Το ΕΣΕΚ παρουσιάζει και αναλύει Προτεραιότητες και Μέτρα Πολιτικής σε ένα ευρύ φάσμα αναπτυξιακών και οικονομικών δραστηριοτήτων προς όφελος της Ελληνικής κοινωνίας, καθιστώντας το κείμενο αναφοράς για την επόμενη δεκαετία.

Οι στόχοι που τίθενται στο πλαίσιο του ΕΣΕΚ είναι ποσοτικοποιημένοι και κοστολογημένοι, ενώ έχουν καθοριστεί ενδιάμεσα χρονικά ορόσημα, τα οποία επιτρέπουν την παρακολούθηση της πορείας επίτευξης των στόχων και σχετίζονται με την επιτυχή υιοθέτηση και λειτουργία ενός μείγματος πολιτικών και μέτρων. Ειδικά, βάσει αυτών των Προτεραιοτήτων και μέτρων, θα αναγνωρίζεται και θα αναδεικνύεται η ανάγκη για συνέργειες και συμπληρωματικές δράσεις σε όλες τους τομείς/κλάδους της Ελληνικής Οικονομίας.

8.12.5.1. Συσχέτιση του πρωτογενή τομέα με υφιστάμενες πολιτικές και μέτρα του ΕΣΕΚ

Με σκοπό την επίτευξη των στόχων της χώρας για το έτος 2020, έχουν θεσμοθετηθεί και υλοποιούνται έως σήμερα μια σειρά από μέτρα πολιτικής. Παρακάτω παρουσιάζονται τα υφιστάμενα μέτρα πολιτικής του ΕΣΕΚ που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον γεωργικό τομέα (ως ενεργειακό καταναλωτή ή εν δυνάμει παραγωγό/πάροχο πρώτης ύλης για ενεργειακή αξιοποίηση):

Ανάκτηση οργανικών αποβλήτων και βιοαερίου

Μια δέσμη μέτρων πολιτικής συνεισέφερε στη μείωση των ποσοτήτων των βιοαποικοδομήσιμων αποβλήτων σε εγκαταστάσεις επεξεργασίας στερεών αποβλήτων. Προωθήθηκαν μέτρα για τη χωριστή συλλογή και επεξεργασία βιολογικών αποβλήτων, την ανακύκλωση, την ανάκτηση ενέργειας και την αξιοποίηση ιλύος είτε στη γεωργία ως λίπασμα είτε στη βιομηχανία ως δευτερογενές καύσιμο.

Επίσης, αξίζει να επισημανθεί η εγκατάσταση μονάδων συλλογής και καύσης βιοαερίου σε ΧΥΤΑ που προωθήθηκε σε αστικά κέντρα με πληθυσμό άνω των 100.000 κατοίκων. Ενδεικτικά αναφέρεται η μονάδα επεξεργασίας λυμάτων της Ψυττάλειας, η οποία εξυπηρετεί περίπου 4 εκατομμύρια κατοίκους της Αττικής, όπου ένα μέρος της παραγόμενης ιλύος υφίσταται επεξεργασία υπό αναερόβιες συνθήκες με σκοπό την παραγωγή βιοαερίου. Επιπρόσθετα, το παραγόμενο βιοαέριο καλύπτει τις ενεργειακές ανάγκες των εγκαταστάσεων επεξεργασίας λυμάτων.

Για την ανάπτυξη των έργων βιοαερίου έχει εφαρμοστεί ειδικό αδειοδοτικό πλαίσιο, όπου προβλέπονται ειδικές συνθήκες και κριτήρια περιβαλλοντικής αδειοδότησης μονάδων παραγωγής ηλεκτρικής και θερμικής ενέργειας με χρήση βιοαερίου που προέρχεται από

αναερόβια επεξεργασία βιομάζας. Επισημαίνεται ότι ήδη βρίσκονται σε λειτουργία κάποιες μονάδες ηλεκτροπαραγωγής από βιοαέριο, ενώ ένας σημαντικός αριθμός μονάδων ηλεκτροπαραγωγής από βιοαέριο βρίσκεται υπό ανάπτυξη ή και αδειοδότηση. Ο κλάδος των ζωικής παραγωγής αποτελεί εν δυνάμει βασικό παραγωγό βιοαερίου και συνακόλουθα ενέργειας.

Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΑΠ)

ΠΥΛΩΝΑΣ I - Πράσινες Άμεσες Ενισχύσεις

Στην πλέον πρόσφατη αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) εισήχθησαν ειδικά μέτρα για τις Πράσινες Άμεσες Ενισχύσεις, οι οποίες σχετίζονται με την παροχή περιβαλλοντικών δημόσιων αγαθών συνδέοντας τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων, την αειφόρο διαχείριση των γεωργικών εκτάσεων και τις φιλικές προς το περιβάλλον πρακτικές και μεθόδους.

Οι γεωργοί, οι οποίοι δεν τηρούν τη νομοθεσία της ΕΕ αναφορικά με την περιβαλλοντική υγεία, τη δημόσια υγεία και την υγεία των ζώων, την καλύτερη διαβίωση των ζώων και τη διαχείριση της γης αναμένεται να λάβουν μειωμένη άμεση ενίσχυση ανάλογα με την έκταση, τη μονιμότητα, τη σοβαρότητα και τη συχνότητα της παραβάσεως.

Η μείωση του ποσοστού έντασης της χρήσης γεωργικής γης και η θέσπιση κανόνων για την υποχρεωτική τήρηση του συστήματος πολλαπλής συμμόρφωσης σχετικά με τα ζωικά απόβλητα συμβάλλουν στη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου. Επιπρόσθετα, η τήρηση της πολλαπλής συμμόρφωσης θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της χρήσης λιπασμάτων και κατά συνέπεια τη μείωση των εκπομπών N₂O.

ΠΥΛΩΝΑΣ II - Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ)

Η βιολογική γεωργία και η μείωση της χρήσης συνθετικών αζωτούχων λιπασμάτων οδηγεί σε σημαντική μείωση των εκπομπών N₂O. Σύμφωνα με εθνικά στατιστικά στοιχεία, η συνολική έκταση με βιολογική γεωργία στην Ελλάδα (πλήρως μετατραπείσα και υπό μετατροπή στη βιολογική γεωργία) ανερχόταν σε 342.584 εκτάρια το έτος 2016. Οι δράσεις του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης για την περίοδο 2014-2020 με σκοπό την υιοθέτηση πρακτικών και μεθόδων βιολογικής γεωργίας αναμένεται να καλύψει 478.318 εκτάρια γης, ενώ η ενίσχυση για τη διατήρηση των υφιστάμενων πρακτικών και μεθόδων βιολογικής γεωργίας θα καλύψει 241.804 εκτάρια.

Στον Πίνακα 8.1 απεικονίζεται η συνεισφορά των παραπάνω μέτρων στη μείωση εκπομπών του αερίων του θερμοκηπίου τα έτη 2020, 2025 και 2030.

Πίνακας 8.28: Συνεισφορά των υλοποιηθέντων μέτρων στη μείωση εκπομπών ΑτΘ τα έτη 2020, 2025 και 2030

Δράση μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου	Τομέας	Έτος έναρξης	Επίδραση στον μετριασμό (ktCO ₂ eq)		
			2020	2025	2030
Ανάκτηση οργανικών αποβλήτων	Διαχείριση αποβλήτων	2002	800	900	1000
Ανάκτηση βιοαερίου	Διαχείριση αποβλήτων	2002	500	600	700
	Βιομηχανικές	2004	460	1400	2300

Μείωση των εκπομπών φθοριούχων αερίων	Διεργασίες				
ΚΑΠ – Πράσινες άμεσες ενισχύσεις: μείωση του βαθμού έντασης της χρήσης γεωργικής γης και βελτίωση της διαχείρισης των ζωικών αποβλήτων	Γεωργία	2007	430	500	600
Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ): Αύξηση των βιολογικών καλλιεργειών	Γεωργία	2007	350	400	450
Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) – Πράσινες Άμεσες Ενισχύσεις: Μείωση της χρήσης λιπασμάτων	Γεωργία	2007	125	150	200

Στην πέμπτη προτεραιότητα του ΕΣΕΚ Π5: «Προώθηση της αποδοτικότητας των πόρων και στήριξη της στροφής προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα και ανθεκτικής στην αλλαγή του κλίματος στους τομείς της γεωργίας, των τροφίμων και της δασοκομίας» περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι τομείς επικέντρωσης του ΠΑΑ 2014-2020 που σχετίζονται άμεσα με το στόχο την μείωσης των εκπομπών αερίου του θερμοκηπίου και την αύξηση της απομάκρυνσης μέσω της αποθήκευσης του διοξειδίου του άνθρακα που είναι:

5Α) Αύξηση της αποδοτικότητας της χρήσης νερού στη γεωργία που στοχεύει στη μείωση της κατανάλωσης νερού για αρδευτική χρήση μέσω της υλοποίησης σχετικών επενδύσεων σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης και της κατασκευής έργων συγκέντρωσης επιφανειακών απορροών και εκσυγχρονισμού των αρδευτικών δικτύων

5Β) Αύξηση της αποδοτικότητας της χρήσης ενέργειας στον τομέα της γεωργίας και της μεταποίησης τροφίμων) μέσω της προώθησης επενδυτικών σχεδίων σε επίπεδο γεωργικών εκμεταλλεύσεων και επιχειρήσεων πρώτης μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων για την εξοικονόμηση ενέργειας

5Γ) Διευκόλυνση της παροχής και χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, υποπροϊόντων, αποβλήτων, υπολειμμάτων και λοιπών πρώτων υλών εκτός των τροφίμων για τους σκοπούς της βιο-οικονομίας μέσω της προώθησης επενδύσεων για την παραγωγή ενέργειας από γεωργική και δασική βιομάζα

5Δ) Μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και αμμωνίας από τη γεωργία μέσω επενδύσεων σε επίπεδο κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων για την διαχείριση των υγρών και στερεών αποβλήτων και την διαχείριση της κοπριάς

5Ε) Προώθηση της διατήρησης και δέσμευσης του διοξειδίου του άνθρακα στη γεωργία και τη δασοκομία μέσω της δάσωσης των γεωργικών γαιών

Μέτρα πολιτικής προώθησης ΑΠΕ στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (χωροθέτηση εγκαταστάσεων ΑΠΕ)

Αναφορικά με την χωροθέτηση των έργων ΑΠΕ, το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΕΠΧΣΑ ΑΠΕ) καθορίζει τις βασικές κατευθύνσεις και τους γενικούς κανόνες για τη χωροθέτηση έργων ΑΠΕ στο σύνολο της επικράτειας της χώρας. Το συγκεκριμένο πλαίσιο συμβάλλει ώστε να καταστούν εκ των προτέρων γνωστές οι κατηγορίες περιοχών στις οποίες αποκλείεται συλλήβδην ή μερικώς ή αντιθέτως είναι κατάλληλες για την εγκατάσταση έργων ΑΠΕ και να καθορισθούν οι προϋποθέσεις εγκατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη κριτήρια όπως η

φυσιογνωμία, το περιβάλλον, η φέρουσα ικανότητα και οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες κάθε περιοχής εγκατάστασης.

Επισημαίνεται ότι το υφιστάμενο ΕΠΧΣΑ ΑΠΕ (που εγκρίθηκε το έτος 2008) τελεί υπό αναθεώρηση προκειμένου να ληφθούν υπόψη τα νέα τεχνολογικά δεδομένα στο χώρο των ΑΠΕ, της περιβαλλοντικής προστασίας και της φέρουσας ικανότητας.

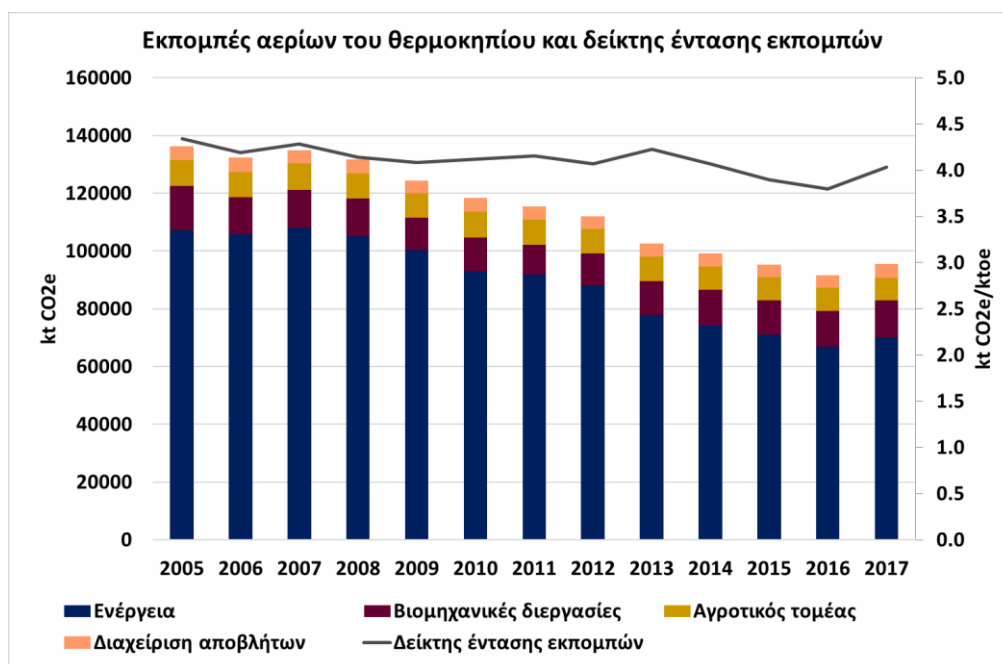
Επιπρόσθετες νομοθετικές ρυθμίσεις αναφορικά με την χωροθέτηση εγκαταστάσεων ΑΠΕ αφορούν τη δυνατότητα μεταφοράς της θέσης εγκατάστασης σταθμού ΑΠΕ ή ΣΗΘΥΑ και την επιβολή κυρώσεων για παράβαση της νομοθεσίας και των όρων των χορηγηθεισών αδειών εγκατάστασης και λειτουργίας, σύμφωνα με το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο.

Ο Ν.3851/2010 περιλαμβάνει προβλέψεις για θέματα χωροθέτησης εγκαταστάσεων ΑΠΕ, ενώ απαγορεύει σε αγροτεμάχια, τα οποία χαρακτηρίζονται ως αγροτική γη υψηλής παραγωγικότητας, την άσκηση οποιασδήποτε άλλης δραστηριότητας εκτός από τη γεωργική εκμετάλλευση και την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από σταθμούς ΑΠΕ συμπεριλαμβανομένων των φωτοβολταϊκών σταθμών με την υιοθέτηση **αυστηρότερων διατάξεων για την περίπτωση της Αττικής. Το ΥΠΕΝ προκειμένου να ρυθμισθούν ειδικότερα θέματα χωροθέτησης φωτοβολταϊκών σταθμών σε αγροτική γη, συμπεριλαμβανομένης της γης υψηλής παραγωγικότητας, πρόσφατα προώθησε νομοθετική ρύθμιση σύμφωνα με την οποία είναι επιτρεπτή η εγκατάσταση φωτοβολταϊκών σταθμών ≤ 1 MW στις εν λόγω εδαφικές εκτάσεις, εφόσον δεν καλύπτουν αγροτική έκταση που υπερβαίνει το 1% του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων της κάθε Περιφερειακής Ενότητας.**

8.12.5.2. Προβλέψεις του ΕΣΕΚ με βάσει τις ισχύουσες πολιτικές και μέτρα - Προκλήσεις

Τάσεις στις τρέχουσες εκπομπές και απορροφήσεις αερίων θερμοκηπίου στο ΣΕΔΕ της ΕΕ, τον κανονισμό περί επιμερισμού των προσπαθειών, τους τομείς LULUCF και διάφορους ενεργειακούς τομείς

Για την αντιμετώπιση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής ήδη έχουν δρομολογηθεί συγκεκριμένα μέτρα περιορισμού των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και προσαρμογής σε εθνικό επίπεδο στο πλαίσιο των συμφωνιών που έχουν συναφθεί τα προηγούμενα έτη. Στο πλαίσιο των διεργασιών της 21^{ης} Διάσκεψης των Μερών (COP-21) της Σύμβασης-Πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), η οποία διεξήχθη στο Παρίσι το 2015, 195 χώρες συμφώνησαν σε μια νέα παγκόσμια, αρκετά φιλόδοξη και νομικά δεσμευτική συμφωνία για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας απειλής της κλιματικής αλλαγής.

Διάγραμμα 8.19 Εξέλιξη εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου ανά τομέα συνεισφοράς και δείκτη έντασης εκπομπών.

Η Ελλάδα κύρωσε την Συμφωνία του Παρισίου τον Οκτώβριο του 2016 με το ν. 4426/2016. Οι συνολικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου εμφάνισαν μείωση της τάξεως του 30% το έτος 2017 σε σχέση με το έτος 2005¹, ενώ σε απόλυτα μεγέθη διαμορφώθηκαν σε χαμηλότερο επίπεδο από το αντίστοιχο του έτους 1990. Η μεγάλη εξάρτηση του ενεργειακού τομέα από τον λιγνίτη και τα πετρελαϊκά προϊόντα, όπως διαπιστώνεται από τα στοιχεία που έχουν ήδη παρατεθεί, οδηγεί σε υψηλές τιμές του δείκτη έντασης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου συγκριτικά με τα υπόλοιπα Κράτη Μέλη. Ωστόσο, ο δείκτης της έντασης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου μειώθηκε κατά την περίοδο 2005-2017 (μείωση της τάξεως του 8%) κυρίως λόγω της υψηλής διείσδυσης ΑΠΕ στην τελική κατανάλωση, στα μέτρα βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης (Διάγραμμα 8.1) αλλά και λόγω της οικονομικής κρίσης.

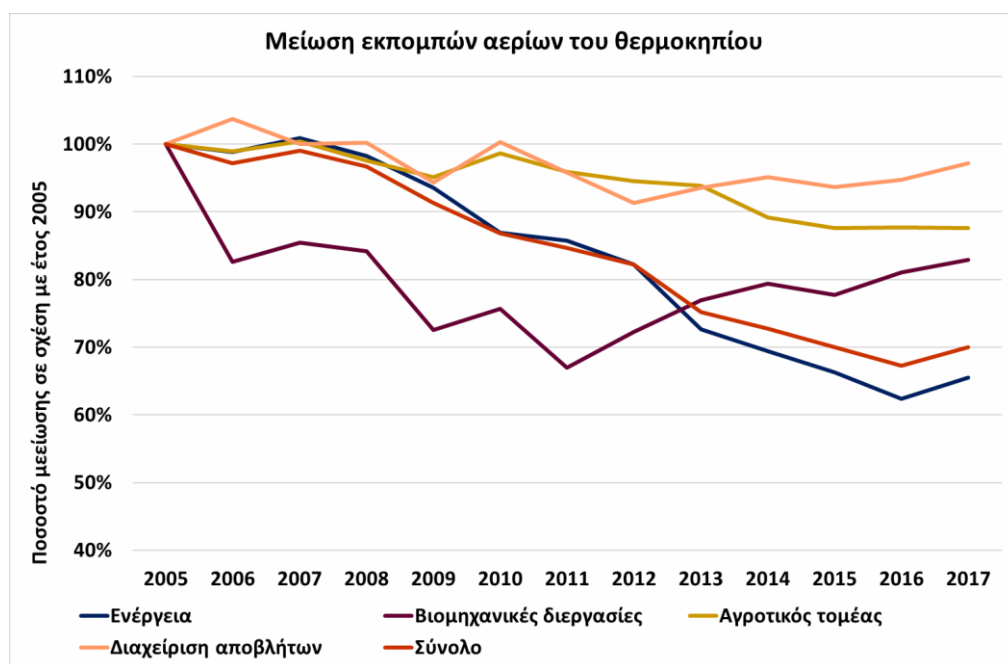
Το έτος 2017, παρατηρείται μία μικρή αύξηση στις συνολικές εκπομπές ΑτΘ ίση 4,1% έναντι των συνολικών εκπομπών για το έτος 2016, κυρίως λόγω της μεγαλύτερης συμμετοχής ορυκτών καυσίμων στην ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση.

Η συνεισφορά του ενεργειακού τομέα στις συνολικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου είναι η υψηλότερη συγκριτικά με τους υπολοίπους τομείς δραστηριότητας. Ειδικότερα, η καύση ορυκτών καυσίμων για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και θερμότητας αποτελεί το βασικότερο παράγοντα, ο οποίος συντελεί στη διαμόρφωση της υφιστάμενης κατάστασης.

Η συνεισφορά του αγροτικού τομέα στις εκπομπές ΑτΘ παραμένει σχετικά χαμηλή και ελάχιστα μειούμενη σε απόλυτους αριθμούς διαχρονικά.

Ειδικότερα σύμφωνα με τον ΚΔΠ C.45 οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου από τη γεωργία (συνολικές γεωργικές εκπομπές [εκπομπές/απορροφήσεις CH₄ και N₂O και εκπομπές/απορροφήσεις από γεωργικά εδάφη, (Sectors 3.A, 3.B, 3.C, 3.D + 4.C + 4.B)]) σε χιλ.τον.ισοδύναμου CO₂ μειώθηκαν την περίοδο 2012-2017 από 9.075,9 σε 6.393,6 χιλ.τον.ισοδυν. CO₂/έτος (μείωση 29.6%). Επίσης το ποσοστό συνολικών εκπομπών αερίων του

θερμοκηπίου της γεωργίας ως προς το σύνολο των καθαρών εκπομπών για την αντίστοιχη περίοδο μειώθηκε από 7.4% σε 6.9% και είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον μέσο όρο της ΕΕ: 12.3% (2017). Στο Διάγραμμα 8.2 παρουσιάζεται η εξέλιξη του ποσοστού μείωσης σε σχέση με το έτος 2005 τόσο στις συνολικές εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, όσο και τις επιμέρους ανά τομέα συνεισφοράς. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση των εκπομπών στον ενεργειακό τομέα υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική (μείωση κατά 35% για το έτος 2017 σε σχέση με το έτος 2005) και ήταν μεγαλύτερη της αντίστοιχης ποσοστιαίας μείωσης που έχει επιτευχθεί στο σύνολο των εκπομπών για όλους τους τομείς. Μικρότερη ήταν η μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στους λοιπούς τομείς (αγροτικός τομέας, βιομηχανικές διεργασίες και διαχείριση αποβλήτων).

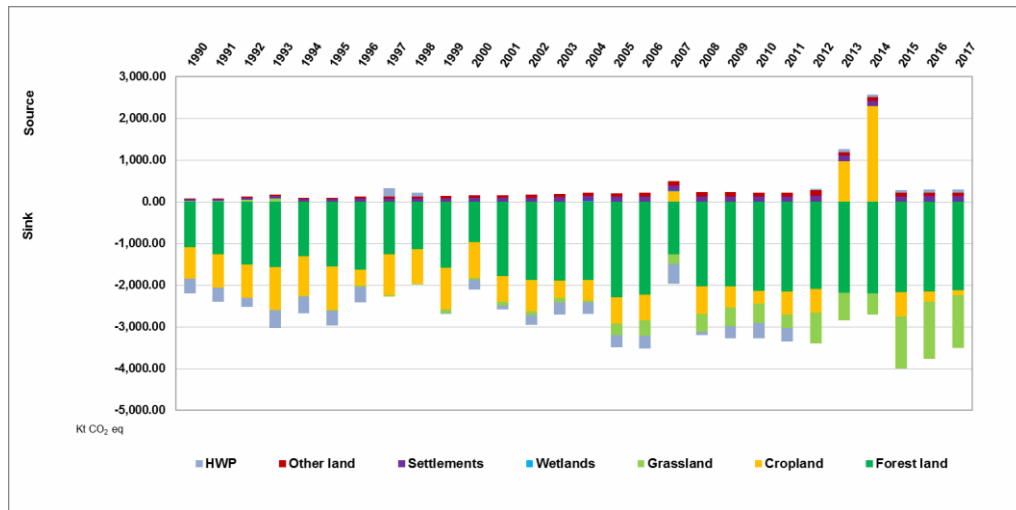

Διάγραμμα 8.20: Εξέλιξη ποσοστού μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου σε σχέση με το έτος 2005 (εξαιρουμένων των εκπομπών LULUCF).

Ειδικότερα για τον τομέα LULUCF στην Ελλάδα, σύμφωνα με την πλέον πρόσφατη εθνική απογραφή αερίων του θερμοκηπίου που υποβλήθηκε το 2019, ήταν καθαρή καταβόθρα κατά την περίοδο 1990-2017 (Διάγραμμα 8.3). Η δυνατότητα καταβόθρας του τομέα LULUCF κυμαίνεται μεταξύ -0,13 Mt CO₂ eq και -3,72 Mt CO₂ eq, παρουσιάζοντας αυξανόμενη τάση. Αυτό αποτελεί αφενός το αποτέλεσμα της μείωσης της δυνατότητας καταβόθρας στις γεωργικές εκτάσεις και αφετέρου της αύξησης της δυνατότητας καταβόθρας στα δάση. Το διοξείδιο άνθρακα (CO₂) είναι το κύριο από τα αέρια θερμοκηπίου (ΑτΘ) που εκπέμπεται και

απομακρύνεται στην/από την ατμόσφαιρα ακολουθώντας τις μεταβολές των αποθεμάτων άνθρακα στις διαφορετικές δεξαμενές άνθρακα. Επίσης, ΑτΘ εκτός του CO₂ (CH₄ και N₂O) και τα έμμεσα ΑτΘ (NO_x και CO) απελευθερώνονται σε σχετικά μικρές ποσότητες όταν καίγεται η βιομάζα.

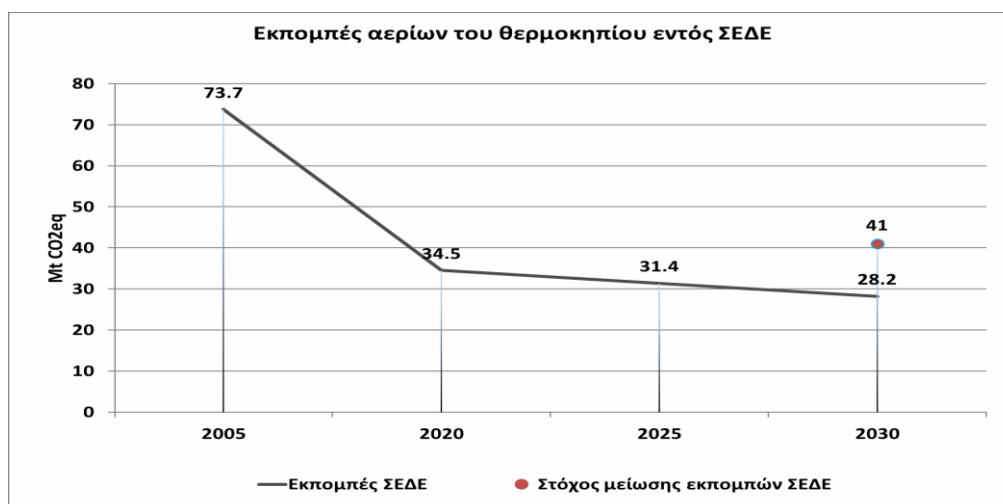
Όσον αφορά στη συμβολή των διαφόρων κατηγοριών χρήσεων γης στις εκπομπές/απορροφήσεις των αερίων του θερμοκηπίου, τα δάση (κυρίως δάση που παραμένουν δάση) διαδραματίζουν το σημαντικότερο ρόλο σε ολόκληρο τον τομέα, συμβάλλοντας στο 56% περίπου των συνολικών εκπομπών/απορροφήσεων (απόλυτες τιμές).

Διάγραμμα 8.21: Καθαρές εκπομπές/απορροφήσεις GHG (σε ktCO₂ eq) από τον τομέα LULUCF ανά κατηγορία χρήσεων γης για την περίοδο 1990-2017 (πηγή: 2019 Ετήσια Εθνική Απογραφή GHG στην UNFCCC)

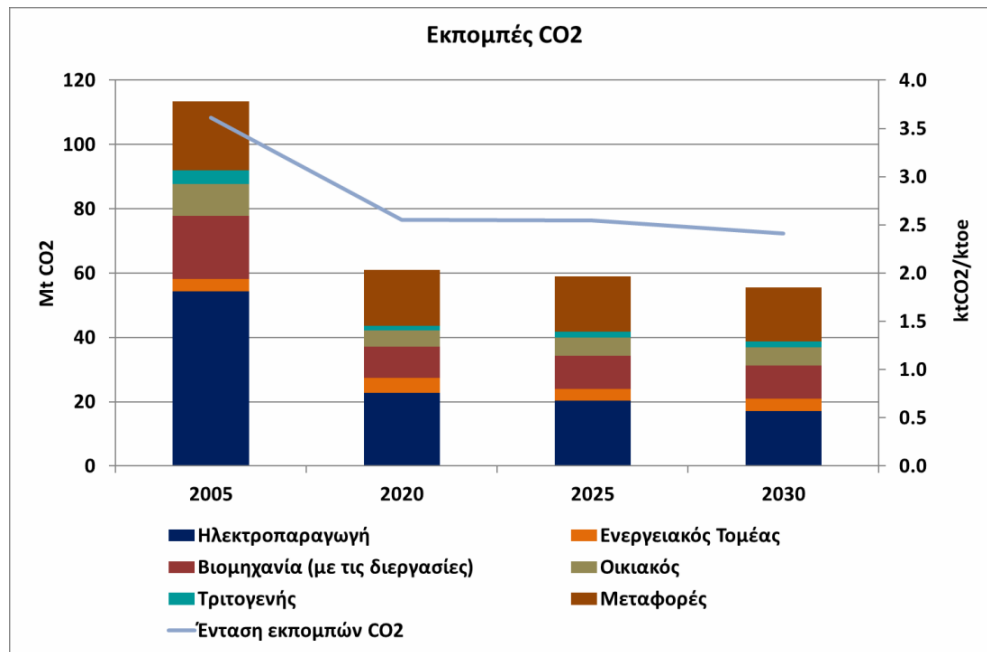
Προβλέψεις σχετικά με τις τομεακές εξελίξεις όσον αφορά τις υφιστάμενες εθνικές και ενωσιακές πολιτικές και μέτρα τουλάχιστον έως 2030.

Με τη θέσπιση και εφαρμογή των πολιτικών και μέτρων που έχουν περιγραφεί στο Παράρτημα Α του ΕΣΕΚ με τα υφιστάμενα μέτρα, εκτιμάται ότι στους τομείς που εντάσσονται στο ΣΕΔΕ, επιτυγχάνεται μείωση της τάξης του 62% των εκπομπών εντός ΣΕΔΕ το έτος 2030 σε σχέση με το έτος 2005.(Διάγραμμα 8.23)

Διάγραμμα 8.22: Εξέλιξη εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που εντάσσονται εντός ΣΕΔΕ έως το έτος 2030 το σενάριο υφιστάμενων πολιτικών και μέτρων

Ειδικότερα για τις εκπομπές CO₂, εξετάζονται οι τομείς που σχετίζονται με την παραγωγή και χρήση ενέργειας στην Ελλάδα, οι οποίοι αφορούν την ηλεκτροπαραγωγή, τον υπόλοιπο ενεργειακό τομέα (π.χ. διυλιστήρια), τη βιομηχανία, συμπεριλαμβανομένων των διεργασιών της βιομηχανίας, τις μεταφορές καθώς και τους υπόλοιπους τομείς τελικής χρήσης καυσίμων δηλαδή τον οικιακό, τον τριτογενή και τον αγροτικό τομέα. Συγκεκριμένα, σε σχέση με το έτος 2017 παρατηρείται μείωση των εκπομπών CO₂ τόσο το έτος 2020 όσο και το έτος 2030 στους τομείς της ηλεκτροπαραγωγής, του υπόλοιπου ενεργειακού τομέα, των μεταφορών και της βιομηχανίας, ενώ οι εκπομπές CO₂ του οικιακού και τριτογενή/αγροτικού τομέα παρουσιάζουν αύξηση. Ωστόσο στο σύνολό τους οι εκπομπές το έτος 2020 εκτιμώνται στα επίπεδα των 61 Mt CO₂ και το έτος 2030 στα επίπεδα των 56 Mt CO₂ σε σχέση με τους 74.1 Mt CO₂ του έτους 2017, με τη μεγαλύτερη συνεισφορά σε αυτή τη μείωση να συντελείται από τον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής (51% μείωση το έτος 2030 σε σχέση με το έτος 2017) (Διάγραμμα 8.23). Η συγκεκριμένη μείωση επιτυγχάνεται από την επιλογή καθαρότερων μορφών ενέργειας σε όλους τους τομείς και ειδικότερα στον τομέα της ηλεκτροπαραγωγής, όπου, τεχνολογίες υψηλών εκπομπών CO₂ (δηλ. λιγνιτικών και πετρελαϊκών σταθμών) σταδιακά αποσύρονται και αντικαθίσταται από ΑΠΕ για ηλεκτροπαραγωγή. Παράλληλα, η ένταση των εκπομπών CO₂ για τους συγκεκριμένους τομείς παρουσιάζει σημαντική μείωση της τάξης του 33% το έτος 2030 σε σχέση με το έτος 2005.

Διάγραμμα 8.23 Εξέλιξη εκπομπών CO₂ ανά τομέα έως το έτος 2030 για το σενάριο υφιστάμενων πολιτικών και μέτρων.

Στον τομέα της **προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή**, η Ελλάδα έχει ήδη αναπτύξει και εγκρίνει με το Ν.4414/2016 την Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ), που θέτει τους γενικούς στόχους, τις κατευθυντήριες αρχές και τα μέσα υλοποίησης μιας σύγχρονης αποτελεσματικής και αναπτυξιακής στρατηγικής προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή στο πλαίσιο που ορίζεται από τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες και τη διεθνή εμπειρία.

Η ΕΣΠΚΑ είναι κείμενο στρατηγικού χαρακτήρα με στόχο τη χάραξη κατευθυντήριων γραμμών και ως τέτοιο κείμενο, δεν αναλύει σε βάθος τις αναγκαίες τομεακές πολιτικές, ωστόσο περιλαμβάνει ενδεικτικές δράσεις και μέτρα για την προσαρμογή 15 τομεακών πολιτικών: Γεωργία-Κτηνοτροφία, Δασικά Οικοσυστήματα, Βιοποικιλότητα-Οικοσυστήματα, Υδατοκαλλιέργειες, Αλιεία, Υδάτινοι πόροι, Παράκτιες Ζώνες, Τουρισμός, Ενέργεια, Υποδομές-Μεταφορές, Υγεία, Δομημένο Περιβάλλον, Εξορυκτική Βιομηχανία, Πολιτιστική Κληρονομιά, Ασφαλιστικός Τομέας, χωρίς όμως να περιλαμβάνει την ιεράρχηση των αντίστοιχων μέτρων και δράσεων.

Προκλήσεις

Η σημαντικότερη πρόκληση για την πλειονότητα των μέτρων πολιτικής αφορά στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας διαφόρων συνιστωσών (τεχνικές, διαχειριστικές, διοικητικές, θεσμικές, κοινωνικές), οι οποίες πρέπει να διευθετηθούν με σκοπό την ομαλή υλοποίηση των συγκεκριμένων μέτρων πολιτικής.

Η έλλειψη των απαραίτητων υποδομών αποτελεί σημαντική πρόκληση για την εφαρμογή δράσεων σε πολλά επίπεδα, όπως για παράδειγμα η έλλειψη των απαραίτητων υποδομών για την προώθηση του φυσικού αερίου στον τομέα των μεταφορών.

Αναφορικά με τη μείωση των εκπομπών φθοριούχων αερίων, απαιτείται εντατικοποίηση και συντονισμός των υφιστάμενων μηχανισμών ελέγχου και επιβολής

κυρώσεων. Στην περίπτωση των μέτρων πολιτικής που σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα, η βασικότερη πρόκληση έγκειται στο γεγονός ότι απαιτείται η ενημέρωση και η ενσωμάτωση μεγάλου αριθμού παραγωγών αγροτικών προϊόντων δεδομένου ότι στην Ελλάδα δραστηριοποιείται μεγάλος αριθμός παραγωγών μικρής και μεσαίας δυναμικότητας.

Τέλος, η έλλειψη διαδικασιών ελέγχου και πιστοποίησης αποτελεί εμπόδιο στην ορθή εφαρμογή των μέτρων πολιτικής, για τη μείωση των εκπομπών φθοριούχων αερίων, αλλά και των υπολοίπων μέτρων πολιτικής.

Επιπρόσθετα, σε ορισμένες περιπτώσεις εντοπίζεται έλλειψη κανονιστικού και ρυθμιστικού πλαισίου, που θα διευκολύνει την υλοποίηση των μέτρων πολιτικής και προς την κατεύθυνση αυτή, στο πλαίσιο εφαρμογής του ΕΣΕΚ, θα θεσπιστούν όλα τα απαραίτητα νομοθετικά και ρυθμιστικά μέσα και εργαλεία, τα οποία θα καταστήσουν δυνατή την επίτευξη των στόχων που προκύπτουν από το παρόν.

8.12.5.3. Προτεραιότητες Πολιτικής και Μέτρα του ΕΣΕΚ σχετιζόμενα με την ΚΑΠ και τον γεωργικό τομέα

A. Προτεραιότητες Πολιτικής για την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και των αέριων ρύπων

Ο καθορισμός των μέτρων πολιτικής για την κλιματική αλλαγή και ειδικότερα τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και των αέριων ρύπων που προβλέπονται στο πλαίσιο της Οδηγίας NEC 2016/2284, την περίοδο 2021-2030 στοχεύει στην κάλυψη εννέα διαφορετικών Προτεραιοτήτων Πολιτικής (ΠΠ1.1-ΠΠ1.9), οι οποίες είναι:

- ΠΠ1.1: Επίτευξη κλιματικά ουδέτερης οικονομίας, μέσω απολιγνιτοποίησης, προώθησης των ΑΠΕ στο ενεργειακό μείγμα της χώρας και διασύνδεσης των αυτόνομων νησιωτικών συστημάτων
- ΠΠ1.2: Δράσεις για την προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή
- ΠΠ1.3: Δράσεις για τη μείωση εκπομπών στον τομέα των μεταφορών
- ΠΠ1.4: Δράσεις για τη μείωση εκπομπών φθοριούχων αερίων
- **ΠΠ1.5: Δράσεις για τη μείωση των εκπομπών στον αγροτικό τομέα**
- **ΠΠ1.6: Σχέδια στρατηγικής για τη διαχείριση των αποβλήτων**
- **ΠΠ1.7: Σχέδια στρατηγικής για την Κυκλική Οικονομία**
- ΠΠ1.8: Αστικές βιοκλιματικές αναπλάσεις και έξυπνες πόλεις
- ΠΠ1.9: Συμμετοχή του χρηματοπιστωτικού τομέα

Τα μέτρα πολιτικής, τα οποία εξειδικεύτηκαν στο πλαίσιο των παραπάνω προτεραιοτήτων πολιτικής και σχετίζονται με τον γεωργικό τομέα και την ΚΑΠ αναλύονται ακολούθως.

ΠΠ1.5. Δράσεις για τη μείωση των εκπομπών στον αγροτικό τομέα

Στην Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στους τομείς της γεωργίας και της δασοπονίας όσον αφορά στις τομεακές πολιτικές προσαρμογής στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Επισημαίνεται ότι, αν και ο πρωταρχικός ρόλος της συγκεκριμένης στρατηγικής είναι η αύξηση της ανθεκτικότητας της χώρας στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, προτεραιότητα δίνεται στις συνέργειες μεταξύ δράσεων προσαρμογής και μετριασμού, μέσω της διατήρησης και της αιφόρου χρήσης των εδαφικών πόρων και των πρακτικών διαχείρισης της γης.

Η αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) εισάγει ειδικά μέτρα στο πλαίσιο των Πράσινων Άμεσων Ενισχύσεων προωθώντας τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων, την αειφόρο διαχείριση των γεωργικών εκτάσεων και τις φιλικές προς το περιβάλλον και το κλίμα πρακτικές και μεθόδους. Τα μέτρα που θα εφαρμοστούν έχουν ως στόχο την αποφυγή της ερημοποίησης των γεωργικών εκτάσεων και την καλύτερη διαχείριση των υδάτων, τη μείωση της έντασης διαχείρισης των φυσικών πόρων, τη βελτιστοποίηση της χρήσης της γεωργικής γης, τη μείωση της χρήσης λιπασμάτων και τη βελτίωση της διαχείρισης των ζωικών αποβλήτων. Η προώθηση της βιολογικής γεωργίας και η αύξηση των βιολογικών καλλιεργειών, αποτελούν βασικές προτεραιότητες και στο επόμενο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης συνεισφέροντας στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Επιπλέον, μέσω του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης θα προωθηθεί εντατικότερη εφαρμογή του μέτρου των δασώσεων, που θα επιφέρει και αύξηση των απορροφήσεων από τον τομέα Land use, land-use change, and forestry (LULUCF). Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη υποβολή πληροφοριών από την Ελλάδα, βάσει των άρθρων 12, 13 και 14 του Κανονισμού (ΕΕ) 525/2013 του Μηχανισμού Παρακολούθησης, ο τομέας LULUCF προβλέπεται να συνεχίσει να απορροφά εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα (καθαρή καταβόθρα) έως το 2040. Όσον αφορά στη συμβολή των διαφόρων κατηγοριών χρήσεων γης στις εκπομπές/απορροφήσεις των αερίων του θερμοκηπίου, τα δάση και οι δασικές εκτάσεις διαδραματίζουν το σημαντικότερο ρόλο σε ολόκληρο τον τομέα, συμβάλλοντας στο 56% περίπου των συνολικών εκπομπών/απορροφήσεων (απόλυτες τιμές). Αυτή η τάση στην κατηγορία των δασών αναμένεται να συνεχιστεί για την περίοδο έως το έτος 2050. Οι διάφορες πολιτικές και τα μέτρα που ισχύουν σήμερα, όπως προκύπτουν από το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης, το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων, τον τακτικό προϋπολογισμό και τον Ειδικό Φορέα Δασών (Πράσινο Ταμείο) του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας, αναμένεται να συνεχίσουν να χρηματοδοτούν και να υποστηρίζουν δράσεις στο θέμα αυτό και στο μέλλον, ενισχύοντας περαιτέρω τον μετριασμό των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Στο πλαίσιο των συνολικών δημοσιονομικών δυσκολιών στην Ελλάδα, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν και υιοθετήθηκαν, καθώς και τα μέτρα που έχουν ληφθεί, αποσκοπούν στη διατήρηση και την ενίσχυση των υπηρεσιών των δασών, με σκοπό τη διατήρηση και ενίσχυση της βιοποικιλότητας, την αύξηση της συμβολής των δασών στον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Επιπρόσθετα, πρόσφατα, με την Υπουργική Απόφαση 170195/758/2018, δημοσιεύθηκε η Εθνική Στρατηγική για τα Δάση (ΕΣΔ) (ΦΕΚ, 5351/Β/28.11.2018). Η ΕΣΔ ορίζει τις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της δασικής πολιτικής για την περίοδο 2018-2038, προσδιορίζει συγκεκριμένους στόχους αυτής της πολιτικής, καθώς και τους απαραίτητους πόρους και τα μέσα για την εφαρμογή της. Επίσης, υιοθετεί το «πρότυπο της Μεσογειακής Δασοπονίας» στη διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, προσαρμοσμένο στις βιοτικές και αβιοτικές συνθήκες της Ελλάδας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, με σαφή τεχνικό και οικονομικό σχεδιασμό, καθώς και αυξημένη ευελιξία που θα ενδυναμώνει τον πολυλειτουργικό ρόλο των δασικών οικοσυστημάτων. Τα άρθρα 5 και 6 ορίζουν τους τρεις Οριζόντιους και τέσσερις Κάθετους άξονες, αντίστοιχα, με τους γενικούς στόχους τους, τις κατευθύνσεις δράσης και τους δείκτες παρακολούθησης. Η κλιματική αλλαγή είναι ο δεύτερος κάθετος άξονας, ενώ η ΕΣΔ τονίζει την υποχρέωση διασύνδεσης με συναφείς σχετικές εθνικές, διεθνείς και ευρωπαϊκές στρατηγικές για τα δασικά οικοσυστήματα (άρθρο 8). Η υλοποίηση της ΕΣΔ θα πραγματοποιηθεί μέσα από το Σχέδιο Δράσης Δασών (ΣΔΔ). Η υλοποίηση του ΣΔΔ αποτελεί αρμοδιότητα του ΥΠΕΝ, καθώς και των συναρμόδιων Υπουργείων και φορέων. Επιπρόσθετα, θα προωθηθούν δράσεις που

απευθύνονται στην αξιολόγηση της τρωτότητας των δασικών οικοσυστημάτων στην κλιματική αλλαγή, στη διαχείριση με σκοπό την προσαρμογή των δασικών οικοσυστημάτων στην κλιματική αλλαγή, στο μετριασμό της κλιματικής αλλαγής με αύξηση της δέσμευσης και αποθήκευσης του άνθρακα στα δασικά οικοσυστήματα και στην αντιμετώπιση των ακραίων φαινομένων (π.χ. δασικές πυρκαγιές). Ειδικότερα, θα δοθεί έμφαση στο συντονισμό δράσεων πρόληψης και αντιμετώπισης δασικών πυρκαγιών, προστασίας από έντομα και ασθένειες και πρόληψης πλημμυρών και λειψυδρίας.

ΠΠ1.6. Σχέδια στρατηγικής για τη διαχείριση των αποβλήτων

Ο τομέας της διαχείρισης αποβλήτων αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του εθνικού σχεδιασμού για την ενέργεια και το κλίμα. Τα απόβλητα, τα οποία εκλύουν μεγάλες ποσότητες αερίων του θερμοκηπίου χρήζουν κατάλληλης επεξεργασίας ώστε να ανακυκλωθούν ή να καταστούν ικανά για τη παραγωγή ενέργειας συμβάλλοντας έτσι στη μάχη κατά της κλιματικής αλλαγής καθώς και τη προώθηση της κυκλικής οικονομίας.

Η βιοοικονομία, όντας ένα σημαντικό κομμάτι μιας βιώσιμης οικονομίας, μπορεί να υποκαταστήσει τα ορυκτά καύσιμα με ανανεώσιμους πόρους. Δείγμα αυτής είναι τα ανακυκλώσιμα προϊόντα βιολογικής βάσης και τα λιπασματοποιημένα βιοαποδομήσιμα προϊόντα.

Προς αυτήν την κατεύθυνση, προάγονται δράσεις που αφορούν την ολοκληρωμένη διαχείριση των οργανικών αποβλήτων και αφορούν τη χωριστή συλλογή τους στην πηγή, τη χωριστή αποκομιδή τους σε όλη την Ελλάδα και την επεξεργασία τους είτε αερόβια ή αναερόβια που μπορεί να παράγει κομπόστ (compost), χώνευμα ή άλλο υλικό ή και την ανάκτηση ενέργειας.

Επίσης, η ξεχωριστή συλλογή των οργανικών αποβλήτων, αποτελεί μέτρο που θα συνεισφέρει και στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ και συγκεκριμένα, στη μείωση της κατά κεφαλήν σπατάλης τροφίμων, κατά 50% μέχρι το έτος 2030. Ο στόχος θα επιτευχθεί σε μικρότερο βαθμό μέσω της υπεύθυνης κατανάλωσης και της μείωσης της σπατάλης τροφίμων και σε μεγαλύτερο βαθμό μέσω της διευρυμένης ανακύκλωσης οργανικών αποβλήτων και της ανάκτησης ενέργειας από το συγκεκριμένο ρεύμα αποβλήτων.

Ακόμα, προβλέπεται η ενίσχυση και η αναβάθμιση των υποδομών ανακύκλωσης με στόχο την πλήρη κάλυψη της χώρας. Η επίτευξη του ευρωπαϊκού στόχου για την ανακύκλωση, που ανέρχεται στο ποσοστό του 60% μέχρι το έτος 2030, θα υλοποιηθεί με την ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης και τη συλλογή των στερεών αποβλήτων σε τέσσερα ρεύματα (πλαστικό, χαρτί, γυαλί και μέταλλα). Στα πλαίσια ενός συνολικού σχεδίου για τη διαχείριση αποβλήτων στη χώρα, τα επόμενα έτη, αναμένεται να υλοποιηθούν μια σειρά από μονάδες επεξεργασίας αποβλήτων (ΜΕΑ) ώστε να μειωθούν τα υπολείμματα επεξεργασίας, στοχεύοντας στην εκτροπή από την ταφή ενός ποσοστού υψηλότερο του 90%.

Εντός των αναθεωρημένων Εθνικού Σχεδίου Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) και των Περιφερειακών Σχεδίων Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) θα προβλέπονται ολοκληρωμένα σχέδια για την επεξεργασία των βιομηχανικών αποβλήτων, τη δημιουργία χώρων υγειονομικής ταφής για επικίνδυνα απόβλητα (ΧΥΤΕΑ) ακολουθώντας τις αυστηρότερες κοινοτικές προδιαγραφές και τη **συστηματική περισυλλογή και διαχείριση των γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων.**

Ακόμα θα εξεταστούν συγκεκριμένες παρεμβάσεις ώστε να ενισχυθεί ο έλεγχος της διαχείρισης των υγειονομικών αποβλήτων και της ανεξέλεγκτης απόθεσης αποβλήτων από εκσκαφές, κατασκευές και κατεδαφίσεις (ΑΕΚΚ), αλλά και γενικά για το σύνολο των συστημάτων ενναλακτικής διαλογής.

Τέλος, ιδιαίτερη διαχείριση και συγκεκριμένα μέτρα θα παρθούν για την αντιμετώπιση της εποχικότητας στον τομέα των αποβλήτων, με στόχο την πλήρη κάλυψη των νησιωτικών περιοχών κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου.

Το Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) και τα αντίστοιχα Περιφερειακά Σχέδια Αποβλήτων (ΠΕΣΔΑ) είναι υπό αναθεώρηση και θα εντατικοποιήσουν μια σειρά μέτρων για την ολοκληρωμένη διαχείριση των αποβλήτων ακολουθώντας πάντα τις επιταγές της κυκλικής οικονομίας. Το ΕΣΔΑ και τα ΠΕΣΔΑ, στα πλαίσια της νέας δέσμης οδηγιών για τα απόβλητα, αλλά και της εφαρμογής του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Κυκλική Οικονομία θα διασφαλίσει ένα ρεαλιστικό σχέδιο για την εναρμόνιση με τις επιταγές της ΕΕ.

ΠΠ1.7. Σχέδια στρατηγικής για την Κυκλική Οικονομία

Στηριζόμενη στη βελτιστοποίηση της χρήσης των πόρων και στην επέκταση του κύκλου ζωής των προϊόντων, η κυκλική οικονομία αποτελεί καταλύτη για την παραγωγική ανασυγκρότηση και έχει σημαντική περιβαλλοντική διάσταση. Η μετάβαση σε πιο βιώσιμα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης είναι απαραίτητη για την επίτευξη των παγκόσμιων στόχων για τη διατήρηση της φύσης και την ανάσχεση της απώλειας της βιοποικιλότητας, αλλά και για την υπεύθυνη παραγωγή και κατανάλωση, τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των προϊόντων και την αύξηση του κύκλου ζωής αυτών. Η εξόρυξη και η επεξεργασία πόρων αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 90% των επιδράσεων στην παγκόσμια βιοποικιλότητα και στα ύδατα και περίπου το ήμισυ των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Ο οικολογικός σχεδιασμός των προϊόντων στην παραγωγή, η θέσπιση οικονομικών κινήτρων για την κυκλική οικονομία και τη βιομηχανική συμβίωση, η επεξεργασία κριτηρίων για τη θέσπιση πράσινων και κυκλικών δημόσιων συμβάσεων, η οικονομία διαμοιρασμού καθώς και η προαγωγή καινοτόμων λύσεων που δημιουργούν προστιθέμενη αξία, διασφαλίζουν τη βιωσιμότητα των πόρων αλλά και επιμηκύνουν τον κύκλο ζωής των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, εντάσσονται στην Κυκλική Οικονομία. Οι τομείς της βιοοικονομίας, της **βιομάζας**, των **τροφίμων και των λιπασμάτων**, των αποβλήτων εκσκαφών και κατεδαφίσεων, των πλαστικών, της κλωστοϋφαντουργίας καθώς και η **επαναχρησιμοποίηση του νερού**, αποτελούν τομείς εστίασης της εθνικής στρατηγικής, που μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία βιώσιμων κύκλων εργασιών, σύγχρονων και ποιοτικών θέσεων εργασίας, αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, μέσω της παροχής ανθεκτικών και καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών.

Η συνεισφορά της κυκλικής οικονομίας στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική και, ως εκ τούτου, κρίνεται αναγκαία η προώθηση συγκεκριμένων

δράσεων οι οποίες αποτυπώνονται στην Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία, η οποία εγκρίθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής στις 17/4/2018.

Οι δράσεις της Εθνικής Στρατηγικής ενδεικτικά αφορούν την εφαρμογή του Εθνικού Προγράμματος Πρόληψης Αποβλήτων, τη **μείωση της σπατάλης τροφίμων**, την προσαρμογή του πλαισίου κατασκευών δημοσίων και ιδιωτικών έργων, μέσω θέσπισης πράσινων και κυκλικών κριτηρίων, τη διευκόλυνση της μεταποίησης και της αξιοποίησης δευτερογενών πρώτων υλών, την ανάπτυξη κριτηρίων οικολογικού σχεδιασμού προϊόντων, την προώθηση της χρήσης αποβλήτων ως δευτερογενών καυσίμων στη βιομηχανία, τη δημιουργία θεσμικού ρυθμιστικού πλαισίου που θα διευκολύνει την παραγωγή βιομεθανίου από οργανικά απόβλητα και την έγχυσή του στο δίκτυο φυσικού αερίου ή τη χρήση του ως καύσιμο κίνησης και τη διαχείριση, αξιοποίηση και επαναχρησιμοποίηση αποβλήτων.

Στο πλαίσιο της μετάβασης σε μία Κυκλική Οικονομία έγκειται και η θέσπιση κινήτρων για τη βιομηχανική συμβίωση. Η θέσπιση κριτηρίων και τεχνικών προδιαγραφών για τη δημιουργία νέων Βιομηχανικών Πάρκων (ΒΙ.ΠΑ.) και Βιομηχανικών Περιοχών (ΒΙ.ΠΕ.) καθώς και τον εκσυγχρονισμό/αναβάθμιση των υφιστάμενων, αποτελεί κρίσιμο παράγοντα προκειμένου να επιτευχθεί η βιομηχανική συμβίωση στην Ελλάδα, γεγονός που επιφέρει οικονομικά, περιβαλλοντικά αλλά και κοινωνικά οφέλη, σε συντονισμό με τις κοινοτικές και διεθνείς ανάγκες. Η ορθή χωροθέτηση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με τις απαραίτητες κανονιστικές παρεμβάσεις και χρηματοδοτικά εργαλεία ώστε τα απόβλητα μίας βιομηχανίας να αποτελούν πρώτη ύλη για μία άλλη, αποτελεί ικανή αλλά και αναγκαία συνθήκη για τη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, τη μείωση της εξάρτησης από συμβατικούς πόρους, την εξοικονόμηση ενέργειας στη βιομηχανία, την προώθηση της ενεργειακής αξιοποίησης και εν τέλει για τη μείωση του ανθρακικού αποτυπώματος των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, συμβάλλοντας τρόπο τινά στην καταπολέμηση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής.

Με δεδομένη την βαρύτητα της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών στην συνολική μεταποιητική δραστηριότητα της χώρας η προώθηση αντιστοιχών διακριτών παρεμβάσεων από την αντίστοιχη του Μέτρου 4.2 «Στήριξη για επενδύσεις στην μεταποίηση/ εμπορία και/ή ανάπτυξη γεωργικών προϊόντων» παρέμβαση που θα περιλαμβάνεται στο Στρατηγικό Σχέδιο θα είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Β. Προτεραιότητες Πολιτικής για την βελτίωση της Ενεργειακής Απόδοσης

Ο καθορισμός των μέτρων πολιτικής για τη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης την περίοδο 2021-2030 στοχεύει στην κάλυψη δώδεκα διαφορετικών Προτεραιοτήτων Πολιτικής (ΠΠ3.1-ΠΠ3.12 ως ακολούθως:

- ΠΠ3.1: Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης δημοσίων κτιρίων και υποδειγματικός ρόλος δημοσίου τομέα
- ΠΠ3.2: Στρατηγική ανακαίνισης κτιριακού αποθέματος οικιακού και τριτογενή τομέα
- ΠΠ3.3: Προώθηση συμβάσεων ενεργειακής απόδοσης από ΕΕΥ
- ΠΠ3.4: Προώθηση μηχανισμών αγοράς
- ΠΠ3.5: Προώθηση καινοτόμων χρηματοδοτικών εργαλείων για μόχλευση ιδιωτικών κεφαλαίων και συμμετοχή χρηματοπιστωτικού τομέα
- ΠΠ3.6: Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης και ανταγωνιστικότητας βιομηχανικού τομέα
- ΠΠ3.7: Πλαίσιο αντικατάστασης ρυπογόνων επιβατικών και φορτηγών οχημάτων
- ΠΠ3.8: Ανάπτυξη υποδομών και σχεδίων για μετατόπιση μεταφορικού έργου

- ΠΠ3.9: Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης υποδομών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου
- **ΠΠ3.10: Προώθηση παρεμβάσεων εκσυγχρονισμού υποδομών ύδρευσης/αποχέτευσης και άρδευσης**
- ΠΠ3.11: Προώθηση αποδοτικής θέρμανσης και ψύξης
- ΠΠ3.12: Εκπαίδευση/ενημέρωση επαγγελματιών και καταναλωτών για ενεργειακά αποδοτικό εξοπλισμό και ορθολογική χρήση ενέργειας

Υφιστάμενοι μηχανισμοί στήριξης μέτρων βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης, όπως το πρόγραμμα ενεργειακής αναβάθμισης του οδοφωτισμού σε ΟΤΑ, θα συνεχιστούν, ενώ θα προωθηθούν περαιτέρω χρηματοδοτικά εργαλεία με στόχο τον εκσυγχρονισμό των υποδομών ύδρευσης και άρδευσης (αντικατάσταση δικτύων, συστήματα τηλε-ελέγχου/τηλεχειρισμού, αντικατάσταση αντλιών με νέες ενεργειακά αποδοτικότερες κτλ.) που αναμένεται επίσης να έχουν σημαντική επίδραση στην εξοικονόμηση ενέργειας και παράλληλα στο κόστος παροχής υπηρεσιών νερού.

Σε ότι αφορά τον γεωργικό τομέα το Μέτρο Πολιτικής **ΠΠ3.10: Προώθηση παρεμβάσεων εκσυγχρονισμού υποδομών ύδρευσης/αποχέτευσης και άρδευσης** είναι άμεσα σχετιζόμενο με τις δράσεις που θα πρέπει να προβλεφθούν στα πλαίσια της ΚΑΠ και των ενισχύσεων επενδύσεων.

Γ. Προτεραιότητες πολιτικής για την ενεργειακή μετάβαση

Η αξιοποίηση του δυναμικού για μείωση εκπομπών, προώθηση ΑΠΕ και βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης σε συγκεκριμένους τομείς της ελληνικής οικονομίας, όπως είναι ο **αγροτικός τομέας**, η ναυτιλία και ο τουρισμός αποτελεί επίσης προτεραιότητα την περίοδο 2021-2030.

Πιο συγκεκριμένα, επτά προτεραιότητες πολιτικής σε αυτούς τους νέους τομείς (ΠΠΝ.1-ΠΠΝ.7) ενσωματώνονται με σκοπό την αποτελεσματική αξιοποίηση του υφιστάμενου δυναμικού είναι οι ακόλουθες:

- ΠΠΝ.1: Προώθηση υποδομών για τη χρήση φυσικού αερίου
- **ΠΠΝ.2: Διαχείριση και αξιοποίηση γεωργικών και κτηνοτροφικών υπολειμμάτων**
- ΠΠΝ.3: Προώθηση της χρήσης ΑΠΕ και δράσεων βελτίωσης Ενεργειακής Απόδοσης στους λιμένες
- **ΠΠΝ.4: Ανάπτυξη εγχώριας παραγωγής προηγμένων βιοκαυσίμων και εφοδιαστικών αλυσίδων για τη χρήση τους**
- **ΠΠΝ.5: Προώθηση χρήσης ΑΠΕ και δράσεων βελτίωσης ενεργειακής απόδοσης στον αγροτικό τομέα**
- ΠΠΝ.6: Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και σχέδια διαχείρισης προορισμών
- ΠΠΝ.7: Προώθηση χρήσης ΑΠΕ και δράσεων βελτίωσης ενεργειακής απόδοσης σε τουριστικές μονάδες

Πολιτικές και μέτρα στον αγροτικό τομέα

Τα μέτρα πολιτικής, τα οποία εξειδικεύτηκαν στο πλαίσιο των παραπάνω προτεραιοτήτων πολιτικής και σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα αναλύονται ακολούθως:

Οι βασικές αρχές του αγροτικού τομέα σύμφωνα με το ελληνικό πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης που εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την περίοδο (2014-2020) περιλαμβάνουν κυρίως την ενίσχυση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας των

γεωργικών εκμεταλλεύσεων, τη διατήρηση και την ενίσχυση των οικοσυστημάτων και την προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές. Οι προτεραιότητες της αγροτικής ανάπτυξης της χώρας δύνανται να επιτευχθούν και με συμπληρωματικές τομεακές πολιτικές αυξάνοντας την προστιθέμενη αξία της, όπως είναι η συνεισφορά των ενεργειακών προϊόντων.

Ως αποτέλεσμα απαιτείται ο σχεδιασμός δέσμης μέτρων πολιτικής ώστε να αξιοποιηθεί το δυναμικό του αγροτικού τομέα στην μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου, στην προώθηση των ΑΠΕ και στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης.

Η χρήση βιομάζας για παραγωγή ενέργειας στη Ελλάδα είναι περιορισμένη, σε σχέση με τη διαθεσιμότητα της υπολειμματικής βιομάζας. Για την προώθηση της βιομάζας με σκοπό την παραγωγή ενέργειας προτείνονται τα παρακάτω μέτρα:

- I. **Προτεραιότητα στην χρήση αποβλήτων (γεωργο-κτηνοτροφικών μονάδων και βιομηχανιών, αστικών):** Για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από βιομάζα, με έμφαση και στις νέες τεχνολογίες, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη η διαθεσιμότητα της βιομάζας στη χώρα, όσον αφορά στη διαθεσιμότητα των γεωργικών/δασικών υπολειμμάτων και των αποβλήτων των σχετικών βιομηχανιών, όπως και του βιοαποικοδομήσιμου τμήματος των αστικών αποβλήτων και λυμάτων, σε σχέση με τις αρχές της Κυκλικής Οικονομίας αλλά και τη σχετική νομοθεσία για τα απόβλητα, ώστε να μην υπάρξει στρέβλωση στις ανταγωνιστικές αγορές της βιομάζας (τροφίμων, ζωοτροφών, υλικών). Προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην αποφυγή ή μείωση αποβλήτων (γεωργικών/δασικών βιομηχανιών, κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, αστικών), ανακύκλωση των αποβλήτων, και στη συνέχεια αξιοποίησή τους για παραγωγή θερμότητας/ηλεκτρισμού αλλά και προηγμένων βιοκαυσίμων μεταφορών. Πρέπει να αποφευχθεί η δημιουργία συστημάτων στήριξης της βιοενέργειας, τα οποία θα ήταν αντίθετα με τους στόχους για την επεξεργασία των αποβλήτων και θα οδηγούσαν σε μη αποδοτική χρήση ανακυκλώσιμων αποβλήτων
- II. **Οργάνωση εφοδιαστικής αλυσίδας και χωροθέτηση θέσεων για την προσωρινή αποθήκευση της αγροτικής/δασικής υπολειμματικής βιομάζας:** Η οργάνωση της εφοδιαστικής αλυσίδας από την συλλογή υπολειμματικής πρώτης ύλης στον πρωτογενή τομέα, την μεταποίηση και μετατροπή της στον δευτερογενή τομέα, τα δίκτυα διανομής θερμότητας και ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και τους μηχανικούς, επιβλέποντες, τεχνικούς, συντηρητές εγκαταστάσεων χρήζει υποστηρικτικών μέτρων, γιατί ενέχει υψηλά κόστη, τα οποία δύνανται να γίνουν απαγορευτικά για τη βιωσιμότητα μελλοντικών επενδύσεων για την παραγωγή βιοενέργειας και βιοκαυσίμων ή βιορευστών. Στα μέτρα αυτά πρέπει να ενταχθεί και η στήριξη ανάπτυξης υποδομών προσωρινής εναπόθεσης, προεπεξεργασίας και αποθήκευσης της υπολειμματικής βιομάζας εντός ιδιωτικών χώρων/οικοπέδων ή/και κεντρικών σημείων συλλογής (διαχειριστικά κέντρα βιομάζας), η ύπαρξη των οποίων θα καταπολεμά την κακή πρακτική ανοικτών εστιών καύσης που παρατηρούνται στην ύπαιθρο. Τα διαχειριστικά κέντρα μπορεί να είναι είτε ιδιωτικά ή να ανήκουν σε δημόσιους φορείς (π.χ. δήμο ή περιφέρεια) και η ύπαρξή τους θα καθιστά γενικά ευκολότερη την πρόσβαση σε βιομάζα και την αξιοποίησή της μέσω των δραστηριοτήτων της κυκλικής οικονομίας.
- III. **Διατήρηση και επέκταση του καθεστώτος πιστοποίησης αειφορίας των**

βιοκαυσίμων, βιορευστών και στερεών καυσίμων, ώστε να εξασφαλιστεί η χρήση μόνο αιφόρων βιοκαυσίμων, βιορευστών και στερεών καυσίμων στην Ελληνική επικράτεια.

- IV. **Αειφόρος διαχείριση δασών:** Ορθολογική υλοτόμηση των δασών, με επικαιροποίηση των διαχειριστικών μελετών δασών στα κατά τόπους Δασαρχεία της χώρας και προγραμματισμό αειφόρου κύκλου περιοδικών υλοτομιών με συγκεκριμένες απαιτήσεις και προϋποθέσεις. Ενίσχυση του ρόλου των ενεργειακών κοινοτήτων και συνεταιρισμών με κατεύθυνση το καθάρισμα των δασών προς προστασία έναντι πυρκαγιών, σύμφωνα με συγκεκριμένες τεχνικές προδιαγραφές και αξιοποίηση της αφαιρούμενης ξυλώδους βιομάζας για ενεργειακούς σκοπούς. Επιπρόσθετα, θα διερευνηθεί η κατάρτιση στρατηγικής στον τομέα LULUCF με σκοπό την αύξηση των δασώσεων ώστε να μεγιστοποιηθεί η συνεισφορά των απορροφήσεων στη μετάβαση προς ένα μέλλον κλιματικής ουδετερότητας.
- V. **Ενίσχυση του πρωτογενούς τομέα μέσω της προώθησης ενεργειακών καλλιεργειών ξυλώδους βιομάζας ή πρεμνοφυών φυτειών:** Εκτός της αξιοποίησης των αγρο- κτηνοτροφικών αποβλήτων και γεωργικών/δασικών υπολειμμάτων, ο πρωτογενής τομέας θα μπορούσε να συνεισφέρει και στην παραγωγή βιομάζας (στερεών βιοκαυσίμων) από την καλλιέργεια δασικών ειδών μικρού περιόδου χρόνου αλλά και άλλων πολυετών φυτών (π.χ. καλάμι). Οι ενεργειακές αυτές καλλιέργειες θα προσφέρουν συμπληρωματικές θέσεις εργασίας στην Περιφέρεια, αλλά και θα αυξήσουν τη διαθεσιμότητα της βιομάζας, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οι ανάγκες σε εισαγόμενη βιομάζα. Σχετικά μέτρα στήριξης αποτελούν η ενίσχυση τέτοιων επενδύσεων μέσω ειδικής αναφοράς σε χρηματοδοτικά προγράμματα (ΕΣΠΑ, Αγροτικής Ανάπτυξης κ.α.), η απλοποίηση της διαδικασίας υλοποίησης τέτοιων καλλιεργειών είτε από φυσικά είτε από νομικά πρόσωπα και η χωροθέτηση εκτάσεων σε Περιφέρειες ανά τη χώρα όπου θα παρέχεται η δυνατότητα ανάπτυξης τέτοιων καλλιεργειών (υποβαθμισμένα εδάφη, εδάφη με νιτρορίπανση, λατομεία μετά την εξόρυξη κλπ.), ώστε η ανάπτυξή τους να μην ανταγωνιστική άλλων αγορών (τροφίμων, ζωοτροφών, υλικών).
- VI. **Δημιουργία και ενίσχυση εγχώριας αγοράς βιοαιθανόλης,** με ενίσχυση της συμβατικής βιοαιθανόλης (δηλ. εκείνης που προέρχεται από την επεξεργασία γεωργικών τροφικών ειδών όπως το καλαμπόκι, σιτάρι, το τεύτλο κ.α. σύμφωνα με τα προβλεπόμενα κάθε φορά κριτήρια αειφορίας), αλλά κυρίως την υποστήριξη της προηγμένης παραγωγής βιοαιθανόλης από χρήση υπολειμματικών μορφών βιομάζας και αποβλήτων αλλά και μη τροφικές καλλιέργειες. Σχετικά μέτρα στήριξης αφορούν την ανάμειξη της βιοαιθανόλης ή βιοαιθέρων με τη συμβατική βενζίνη μεταφορών, αλλά και σχετική πρόβλεψη εισαγωγής της κυτταρικής (προηγμένης) βιοαιθανόλης με συγκεκριμένα μικρά ποσοστά ανάμειξης.
- VII. **Ανάπτυξη αγοράς βιομεθανίου,** τόσο για έγχυσή του στο δίκτυο του φυσικού αερίου, όσο και για την χρήση του ως καύσιμο μεταφορών. Για την επίτευξη του στόχου αυτού άμεσα θα θεσμοθετηθεί συγκεκριμένη αδειοδοτική διαδικασία, ώστε να είναι εφικτή η ταχύτερη δυνατή ανάπτυξη μονάδων για την παραγωγή βιομεθανίου, με στόχο μακροπρόθεσμα να γίνει εφικτή η όσο μεγαλύτερη υποκατάσταση φυσικού αερίου από εγχώρια παραγόμενο και ανανεώσιμο βιομεθάνιο. Δεδομένου ότι η παραγωγή του βιομεθανίου πραγματοποιείται με χρήση υλικών χαμηλής αξίας και

οργανικών αποβλήτων με σκοπό την παραγωγή υψηλής αξίας αερίου καυσίμου, η συγκεκριμένη προτεραιότητα θα συμβάλλει στην αποδοτικότερη διαχείριση των αποβλήτων.

Η αναθεωρημένη Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΑΠ) εισάγει ειδικά μέτρα στο πλαίσιο των Πράσινων Άμεσων Ενισχύσεων με σκοπό τη μείωση εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου προωθώντας τη βιώσιμη παραγωγή τροφίμων, την αειφόρο διαχείριση των γεωργικών εκτάσεων και τις φιλικές προς το περιβάλλον και το κλίμα πρακτικές και μεθόδους. Τα μέτρα που θα εφαρμοστούν έχουν ως στόχο την αποφυγή της ερημοποίησης και την καλύτερη διαχείριση των υδάτων, τη μείωση της έντασης φυσικών πόρων, τη βελτιστοποίηση της χρήσης γεωργικής γης, τη μείωση της χρήσης λιπασμάτων και τη βελτίωση της διαχείρισης των ζωικών αποβλήτων. Η προώθηση της βιολογικής γεωργίας και η αύξηση των βιολογικών καλλιεργειών αποτελεί βασική προτεραιότητα και στο επόμενο Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης συνεισφέροντας στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής θα δρομολογηθούν ώστε να αξιοποιηθεί το υψηλό δυναμικό για την εγκατάσταση μονάδων και συστημάτων ΑΠΕ στον αγροτικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα, μέτρα για την εγκατάσταση κυρίως φωτοβολταϊκών συστημάτων μέσω του σχήματος του ενεργειακού συμψηφισμού και του εικονικού ενεργειακού συμψηφισμού τόσο σε γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, όσο και σε αντλιοστάσια θα σχεδιαστούν.

Επιπρόσθετα, η εγκατάσταση ΑΠΕ σε γαίες υψηλής παραγωγικότητας θα δρομολογηθεί λαμβάνοντας υπόψη τις προβλέψεις του αδειοδοτικού και χωροταξικού πλαισίου, ώστε να διασφαλιστεί ότι η παραγωγή ενέργειας δεν θα δράσει ανταγωνιστικά στις οικονομικές δραστηριότητες του γεωργικού και κτηνοτροφικού τομέα.

Η προώθηση συστημάτων ΑΠΕ για θέρμανση και ψύξη στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις θα δρομολογηθεί, όπως ενδεικτικά είναι η αξιοποίηση της γεωθερμικής ενέργειας και λοιπών μορφών ΑΠΕ σε θερμοκήπια.

Τέλος, θα ενισχυθεί η κατανάλωση βιοκαυσίμων τόσο στα μηχανήματα που χρησιμοποιούνται στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, όσο και σε λοιπές δράσεις.

Αναφορικά με τη διάσταση της βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης, θα προωθηθούν μέτρα για την αντικατάσταση των υφιστάμενων μηχανημάτων και εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούνται τόσο στις γεωργικές, όσο και στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις με νέα υψηλής ενεργειακής απόδοσης. Προτεραιότητα θα δοθεί σε μηχανήματα και εξοπλισμό που χαρακτηρίζονται από υψηλή κατανάλωση ενέργειας, όπως ενδεικτικά είναι οι ελκυστήρες, οι θεριστικές και αλωνιστικές μηχανές, οι βαμβακοσυλλέκτες και οι σπαρτικές μηχανές στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και οι αμελκτικές μηχανές, οι εκκολαπτικές μηχανές, τα μηχανήματα καθαρισμού και οι ταΐστρες στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις.

Έμφαση θα δοθεί στα αντλιοστάσια και στα συστήματα άρδευσης των καλλιεργειών με το σχεδιασμό μέτρων, τα οποία θα συμβάλλουν ταυτόχρονα τόσο στη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, όσο και στην εξοικονόμηση νερού. Ενεργειακά αποδοτικός εξοπλισμός θα προωθηθεί για τα βασικότερα συστήματα που χρησιμοποιούνται όπως είναι ενδεικτικά οι αντλίες, τα συγκροτήματα τεχνητής βροχής, οι αυτοκινούμενοι μεγάλοι εκτοξευτήρες, τα συγκροτήματα άρδευσης με σταγόνες και τα αυτοπρωθούμενα συγκροτήματα τεχνητής βροχής.

Επιπρόσθετα, θα προβλεφθεί η διείσδυση ενεργειακά αποδοτικών συστημάτων θέρμανσης, ψύξης, εξαερισμού και φωτισμού στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις συμπεριλαμβανομένων των θερμοκηπίων. Ειδικότερα για την παραγωγή θερμικής και

ψυκτικής ενέργειας ο συγκεκριμένος στόχος θα επιτευχθεί τόσο από μεμονωμένα, όσο και από κεντρικά συστήματα. Προς αυτή την κατεύθυνση θα διερευνηθεί η εγκατάσταση συστημάτων τηλεθέρμανσης και συστημάτων μικρο- συμπαραγωγής.

Επίσης, λοιπές δράσεις που θα δρομολογηθούν αφορούν την εγκατάσταση συστημάτων ελέγχου, τη θερμομόνωση των κτιρίων και την ανάκτηση θερμότητας από διάφορες διεργασίες με τη χρήση εναλλακτών.

Τέλος, προτεραιότητα θα δοθεί στην ενημέρωση και εκπαίδευση των επαγγελματιών αναφορικά με τις πρακτικές εξοικονόμησης ενέργειας που πρέπει να υιοθετηθούν μέσω συγκεκριμένων εργαλείων όπως είναι η εκπόνηση στοχευμένων ενεργειακών ελέγχων και η ενημέρωση για σχήματα πιστοποίησης και ενεργειακής σήμανσης.

Στον Πίνακα 8.29 παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα προβλεπόμενα Μέτρα Πολιτικής του ΕΣΕΚ για τον αγροτικό τομέα.

Πίνακας 8.29: Προβλεπόμενα μέτρα πολιτικής για τον αγροτικό τομέα

α/α	Όνομα Μέτρου Πολιτικής	Συσχέτιση με προτεραιότητες πολιτικής	Στόχος	Επηρεαζόμενος Τομέας	Κατηγορία Μέτρου
M1	Αξιοποίηση αποβλήτων (γεωργο-κτηνοτροφικών μονάδων και βιομηχανιών, αστικών)	ΠΠΝ.1, ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Μείωση αποβλήτων Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Ηλεκτρική ενέργεια	Κανονιστικό, οικονομικό μέτρο
M2	Οργάνωση εφοδιαστικής αλυσίδας και χωροθέτηση θέσεων για την προσωρινή αποθήκευση της αγροτικής/δασικής υπολειμματικής βιομάζας	ΠΠΝ.1, ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Μείωση αποβλήτων Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Σύνολο τομέων τελικής κατανάλωσης	Κανονιστικό, τεχνικό, οικονομικό μέτρο
M3	Διατήρηση και επέκταση του καθεστώτος πιστοποίησης αειφορίας των βιοκαυσίμων, βιορευστών και στερεών καυσίμων	ΠΠΝ.1, ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Μείωση αποβλήτων Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Ηλεκτρική ενέργεια Θέρμανση και ψύξη Μεταφορές	Κανονιστικό μέτρο
M4	Αειφόρος διαχείριση δασών	ΠΠΝ.1, ΠΠΝ.4	Μείωση αποβλήτων Αύξηση απορροφήσεων εκπομπών ΑτΘ	Σύνολο τομέων τελικής κατανάλωσης	Κανονιστικό, τεχνικό, οικονομικό μέτρο
M5	Παραγωγή στερεών βιοκαυσίμων μέσω της προώθησης ενεργειακών καλλιεργειών ξυλώδους βιομάζας ή πρεμνοφυών φυτειών	ΠΠΝ.1, ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Μείωση αποβλήτων Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Θέρμανση και Ψύξη	Οικονομικό μέτρο
M6	Δημιουργία και ενίσχυση εγχώριας αγοράς βιοαιθανόλης	ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Μεταφορές	Οικονομικό μέτρο
M7	Ειδικά μέτρα μείωσης εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στον αγροτικό τομέα	ΠΠΝ.5	Μείωση εκπομπών ΑτΘ	Σύνολο τελικής κατανάλωσης ενέργειας	Κανονιστικό, οικονομικό μέτρο
M8	Εγκατάσταση συστημάτων ΑΠΕ μέσω του σχήματος του ενεργειακού συμφηφισμού και του εικονικού ενεργειακού συμφηφισμού	ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Ηλεκτρική ενέργεια	Οικονομικό μέτρο

α/α	Όνομα Μέτρου Πολιτικής	Συσχέτιση με προτεραιότητες πολιτικής	Στόχος	Επηρεαζόμενος Τομέας	Κατηγορία Μέτρου
M9	Εγκατάσταση ΑΠΕ σε γαίες υψηλής παραγωγικότητας	ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Ηλεκτρική ενέργεια	Κανονιστικό μέτρο
M10	Προώθηση συστημάτων ΑΠΕ για θέρμανση και ψύξη	ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Θέρμανση και ψύξη	Οικονομικό μέτρο
M11	Ενίσχυση κατανάλωσης βιοκαυσίμων	ΠΠΝ.4, ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ	Θέρμανση και ψύξη Μεταφορές	Κανονιστικό μέτρο
M12	Βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης υφιστάμενων μηχανημάτων και εγκαταστάσεων	ΠΠΝ.5	Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης	Σύνολο τελικής κατανάλωσης ενέργειας	Οικονομικό μέτρο
M13	Βελτίωσης της ενεργειακής απόδοσης αντλιοστασίων και συστημάτων άρδευσης	ΠΠΝ.5	Βελτίωση ενεργειακής απόδοσης	Σύνολο τελικής κατανάλωσης ενέργειας	Οικονομικό μέτρο
M14	Ενημέρωση και εκπαίδευση των επαγγελματιών αγροτικού τομέα	ΠΠΝ.5	Αύξηση διείσδυσης ΑΠΕ και βελτίωση ενεργειακής απόδοσης	Σύνολο τελικής κατανάλωσης ενέργειας	Μέτρο Ενημέρωσης

8.12.5.4. Μέτρα χρηματοδότησης συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης και της χρήσης των πόρων της ΕΕ σε αυτόν τον τομέα σε εθνικό επίπεδο

Σημαντικό μέρος των χρηματοδοτήσεων για την εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων, ειδικά στους τομείς των αποβλήτων, αγροτικής ανάπτυξης και προώθησης των δασώσεων προέρχεται από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναφέρεται σε υποδομές και προγράμματα, που είτε υλοποιούνται εντός της τρέχουσας (2014-2020), είτε θα προγραμματιστούν εντός της επόμενης (2021-2027) προγραμματικής περιόδου, μέσω του αντίστοιχου ΕΣΠΑ και Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται επίσης στην χρηματοδότηση αναπτυξιακών δράσεων στις περιοχές της Ελλάδας των οποίων η οικονομία εξαρτάται ισχυρά από την εξόρυξη λιγνίτη για ηλεκτροπαραγωγή και ειδικότερα στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και στο Δήμο Μεγαλόπολης για να στηρίξει τη δίκαιη μετάβαση των περιοχών αυτών, μέσω της σύστασης «Ειδικού Λογαριασμού για τη Δίκαιη Μετάβαση των λιγνιτικών περιοχών». Οι αναπτυξιακές δράσεις που θα χρηματοδοτούνται ανά ετήσιο κύκλο κατανομής των εσόδων, από τον εκπλειστηριασμό δικαιωμάτων εκπομπών προκύπτουν μέσα από ανοικτή δημόσια διαβούλευση στη βάση των ακόλουθων αξόνων:

- Ανάπτυξη καθαρών μορφών ενέργειας, με χρηματοδότηση έργων των ενεργειακών κοινοτήτων με τη συμμετοχή φυσικών προσώπων, ή/και Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) ή/και Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου (ΝΠΔΔ) και Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ), με στόχο την προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και τη μείωση της ενεργειακής φτώχειας. Στον άξονα αυτό θα μπορούσαν να ενταχθούν και π.χ. έργα βιομάζας/βιοαερίου, με συμμετοχή τοπικών κτηνοτροφικών συνεταιρισμών και γενικότερα έργα αυτοπαραγωγής και με δυνατότητα αξιοποίησης των υφιστάμενων ενεργειακών υποδομών (π.χ. δίκτυα διανομής ή και μεταφοράς).
- Εξοικονόμηση Ενέργειας: Βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων του Δημοσίου/ιδιωτικού τομέα σε συμμόρφωση με τις ελάχιστες απαιτήσεις ενεργειακής απόδοσης κτιρίων και αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας. Κατά προτεραιότητα προώθηση των ενεργειακών κοινοτήτων με συμμετοχή των ΟΤΑ, ως επιλέξιμων φορέων.
- **Στήριξη του πρωτογενούς τομέα:** Προώθηση ενεργειακών καλλιεργειών, και συγκεκριμένα της τοπικά παραγόμενης βιομάζας για την τροφοδοσία εναλλακτικών συστημάτων τηλεθέρμανσης, καθώς και ενίσχυση τοπικών καλλιεργειών υψηλής προστιθέμενης αξίας (κρόκος, τριανταφυλλιά, ρίγανη, τσάι του βουνού), νέων καινοτόμων κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων, καθώς και προώθηση του εξαγωγικού χαρακτήρα υφιστάμενων συνεταιρισμών και της καθετοποιημένης ανάπτυξής τους. Στον άξονα αυτό θα μπορούσαν επίσης να ενταχθούν έργα αξιοποίησης γεωθερμικών πεδίων για στήριξη θερμοκηπιακών καλλιεργειών και θερμοκηπιακά πάρκα, αλλά και δράσεις κυκλικής οικονομίας με επεξεργασία λυματολάσπης και διάθεσης των προϊόντων ως εδαφοβελτιωτικών, εγγειοβελτιωτικά ή/και αρδευτικά έργα, κ.λπ.
- Παρεμβάσεις στον τομέα της κυκλικής οικονομίας/αξιοποίησης δευτερογενών υλικών, μέσα από την ενίσχυση της αγοράς δευτερογενών υλικών, τη θέσπιση τεχνικών προδιαγραφών των δευτερογενών υλικών, την αξιοποίηση και εμπορία των δευτερογενών υλικών στην αγορά αλλά και την ενσωμάτωση αυτών στα δημόσια έργα, με σκοπό τη μείωση της εξάρτησης από ορυκτούς πόρους και τελικώς την προστασία του

περιβάλλοντος και του κλίματος, μέσω μείωσης της έντασης των δραστηριοτήτων παραγωγής πρωτογενών υλικών.

- Επεξεργασία λυματολάσπης και διάθεσης των προϊόντων ως εδαφοβελτιωτικών, αξιοποίηση τέφρας, κ.λπ. με έμφαση στις αντίστοιχες δράσεις/έργα/προτεραιότητες του Εθνικού Σχεδίου για την Κυκλική Οικονομία.
- Βιομηχανική κληρονομιά: Αξιοποίηση των λιγνιτικών σταθμών, για ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς των λιγνιτικών περιοχών της χώρας.
- Προγράμματα ολοκληρωμένης παρέμβασης στον τομέα της εργασίας (π.χ. σε νέες μορφές ενέργειας, στον αγροτοδιατροφικό κλάδο, στον τουριστικό κλάδο, επιδότηση νέων θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο συστήματα ή τεχνικές διαχείρισης και εξοικονόμησης ενέργειας, ή την ενεργειακή αναβάθμιση, κ.λπ.), καθώς και προγράμματα κατάρτισης/επιμόρφωσης στους παραπάνω τομείς.
- Προγράμματα στήριξης της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας σε διάφορους τομείς και ειδικά στους παραπάνω.
- Τεχνική υποστήριξη δυνητικών δικαιούχων για ωρίμαση έργων/δράσεων για έργα δημόσιου χαρακτήρα.

Η πρωτοβουλία στήριξης της Δίκαιης Μετάβασης θα συνεχιστεί και για την περίοδο 2021-2030, μέσω της χρήσης ενδεχόμενου πλεονάσματος από τα έσοδα των εκπλειστηριασμών, ενώ ήδη εξετάζεται και η δυνατότητα χρήσης πόρων του Ειδικού Λογαριασμού για τη συγχρηματοδότηση δράσεων των οποίων η κύρια χρηματοδότηση προέρχεται από άλλες πηγές. Επιδίωξη επίσης είναι η «Δίκαιη Μετάβαση» να υποστηριχθεί μέσω άλλων χρηματοδοτικών εργαλείων της περιόδου 2021- 2027.

8.12.6. Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία

Η Εθνική Στρατηγική για την Κυκλική Οικονομία, η οποία εγκρίθηκε από το Κεντρικό Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής στις 17/4/2018 στοχεύει ακριβώς στην επιτάχυνση των δράσεων κυκλικής οικονομίας και στην απελευθέρωση αναπτυξιακού δυναμικού, περιλαμβάνοντας μια σειρά δράσεων για την ανάπτυξη χρηματοδοτικών εργαλείων, το σχεδιασμό και τη θέσπιση ρυθμιστικού πλαισίου και κανονισμών σε συνδυασμό με την άρση γραφειοκρατικών εμποδίων, τη σύνδεση της μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας με την τεχνολογική καινοτομία, την παροχή τεχνογνωσίας και τη βελτίωση της διακυβέρνησης και της δικτύωσης και την επιτάχυνση εφαρμογών. Οι προβλέψεις της εν λόγω εθνικής στρατηγικής και η επιμέρους συσχέτιση με την νέα ΚΑΠ αναλύονται διεξοδικά στην επόμενη ενότητα.

Πυλώνες της Εθνικής Στρατηγικής Κυκλικής Οικονομίας και ταυτόχρονα στοιχεία αναπτυξιακού μετασχηματισμού και αλλαγής αναπτυξιακού προτύπου αποτελούν οι:

- **Βιώσιμη Διαχείριση Πόρων**, με βασικές επιδιώξεις την αύξηση της αποδοτικότητάς τους, την επανεξέταση των αλυσίδων αξίας, την ορθολογική διαχείριση αποβλήτων, την επανάχρηση κτιρίων και την επαναχρησιμοποίηση του νερού ή τη συλλογή βρόχινων και πηγαιών νερών.
- **Ενίσχυση της Κυκλικής Επιχειρηματικότητας**, με ενθάρρυνση της ιδέας του οικοσχεδιασμού, της παραγωγής προϊόντων με μεγάλη διάρκεια ζωής, της επισκευής,

ανακαίνισης, επαναχρησιμοποίησης, αναπαλαίωσης, προώθηση της βιομηχανικής συμβίωσης (clusters, πάρκα καινοτομίας, εκκολαπτήρια επιχειρήσεων, πλατφόρμες ανταλλαγής γνώσης-πληροφορίας), της προώθησης μοντέλων καινοτόμας επιχειρηματικότητας (πχ οικονομίας του διαμοιρασμού), υποστήριξη της βιολογικής οικονομίας, της προώθησης πράσινων και κυκλικών δημόσιων προμηθειών, της υποστήριξης χρήσης δευτερογενών υλικών.

- **Κυκλική Κατανάλωση**, με πλήρη ενημέρωση των πολιτών, αξιοποίηση Οικολογικού Σήματος και άλλων κινήτρων, με εκπαίδευση και βασικές επιδιώξεις την αειφόρο κατανάλωση τροφίμων (αποτροπή απόρριψης, αστική καλλιέργεια), την αποτροπή υπερβολικής χρήσης πόρων (τρόφιμα-ποτά, ένδυση, συσκευασία, ΗΗΕ), την πρόληψη παραγωγής αποβλήτων μέσω προετοιμασίας για επαναχρησιμοποίηση, επισκευής και επιδιόρθωσης, τον έλεγχο του λιανικού ηλεκτρονικού εμπορίου και τελικά την προώθηση υπηρεσιών χρήσης αντί της προμήθειας προϊόντων

Το επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κυκλική Οικονομία περιλαμβάνει αναλυτικές παρεμβάσεις στα ακόλουθα πεδία:

- Κανονιστικών και Νομοθετικών ρυθμίσεων για την ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας και την άρση γραφειοκρατικών αγκυλώσεων
- Χρηματοδότησης και οικονομικών κινήτρων
- Βελτίωσης της γνώσης, των διαδικασιών διαχείρισης και ανταλλαγής της και σύνδεσής της με την παραγωγή, την οικονομία και την κοινωνία
- Ενίσχυσης της διακυβέρνησης της κυκλικής οικονομίας και της δικτύωσης

8.12.6.1. Δράσεις σχετιζόμενες με τον πρωτογενή τομέα

Οι επιμέρους δράσεις του ΣΔΚΟ που σχετίζονται με την ΚΑΠ και τον πρωτογενή τομέα (αγροτική παραγωγή και μεταποίηση) ή/και έχουν ως επισπεύδων φορέα το ΥΠΑΑΤ είναι οι ακόλουθες:

Δράση Υλοποίησης 1.3: Επεξεργασία προτάσεων για την μείωση απώλειας τροφίμων.

Σχετική εισήγηση για την μείωση της απώλειας και την καταπολέμηση της σπατάλης τροφίμων επεξεργάζεται υφιστάμενη διϋπουργική ομάδα εργασίας (ευθύνη ΥΠΑΑΤ) η οποία θα υποβάλει στον ΓΓ ΥΠΑΑΤ προτάσεις για βελτίωση της εθνικής νομοθεσίας. Η τρέχουσα ασαφής νομοθεσία σχετικά με την απόρριψη τροφίμων και την υγιεινή περιορίζει τις δυνατότητες για δωρεές τροφίμων και άλλους τρόπους περιορισμού της σπατάλης τροφίμων. Πρέπει να αξιοποιηθούν, ενισχυθούν και βελτιωθούν θετικές ρυθμίσεις και πρωτοβουλίες αλληλεγγύης της τοπικής αυτοδιοίκησης και κοινωνικών οργανώσεων και θεσμών στην Ελλάδα³. Συγκρότηση σε επίπεδο δήμου φορέα συλλογής και επαναδιανομής σε απόρους, τροφίμων που δεν έχουν καταναλωθεί σε super market, πριν λήξουν.

Ήδη λειτουργεί σχετική Ευρωπαϊκή πλατφόρμα.

Πρόταση για κίνητρα εγκατάστασης συστημάτων αναδιανομής τροφίμων με συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των καταστημάτων εστίασης και αναψυχής και των ξενοδοχειακών μονάδων, κατά αντιστοιχία με τη διευρυμένη ευθύνη παραγωγού.

Επισπεύδων - Συντονιστής φορέας : ΥΠΑΑΤ (ΥΠΕΝ)

Δράση Υλοποίησης 1.6: Επαναχρησιμοποίηση νερού και αξιοποίηση ιλύος ΕΕΛ

Επεξεργασία πρότασης αναθεώρησης της νομοθεσίας για τα επεξεργασμένα ύδατα βιομηχανικών και αστικών λυμάτων, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για άρδευση ή βιομηχανική ή λιμενική χρήση (αστικό πράσινο, κήποι, πράσινες περιοχές, περιαστική γεωργία, βιομηχανικό νερό, λιμενικές χρήσεις κ.α.). Ενδείκνυται επίσης η χρήση για ενεργειακούς σκοπούς ή συνδυασμός με μονάδες αφαλάτωσης.

Περιλαμβάνεται η απογραφή των υφιστάμενων πρωτοβουλιών (π.χ. σχέδια H2020, Interreg), στη χώρα μας και στη Ν. Ευρώπη και δράσεις ευαισθητοποίησης. Θα αυξήσει το δυναμικό επαναχρησιμοποίησης των επεξεργασμένων υδάτων. Πρέπει να συνδεθεί με την αναθεώρηση της οδηγίας πλαισίου για τα ύδατα.

Επειδή στο Πρόγραμμα Δράσης της ΕΕ για την Κυκλική Οικονομία η επαναχρησιμοποίηση του νερού θεωρείται κρίσιμος τομέας προτεραιότητας, αναφέρεται σχετικά:

Ανάλογα προτείνεται η αναθεώρηση της ΚΥΑ επεξεργασμένης ιλύος ΕΕΛ και προδιαγραφών χρήσης της στη γεωργία ή την παραγωγή ενέργειας. Στο πλαίσιο της αναθεώρησης αυτής, να εξετασθεί η μέθοδος επεξεργασίας της ιλύος με προσθήκη ασβέστη, με σκοπό τη βελτίωση και υγειονομοποίηση της ιλύος ώστε να μπορεί να αξιοποιηθεί στη γεωργία και να συμβάλει στην περιβαλλοντική αναβάθμιση, την αποκατάσταση των υποβαθμισμένων εδαφών και την προστασία των υδάτων.

Επισπεύδων - Συντονιστής φορέας : ΥΠΕΝ (ΥΠΟΑΝ, ΥΠΑΑΤ, ΥΠΕΣ)

Δράση 1.9: Ανάπτυξη μεθοδολογίας μέτρησης και παρακολούθησης των αποβλήτων τροφίμων.

Δεν υπάρχει κοινός και συμφωνημένος ορισμός των απορριμμάτων τροφίμων στην ΕΕ, καθώς και κοινή μέθοδος μέτρησης και παρακολούθησης. Η απουσία ενός κοινού πλαισίου για τον ορισμό των αποβλήτων τροφίμων μέχρι σήμερα έχει οδηγήσει στη δημιουργία συνόλων δεδομένων που δεν είναι πάντα συγκρίσιμα ή διαφανή. Οι μελέτες δείχνουν την ανάγκη για πιο συνεπή και συγκρίσιμα δεδομένα, προκειμένου να μειωθούν οι αβεβαιότητες και να καταστεί δυνατή η καλύτερη κατανόηση του μεγέθους του προβλήματος και της κλίμακας των πιθανών ευκαιριών.

Απαιτείται η θέσπιση ενός πλαισίου για τη μέτρηση και τον έλεγχο των αποβλήτων τροφίμων. Μπορεί να αξιοποιηθεί διεθνής εμπειρία (πχ. Φλάνδρα).

Επισπεύδων - Συντονιστής φορέας : ΥΠΕΝ (ΥΠΑΑΤ, ΥΠΕΣ)

Δράση 1.16: Δημιουργία θεσμικού ρυθμιστικού πλαισίου που θα διευκολύνει την παραγωγή βιομεθανίου (green gas) από οργανικά απόβλητα και την έγχυσή του στο δίκτυο φυσικού αερίου ή τη χρήση του ως καύσιμο κίνησης.

Η χρήση του βιομεθανίου και γενικότερα του «πράσινου αερίου» (μεθάνιο και υδρογόνο που παράγονται από βιοαέριο) αποτελεί παγκοσμίως μια ταχέως αναπτυσσόμενη ενεργειακή επιλογή, η οποία είναι αναγκαία για την επίτευξη των στόχων μείωσης των αερίων του θερμοκηπίου και την επίτευξη των στόχων της Συμφωνίας των Παρισίων. Η σημερινή τεχνολογία επιτρέπει τον καθαρισμό του βιοαερίου μέσω μεμβρανών για την παραγωγή μεθανίου καθαρότητας αντίστοιχης με αυτής το φυσικού αερίου. Το υφιστάμενο όμως στην Ελλάδα ρυθμιστικό πλαίσιο δεν επιτρέπει την αξιοποίησή του με την έγχυσή του στο δίκτυο ή τη χρήση του ως αέριο κίνησης, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπως η Γαλλία (έχει θεσπίσει, μεταξύ άλλων, στόχο να εγχέεται στο δίκτυο 1,7 TWh/έτος το 2018 καθώς και το 2030 η κατανάλωση αερίου από ανανεώσιμες πηγές να ανέλθει στο 10% της συνολικής κατανάλωσης αερίου).

Η Ελλάδα διαθέτει πληθώρα γεωργικών βιομηχανιών (πηνοτροφία, χοιροστάσια, βιομηχανίες γαλακτοκομικών προϊόντων, ελαιοτριβεία κλπ.) που παράγουν μεγάλες ποσότητες γεωργικών αποβλήτων με σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω της προβληματικής διαχείρισής τους. Η προώθηση του βιομεθανίου, όχι μόνο θα συντελούσε στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και τη μείωση των εισαγωγών φυσικού αερίου αλλά θα έλυne και το πρόβλημα της διαχείρισης των οργανικών αποβλήτων από γεωργικές βιομηχανίες ή από τον οικιακό τομέα (συμπεριλαμβανομένων των ξενοδοχείων και των ληγμένων τροφίμων).

Η αξιοποίηση του βιομεθανίου απαιτεί μικρότερη επιδότηση (feed in tariff) από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από βιοαέριο (περίπου κατά 50%) αλλά δεν είναι αυτή τη στιγμή εφικτή λόγω απουσίας κατάλληλου ρυθμιστικού πλαισίου (νομοθετικό κενό) τόσο για την έγχυσή του απευθείας στο δίκτυο (συνήθως μέσης) πίεσης όσο και για τη χρήση του ως αέριο κίνησης.

Η δράση αφορά στον εντοπισμό των νομοθετικών εμποδίων ή κενών και τη σταδιακή άρση τους μέσω κατάλληλης θεσμοθέτησης σε συνεργασία με τα αρμόδια όργανα (ΔΕΣΦΑ, ΡΑΕ κλπ.). Ενδεικτικά αναφέρονται και πρέπει να εξετασθούν :

- VI. Χρήση CNG από πρατήρια για μεθάνιο και για βιομεθάνιο.
- VII. Συνδυασμένη παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και καυσίμου cng.
- VIII. Περιβαλλοντική αδειοδότηση τεχνολογιών αναβάθμισης βιοαερίου.
- IX. Επέκταση αεριοκίνησης σε σκάφη αναψυχής.
- X. Κίνητρα μετατροπής οχημάτων κυρίως βαρέων (ΦΔΧ, λεωφορεία ΚΤΕΛ, απορριμματοφόρα)
- XI. Κινητές μονάδες ανεφοδιασμού CNG.
- XII. Πιστοποίηση μετατροπών οχημάτων
- XIII. Φορολογικά κίνητρα

Επισπεύδων - Συντονιστής φορέας : ΥΠΕΝ (ΥΠΕΣ, ΥΠΥΜΕ)

Δράση 1.17: Σύνταξη ΚΥΑ προδιαγραφών κομπόστ από προ διαλεγμένα οργανικά απόβλητα.

Σύνταξη κοινή υπουργικής απόφασης για τις προδιαγραφές και τη χρήση κόμποστ που παράγεται από ξεχωριστά συλλεχθέντα οργανικά απόβλητα με έμφαση στα οικιακά απόβλητα προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα του παραγόμενου κομπόστ από τις μονάδες κομποστοποίησης προδιαλεγμένων οργανικών αποβλήτων και να διευκολυνθεί η περαιτέρω χρήση του.

Παράλληλα, πρέπει να επανεξετασθούν, υπό το φως του νέου Ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου, τα προϊόντα των Μονάδων Επεξεργασίας συμμείκτων ΑΣΑ (CLO, χώνευμα, δευτερογενή καύσιμα κ.α.).

Επισπεύδων - Συντονιστής φορέας : ΥΠΕΝ (ΥΠΑΑΤ)

Δράση 1.18: Αναβάθμιση και ενίσχυση των κλάδων της Βιοοικονομίας. Εκπόνηση Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την χάραξη εθνικής πολιτικής.

Είναι μεγάλα τα περιθώρια εφαρμογής των πρακτικών της Βιοτεχνολογίας στη χώρα μας, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της προσφάτως ανακοινωθείσας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Βιοοικονομία¹². Ιδιαίτερα στον πρωτογενή τομέα της χώρας μας, φαίνονται σημαντικά και άκρως απαραίτητα τα οικονομικά οφέλη για τις αγροτικές επιχειρήσεις της. Ενδεικτικά σημειώνονται η δυνατότητα αξιοποίησης της δασικής βιομάζας, η περαιτέρω αξιοποίηση των

κλαδεμάτων (καύσιμη ύλη, pellets κλπ), των άχυρων και του ρυζιού, των αποβλήτων των μονάδων παραγωγής χυμού, του τυρογάλακτος, η ανακύκλωση των χρησιμοποιημένων πλαστικών των θερμοκηπίων, η αξιοποίηση των αποβλήτων των κτηνοτροφικών μονάδων για την παραγωγή βιοαερίου με ταυτόχρονη αποτροπή των δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τη μη διαχείρισή τους, η εξοικονόμηση πόρων με βελτίωση της υφιστάμενης διαχείρισης του αρδευτικού νερού.

Είναι απαραίτητο να υπάρξει κεντρικός σχεδιασμός για την επιλογή συγκεκριμένων πεδίων Βιοοικονομικής ανάπτυξης με βάση τις ιδιαιτερότητες και τον πλούτο της χώρας και να δοθούν προτεραιότητες. Στο πλαίσιο αυτό, προτείνονται οι εξής δύο δράσεις:

- Η ανάπτυξη στοχευμένης επιμόρφωσης για την ενθάρρυνση της αειφόρου βιοοικονομίας και των βιοτεχνολογιών που την υποστηρίζουν, στους επιλεγμένους τομείς ενδιαφέροντος της ελληνικής περιφέρειας, ανάλογα με τις ανάγκες, τις υποδομές και τα χαρακτηριστικά τους (αγροτοδιατροφή, βιοενέργεια, υφαντουργία, χημικά κλπ). Κεντρική ιδέα αυτών των δραστηριοτήτων πρέπει να είναι η προώθηση των βιοτεχνολογικών εφαρμογών σε συνθήκες ασφάλειας για τη δημόσια υγεία και το περιβάλλον («βιοασφάλεια»).
- Η επεξεργασία του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, με στόχο την ενθάρρυνση καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και του ρυθμιστικού πλαισίου λαμβάνοντας υπ' όψη τάσεις σε χώρες με αναπτυγμένη βιοτεχνολογία και τις προοπτικές της βιοοικονομίας στο άμεσο μέλλον (π.χ. τη Διατλαντική Συμφωνία για το Εμπόριο).

Παράλληλα ενισχύεται η προώθηση εναλλακτικών καυσίμων από εγχώριες πηγές με πλήρη αξιοποίηση του ν. 4439/2016, που αφορά υποδομές εναλλακτικών καυσίμων μεταφορών.

Επισπεύδων – Συντονιστής φορέας : ΥΠΕΝ (ΥΠΥΜΕ, ΥΠΑΑΤ)

8.12.7. Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ)

8.12.7.1. Αναθεωρημένο Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) – Περιεχόμενο και Στρατηγικές

Το Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) (ΦΕΚ 174Α/15-12-2015) όπως πρόσφατα αναθεωρήθηκε σύμφωνα με την Πράξη 39 της 31.08.2020 του Υπουργικού Συμβουλίου (ΦΕΚ 185Α/29-09-2020), καθορίζει τη στρατηγική, τις πολιτικές τους στόχους και τις δράσεις για τη διαχείριση των αποβλήτων σε εθνικό επίπεδο για την περίοδο 2020-2030.

Το ΕΣΔΑ καθορίζει την πολιτική, τις στρατηγικές, τους άξονες καθώς και τους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους διαχείρισης αποβλήτων και των επιμέρους ρευμάτων του, θέτοντας παράλληλα τους άξονες δράσεων και μέτρων για την επίτευξη των στόχων που θέτει τόσο η εθνική όσο και η νομοθεσία της ΕΕ για τη διαχείριση των αποβλήτων. Το ΕΣΔΑ είναι στρατηγικός και πολιτικός σχεδιασμός και εκπονείται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας και εγκρίνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, προκειμένου να υπάρχει πολιτική δέσμευση του συνόλου των Υπουργείων για την εφαρμογή του και ενιαία προσέγγιση αναφορικά με τη διαχείριση των αποβλήτων της χώρας. Το παρόν Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης

Αποβλήτων (ΕΣΔΑ) καλύπτει την περίοδο 2020-2030 και έχει καταρτιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 22 και 35 του ν.4042/2012 (Α'24),όπως τροποποιήθηκαν με το άρθρο 83 του ν.4685/2020 (Α' 92) και ισχύουν. Περιλαμβάνει όλες τις προβλέψεις του άρθρου 28 της Οδηγίας 2008/98/ΕΚ, καλύπτοντας ταυτόχρονα όλες τις νέες υποχρεώσεις και όλα τα νέα στοιχεία που εισήχθησαν στο άρθρο αυτό μέσω της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/851 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30ης Μαΐου 2018, καθώς και της κατευθυντήριας οδηγίας της ΕΕ «The role of Waste-to-Energy in the circular economy» COM(2017)34 final/26.01.2017.

Το επικαιροποιημένο Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων περιλαμβάνει τις ακόλουθες κατηγορίες μη επικίνδυνων και επικίνδυνων αποβλήτων:

1.ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

- Αστικά Στερεά Απόβλητα (ΑΣΑ)
- Ιλύες Αστικού Τύπου

2.ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ (μη συμπεριλαμβανομένων όσων εντάσσονται στην εναλλακτική διαχείριση ή σε άλλες κατηγορίες)

- Βιομηχανικά μη επικίνδυνα απόβλητα (ΒΜΕΑ)
- Βιομηχανικά επικίνδυνα απόβλητα (ΒΕΑ)

3.ΓΕΩΡΓΟΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ

4.ΛΟΙΠΑ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ

- Απόβλητα που περιέχουν αμίαντο
- Απόβλητα συσκευασιών επικίνδυνων ουσιών
- Απόβλητα που περιέχουν πολυχλωριωμέναδιφαινύλια/τριφαινύλια (PCB/PCT)

5.ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΕΚΣΚΑΦΩΝ, ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΕΩΝ(ΑΕΚΚ)

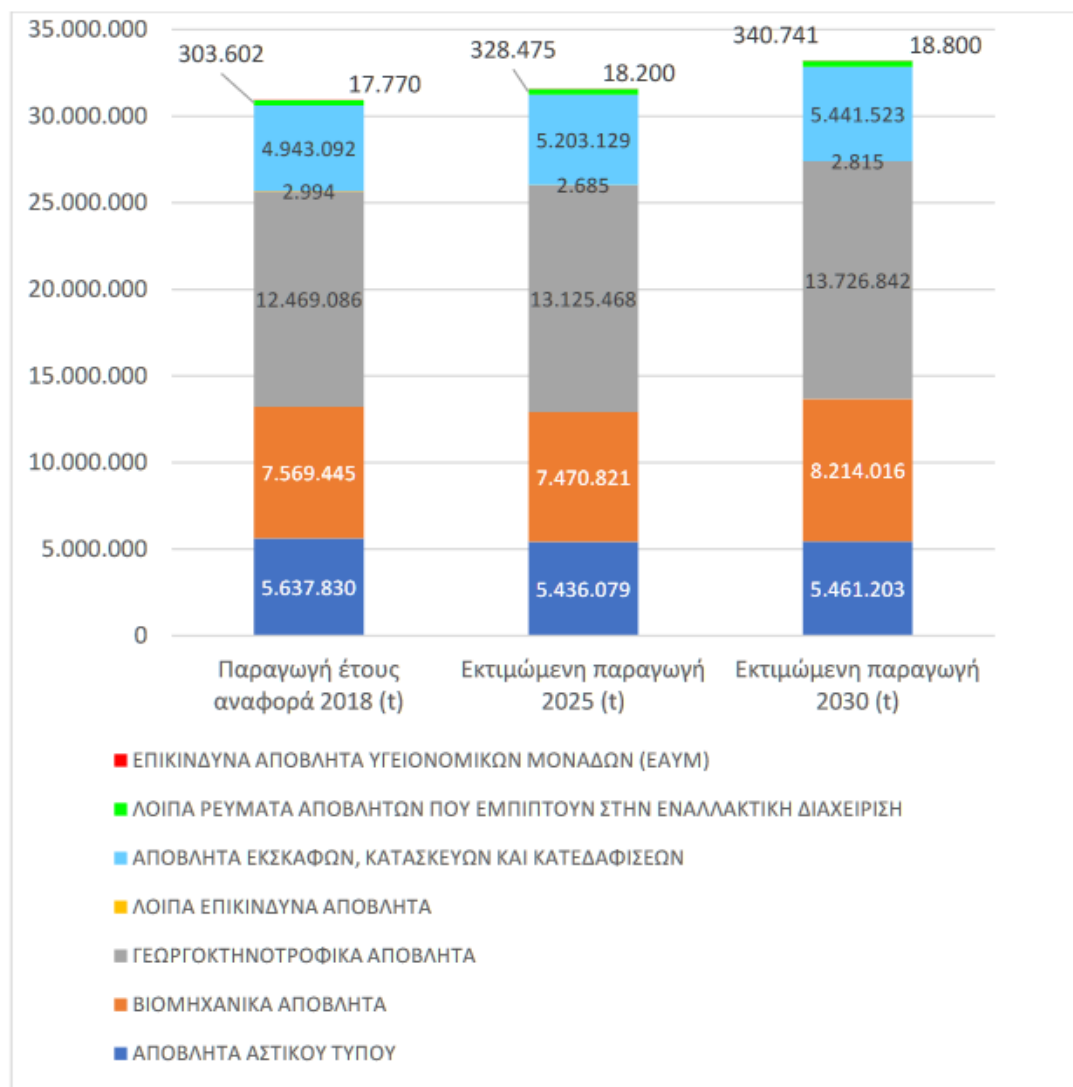
6.ΛΟΙΠΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΠΟΥ ΕΜΠΙΠΤΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

- Απόβλητα (Λιπαντικών) Ελαίων (ΑΕ)
- Οχήματα Τέλους Κύκλου Ζωής (ΟΤΚΖ)
- Απόβλητα Συσσωρευτών Οχημάτων και Βιομηχανίας (ΑΣΟΒ)
- Απόβλητα Ηλεκτρικού Ηλεκτρονικού Εξοπλισμού (ΑΗΗΕ)
- Μεταχειρισμένα Ελαστικά Οχημάτων(ΜΕΟ)

7.ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ (ΕΑΥΜ)

- Επικίνδυνα Απόβλητα Αμιγώς Μολυσματικά (ΕΑΑΜ)
- Μικτά Επικίνδυνα Απόβλητα (ΜΕΑ)
- Άλλα Επικίνδυνα Απόβλητα (ΑΕΑ)

Οι παραγόμενες ποσότητες κατά το έτος αναφοράς (2018), καθώς και στα χρονικά ορόσημα του ορίζοντα εφαρμογής του Σχεδίου, για κάθε μία από τις ανωτέρω κατηγορίες αποβλήτων, παρουσιάζονται στον ακόλουθο διάγραμμα:

8.12.7.2. ΕΣΔΑ και Γεωργοκτηνοτροφικά απόβλητα

Στην κατηγορία των γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων περιλαμβάνονται:

- απόβλητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης,
- υπολείμματα καλλιεργειών,
- αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά,
- πλαστικά γεωργίας
- απόβλητα φυτοπροστατευτικών

Με βάση το υφιστάμενο καθεστώς διαχείρισης για τα ΓΚΤ (Γεωργοκτηνοτροφικά) απόβλητα:

- Το μεγαλύτερο μέρος από τις καθημερινά παραγόμενες ποσότητες γεωργικών αποβλήτων παραμένει ανεκμετάλλευτο, εξαιτίας της έλλειψης συγκεκριμένου

νομοθετικού πλαισίου και αποτελεσματικής παρακολούθησης από τις αρμόδιες αρχές, προκαλώντας τοπικά σημαντική ρύπανση.

- Για τα κτηνοτροφικά απόβλητα δεν έχουν θεσμοθετηθεί ποσοτικοί στόχοι.
- Δεν αξιοποιείται στον βαθμό που είναι τεχνικοοικονομικά εφικτό η βιομάζα του αγροκτηνοτροφικού τομέα στην Ελλάδα. Σύμφωνα με στοιχεία του ΚΑΠΕ (2018), το 2017, η εγκατεστημένη ισχύς 22 αγροκτηνοτροφικών μονάδων βιομάζας ήταν μόλις 14,07 MWe.
- Η συνήθης γεωργική πρακτική έως σήμερα για τις συσκευασίες φυτοπροστατευτικών και τα πλαστικά της γεωργίας πλην μεμονωμένων εξαιρέσεων, είναι η καύση στον τόπο εφαρμογής, μαζί με τα γεωργικά υπολείμματα, κατά την οποία εκπέμπονται σημαντικές ποσότητες καπνού και σκόνης καθώς και οξειδίων του αζώτου (NOX), μονοξειδίου του άνθρακα (CO) και υδρογονανθράκων

Σύμφωνα με το αναθεωρημένο ΕΣΔΑ οι κύριοι στόχοι για το 2030 σε ότι αφορά τα ΓΚΤ απόβλητα είναι:

- Πλήρης ανάπτυξη δικτύου συλλογής βιοαποδομήσιμων αποβλήτων γεωροκτηνοτροφικής προέλευσης για την ανάκτηση επ' ωφελείας της γεωργίας, την παραγωγή προϊόντων (ιδίως ζωοτροφών) ή/ και την παραγωγή ενέργειας από βιοαέριο/ βιομάζα.
- Χωριστή συλλογή και ανάκτηση των πλαστικών που χρησιμοποιούνται στη γεωργία με έμφαση στα πλαστικά θερμοκηπίου και τις συσκευασίες φυτοπροστατευτικών προϊόντων και κατάλληλη διαχείρισή τους
- Δυνατότητα επιτόπου διαχείρισης ΓΚΤ αποβλήτων μέσω δόκιμων μεθόδων, είτε «συμβατικών» είτε καινοτόμων, όπως π.χ. μέσω της βιοαποδόμησης με την in-situ (επιτόπου) εφαρμογή μικροοργανισμών κ.α.

8.12.7.3. Υφιστάμενη Κατάσταση στα πλαίσια του ΕΣΔΑ και Προβλέψεις

Τα στοιχεία που αφορούν την υφιστάμενη παραγωγή και διαχείριση των γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων παρουσιάζονται συνοπτικά στον πίνακα που ακολουθεί:

Γεωργοκτηνοτροφικά Απόβλητα (ΓΚΤ)	
Υφιστάμενη παραγωγή (2018)	12.469.086t <u>και ειδικότερα</u> Υπολείμματα καλλιεργειών: 2.297.336t (στοιχεία εκτίμησης ΕΣΔΑ 2015) Αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά: 129.138t (στοιχεία ΥΠΑΑΤ) Απόβλητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης: 10.033.312t (στοιχεία εκτίμησης ΕΣΔΑ 2015) Συσκευασίες φυτοπροστατευτικών: 800 t (στοιχεία ΥΠΕΝ) Πλαστικά γεωργίας: 8.500 t (στοιχεία ΥΠΕΝ)
Υποδομές επεξεργασίας	Υφίστανται ορισμένες μονάδες παραγωγής εδαφοβελτιωτικών αερόβιας ή αναερόβιας λιπασματοποίησης με ταυτόχρονη παραγωγή ενέργειας. Σύμφωνα με στοιχεία του ΚΑΠΕ (2018), το 2017, η εγκατεστημένη ισχύς 22 αγροκτηνοτροφικών μονάδων βιομάζας ήταν 14,07 MWe. Δεν αξιοποιείται στον βαθμό που είναι τεχνικοοικονομικά εφικτό η βιομάζα του αγροκτηνοτροφικού τομέα στην Ελλάδα.

Υπολείμματα καλλιεργειών:

Το μεγαλύτερο μέρος από τις καθημερινά παραγόμενες ποσότητες γεωργικών αποβλήτων εξαιτίας της έλλειψης συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου και αποτελεσματικής παρακολούθησης από τις αρμόδιες αρχές, παραμένει ανεκμετάλλευτο προκαλώντας τοπικά σημαντική ρύπανση στο περιβάλλον. Μια συνήθης γεωργική πρακτική που δεν ακολουθείται μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, είναι το κάψιμο των υπολειμμάτων των καλλιεργειών στον αγρό ώστε να διευκολυνθεί η προετοιμασία του χωραφιού για την επόμενη καλλιεργητική περίοδο. Το κάψιμο τους γεωργικής βιομάζας αποτελεί μια σημαντική πηγή ρύπανσης του αέρα. Μια μικρή ποσότητα των κλαδεμάτων χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη και μικρή ποσότητα χρησιμοποιείται με οικονομικό όφελος είτε ως οργανικό λίπασμα είτε ως ζωτροφή.

Αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά:

Σημαντική πηγή γεωργικών αποβλήτων αποτελούν τα αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά. Καθώς δεν υπάρχει κάποια καταγραφή των εν λόγω ποσοτήτων, γίνεται εκτίμηση της μέγιστης ποσότητας βασιζόμενη στον Κανονισμό 1580/2007/ΕΚ. Σύμφωνα με την παρ.2 του άρθρου 80 του Κανονισμού 1580/2007/ΕΚ (L 350), οι αποσύρσεις από την αγορά των οπωροκηπευτικών

δεν δύναται να υπερβαίνουν το 5% του όγκου παραγωγής που διατίθεται στο εμπόριο για κάθε δεδομένο προϊόν από κάθε δεδομένη οργάνωση παραγωγών.

Απόβλητα Κτηνοτροφικής Εκμετάλλευσης:

Για τα κτηνοτροφικά απόβλητα, δεν έχουν καθοριστεί θεσμοθετημένοι ποσοτικοί στόχοι. Η διαχείρισή τους, ρυθμίζεται από τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό για τα ζωικά υποπροϊόντα (Κανονισμός 1069/2009/ΕΚ, L 300). Η συνήθης πρακτική είναι η χρήση της κοπριάς ως εδαφοβελτιωτικό, αφού υποστεί διεργασία χώνευσης στις επιμέρους μονάδες. Σε ορισμένες μονάδες γίνεται αξιοποίηση της κοπριάς με αναερόβια ζύμωση για παραγωγή μεθανίου και ανακύκλωση του υπολείμματος στη γεωργία, αλλά ο αριθμός τους είναι περιορισμένος. Σε πολλές περιπτώσεις τα κτηνοτροφικά απόβλητα απορρίπτονται ανεξέλεγκτα, υποβαθμίζοντας το περιβάλλον και τον υδροφόρο ορίζοντα.

Συσκευασίες φυτοπροστατευτικών:

Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τα υλικά συσκευασίας λιπασμάτων, αγροχημικών και κτηνιατρικών φαρμακευτικών ουσιών. Όσον αφορά στις άδειες συσκευασίας λιπασμάτων, αγροχημικών, κτηνιατρικών φαρμακευτικών ουσιών, καθώς και στα πλαστικά θερμοκηπίων (τα οποία αναφέρονται στη συνέχεια) αν και σύμφωνα με τον κώδικα ορθής γεωργικής πρακτικής θα πρέπει να συλλέγονται και να υφίστανται ορθή διαχείριση και δεν πρέπει να εγκαταλείπονται στις καλλιέργειες ή σε κοινόχρηστους χώρους, εντούτοις η συνήθης γεωργική πρακτική πλην μεμονωμένων εξαιρέσεων, είναι η καύση στον τόπο εφαρμογής, μαζί με τα γεωργικά υπολείμματα, κατά την οποία εκπέμπονται σημαντικές ποσότητες καπνού και σκόνης καθώς και οξειδίων του αζώτου (NO_x), μονοξειδίου του άνθρακα (CO) και υδρογονανθράκων.

Πλαστικά γεωργίας:

Η χρήση των πλαστικών στη γεωργία είναι εκτεταμένη: χρησιμοποιούνται για την προστασία των καλλιεργειών και τη σκίαση, την πολτοποίηση του εδάφους, τους σωλήνες άρδευσης, την επικάλυψη ενσίρωσης, τη συγκομιδή και τις εργασίες μετά τη συγκομιδή, τις δεξαμενές, τους δίσκους και τα δοχεία για τα σπορόφυτα, τις συσκευασίες και τους σάκους. Επί του παρόντος, υπολογίζεται ότι μόλις 10% των πλαστικών γεωργίας ανακυκλώνεται διεθνώς.

Η ρύπανση από τα πλαστικά γεωργίας είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις και στην Ελλάδα. Η κατάσταση στη χώρα χαρακτηρίζεται από ελλείψεις στην καταγραφή των παραγόμενων και χρησιμοποιούμενων ποσοτήτων, ενώ οι κυρίαρχες πρακτικές διαχείρισης είναι η ρίψη στο έδαφος και η καύση στην ύπαιθρο και τα εναπομείναντα απόβλητα καταλήγουν σε χώρους διάθεσης.

Το 2020, μέσω του προγράμματος «Νέα Γεωργία για τη Νέα Γενιά» ξεκίνησε μια εθνική προσπάθεια για την υπεύθυνη διαχείριση των αποβλήτων από τα πλαστικά γεωργίας. Στόχοι του είναι:

- η υποστήριξη των νέων αγροτών, ώστε να εξασφαλίσουν τη μελλοντική επιχειρηματική τους ανταγωνιστικότητα υιοθετώντας πρακτικές ορθής διαχείρισης,
- η όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμβολή του αγροτικού τομέα, ως μέρος της λύσης για το περιβάλλον.

Εξέλιξη παραγωγής των Γεωργοκτηνοτροφικών Αποβλήτων (ΓΚΤ) έως το 2030

Η εκτίμηση παραγωγής ΓΚΤ έως το 2030 γίνεται για τις εξής επιμέρους ροές αποβλήτων:

- Υπολείμματα καλλιεργειών,
- Αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά,
- Απόβλητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης,
- Συσκευασίες φυτοπροστατευτικών, και
- Πλαστικά γεωργίας

Η παραγωγή ΓΚΤ έως το 2030 θεωρείται ότι θα ακολουθεί τον αντίστοιχο ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ (real GDP) της χώρας. Λαμβάνοντας επομένως υπόψη την εξέλιξη του πραγματικού ΑΕΠ καθώς και την παραγόμενη ποσότητα ΓΚΤ για το έτος 2018, η οποία ανέρχεται σε 12.469.086 τόνους, υπολογίζεται στον πίνακα που ακολουθεί η παραγωγή ΓΚΤ για τα έτη 2025 και 2030.

	2018	2020	2025	2030
Υπολείμματα καλλιεργειών (t)	2.297.336	2.200.526	2.418.190	2.528.985
Αποσυρόμενα φρούτα και λαχανικά (t)	129.138	123.696	135.931	142.159
Απόβλητα κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης (t)	10.033.312	9.610.508	10.561.127	11.045.010
Συσκευασίες φυτοπροστατευτικών (t)	800	800	879	919
Πλαστικά γεωργίας (t)	8.500	8.500	9.341	9.769
Συνολική παραγωγή ΓΚΤ (t)	12.469.086	11.944.030	13.125.468	13.726.842

8.12.7.4. Στόχοι Διαχείρισης και Προτεινόμενα Μέτρα

Για το ρεύμα των Γεωργοκτηνοτροφικών Αποβλήτων (ΓΚΤ) τίθενται οι ακόλουθοι στόχοι διαχείρισης:

- Πλήρης ανάπτυξη δικτύου συλλογής βιοαποδομήσιμων αποβλήτων γεωργοκτηνοτροφικής προέλευσης για την ανάκτηση επ' ωφελεία της γεωργίας, την παραγωγή προϊόντων (όπως ζωοτροφών) ή την παραγωγή ενέργειας από βιοαέριο/ βιομάζα.
- Χωριστή συλλογή και ανάκτηση των πλαστικών γεωργοκτηνοτροφικής προέλευσης με έμφαση στα πλαστικά θερμοκηπίου και τις συσκευασίες.
- Χωριστή συλλογή και κατάλληλη διαχείριση των πλαστικών συσκευασίας που περιέχουν επικίνδυνες ουσίες.

Τα μέτρα που θα πρέπει να υλοποιηθούν για την αποτελεσματική επίτευξη των στόχων παρατίθενται στους ακόλουθους πίνακες ακολουθεί μαζί με τους δείκτες παρακολούθησης που θα βοηθήσουν τους αρμόδιους φορείς να παρακολουθούν την πορεία υλοποίησής τους.

Μέτρο:	ΓΚΤ1. Κατάλληλη συλλογή του συνόλου των παραγόμενων γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων παρακολούθησης αγροτικών δραστηριοτήτων
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποσότητα παραγόμενων γεωργικών υπολειμμάτων ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα) και ανά αξία παραγωγής (t/€) 2. Ποσότητα παραγόμενων μη-βιολογικών γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα) και αξία παραγωγής (t/€) 3. Ποσότητα παραγόμενων κτηνοτροφικών υπολειμμάτων ανά κεφάλι (t/cap) και αξία παραγωγής (t/€)
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΥΠΑΑΤ / ΕΟΑΝ / ΣΕΔ / Παραγωγοί ΥΠΕΝ

Μέτρο:	ΓΚΤ2. Επαναχρησιμοποίηση, όπου είναι δυνατή με ενέργειες όπως: <ul style="list-style-type: none"> - Βόσκηση υπολειμμάτων καλλιεργειών για την ενσωμάτωση τους στη γεωργία - Κοπή υπολειμμάτων καλλιεργειών και κάλυψη του εδάφους με τα υπολείμματα - Ψιλοτεμαχισμός κλαδεμάτων πολυετών φυτών για την ενσωμάτωση σε σωρούς compost - Κομποστοποίηση υπολειμμάτων καλλιεργειών, ξεχωριστά ή με άλλα ρεύματα - Ζύμωση κτηνοτροφικών αποβλήτων, όπου απαιτείται, επί τόπου σε κοπρσωρούς ή σε μονάδες επεξεργασίας κοπριάς
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Βαθμός επαναχρησιμοποίησης γεωργικών υπολειμμάτων ως πηγή οργανικής ουσίας, με ενσωμάτωση προς αγροτικές καλλιέργειες (%) 2. Ποσότητα αποβλήτων που οδηγήθηκαν για κομποστοποίηση ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα) 3. Ποσοστό διαλογής στην πηγή και εκτροπή προς μονάδες ανακύκλωσης μη-βιολογικής φύσεως γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα)
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΥΠΑΑΤ / ΥΠΕΝ

Μέτρο:	ΓΚΤ3. Ανακύκλωση ή / και ενεργειακή αξιοποίηση, ακολουθώντας την ιεραρχία προτεραιοτήτων: <ul style="list-style-type: none"> - Ανακύκλωση ως οργανική ουσία - Ανακύκλωση ως εδαφοβελτιωτικό - Χρήση ως δευτερογενής πρώτη ύλη σε άλλες εφαρμογές έπειτα από κατάλληλη τεκμηρίωση (ενδεικτικά κεραμοποιία) - Ανάκτηση ενέργειας και θερμότητας σε μονάδες βιοαερίου - Ανάκτηση ενέργειας σε μονάδες ενεργειακής αξιοποίησης ή συναποτέφρωσης
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποσότητα κλαδεμάτων πολυετών φυτειών που αξιοποιήθηκαν για την παραγωγή ενέργειας στον οικιακό τομέα, ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα) 2. Ποσότητα αποβλήτων που οδηγήθηκαν σε μονάδες βιοαερίου ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα) 3. Ποσότητα αποβλήτων που οδηγήθηκαν σε μονάδες αποτέφρωσης ανά μονάδα καλλιεργούμενης επιφάνειας (t/στρέμμα)
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΥΠΑΑΤ / ΥΠΕΝ

Μέτρο:	ΓΚΤ4. Ανάπτυξη δικτύου συλλογής και μεταφοράς ΓΚΤ αποβλήτων, καθώς και υποδομών διαχείρισής τους με προσπάθεια παραγωγής χρησιμων προϊόντων και ανάκτησης υλικών ή/και ενέργειας. Διερεύνηση δυνατότητας συνεπεξεργασίας ορισμένων κατηγοριών ΓΚΤ με το οργανικό κλάσμα των ΑΣΑ σε ΜΕΑ ή ΜΕΒΑ ή/και συνεπεξεργασία με τα ΑΣΑ σε μονάδες ενεργειακής αξιοποίησης με θερμική επεξεργασία.
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ποσότητα αποβλήτων που συλλέγεται 2. Αριθμός Μονάδων Ανάκτησης 3. Ποσότητα ανά έτος που ανακτάται
Χρονοδιάγραμμα	2020 και μετά
Φορείς	ΥΠΑΑΤ / ΥΠΕΝ / ΕΟΑΝ / ΣΕΔ / Παραγωγοί / ΥΠΑΝΕ

Μέτρο:	ΓΚΤ5. Δημιουργία προγράμματος παρακολούθησης της διαχείρισης των γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων. Ενοποίηση μητρώων παρακολούθησης αγροτικών δραστηριοτήτων
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δημιουργία μηχανισμού παρακολούθησης 2. Αριθμός συμμετεχόντων 3. Ποσότητα αποβλήτων που παρακολουθείται από τον μητρώο
Χρονοδιάγραμμα	2022 και μετά
Φορείς	ΥΠΑΑΤ / ΥΠΕΝ / ΕΟΑΝ / ΣΕΔ / Παραγωγοί

Μέτρο:	ΓΚΤ6. Δημιουργία οδηγού διαχείρισης ΓΚΤ αποβλήτων
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δημιουργία οδηγού 2. Αριθμός λήψεων από τη σελίδα του ΥΠΕΝ
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΥΠΕΝ / ΥΠΑΑΤ

Μέτρο:	ΓΚΤ7. Δράσεις εκπαίδευσης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης μέσω του προγράμματος «Νέα Γεωργία για τη Νέα Γενιά»
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αριθμός συμμετεχόντων 2. Αριθμός δράσεων 3. Ποσό χρηματοδότησης για τις δράσεις
Χρονοδιάγραμμα	2022 και μετά
Φορείς	ΥΠΕΝ / ΥΠΑΑΤ

Μέτρο:	ΓΚΤ8. Οργάνωση και αδειοδότηση Συλλογικού Συστήματος Εναλλακτικής Διαχείρισης για τις συσκευασίες φυτοπροστατευτικών προϊόντων στην Ελλάδα
Δείκτες	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δημιουργία ΣΣΕΔ 2. Αριθμός συμμετεχόντων 3. Ποσότητες που συλλέχθηκαν ανά έτος
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΕΟΑΝ / ΣΕΔ / Παραγωγοί

Μέτρο:	ΓΚΤ9. Δράσεις για την ανάκτηση ή διάθεση των καταλοίπων γεωργικών φαρμάκων
Δείκτες	1. Αριθμός δράσεων 2. Ποσότητα καταλοίπων που συλλέχθηκε
Χρονοδιάγραμμα	2021 και μετά
Φορείς	ΥΠΕΝ / ΥΠΑΑΤ / ΕΟΑΝ / ΣΕΔ / Παραγωγοί / Χρήστες / Διανομείς

8.12.7.5. Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων

Το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Πρόληψης δημιουργίας Αποβλήτων που θεσπίστηκε παράλληλα με το ΕΣΔΑ 2015, περιλαμβάνει προβλέψεις και στόχους αναλυτικά για επιμέρους ρεύματα αποβλήτων. Συγκεκριμένα ανα ρεύμα οι γενικοί στόχοι είναι συνοπτικά οι ακόλουθοι:

- Τρόφιμα: Προώθηση της μείωσης παραγωγής αποβλήτων τροφίμων
- Συσκευασίες: Προώθηση της μείωσης παραγωγής αποβλήτων συσκευασιών
- Χαρτί: Προώθηση της μείωσης κατανάλωσης χαρτιού
- Ηλεκτρικός Ηλεκτρονικός Εξοπλισμός (ΗΗΕ): Προώθηση της επαναχρησιμοποίησης

Επιπρόσθετα περιλαμβάνει πλήθος οριζόντιων δράσεων ως ακολούθως:

Επικοινωνία και Δημοσιότητα Εθνικού Σχεδίου

- Διαδικτυακός τόπος ΥΠΕΚΑ για εθνικό σχέδιο πρόληψης
- Δράσεις προερχόμενες από το γραφείο τύπου του ΥΠΕΚΑ: Δελτία τύπου, αξιοποίηση των ΜΜΕ και των κοινωνικών δικτύων
- Εκδηλώσεις Ενημέρωσης, Εκπαίδευσης, Ευαισθητοποίησης (Ημερίδες/ Σεμινάρια/ Συμμετοχή σε Εκδηλώσεις Άλλων Φορέων)
- Συνεργασία ΥΠΕΚΑ με Γενική Γραμματεία Καταναλωτή: π.χ. διεξαγωγή ερευνών κοινού, υλοποίηση από κοινού δράσεων ευαισθητοποίησης των καταναλωτών

Δράσεις Προώθησης

- Εξέταση ενδεχόμενης πιλοτικής εκπόνησης σχεδίων πρόληψης σε επιλεγμένους ΟΤΑ.
- Εξέταση κατάρτισης τομεακών σχεδίων πρόληψης για τους κλάδους: λιανικό εμπόριο, εστίαση, τουρισμός στη βάση σύναψης εθελοντικών συμφωνιών με τους εκπροσώπους των αντίστοιχων κλάδων.

Δράσεις Κανονιστικού Πλαισίου

- Τροποποιήσεις στην νομοθεσία σε σχέση με τις προδιαγραφές των τουριστικών καταλυμάτων (π.χ. εισαγωγή κριτηρίων πρόληψης στην κατάταξη των ξενοδοχειακών καταλυμάτων σε κατηγορίες με σύστημα αστέρων, εισαγωγή προδιαγραφών για εφαρμογή της πρόληψης σε ενοικιαζόμενα δωμάτια, ψυχαγωγικά θεματικά πάρκα κλπ)

Οι προβλεπόμενες Δράσεις για τα Τρόφιμα είναι οι ακόλουθες:

- Ειδικές δράσεις επικοινωνίας προς Επιχειρήσεις, Καταναλωτές, Εκπαίδευση
- Οδηγός «Καλών Πρακτικών» Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων Τροφίμων για: Καταναλωτές, Επιχειρήσεις, Εκπαίδευση
- Προώθηση εθελοντικών συμφωνιών για την πρόληψη δημιουργίας αποβλήτων τροφίμων (εστίαση, τουρισμός, λιανικό εμπόριο)
- Προώθηση δωρεών τροφίμων (π.χ. μέσω ΟΤΑ σε συνεργασία με ΜΚΟ)

Η υλοποίηση του Εθνικού Στρατηγικού Σχεδίου Πρόληψης Δημιουργίας Αποβλήτων ξεκινά από την ημερομηνία δημοσίευσης του σχετικού νομικού κειμένου και προβλεπόμενη διάρκεια έως την **31-12-2020**.

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης κάθε δράσης πραγματοποιείται **παρακολούθηση** από τον αντίστοιχο φορέα υλοποίησης της δράσης, μέσω της καταγραφής και μέτρησης συγκεκριμένων ποσοτικών δεικτών υλοποίησης και αποτελέσματος.

Το ΥΠΕΚΑ εκπονεί **εκθέσεις αξιολόγησης** της προόδου υλοποίησης των δράσεων. Εκπονείται μία ενδιάμεση έκθεση αξιολόγησης τον Δεκέμβριο του έτους 2017 και μία τελική έκθεση αξιολόγησης το Δεκέμβριο του έτους 2020.

8.12.8. Υφιστάμενη Κατάσταση και Προοπτικές της Βιοοικονομίας/Κυκλικής Οικονομίας στην Ελλάδα

8.12.8.1. Η Ελληνική Βιοοικονομία σε αριθμούς

Ο τομέας της βιοοικονομίας σήμερα στην Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία του 2018⁴⁷ σημειώνει κύκλο εργασιών περίπου 2,7 δισεκατομμυρίων ευρώ και σημαντικό αριθμό απασχολούμενων.

Περίπου το 80% των δραστηριοτήτων τους σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τον γεωργικό τομέα. Αντίστοιχα, ο κύκλος εργασιών της ΕΕ είναι περίπου 2 τρισεκατομμύρια ευρώ (20% προέρχεται από βιομηχανίες εκτός των τροφίμων και της γεωργίας) και έχουν δημιουργηθεί 17 εκατομμύρια θέσεις εργασίας (8,5% του εργατικού δυναμικού της ΕΕ).

Η στροφή προς την βιοοικονομία/κυκλική οικονομία προβλέπεται να μειώσει την εξάρτηση των ορυκτών πόρων για ενέργεια, καύσιμα και χημικά και, στη συνέχεια οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (GHG) αναμένεται να μετριαστούν. Η Ελλάδα θα πρέπει να μετριάσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου κατά 16% έως το 2030 χρησιμοποιώντας ως έτος αναφοράς 2005. Ένα βασικό σημείο για να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω της αποτελεσματικής διαχείρισης των ανανεώσιμων πόρων και αποβλήτων.

Γεωργία και βιοοικονομία στην Ελλάδα

Η γεωργία είναι ένας σημαντικός τομέας στην ελληνική οικονομία και συνεισφέρει 4,1% στο ελληνικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕγχΠ)

Η βιομάζα γεωργικών αποβλήτων είναι μια εξαιρετική πρώτη ύλη για την παραγωγή καυσίμων και χημικών. Παρόλο που μόνο ένα μικρό μέρος του διαθέσιμου υλικού τροφοδοτείται στην

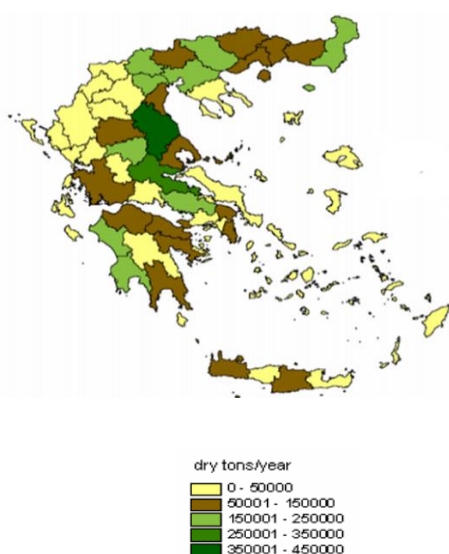
⁴⁷ Bio-economy in Greece: Current Trends and the Road Ahead, Papadopoulou E. et al, Biotechnology Journal, Vol.2, Issue 3, July 2018.

Ελλάδα, μέχρι στιγμής, η βιομηχανία ανανεώσιμων πηγών ενέργειας απασχολεί άμεσα περισσότερες από 25.000 αγροτικές οικογένειες σήμερα, ή περίπου 100.000 κατοίκους της υπαίθρου, καθώς και μεγάλο αριθμό σχετικών δραστηριοτήτων, όπως, γεωπόνοι, μεταφορικές εταιρείες, εργοστάσια επεξεργασίας ελαιούχων σπόρων κ.λπ.

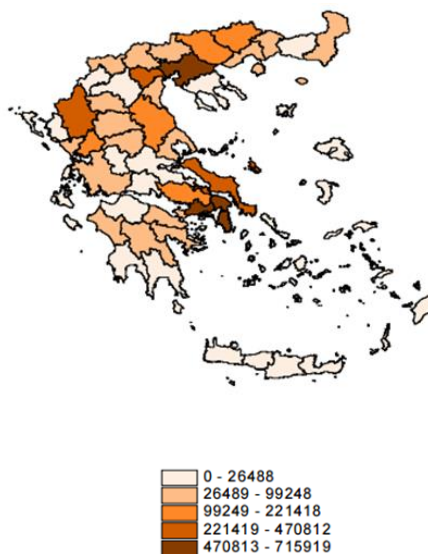
Η ετήσια παραγωγή αποβλήτων στην Ελλάδα υπολογίζεται σε 58 εκατ. τόνοι, συμπεριλαμβανομένων των αγροτικών και βιομηχανικών απόβλητων (53%) και της κοπριάς ζώων (47%).

Στις παρακάτω εικόνες εμφανίζονται οι περιοχές έντασης σε γεωργικά και κτηνοτροφικά απόβλητα.

Χάρτης 8.10: Γεωργικά απόβλητα

Χάρτης 8.11: Κτηνοτροφικά απόβλητα

Τα ζωικά απόβλητα χαρακτηρίζονται από υψηλό οργανικό και ενεργειακό φορτίο, ωστόσο η περιεκτικότητά του σε παθογόνους μικροοργανισμούς είναι πολύ υψηλή. Η ανεξέλεγκτη απόρριψη αυτών των αποβλήτων έχει σημαντική επίδραση στο περιβάλλον και τους ανθρώπους. Επομένως, με τη σωστή διαχείριση, τα ζωικά απόβλητα μπορούν να θεωρηθούν πηγή ενέργειας. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει το τρέχον ενεργειακό δυναμικό των ζωικών μονάδων στην Ελλάδα.

Πίνακας 8.30'' Ενεργειακό δυναμικό ζωικών μονάδων

Πηγή	Αριθμός	Δυναμικότητα (μονάδες)	Ογκος Αποβλήτων (t/y)	Ισχύς (MW)
Εκτροφή βοοειδών	26.295	755.665	13.601.970	233
Εκτροφεία χοίρων	3.299	147.920	2.277.072	36
Πτηνοτροφεία	1.972	33.875 054	813.001	86

Απορρίμματα τροφίμων

Το 2017 η ΕΕ έθεσε το στόχο της μείωσης των απορριμμάτων τροφίμων κατά 50% έως το 2030. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, η ΕΕ παράγει περίπου 88 εκατομμύρια τόνους απορριμμάτων τροφίμων ετησίως. Αυτό αντιστοιχεί σε 173 Kg ανά άτομο. Για την Ελλάδα, ο αριθμός αυτός είναι 80 κιλά ανά άτομο. Τα αγροκτήματα, η επεξεργασία αγροτικών προϊόντων, η τροφοδοσία και τα νοικοκυριά είναι βασικοί τομείς των απορριμμάτων τροφίμων σε όλη την αλυσίδα εφοδιασμού.

Παρόλα αυτά, κατά μέσο όρο και σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι τομείς που συμβάλλουν περισσότερο στην παραγωγή απορριμμάτων τροφίμων στην ΕΕ είναι κατά 53% τα νοικοκυριά και κατά 19% ο μεταποιητικός τομέας.

Η βιομηχανία τροφίμων είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και συμβάλλει ουσιαστικά στην εθνική οικονομία, καθώς καλύπτει το 26% του συνόλου της εγχώριας βιομηχανίας στην Ελλάδα. Ωστόσο, σύμφωνα με τα τρέχοντα δεδομένα, υπάρχουν μεγάλες ποσότητες απορριμμάτων τροφίμων στην Ελλάδα που στην πλειονότητά τους δεν έχουν αξιοποιηθεί. Η διαχείριση των οικιακών ζυμώσιμων αποβλήτων μπορεί να παρέχει μια σειρά προϊόντων προστιθέμενης αξίας, όπως βιοαέριο (μεθάνιο, υδρογόνο κ.λπ.), βιοαιθανόλη, σφαιρίδια, λίπασμα και επίσης συμβάλλει στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας με χρήση μικροβιακών κυψελών καυσίμου, παραγωγή βιοπροσροφητικού υλικού κλπ. Ο Δήμος Χαλανδρίου στην Αθήνα, σε συνεργασία με το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, υλοποιεί ένα έργο στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού έργου Waste4Think, HORIZON 2020 για την ανάπτυξη της απαραίτητης υποδομής για αποτελεσματική διαχείριση αποβλήτων.

Προϊόντα μετατροπής βιομάζας Βιοκαύσιμα / Βιοενέργεια

Η ισχύουσα νομοθεσία της ΕΕ απαιτεί από τα κράτη μέλη της να διασφαλίζουν ότι οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το 10% της ενέργειας που καταναλώνεται στις μεταφορές έως το 2020. Η Ελλάδα διαθέτει 12 μονάδες βιοντίζελ (στοιχεία 2017) που βρίσκονται στις κύριες γεωργικές περιοχές της Ελλάδας, όπου καλλιεργείται ηλίανθος (και κάποια ελαιοκράμβη). Η παραγωγική τους ικανότητα είναι περίπου 130.000 m³ που αντιπροσωπεύει το 93% του βιοντίζελ που καταναλώνεται στην Ελλάδα. Το βιοντίζελ παράγεται σχεδόν εξ ολοκλήρου από τοπικές πρώτες ύλες (58% των φυτικών ελαίων και το υπόλοιπο από χρησιμοποιημένα μαγειρικά έλαια και βαμβακέλαια).

Χάρτης 8.12: Χάρτης κατανομής των εργοστασίων παραγωγής βιοντίζελ στην ελληνική επικράτεια 2017

Πηγή: Forum Βιοοικονομίας

Επιπλέον, σήμερα, σύμφωνα με το Φόρουμ Βιοοικονομίας, 25 μονάδες βιοαερίου λειτουργούν στην Ελλάδα για την επεξεργασία γεωργικών και ζωικών αποβλήτων. Μέχρι το 2017, σύμφωνα με τον ΔΕΔΔΗΕ (Διαχειριστής του Ελληνικού Δικτύου Διανομής Ηλεκτρικής Ενέργειας), 597 μονάδες παραγωγής ενέργειας από βιομάζα με χωρητικότητα 369,1 MW έχουν αδειοδοτηθεί (15 από τη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας - ΡΑΕ).

Η αγορά παραγωγής βιοαερίου στην Ελλάδα είναι ανοιχτή, καθώς η χώρα έχει σημαντικό δυναμικό αξιοσιμοποίητων οργανικών αποβλήτων. Υπάρχουν πάνω από 20 εκατομμύρια τόνοι οργανικών αποβλήτων που θα μπορούσαν να αποφέρουν περισσότερα από 350 MWh. Ωστόσο, η κατανάλωση βιοκαυσίμων στην Ελλάδα είναι μικρότερη από 2%, επειδή η βιοαιθανόλη δεν παράγεται ούτε εισάγεται, επομένως τα καύσιμα μεταφοράς βασίζονται μόνο στο βιοντίζελ (CRES 2018).

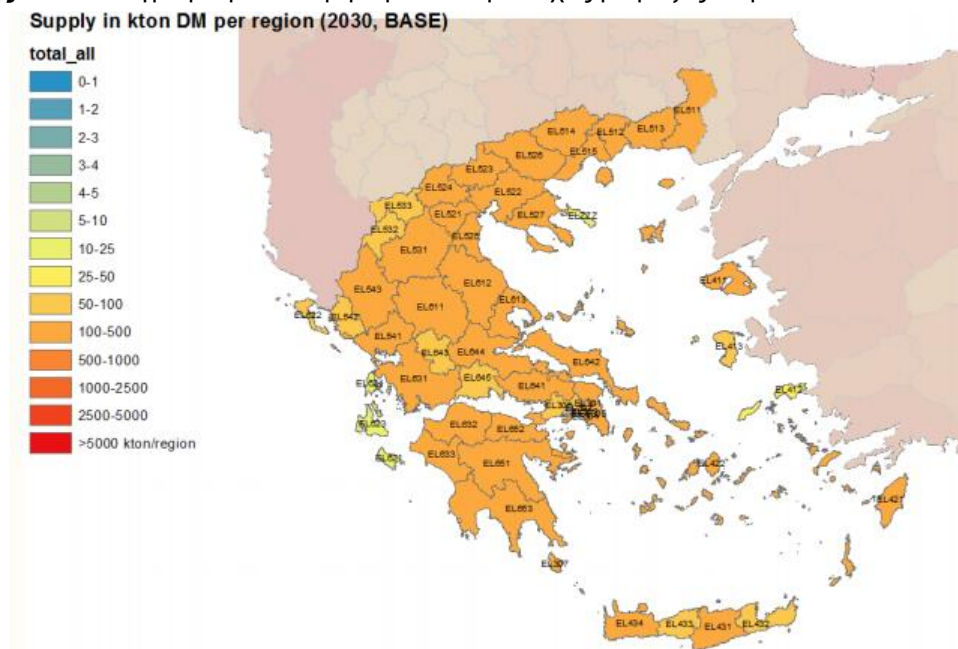
Χημικές πρώτες ύλες

Η παραγωγή χημικών πρώτων υλών (βασικών) και προϊόντων μέσω της διαδικασίας βιοδιύλισης της βιομάζας υστερεί στην Ελλάδα καθώς τα βιοδιυλιστήρια λειτουργούν ακόμη σε εργαστηριακή ή πιλοτική κλίμακα. Ωστόσο, πρόσφατα υπάρχουν μερικές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία εμπορικών μονάδων.

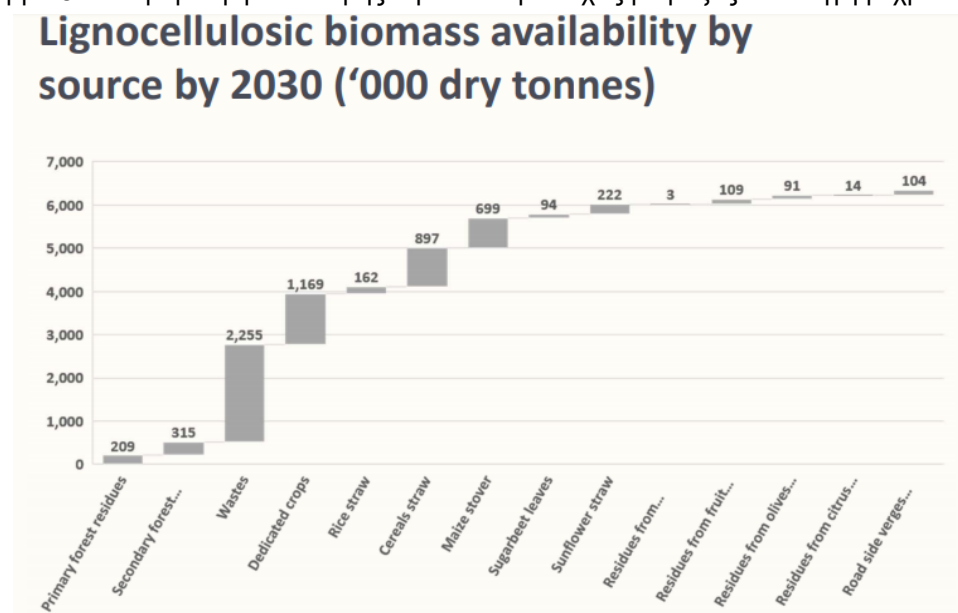
Στην Ελλάδα γίνεται εκμετάλλευση μόλις του 3% της συνολικής βιομάζας σε εφαρμογές βιο-οικονομίας (κυρίως ως καύσιμο). Παρ' όλα αυτά είναι γνωστό ότι από την βιομάζα (κυρίως λιγνοκυτταρινούχας βιομάζας) μπορούν να παραχθούν με διάφορες τεχνικές και πλήθος χημικών προϊόντων. Μάλιστα, από έρευνες που έχουν γίνει, έχει προκύψει ότι **η επένδυση ενός βιο-διυλιστηρίου είναι οικονομικά συμφέρουσα μόνο όταν εκτός από βιοκαύσιμα, ηλεκτρισμό και θερμότητα, παράγουν και μια γκάμα εμπορεύσιμων χημικών προϊόντων** ούτως ώστε να μεγιστοποιείται η αξία της βιομάζας και η απόδοση της επένδυσης.

Η κατανομή της λιγνοκυτταρινούχας βιομάζας ανά περιοχή της Ελλάδας δίνεται στον χάρτη 8.12 κατωτέρω, ενώ η δυνητική διαθέσιμη λιγνοκυτταρινική βιομάζα ανά πηγή, εξαιρουμένης της πρωτογενούς δασικής παραγωγής δίνεται στο Διάγραμμα 8.25.

Χάρτης 8.13: Γεωγραφική κατανομή λιγνοκυτταρινούχας βιομάζας στην Ελλάδα

Διάγραμμα 8.24: Πρόβλεψη διαθέσιμης λιγνοκυτταρινούχας βιομάζας ανά πηγή μέχρι το 2030

8.12.8.2. Παγκόσμιο ενεργειακό τοπίο και δυναμικό και εμπόδια για την Ελλάδα

Η βιομάζα παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεκμετάλλευτη όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως. Κατά μέσο όρο, περίπου το 14% της συνολικής βιομάζας αξιοποιείται παγκοσμίως (κυρίως στον τομέα της ενέργειας) αν και 1 τόνος βιομάζας ισοδυναμεί με περίπου 0,4 τόνους ορυκτού πετρελαίου.

Τα υπολείμματα βιομάζας επίσης δεν αξιοποιούνται. Εκτιμάται ότι η παραγωγή αποβλήτων στην Ελλάδα είναι 57.983.751 τόνους / έτος, συμπεριλαμβανομένων των γεωργικών και βιομηχανικών αποβλήτων (53%) και της ζωικής παραγωγής (47%). Ωστόσο, μόνο το 3% της συνολικής βιομάζας χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, κυρίως ως καύσιμο, ενώ η πιο διαδεδομένη πρακτική τουλάχιστον για τη διαχείριση των οργανικών αποβλήτων είναι η καύση και η υγειονομική ταφή. Με βάση το σενάριο αναερόβιας θεραπείας, 21.9 TWh ηλεκτρικής ενέργειας θα μπορούσαν να παραχθούν από τη βιομάζα στην Ελλάδα, αντιπροσωπεύοντας το 39% της ακαθάριστης κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα, ενώ κατά άλλη μελέτη μπορούν να αποδώσουν 13,5 δισεκατομμυρίων m³ /έτος βιοαερίου. Η εκμετάλλευση των γεωργικών και δασικών καταλοίπων θα μπορούσε να αντισταθμίσει την κατανάλωση 3-4 εκατομμυρίων τόνων πετρελαίου ετησίως, ενώ η εκμετάλλευση των ενεργειακών καλλιεργειών θα μπορούσε να εξοικονομήσει 30-40% της ποσότητας ορυκτού πετρελαίου που καταναλώνεται ετησίως στη χώρα.

Είναι σαφές ότι η Ελλάδα έχει μια σημαντική ευκαιρία να αξιοποιήσει τα απόβλητά του, πρωτογενή τομέα ειδικά αυτά που προέρχονται από γεωργικές καλλιέργειες και κτηνοτροφία για την παραγωγή καυσίμων και προϊόντων. Στον τομέα της ενέργειας, η συνολική ακαθάριστη κατανάλωση στην Ελλάδα εκτιμάται σε 22,4 Mt. Για την περίοδο 2011-2035 η συνολική νέα ενεργειακή επένδυση αναμένεται να φτάσει τα 28 τρισεκατομμύρια €, αντιστοιχεί σε μια μέση ετήσια επένδυση περίπου 1,2 τρισεκατομμύρια € παγκοσμίως.

Η χαμηλή συμμετοχή των ΑΠΕ και άλλων μορφών ενέργειας δείχνει το υψηλό δυναμικό ανάπτυξης του κλάδου στη χώρα μέσω της αξιοποίησης των ανεκμετάλλευστων ενεργειακών αποθεμάτων του.

Τα εμπόδια για την αποτελεσματική εκμετάλλευση της βιομάζας και την προώθηση της βιοοικονομίας στη χώρα μπορούν να συνοψιστούν ως ακολούθως:

1. Κατακερματισμός γεωργικής γης σε πολλές μικρές ιδιότητες (μέγεθος παρτίδας ~ 4,8 εκτάρια έναντι 14,3 στην ΕΕ-27 και μέσος οικονομικό μέγεθος εκμετάλλευσης 9.266,8 € έναντι 25.450,2 € στην ΕΕ-27) που δημιουργεί σημαντικές δυσχέρειες στην ανάπτυξη ενός αξιόπιστου δικτύου μεταφορών και μακροπρόθεσμη προμήθεια πρώτων υλών.
2. Η υψηλή τιμή των πρώτων υλών (που οδηγεί στην εισαγωγή φθηνού βιοντίζελ και λειτουργεί ανασταλτικά στην ανάπτυξη των μεταποιητικών/παραγωγικών επιχειρήσεων).
3. Μη οργανωμένη και δαπανηρή αλυσίδα εφοδιασμού πρώτων υλών
4. Χαμηλή τεχνική κατάρτιση των αγροτών (32% δεν έχουν εκπαίδευση)
5. Δυσκολία στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών λόγω της ηλικίας του αγροτικού πληθυσμού (60% των αγροτών άνω των 45 ετών)
6. Μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Η οικογενειακή απασχόληση καλύπτει το 85,5% της συνολικής απασχόλησης στον γεωργικό τομέα
7. Έλλειψη μηχανισμών ελέγχου για την εφαρμογή της υφιστάμενης περιβαλλοντικής νομοθεσίας και κυρώσεις για τους παραβάτες

8. Γραφειοκρατικές δυσκολίες αδειοδότησης
9. Αστάθεια θεσμικού και φορολογικού περιβάλλοντος
10. Ασταθής και αναποτελεσματική πολιτική, η οποία επηρεάζει την τελική τιμή των βιολογικών προϊόντων και των βιοκαυσίμων / ενέργειας.
11. Περιβαλλοντική αδειοδότηση
12. Έλλειψη κατάλληλων χρηματοοικονομικών μηχανισμών και εργαλείων στήριξης επιχειρηματικότητας
13. Έλλειψη ευαισθητοποίησης του κοινού (ειδικά όσον αφορά τα περιβαλλοντικά οφέλη της ανάκτησης ενέργειας που έχουν ως αποτέλεσμα ισχυρές τοπικές αντιδράσεις σε έργα μεγάλης κλίμακας)
14. Έλλειψη σημαντικών προσπάθειών για τη δημιουργία ενός πλαισίου για την προώθηση και αξιοποίηση «πράσινων» καινοτομιών (ΚΑΠΕ 2016)

Η αντιμετώπιση όλων αυτών των νέων προκλήσεων απαιτεί ενσωμάτωση της Βιοοικονομίας στο αναπτυξιακό μοντέλο της Ελλάδας, αλλαγή της στάσης για την πολιτική έρευνας και ανάπτυξης, βέλτιστη συνεργασία και συντονισμό μεταξύ των ενδιαφερομένων, καθώς και την εμφάνιση της γνώσης ως κυρίαρχο οικονομικό παράγοντα.

8.12.8.3. Σύνοψη-Συμπεράσματα

Υπάρχουν ενδείξεις ότι υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες στην Ελλάδα για την ανάπτυξη μιας πλούσιας και επικερδούς οικονομίας, στη βάση της αξιοποίησης εναλλακτικών ανανεώσιμων πόρων μέσω της κυκλικής βιοοικονομίας. Ωστόσο, η αποτελεσματική ανάπτυξη της βιοοικονομίας στην Ελλάδα εξαρτάται από την επιτυχή συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων (κράτος, επιχειρήσεις, πολίτες).

Το μέλλον είναι ευόωνο για τον κλάδο καθώς για την περίοδο 2011-2035 οι συνολικές νέες επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας σε παγκόσμιο επίπεδο αναμένεται να ανέλθουν σε 28 τρισεκατομμύρια ευρώ, που αντιστοιχούν σε μια μέση ετήσια επένδυση ύψους περίπου 1,2 τρισεκατομμυρίων ευρώ. Η χαμηλή συμμετοχή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και άλλων πηγών ενέργειας αποκαλύπτει το **υψηλό αναπτυξιακό δυναμικό του τομέα στη χώρα μας μέσω της αξιοποίησης των διαθέσιμων αναξιοποίητων αποθεμάτων βιομάζας.**

Τα σημαντικότερα εμπόδια που έχουν εντοπιστεί για την προώθηση της χρήσης βιομάζας στην παραγωγή ενέργειας καυσίμων και χημικών είναι τα παρακάτω:

- Έλλειψη ενημέρωσης αγροτών και επενδυτών για τις δυνατότητες χρήσης υπολειμματικής βιομάζας
- Έλλειψη ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με τα περιβαλλοντικά οφέλη
- Χαμηλή τεχνική κατάρτιση εργατών σε τέτοιες δραστηριότητες
- Αποδιοργανωμένη και δαπανηρή αλυσίδα μετακίνησης υπολειμματικής βιομάζας
- Τεράστια γραφειοκρατία και πολλές φορές άγνοια των ειδικών απαιτήσεων αδειοδότησης μονάδων βιο-διύλιση.
- Ασταθές θεσμικό και φορολογικό περιβάλλον.

Σε όλα τα παραπάνω η Ελληνική Πολιτεία θα μπορούσε να πάρει ανάλογα μέτρα για την προώθηση της Βιοοικονομίας και τη στήριξη της ανάπτυξης της αλυσίδας από τη βασική έρευνα

μέχρι τη διαδικασία, την τεχνολογία και ανάπτυξη προϊόντων. Για παράδειγμα, ένα ολοκληρωμένο σχέδιο Δημόσιας παρέμβασης θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

Εκπαίδευση

- Εισαγωγή του αντικειμένου της επεξεργασίας βιομάζας για ενέργεια και προϊόντα σε μονάδες τεχνικής εκπαίδευσης πχ ΙΕΚ, τεχνικά λύκεια ώστε να δημιουργηθούν ειδικευμένοι τεχνίτες.
- Ημερίδες ενημέρωσης αγροτών και επενδυτών
- Σεμινάρια των κρατικών υπαλλήλων (από διάφορα υπουργεία) οι οποίοι λόγω των καθηκόντων τους εμπλέκονται σε σχετικά θέματα
- Κατασκευή μονάδας επίδειξης βιο-διύλισης βιομάζας προς εξοικείωση των εκπαιδευομένων με την νέα τεχνολογία, επιστημονικές μελέτες και ενημέρωση υποψήφιων επενδυτών. Αυτό θα μπορούσε να είναι μια πρωτοβουλία χρηματοδοτούμενη από κοινού από ιδιωτικούς φορείς (πχ αγροτικές οργανώσεις) και το κράτος.

Ανάπτυξη δικτύου ανταλλαγής πληροφοριών και ενίσχυσης της μεταφοράς τεχνολογίας μεταξύ της βιομηχανίας και της έρευνας

Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με:

- δημιουργία δομών ενημέρωσης ενδιαφερόμενων πολιτών για τεχνολογικά, νομικά, θεσμικά κλπ θέματα σε τέτοιες δραστηριότητες (τύπου 1 stop shop).
- προώθηση της έρευνας στη γεωργία, τη κτηνοτροφία και τη δασοκομία προκειμένου να ενισχυθεί η αναγκαία σύμπραξη μεταξύ επιστημονικής κοινότητας, παραγωγών βιομάζας και των υπολοίπων παραγόντων στην επεξεργασία της και διακίνηση προϊόντων.
- Η καθιέρωση συστημάτων πιστοποίησης προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η βιο-ενέργεια και τα βιο-προϊόντα παράγονται με βιώσιμο τρόπο και έτσι είναι ισάξια και ανταγωνιστικά των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών.

Για την απρόσκοπτη λειτουργία τέτοιων μονάδων επεξεργασίας βιομάζας σε βάθος χρόνου απαιτείται να διασφαλιστεί η επάρκεια προμήθειας βιομάζας στις μονάδες επεξεργασίας αλλά και της διάθεσης στην αγορά των βιο-βασισμένων προϊόντων.

Η διαθεσιμότητα της βιομάζας πρέπει να επιτευχθεί με διαχείριση αποτελεσματική και φιλική προς τους πόρους, η διαχείριση των οποίων πρέπει να ευθυγραμμιστεί με τις προκλήσεις που θέτει η αλλαγή του κλίματος, η προστασία του περιβάλλοντος, τη διαθεσιμότητα νερού και η προστασία της βιοποικιλότητας. Σε αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει:

- Η **προώθηση της καλλιέργειας φυτών και δέντρων με βελτιωμένη απόδοση σε βιομάζα** κατάλληλη για τα βιο-διυλιστήρια, με τη συμβολή όλων των μεθόδων της σύγχρονης αναπαραγωγής φυτών και της φυτικής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένης της φυτικής βιοτεχνολογίας
- Η **προώθηση της χρήσης 3ης γενιάς βιομάζας** (π.χ. μικροφύκη) ως πρώτη ύλη των βιο-διυλιστηρίων

- Η προώθηση ή θέσπιση κανονισμού **συλλογής απόβλητης ξυλείας**
- **Η οργάνωση του δικτύου μεταφοράς υπολειμματικής γεωργικής βιομάζας** από τα χωράφια με τρόπο ώστε να μην είναι οικονομικά ασύμφορη (η διακίνηση ιδίως αγροτικής βιομάζας είναι δαπανηρή γιατί έχει χαμηλή πυκνότητα – λιγότερο βάρος στην ίδιο όγκο). Για την αντιμετώπιση του θέματος αυτού θα μπορούσε επίσης να παρακινηθεί (με ανάλογα μέτρα) η δημιουργία μικρών και αποκεντρωμένων μονάδων επεξεργασίας βιομάζας ώστε να η διακίνησή της να γίνεται σε μικρές μόνο αποστάσεις και να μην είναι τόσο δαπανηρές. Τέτοιες μονάδες θα μπορούσαν να υλοποιηθούν από συνεταιριστικές οργανώσεις, ομάδες αγροτών, μικρότερους επενδυτές, μικρομεσαίες επιχειρήσεις κλπ ενδυναμώνοντας την οικονομία των τοπικών κοινωνιών αξιοποιώντας και το θεσμικό πλαίσιο για τις **ενεργειακές κοινότητες**.

Τα προϊόντα από την επεξεργασία βιομάζας θα πρέπει να είναι διαθέσιμα στην αγορά όλο το χρόνο, σε επαρκή ποσότητα και ποιότητα και σε ανταγωνιστικές τιμές. Για την διασφάλιση των βιο-βασισμένων προϊόντων στην αγορά θα μπορούσαν να θεσπιστούν μέτρα ενδυνάμωσης της εγχώριας ζήτησης/κατανάλωσης βιο-βασισμένων προϊόντων αλλά και των εξαγωγών αυτών.

Οικονομικά κίνητρα για την δημιουργία μονάδων επεξεργασίας βιομάζας (πχ επιδότηση, χαμηλότερη φορολογία τέτοιων μονάδων για τα πρώτα χρόνια λειτουργίας, χαμηλότερο ΦΠΑ για βιομηχανικά προϊόντα που προέρχονται από επεξεργασία βιομάζας κλπ).

Μείωση γραφειοκρατίας αδειοδότησης λειτουργίας τέτοιων επιχειρήσεων και δημιουργία αξιόπιστης και σταθερής βιομηχανικής πολιτικής.

Από την διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της Ομάδας Εργασίας για τον στρατηγικό σχεδιασμό της νέας ΚΑΠ και ειδικότερα του ΕΣ8, συλλέχθηκαν και αναλύθηκαν τα ανωτέρω στοιχεία και αναγνωρίστηκε ομόφωνα η ύπαρξη δυνατοτήτων προώθησης δράσεων για την κυκλική οικονομία/βιο-οικονομία μέσω των ενισχύσεων της νέας ΚΑΠ.

Βάσει των δεδομένων υψηλών δυνατοτήτων ανάπτυξης του τομέα πρέπει να ενσωματωθούν κατάλληλες δράσεις/παρεμβάσεις. Ενδεικτικά στα πλαίσια της κυκλικής οικονομίας – βιοοικονομίας θα μπορούσαν να ενισχυθούν δράσεις που αφορούν:

- τη συνεργασία τοπικών κτηνοτρόφων με παραγωγούς ζωοτροφών, ώστε οι πρώτοι να παρέχουν στους δεύτερους υποπροϊόντα της δραστηριότητάς τους και να προμηθεύονται ζωοτροφές από αυτούς.
- την προώθηση της παραγωγή ενέργειας από τη χρήση υποπροϊόντων/αποβλήτων σε ελαιοπαραγωγικές μονάδες (αξιοποίηση υποπροϊόντων ελαιόλαδου για παραγωγή κομποστ, βιοαερίου κλπ ή τροφοδότηση άλλων παραγωγικών μονάδων με πυρήνα ως πρώτη ύλη).
- υποστήριξη soft δράσεων εκπαίδευσης/ενημέρωσης για δράσεις ανακύκλωσης και τεχνολογίες βιο-οικονομίας σε πολίτες, παραγωγούς και επιχειρήσεις

Τα ανωτέρω όμως θα πρέπει να εξετασθούν κατά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη την επιλεξιμότητα του ΕΓΤΑΑ, τις συνέργειες με άλλα Ταμεία, την υφιστάμενη νομοθεσία, τη χωρική κατανομή μονάδων που θα λάβουν τα απόβλητα κλπ.

8.13. ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ «ΔΙΔΑΓΜΑΤΑ» ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΩΝ

Βασική πηγή αναφοράς του κεφαλαίου αποτελούν: (i) Η εκ των υστέρων αξιολόγηση του Προγράμματος Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013 (ΛΚΝ ΑΝΑΛΥΣΙΣ - ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Ε.Π.Ε. - ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Δεκέμβριος 2016, και (ii) Η αξιολόγηση του ΠΑΑ 2014 – 2020 στο πλαίσιο της Ετήσιας Έκθεσης Υλοποίησης (ΕΕΥ) 2019 (ΛΚΝ ΑΝΑΛΥΣΙΣ - ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ Ε.Π.Ε., Μάιος 2019).

Η προώθηση της απασχόλησης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της βιοοικονομίας και της βιώσιμης δασοκομίας, τις προηγούμενες προγραμματικές περιόδους εξυπηρετήθηκε:

- (i) μέσω της προσέγγισης LEADER την τρέχουσα περίοδο 2014 -2020 (Τομέας επικέντρωσης 6.B Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές) και του Υπο Μέτρου 6.4 «Επενδύσεις για τη δημιουργία και την ανάπτυξη μη γεωργικών δραστηριοτήτων» (Τομέας επικέντρωσης 6.A Διευκόλυνση της διαφοροποίησης, της δημιουργίας και της ανάπτυξης μικρών επιχειρήσεων, καθώς και της δημιουργίας θέσεων εργασίας).
- (ii) των παρεμβάσεων των Αξόνων 3 «Ποιότητα Ζωής στις Αγροτικές Περιοχές και Διαφοροποίηση της Αγροτικής Οικονομίας» και του Άξονα 4 «LEADER» την περίοδο 2007-2013.

Στο Μέτρο 6.4 «Επενδύσεις για τη δημιουργία και την ανάπτυξη μη γεωργικών δραστηριοτήτων» του ΠΑΑ 2014-2020 εντάχθηκαν αποκλειστικά τα μεταφερόμενα και μη ολοκληρωμένα έργα κρατικών ενισχύσεων του Άξονα 3 του ΠΑΑ 2007-2013 των Μέτρων: 311 «Διαφοροποίηση προς μη γεωργικές δραστηριότητες» με δικαιούχους γεωργούς ή μέλη του αγροτικού νοικοκυριού, 312 «Ανάπτυξη πολύ μικρών επιχειρήσεων» (εκτός τουρισμού και συναφών δραστηριοτήτων) και 313 «Ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων».

8.13.1. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2007-2013

Η αναγκαιότητα συμπερίληψης στο ΠΑΑ 2014 -2020 Μέτρου για την κάλυψη ανειλημμένων υποχρεώσεων οφείλεται στην ουσιαστική αποτυχία της υλοποίησης του Άξονα 3 στο ΠΑΑ 2007-2013. Εάν είχε σημειωθεί καθυστέρηση μόνο στην υλοποίηση των πράξεων κρατικών ενισχύσεων ως γενεσιουργός αιτία θα μπορούσε να θεωρηθεί η οικονομική κρίση και η ουσιαστική αναστολή παροχής χρηματοδοτήσεων από τα τραπεζικά ιδρύματα. Σε σύνολο 661 πράξεων κρατικών ενισχύσεων με νομικές δεσμεύσεις ολοκληρώθηκαν μόλις 85 (13%).

Αντίστοιχη καθυστέρηση όμως σημειώθηκε και στην ολοκλήρωση των δημοσίων έργων που χρηματοδοτήθηκαν στο πλαίσιο των Μέτρων: 321 «Βασικές υπηρεσίες για την οικονομία και τον αγροτικό πληθυσμό» που χρηματοδότησε σχεδόν αποκλειστικά έργα αγροτικής οδοποιίας και μικρά αρδευτικά, 322 «Ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών» που χρηματοδότησε κυρίως αναπλάσεις δημοσίων χώρων και 323 «Διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς».

Η προβληματική πορεία υλοποίησης του Άξονα αποτυπώνεται στην χρηματοοικονομική πορεία εκτέλεσης. Ο Άξονας είχε αρχική Δημόσια Δαπάνη 710 Μ€ η οποία μειώθηκε σε 311,4Μ€ (μείωση των πόρων 56%), οι πληρωμές ανήλθαν σε 157Μ€ (ποσοστό υλοποίησης 50%), ενώ οι ανειλημμένες υποχρεώσεις που μεταφέρθηκαν στο ΠΑΑ 2014-2020 ανήλθαν σε 154,7Μ€.

Η αποκτηθείσα εμπειρία από την πορεία υλοποίησης του Άξονα οδήγησε στην ουσιαστική μεταβολή του προγραμματισμού και στην συμπερίληψη όλων των παρεμβάσεων που σχετίζονται με την βελτίωση της ποιότητας ζωής και την διαφοροποίηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών στην προσέγγιση Leader στο πλαίσιο του ΠΑΑ 2014-2020.

Τα βασικά συμπεράσματα από την εφαρμογή του Άξονα 3 του ΠΑΑ είναι ότι σε επίπεδο ιδιωτικών επενδύσεων ενισχύθηκε κυρίως η ίδρυση και ο εκσυγχρονισμός νέων τουριστικών καταλυμάτων και χώρων εστίασης με μικρή παρουσία άλλων κλάδων. Δημιουργήθηκαν 156 θέσεις εργασίας με την πλειονότητα τους να αφορά άνδρες (54%) και ηλικία άνω των 25 ετών (73%), ενώ ο υψηλότερος ρυθμός υλοποίησης παρατηρήθηκε στις Περιφέρειες Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, την Κρήτη και την Πελοπόννησο.

Τα δημόσια έργα που χρηματοδοτήθηκαν αφορούν εγγειοβελτιωτικά έργα (24 έργα που καλύπτουν αρδευόμενη έκταση 3.812 εκταρίων, τα έργα αποθήκευσης νερού έχουν όγκο απόληψης 12.827.846 κυβικά μέτρα/έτος, ενώ οι παρεμβάσεις σε αρδευτικά δίκτυα οδήγησαν σε μείωση των απωλειών ύδατος κατά 27%. Σημαντικός αριθμός έργων αφορά αναπλάσεις δημοσίων χώρων, χώρους άθλησης, μουσεία, μονοπάτια και χρηματοδότηση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Δεν υπήρξαν παρεμβάσεις σε έργα διαχείρισης στερών αποβλήτων, κοινωνικών υποδομών, υποδομών υγείας και εκπαίδευσης.

Μέσω της προσέγγισης LEADER στο ΠΑΑ 2007 -2013 (Άξονας 4) χρηματοδοτήθηκαν 43 τοπικά προγράμματα που καλύπτουν έκταση 85.000 τετραγωνικών χιλιομέτρων (64% της συνολικής έκτασης της χώρας) με πληθυσμό 2.320.000 κατοίκων. Τα τοπικά προγράμματα περιλάμβαναν τα ακόλουθα τέσσερα Μέτρα:

- Μέτρο 411 – «Ανταγωνιστικότητα» που χρηματοδοτεί επενδυτικά σχέδια στην πρώτη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων
- Μέτρο 413 – «Ποιότητα ζωής / Διαφοροποίηση» (που αποτελούσε το σημαντικότερο από πλευράς χρηματοδοτικής βαρύτητας Μέτρο και περιελάμβανε τόσο ιδιωτικές επενδύσεις (κατ' αναλογία των Μέτρων 311, 312, 313 του Άξονα 3) όσο και δημόσια έργα (κατ αναλογία των Μέτρων 321,322,323 του Άξονα 3),
- Μέτρο 421 – «Συνεργασίες» και, τέλος,
- Μέτρο 431 – «Λειτουργικά / Απόκτηση δεξιοτήτων και εμπύχωση»

Η πορεία υλοποίησης του Άξονα 4 ήταν πολύ καλύτερη σε σχέση με τον Άξονα 3 παρότι ουσιαστικά χρηματοδοτούνταν οι ίδιες κατηγορίες παρεμβάσεων, αναδεικνύοντας ότι η αιτία της σημαντικής απόκλισης της πορείας υλοποίησης του Άξονα 3 οφείλεται σε αδυναμίες του Συστήματος Διαχείρισης, αδυναμίες των μηχανισμών εφαρμογής, σε συνδυασμό με την αδυναμία των τελικών δικαιούχων και την απουσία ενός συνεκτικού σχεδιασμού.

Αναλυτικότερα, η αρχική κατανεμηθείσα Δημόσια Δαπάνη στον Άξονα 4 ήταν 295,2Μ€, η οποία μειώθηκε σε 199,3Μ€ (-32,5%), οι πληρωμές ανήλθαν σε 161,5Μ€ (απορρόφηση 81%), ενώ οι ανειλημμένες υποχρεώσεις (μεταφορά στο ΠΑΑ 2014-2020) ανήλθαν σε 37,8Μ€.

Σημαντική διαφοροποίηση ως προς τις πράξεις κρατικών ενισχύσεων μεταξύ των Αξόνων 3 και 4 ήταν η δυνατότητα χρηματοδότησης μέσω του Μέτρου 411 επιχειρήσεων πρώτης μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων. Ολοκληρώθηκαν 141 επενδυτικά σχέδια εκ των οποίων τα 70 (50%) αφορούσαν τους κλάδους ελαίου – βρωσίμων ελιών και οίνου, κλάδοι οι οποίοι σημείωσαν σημαντικές εξαγωγικές επιδόσεις. Δημιουργήθηκαν 169 θέσεις εργασίας εκ των οποίων το 70% αφορούσε άνδρες και το 30% γυναίκες, ενώ περιορισμένος ήταν ο αριθμός θέσεων εργασίας απασχολούμενων κάτω των 25 ετών (25 θέσεις εργασίας).

Περιορισμένος ήταν ο αριθμός των έργων (13 έργα που αντιστοιχούν στο 9% του συνόλου των ολοκληρωμένων έργων) που παρουσίασαν «καινοτόμα» χαρακτηριστικά, όπου οριζόταν ως παραγωγή νέου προϊόντος ή υιοθέτηση νέων διαδικασιών παραγωγής.

Στο πλαίσιο του Μέτρου 413 ολοκληρώθηκαν 422 πράξεις κρατικών ενισχύσεων που οδήγησαν στη δημιουργία 430 θέσεων εργασίας, εκ των οποίων το 57% αφορά άνδρες και το 43% γυναίκες, με την πλειονότητα τους να ανήκει στην πληθυσμιακή ομάδα άνω των 25 ετών.

Η πλειονότητα των ολοκληρωμένων έργων αφορά χώρους εστίασης, καταλύματα, παροχή υπηρεσιών και βιοτεχνίες. Από το Μέτρο χρηματοδοτήθηκαν και πράξεις μη κρατικών ενισχύσεων όπως οι δράσεις τουριστικής προβολής περιοχών, κέντρα παροχής τουριστικών πληροφοριών και σημάνσεις μονοπατιών.

Η πλειονότητα των δημοσίων έργων που χρηματοδοτήθηκαν και ολοκληρώθηκαν από το Μέτρο αφορούν έργα αναπλάσεων, αποκατάσταση όψεων κτιρίων, διαμόρφωση χώρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθώς και πληθώρα πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Στο Μέτρο 421 ολοκληρώθηκαν οκτώ έργα συνεργασίας, αριθμός πολύ περιορισμένος που δεν επιτρέπει τη εξαγωγή συμπερασμάτων.

Από την έρευνα πεδίου που διεξήχθη μεταξύ των Ομάδων Τοπικής Δράσης για την εκτίμηση των επιπτώσεων από την εφαρμογή της προσέγγισης LEADER εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη στη φάση σχεδιασμού του Στρατηγικού Σχεδίου. Αναλυτικότερα, όπως προκύπτει από τα δεδομένα της υλοποίησης και τις απαντήσεις των ΟΤΔ στην έρευνα πεδίου, ο βαθμός διαφοροποίησης της αγροτικής οικονομίας που επιτεύχθηκε ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των Μέτρων αποτελεί έμμεσο αποτέλεσμα παρεμβάσεων για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, την ενίσχυση της επισκεψιμότητας των τουριστικών πόρων, μέσω της αξιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και της δημιουργίας καταλυμάτων και χώρων εστίασης και των λοιπών συναφών παρεμβάσεων. Ο στόχος της διαφοροποίησης, ουσιαστικά αποτέλεσε δευτερεύον στοιχείο του προγραμματισμού για τις ΟΤΔ.

Στόχοι του προγραμματισμού, όπως είναι η δημιουργία **δικτυώσεων** μεταξύ των παραγωγικών φορέων της τοπικής οικονομίας, ή η **προώθηση της καινοτομίας**, φαίνεται ότι δεν εξυπηρετήθηκαν σε σημαντικό. Ο μεγάλος αριθμός αποχωρήσεων από επιχειρήσεις μειώνει τις εν δυνάμει θετικές επιπτώσεις της υλοποίησης στους στόχους του Προγράμματος.

Το σύνολο των τοπικών προγραμμάτων που διαμορφώθηκε από τις ΟΤΔ περιέλαβε παρεμβάσεις για **την ενίσχυση της ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας της περιοχής** και για **την αναβάθμιση και αναζωογόνηση της αγροτικής κληρονομιάς**.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας, στην εξυπηρέτηση του στόχου αυτού συνέβαλαν παρεμβάσεις όπως:

- Διοργάνωση εκδηλώσεων προβολής των πολιτιστικών πόρων όπως η αναβίωση ιστορικών διαδρομών
- Διοργάνωση εκδηλώσεων, για ειδικές κατηγορίες επισκεπτών, όπως η διοργάνωση τοπικών κρουαζιέρων με προβολή τοπικών προϊόντων της περιοχής και εκδηλώσεις γευσιγνωσίας
- Διοργάνωση πολιτιστικών φεστιβάλ με προβολή των τουριστικών πόρων της περιοχής
- Υλοποίηση ενεργειών προβολής του Προγράμματος (π.χ. πληροφοριακές πινακίδες, infokiosk, γραφεία τουριστικής προβολής ηλεκτρονικά, φυλλάδια, ντοκιμαντέρ, συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις, ενέργειες προβολής τοπικής ιστορίας
- Δημιουργία ιστοσελίδας προβολής των πόρων της περιοχής από τοπικούς φορείς όπως Δήμοι, Σύλλογοι Ξενοδόχων, κλπ
- Αναβάθμιση κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς όπως λαογραφικά μουσεία, χώροι πολιτιστικού ενδιαφέροντος κλπ από Δήμους και Συλλόγους
- Υλοποίηση διατοπικών σχεδίων συνεργασίας υλοποιώντας δράσεις προβολής της περιοχής και των πολιτιστικών της πόρων όπως φυλλάδια, εκδηλώσεις, ιστοσελίδες.

Θετική είναι η άποψη της πλειονότητας των ΟΤΔ αναφορικά προς τη συμβολή του Προγράμματος στην **αναβάθμιση της πολιτιστικής ζωής** στις περιοχές παρέμβασης. Αυτή κυρίως αφορά:

- Την ενίσχυση, κυρίως, σημαντικού αριθμού πολιτιστικών εκδηλώσεων
- Την υλοποίηση άλλων παρεμβάσεων, που αφορούσαν στη δημιουργία δικτύου εκκλησιαστικών μουσείων, η οποία αναφέρεται σε μία περίπτωση ΟΤΔ, στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ πολιτιστικών συλλόγων – φορέων, στην ενίσχυση φιλαρμονικών δήμων, ανακαίνιση παλαιών κτιρίων για τη δημιουργία λαογραφικών μουσείων και χώρων πολιτιστικών χρήσεων – εκθετηρίων, κλπ.

Περιορισμένη μπορεί να χαρακτηριστεί η συμβολή του Άξονα στους στόχους της στρατηγικής για την **προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων**.

Με βάση τις απαντήσεις των ΟΤΔ αναφέρονται ένας μικρός αριθμός παρεμβάσεων του τοπικού προγράμματος που συνέβαλαν στη διατήρηση ή βελτίωση του οικοσυστήματος και των περιβαλλοντικών πόρων της περιοχής παρέμβασης. Πρόκειται ουσιαστικά για παρεμβάσεις διαμόρφωσης χώρων ή/και χώρων διεξαγωγής περιβαλλοντικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, ενώ σε μία μόνο περίπτωση αναφέρεται υλοποίηση δράσεων που αφορούν την τοπική βιοποικιλότητα (υλοποίηση δράσεων για το ελάφι της Ρόδου, τα μικρόσωμα άλογα

Αρχαγγέλου Ρόδου και δράσεις προβολής και ανάδειξης της χλωρίδας του νησιού της Ρόδου) ενώ σε μία περίπτωση αναφέρεται παρέμβαση αποκατάστασης φυσικού περιβάλλοντος που καταστράφηκε από τις πυρκαγιές του 2007.

Σε κάποιο βαθμό περιορισμένο βαθμό οι παρεμβάσεις του προγράμματος, μπορεί να θεωρηθεί ότι συνέβαλαν στην **ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού** για θέματα περιβάλλοντος και υπηρεσιών προστασίας των τοπικών οικοσυστημάτων, τουλάχιστον στο βαθμό που τα τοπικά προγράμματα προέβλεπαν σχετικές δράσεις. Με βάση τα στοιχεία των ερωτηματολογίων περίπου οι μισές ΟΤΔ περιέλαβαν στα τοπικά προγράμματα ένα μικρό αριθμό δράσεων με σκοπό την ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού, κυρίως δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για συγκεκριμένα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής (υγράτοποι, κοιλάδες, φαράγγια), ανάλογα με τα στοιχεία του περιβάλλοντος κάθε περιοχής.

Ο περιορισμένος βαθμός προώθησης των **δικτυώσεων**, μεταξύ των παραγόντων της τοπικής οικονομίας αποτυπώνεται στο πολύ μικρό αριθμό έργων δικτύωσης ο οποίος υλοποιήθηκε. Παρά το γεγονός ότι περισσότερο από το 80% των ΟΤΔ παρακίνησαν ενεργά τις τοπικές επιχειρήσεις και λοιπούς φορείς να συγκροτήσουν κάποιες συνεργασίες – δικτυώσεις (Clusters επιχειρήσεων, τοπικά σύμφωνα, άλλα δίκτυα-συνεργασίες, συνεταιριστικές -συλλογικές επιχειρήσεις κ.ο.κ.) στο πλαίσιο του Άξονα 4, με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας πεδίου διαφαίνεται ότι τα αποτελέσματα ήταν περιορισμένα, αφού στη μεγάλη πλειοψηφία των ΟΤΔ που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, τελικά δεν δημιουργήθηκαν τέτοιας μορφής δικτυώσεις. Ουσιαστικά μία μόνο ΟΤΔ αναφέρει αποτελέσματα στον τομέα της δικτύωσης μεταξύ παραγωγικών μονάδων, τα οποία αφορούν στη δημιουργία σημαντικού αριθμού νέων αγροτικών συνεταιρισμών στην περιοχή, την δημιουργία συλλογικών συνεργατικών φορέων και την ενίσχυση υπηρεσιών θερμοκοιτίδας που παρέχονται από την ίδια την Αναπτυξιακή Εταιρεία. Σύμφωνα με την άποψη των ΟΤΔ βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες στη δημιουργία δικτυώσεων ήταν:

- Η αρνητική στάση των δικαιούχων σε ανταλλαγές και οι τοπικές ιδιαιτερότητες (το 90% των ΟΤΔ θεωρούν τους παράγοντες αυτούς ως μεγάλη ή μεσαία δυσκολία για την υλοποίηση σχετικών έργων).
- Σε μικρότερο βαθμό, η έλλειψη κατανόησης των αναγκών των εταίρων, οι τεχνικές δυσκολίες και η ελλιπής πληροφόρηση αποτελούν, επίσης, παράγοντες που δημιούργησαν δυσκολίες στην εφαρμογή παρεμβάσεων δικτύωσης.

Ο μικρός βαθμός στον οποίο εφαρμόστηκαν παρεμβάσεις στον τομέα της δικτύωσης είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιμετωπιστούν με επάρκεια θέματα που αφορούν στην προώθηση της καινοτομίας, ενώ θα μπορούσαν να είχαν συμβάλει και στην πληρέστερη αντιμετώπιση χαρακτηριστικών των περιοχών παρέμβασης, όπως είναι η άρση της γεωγραφικής απομόνωσης, η περαιτέρω ενίσχυση των συνεργασιών κλπ.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το γεγονός ότι η δικτύωση μεταξύ των φορέων της τοπικής οικονομίας δεν αφορά τη δικτύωση των ΟΤΔ, που αποτελεί άλλωστε και βασική αρχή της προσέγγισης LEADER. Στον τομέα αυτό, μέσω άτυπων κυρίως δικτυώσεων, αλλά και μέσα από

ένα εύρος διεθνικών και διατοπικών συνεργασιών, οι ΟΤΔ ενεργοποίησαν αυτή την αρχή της προσέγγισης.

Η **σύνθεση των ΟΤΔ** αντανakλά αφενός την προσπάθεια εκπροσώπησης σε αυτή του τοπικού αναπτυξιακού δυναμικού και αφετέρου την προσπάθεια πολυτομεακού σχεδιασμού και υλοποίησης μιας στρατηγικής, με βάση την αλληλεπίδραση μεταξύ φορέων και διαφόρων τομέων της τοπικής οικονομίας, ενεργοποιώντας έτσι βασικές αρχές της προσέγγισης LEADER.

Η σύνθεση των ΟΤΔ, όπως αντανakλάται στη διάρθρωση των ΕΔΠ, κυριαρχείται από τους εκπροσώπους των ΟΤΑ και των αγροτικών οργανώσεων, ενώ σημαντικά χαμηλότερη είναι η συμμετοχή εκπροσώπων του ιδιωτικού τομέα εκτός αγροτικού χώρου. Η συμμετοχή των Επιμελητηρίων κινείται κατά μέσο όρο περί το 14%-15% των μελών των ΕΔΠ (με βάση τα στοιχεία των ερωτηματολογίων της έρευνας) ενώ περίπου στο 20% των ΟΤΔ δεν υπάρχει καθόλου εκπροσώπηση των Επιμελητηρίων στην ΕΔΠ. Μόνο σε μία περίπτωση ΟΤΔ καταγράφεται συμμετοχή χρηματοπιστωτικού ιδρύματος. Η χαμηλή συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα εκτός αγροτικού χώρου έχει ενδεχόμενες επιπτώσεις στην προσπάθεια πλήρους κινητοποίησης του παραγωγικού δυναμικού μιας περιοχής, ειδικά όταν η προσπάθεια η οποία καταβάλλεται αφορά σε στόχους όπως η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και η διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας.

8.13.2. Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης 2014 -2020

Η εξαγωγή συμπερασμάτων από την πορεία υλοποίησης των παρεμβάσεων για την εξυπηρέτηση των στόχων της προώθησης της απασχόλησης, της κοινωνικής ένταξης και της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές του ΠΑΑ 2014-2020 περιορίζεται λόγω της περιορισμένης υλοποίησης των παρεμβάσεων με ημερομηνία αναφοράς την 31/12/2018 που αποτυπώνονται στην Ετήσια Έκθεση Υλοποίησης του 2019. Σημειώνεται ότι το σύνολο των πληρωμών και των ολοκληρωμένων έργων αφορούν ανειλημμένες υποχρεώσεις του ΠΑΑ 2007-2013 αφού δεν υπήρχαν ενταγμένα νέα έργα από προσκλήσεις του ΠΑΑ 2014 -2020.

8.13.2.1. Περιοχή εστίασης 6Α) Διευκόλυνση της διαφοροποίησης, της δημιουργίας και της ανάπτυξης μικρών επιχειρήσεων, καθώς και της δημιουργίας θέσεων εργασίας (Μ06)

Μέσω του Υπομέτρου 6.4 «Επενδύσεις για τη δημιουργία και την ανάπτυξη μη γεωργικών δραστηριοτήτων» χρηματοδοτούνται 446 πράξεις κρατικών ενισχύσεων που έχουν δημιουργήσει 588 θέσεις εργασίας εκ των οποίων το 75% αφορά άνδρες και το 25% γυναίκες. Σε σύνολο 357 ολοκληρωμένων έργων τα 241 αφορούν την ίδρυση νέων επιχειρήσεων (148 καταλύματα και 43 χώρους εστίασης), ενώ τα 116 εκσυγχρονισμό υφιστάμενων επιχειρήσεων (εκ των οποίων τα 28 αφορούν καταλύματα και 31 χώρους εστίασης).

Η δημιουργία 588 νέων θέσεων εργασίας (δείκτης αποτελέσματος) σε μία περίοδο εκτίναξης της ανεργίας αποτελεί επιτυχία, αν και ο αριθμός υπολείπεται σημαντικά του αρχικού προγραμματισμού που προέβλεπε τη δημιουργία 2860 θέσεων εργασίας (ποσοστό επίτευξης 4,37%). Σε όρους «τομεακής –κλαδικής ανάλυσης» επιβεβαιώνεται η κυριαρχία του τουρισμού

ως εναλλακτικής οικονομικής δραστηριότητας στις αγροτικές περιοχές και η σημαντική υστέρηση της μεταποίησης. Εάν την περίοδο των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης υπήρχε «τουριστικό ρεύμα» κυρίως ημεδαπών προς τις αγροτικές περιοχές, την περίοδο της οικονομικής κρίσης η κίνηση αυτή έχει περιορισθεί σημαντικά, εγείροντας ζητήματα βιωσιμότητας για τις επιχειρήσεις και ενδεχομένως εξηγεί και την μεγάλη καθυστέρηση στην υλοποίηση των εγκεκριμένων επενδυτικών σχεδίων. Όμως η περιφερειακή κατανομή των επενδύσεων και η υψηλή συγκέντρωση των πόρων στις νησιωτικές Περιφέρειες, η οικονομία των οποίων σε πολύ μεγάλο βαθμό είναι εξαρτώμενη από τον αλλοδαπό τουρισμό ο οποίος σημείωσε σημαντική αύξηση την τελευταία τριετία, συνάδει και με την πολύ μεγάλη αύξηση του αριθμού των τουριστικών κλινών στις αγροτικές περιοχές που αποτυπώνεται στην τιμή του δείκτη πλαισίου 30 «Τουριστικές υποδομές».

8.13.2.2. Περιοχή εστίασης 6B) Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές M07 – M19

Στην ΠΕ 6B συμβάλλουν τα ακόλουθα Μέτρα:

M04 - Επενδύσεις σε υλικά στοιχεία του ενεργητικού_(δεν έχει ενεργοποιηθεί) Υπομέτρο 4.3 Δράση 04.3.3) «Διάνοιξη και βελτίωση του δασικού οδικού δικτύου».

M07 - Βασικές υπηρεσίες και ανάπτυξη χωριών σε αγροτικές περιοχές, μέσω του οποίου χρηματοδοτείται το σύνολο των συνεχιζόμενων δημόσιων έργων του Άξονα 3 (Μέτρα 321 πλην εγγειοβελτιωτικών και έργων αγροτικής οδοποιίας, 322 και 323 του ΠΑΑ 2007-2013 όπως επίσης και τα δημόσιου χαρακτήρα έργα του Άξονα 4 LEADER του ΠΑΑ 2007-2013.

M19 - Στήριξη για τοπική ανάπτυξη μέσω του LEADER, με τα ακόλουθα υπομέτρα :

- 19.1 «Προπαρασκευαστική στήριξη».
- 19.2 «Στήριξη για την υλοποίηση πράξεων στο πλαίσιο της στρατηγικής ΤΑΠΤοΚ», το οποίο περιλαμβάνει και τα μεταφερόμενα έργα των Μέτρων του Άξονα 4 του ΠΑΑ 2007-2013. Καθεστώς 411 (Ανταγωνιστικότητα) και 413 (Ποιότητα Ζωής – Διαφοροποίηση)
- 19.3 «Προετοιμασία και υλοποίηση των δραστηριοτήτων συνεργασίας της ομάδας τοπικής δράσης».
- 19.4 «Στήριξη για λειτουργικά έξοδα και συντονισμό»

Η προσέγγιση LEADER υλοποιείται μέσω 50 τοπικών προγραμμάτων που καλύπτουν το 95% της έκτασης της χώρας, το 69% του πληθυσμού των κυρίαρχα και ενδιάμεσων αγροτικών περιοχών και το 35 % του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Παρατηρείται πολύ μεγάλη αύξηση της γεωγραφικής αλλά και πληθυσμιακής κάλυψης μέσω της προσέγγισης σε σχέση με το ΠΑΑ 2007-2013. Ο προϋπολογισμός του LEADER έχει διπλασιασθεί ανερχόμενος σε 445 Μ€ αλλά δημιουργεί προβληματισμό το κατά πόσο μπορεί αυτός ο προϋπολογισμός να χρηματοδοτήσει συνεκτικές αναπτυξιακές στρατηγικές για το σύνολο των αγροτικών περιοχών αφενός και κατά πόσον μπορεί να διασφαλισθεί η χάραξη εστιασμένων χωρικά παρεμβάσεων με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αλλά και τις διαφορετικές ανάγκες επιμέρους χωρικών υποσυνόλων των αγροτικών περιοχών.

Σε ότι αφορά τις συνεχιζόμενες πράξεις κρατικών ενισχύσεων ενισχύονται 160 επιχειρήσεις μεταποίησης αγροτικών προϊόντων με την πλειονότητα τους να δραστηριοποιείται στους τομείς του οίνου, ελαιολάδου-βρώσιμης ελιάς, τυροκομίας και οπωροκηπευτικών (ιδιαίτερα σημαντικό ότι η πλειονότητα εντάσσεται σε δυναμικούς κλάδους της γεωργικής παραγωγής).

Επιπλέον, στη διάρκεια της προγραμματικής περιόδου ολοκληρώθηκαν 640 έργα του Υπομέτρου 413 (Ποιότητα Ζωής / Διαφοροποίηση), της προηγούμενης περιόδου, τα οποία συγκέντρωσαν συνολικές δαπάνες ύψους 31.201.788 €.

Σε επίπεδο ιδιωτικών επενδύσεων ολοκληρώθηκαν 50 επενδυτικά σχέδια που αφορούσαν έργα ίδρυση /εκσυγχρονισμό τουριστικών καταλυμάτων, 81 επενδυτικά σχέδια αφορούν τον κλάδο της εστίασης και 151 επενδυτικά σχέδια στους τομείς της μεταποίησης και των υπηρεσιών.

Ειδικότερα, στο σύνολο των ολοκληρωμένων επενδυτικών σχεδίων καταγράφεται η δημιουργία **650** νέων ετήσιων ισοδύναμων θέσεων απασχόλησης, από τις οποίες οι **292 (45%)** αφορούν σε θέσεις αυτοαπασχόλησης και **358 (55%)** θέσεις εκτός αυτοαπασχόλησης. Με βάση την κατά φύλο κατανομή των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται οι 420 αφορούν άνδρες (65%) και οι 230 γυναίκες, ενώ με βάση την ηλικία το 20% των θέσεων (133) αφορούν νέους κάτω των 25 ετών ενώ το 80% (517) εργαζόμενους άνω των 25 ετών.

Συνολικά μέσω των έργων υποδομών **απέκτησαν άμεση πρόσβαση σε καλύτερες υποδομές 28.885 (0,48%)** κάτοικοι των αγροτικών περιοχών μέσω των παρεμβάσεων του **M7** ενώ μέσω LEADER απέκτησαν πρόσβαση (άμεσα και έμμεσα) σε καλύτερες υποδομές και υπηρεσίες **702.975** κάτοικοι των αγροτικών περιοχών. Ο συνολικός πληθυσμός των αγροτικών περιοχών που επωφελείται άμεσα και έμμεσα από τις παρεμβάσεις του τομέα επικέντρωσης **6B** ανέρχεται σε **731.860 (12%** του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών). Μέσω της προσέγγισης Leader έχουν δημιουργηθεί 721 θέσεις εργασίας στις αγροτικές περιοχές, ενώ λόγω της φύσης των έργων του M7 (αναπλάσεις, μονοπάτια) οι δημιουργούμενες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται περιορίζονται σε 1,5⁴⁸ ανά έργο που σημαίνει την δημιουργία περίπου 100 θέσεων εργασίας.

Συμπερασματικά, η εφαρμογή της προσέγγισης LEADER (εκ των κάτω ανάπτυξη) στη βάση 50 τοπικών προγραμμάτων που καλύπτουν το 69% του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών της χώρας συμβάλλει στην προώθηση της Τοπικής Ανάπτυξης (προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και το γεγονός ότι τα δύο τρίτα των προγραμμάτων συγχρηματοδοτούνται και από το ΕΤΘΑ επιτρέποντας έτσι τη χάραξη ενιαίων στρατηγικών σε μεγάλο τμήμα των αγροτικών περιοχών της χώρας). Κατά την τρέχουσα προγραμματική περίοδο διαπιστώνεται αύξηση των διατιθέμενων πόρων για την τοπική ανάπτυξη στο ΠΑΑ 2014-2020 σε σχέση με το παρελθόν, παράλληλα με την ενσωμάτωση του συνόλου των παρεμβάσεων για την Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής και την διαφοροποίηση της οικονομίας των αγροτικών περιοχών στην προσέγγιση LEADER η οποία βελτιώνει την συνεκτικότητα των παρεμβάσεων αφού εντάσσονται πλέον σε μία ενιαία στρατηγική. Μέχρι σήμερα, ολοκληρωμένα έργα καταγράφονται όσον αφορά τις παρεμβάσεις οι οποίες είχαν ενταχθεί στο LEADER κατά την

⁴⁸ Έρευνα πεδίου στο πλαίσιο της εκ των υστέρων αξιολόγησης ΠΑΑ 2007-2013

προηγούμενη προγραμματική περίοδο, ενώ σημαντική δευτερεύουσα συνεισφορά του M19 προκύπτει μόνο για τον τομέα επικέντρωσης 3Α.

Όσον αφορά την καταγραφή των πρώτων επιπτώσεων, όπως αποτυπώνονται στους δείκτες επιπτώσεων της περιόδου 2014-2020, πρόέκυψαν τα ακόλουθα:

Σε ποιο βαθμό έχει συμβάλει το ΠΑΑ στην επίτευξη του πρωταρχικού στόχου της ΕΕ για το 2020 όσον αφορά την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης του πληθυσμού ηλικίας 20 ως 64 ετών τουλάχιστον στο 75%;

Η συμβολή του Προγράμματος στην αύξηση της απασχόλησης είναι περιορισμένη και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην περιορισμένη πρόοδο που έχει σημειωθεί στην υλοποίηση των επενδυτικών Μέτρων αλλά και των δημοσίων έργων (μέσω των οποίων δημιουργούνται θέσεις εργασίας κυρίως κατά την φάση της κατασκευής).

Μέχρι 31/12/2018 ο κύριος όγκος των δαπανών προέρχεται από Μέτρα ουδέτερα ως προς την δημιουργία θέσεων εργασίας όπως είναι το Μέτρα 10, 11 και 13, τα οποία όμως λόγω του αναδιανεμητικού τους χαρακτήρα ενισχύουν το αγροτικό εισόδημα και, κατά συνέπεια, την κατανάλωση συμβάλλοντας έμμεσα στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Το σύνολο των ολοκληρωμένων έργων του ΠΑΑ μέχρι 31/12/2018 είναι συνεχιζόμενα του ΠΑΑ 2007-2013, παράμετρος που δημιουργεί πρόσθετες δυσκολίες για την μέτρηση της συμβολής του ΠΑΑ στη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Από την εξέταση των τιμών του Κοινού δείκτη πλαισίου Π5 «Ποσοστό απασχόλησης (Δείκτης επιπτώσεων: I.14)» μεταξύ των ετών 2014 και 2017 προκύπτει μια αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων σε επίπεδο χώρας που αντανακλάται και στη μεταβολή των δεικτών απασχόλησης από 49,4% το 2014 σε 53,5% το 2017. Ο δείκτης πλαισίου δίνει επίσης το ποσοστό απασχόλησης σε επίπεδο αραιοκατοικημένων αγροτικών περιοχών που δεν ταυτίζονται όμως με τις περιοχές παρέμβασης του ΠΑΑ, το οποίο υλοποιεί παρεμβάσεις στο σύνολο των κυρίαρχα αγροτικών και των ενδιάμεσων αγροτικών περιοχών της χώρας. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι μέσω τοπικών στρατηγικών CLLD – LEADER καλύπτεται το 95% της έκτασης της χώρας.

Κατά συνέπεια, τίθεται ένα θέμα συγκρισιμότητας των στοιχείων και αποσαφήνισης των στατιστικών στοιχείων που θα χρησιμοποιηθούν.

Για λόγους συγκρισιμότητας επιλέχθηκε η εκτίμηση της συμβολής του Προγράμματος να γίνει με βάση το ποσοστό απασχόλησης των αγροτικών και ενδιάμεσων περιοχών. Για το λόγο αυτό αντλήθηκαν δεδομένα των ετών 2014 και 2017 από τους σχετικούς πίνακες (CAP Context Indicators (CCI) των ετών 2015 και 2018) και παρουσιάζονται στον κατωτέρω πίνακα.

Πίνακας 8.31: Τιμές των Δεικτών Επιπτώσεων 2014-2017

	2014		2017	
		Π5 «Ποσοστό απασχόλησης (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.14)		Π5 «Ποσοστό απασχόλησης (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.14)
Σύνολο Απασχολούμενων Χώρα	3.479.500	49,4%	3.682.700	53,5%
Σύνολο Απασχολούμενων Αγροτικές & Ενδιάμεσες Περιοχές	2.004.200	57,6%	2.241.200	60,8%

Πηγή: CAP Context Indicators (CCI) – 2015 & 2018

Από τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει μια αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων στις αγροτικές και ενδιάμεσες περιοχές κατά **237.000** θέσεις εργασίας. Οι τιμές των δεικτών αποτελέσματος⁴⁹ που μετρούν την δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω των παρεμβάσεων που υλοποιούνται από τα μέτρα 6.4, 7 και 19 που έχουν πρωτεύουσα συνεισφορά στους τομείς επικέντρωσης 6 Α και 6 Β (Μέτρα 6.4, 7, 19) αναφέρουν την δημιουργία **1.309** θέσεων εργασίας εκ των οποίων οι 905 αφορούν άνδρες (69%) και οι 404 γυναίκες (31%). Από πρόσθετη ανάλυση που έγινε στα πρωτογενή στοιχεία των έργων (τεχνικά δελτία) από τον Σύμβουλο Αξιολόγησης προέκυψε ότι οι θέσεις εργασίας στην πλειονότητα τους αφορούν ηλικίες άνω των 25 ετών, ενώ είναι σχεδόν ισόποσα κατανεμημένες μεταξύ θέσεων εργασίας αυτοαπασχόλησης όπου υπερτερούν οι άνδρες και εξαρτημένης εργασίας όπου υπερτερούν οι γυναίκες.

Η δημιουργία θέσεων εργασίας σχεδόν αποκλειστικά προέρχεται από τις ιδιωτικές επενδύσεις, αφού η πλειονότητα των δημοσίων έργων που χρηματοδοτήθηκαν αφορούν κατηγορίες έργων που δεν δημιουργούν θέσεις εργασίας όπως αναπλάσεις δημόσιων χώρων, μονοπάτια, αθλητικές εγκαταστάσεις, ενώ απουσιάζουν παντελώς έργα δημιουργίας υποδομών κοινωνικού χαρακτήρα όπως, για παράδειγμα, παιδικοί σταθμοί που έμμεσα δημιουργούν προϋποθέσεις για την αναζήτηση θέσεων εργασίας από γυναίκες.

Η πολύ περιορισμένη συμβολή του Προγράμματος στη δημιουργία θέσεων εργασίας τουλάχιστον μέχρι την 31/12/2018 είναι απόρροια του περιορισμένου αριθμού ολοκληρωμένων έργων.

Η μηδενική ουσιαστικά συμβολή στην αύξηση της απασχόλησης που αναδεικνύεται από την μικρο-ανάλυση επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα του Δυναμικού Αναδρομικού Περιφερειακού Υπολογιστικού Υποδείγματος Γενικής Ισορροπίας που δημιουργήθηκε για την

⁴⁹ A21/ Σ20: Θέσεις εργασίας που δημιουργούνται σε υποστηριζόμενα έργα (τομέας επικέντρωσης 6Α) και A24 / Σ23: Θέσεις εργασίας που δημιουργούνται σε έργα Leader που λαμβάνουν στήριξη (τομέας επικέντρωσης 6Β)

υποβοήθηση των αξιολογήσεων του ΠΑΑ το οποίο παρουσιάζεται πλήρως στην ενότητα other documents και είναι ανηρτημένο στον **δικτυακό τόπο** (<http://www.agrotikianaptixi.gr>).

Από την ανάλυση του υποδείγματος προκύπτει οριακή μείωση του ποσοστού της απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές κατά **0,04%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015 -2017. Η πολύ μικρή απόκλιση μεταξύ μικρο και μακρο επιπέδου οφείλεται στη διαφορετική ημερομηνία των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν. Τα δεδομένα του μικρο-επιπέδου έχουν ημερομηνία αναφοράς την 31/12/2018, ημερομηνία μεταγενέστερη της ημερομηνίας ανάλυσης του μακρο-επιπέδου που ήταν ο Αύγουστος του 2018, ενώ υπήρξε η υποχρέωση ολοκλήρωσης των μεταφερόμενων έργων τον Οκτώβριο του 2018 σε συνδυασμό με την ιδιαιτερότητα της χώρας να συγκεντρώνει τον κύριο όγκο των πληρωμών των συγχρηματοδοτούμενων έργων το τελευταίο τρίμηνο του έτους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όμως ορισμένα σχετιζόμενα με την απασχόληση ευρήματα του υποδείγματος που συνάδουν και με την ανάλυση του μικρο-επιπέδου όπως είναι η αύξηση της απασχόλησης στη μεταποίηση στις αγροτικές περιοχές κατά **+0,69%**.

Από την εξέταση των επενδυτικών σχεδίων που ολοκληρώθηκαν με την χρηματοδότηση του Μέτρου 19.2 προκύπτει ότι 311 επενδυτικά σχέδια αφορούν επιχειρήσεις πρώτης μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων και βιοτεχνίες.

Σημαντικό για τη δημιουργία απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές είναι το Μέτρο 6.1, αλλά η μη γνώση της θέσης στην αγορά εργασίας των εγκαθιστάμενων νέων γεωργών (εάν ήταν άνεργοι η εργαζόμενοι σε άλλους τομείς της οικονομίας) καθιστά ιδιαίτερα επισφαλές το συμπέρασμα αν πρόκειται για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης μέσω του Μέτρου 6.1 ή αν πρόκειται για ανεξαρτήτως εργασιακού καθεστώτος απασχόληση.

Συμπερασματικά, η απάντηση στο κοινό ερώτημα είναι ότι η συμβολή του Προγράμματος στη δημιουργία άμεσων θέσεων εργασίας και, κατά συνέπεια, στην αύξηση του ποσοστού απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές είναι ουσιαστικά μηδενική απόρροια του γεγονότος ότι τα έργα που αφορούν ιδιωτικές επενδύσεις εκτός γεωργικού τομέα δεν έχουν προκληρυχθεί. Μέτρα με άμεση και μετρήσιμη συμβολή στη δημιουργία θέσεων εργασίας όπως το Μ6.2 δεν περιλαμβάνονται στο Πρόγραμμα μετά την τελευταία αναθεώρηση, ενώ τα δημόσια έργα (τουλάχιστον τα συνεχιζόμενα έργα του ΠΑΑ 2007-2013) δεν δημιουργούν απασχόληση.

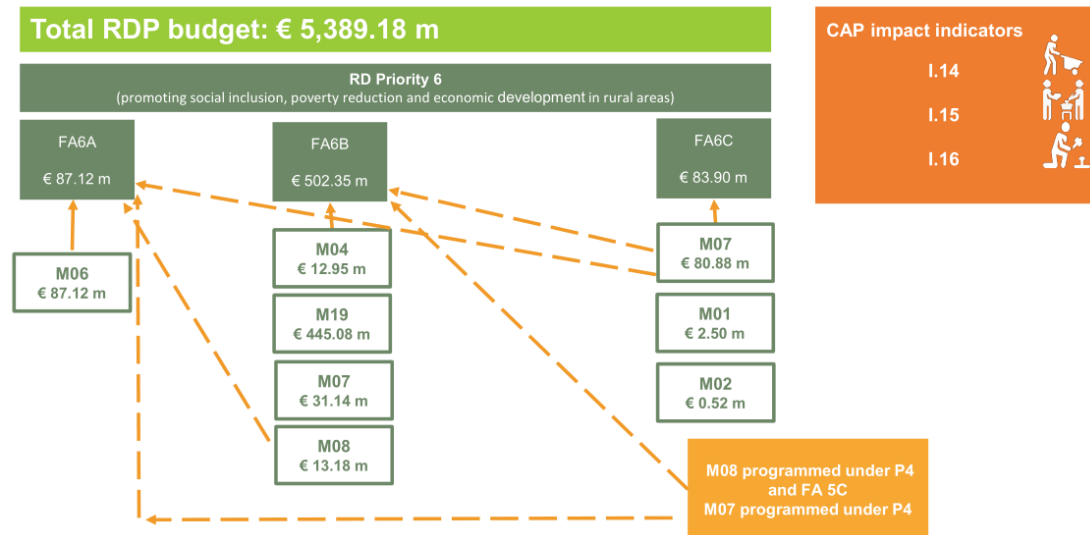
Σε ποιο βαθμό έχει συμβάλει το ΠΑΑ στην επίτευξη του πρωταρχικού στόχου της ΕΕ για το 2020 όσον αφορά τη μείωση του αριθμού των Ευρωπαίων που ζουν κάτω από το εθνικό όριο της φτώχειας;

Η απάντηση στο κοινό ερώτημα βασίζεται στα αποτελέσματα ενός ερευνητικού έργου, που ανατέθηκε από την ΕΥΔ ΠΑΑ, για την μέτρηση των επιπτώσεων συνολικά της ΚΑΠ (πρώτος και δεύτερος πυλώνας) στην ελληνική οικονομία. Μεταξύ των επιπτώσεων που μετρήθηκαν ήταν και η συμβολή των παρεμβάσεων που χρηματοδοτούνται από τους τομείς επικέντρωσης 6Α και 6Β στους τρεις δείκτες κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων με βάση την λογική παρέμβασης του Προγράμματος και τις καταβληθείσες δαπάνες μέχρι 31/8/2018. Η λογική της παρέμβασης αποτυπώνεται στο κατωτέρω Διάγραμμα:

Διάγραμμα 8.25: (Η Λογική της Παρέμβασης της Προτεραιότητας 6)

RDP GR (national)

Intervention logic linked to socio-economic indicators

Για την μέτρηση των επιπτώσεων δημιουργήθηκε ένα Δυναμικό Αναδρομικό Περιφερειακό Υπολογιστικό Υπόδειγμα Γενικής Ισορροπίας (Recursive – Dynamic Computational General Equilibrium (CGE) Model).

Το υπόδειγμα βασίστηκε στη δημιουργία ενός συνόλου ταυτόχρονων (μη γραμμικών) εξισώσεων που καταγράφουν τις δραστηριότητες παραγωγής και κατανάλωσης και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των οικονομικών παραγόντων. Χρησιμοποιήθηκε για να υπολογίσει διαφορετικούς τύπους αποτελεσμάτων και επιπτώσεων λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικών μορφών αλληλεπιδράσεις όπως την «μεταφορά» (**displacement**) δηλαδή αν τα οφέλη στην περιοχή παρέμβασης (π.χ. σε όρους δημιουργίας επιχειρήσεων) οδηγούν σε διακοπή λειτουργίας επιχειρήσεων σε άλλες περιοχές, το νεκρό βάρος (deadweight) δηλαδή αν η αύξηση των επενδύσεων και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας θα γινόταν ούτως η άλλως δηλαδή χωρίς την παρέμβαση του Προγράμματος, πρωτεύουσες (primary) και δευτερεύουσες (secondary) επιπτώσεις – αποτελέσματα, επιδιωκόμενα (intended) και μη επιδιωκόμενα (unintended) και βέλτιστη κατανομή πόρων (allocative efficiency), ενώ, τέλος, σαν επίπεδο ανάλυσης λαμβάνει το περιφερειακό αγροτικό (regional-rural) μακροοικονομικό επίπεδο (macro level).

Για την εκτίμηση της επίδρασης του Προγράμματος στην μεταβολή της τιμής του Δείκτη Επιπτώσεων I.15 **Ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές** θα πρέπει να αξιοποιηθούν δεδομένα από μελέτες περίπτωσης σε τοπικό επίπεδο για την μεταβολή του πληθυσμού σε τοπικό επίπεδο από την έναρξη υλοποίησης του Προγράμματος που να οφείλονται στην εφαρμογή των παρεμβάσεων του ΠΑΑ 2014-2020.

Στα πλεονεκτήματα της χρήσης του υποδείγματος για την εκτίμηση της συμβολής του Προγράμματος στην μεταβολή του Δείκτη Φτώχειας είναι ότι δεν απαιτείται η δημιουργία ομάδας

ελέγχου (control group) καθώς η μέθοδος μπορεί να υπολογίσει την αντιστάθμιση (counterfactual), ενώ επίσης δεν υπεισέρχονται θέματα εμπιστευτικότητας.

Από την ανάλυση αναφορικά με την συμβολή του Προγράμματος στην μείωση της φτώχειας προέκυψε ότι ο δείκτης φτώχειας μειώνεται κατά **0,27%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017. Από την εξέταση των μεταβολών του δείκτη πλαισίου Π9 Ποσοστό φτώχειας (Δείκτης επιπτώσεων: I.15) προκύπτει ότι μεταξύ των ετών 2014 και 2017 το ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές μειώνεται κατά 1% (από 39,9 σε 38,9%).

Δεν πρέπει όμως να υποτιμηθεί ότι την διετία 2014 – 2015 πραγματοποιήθηκαν πολλές σημαντικές πληρωμές που κατά μέσο όρο διετίας ανέρχονταν κατ' έτος σε 650Μ€ από το ΠΑΑ 2007-2013.

Σε ποιο βαθμό συνέβαλε το ΠΑΑ στο στόχο της ΚΑΠ για επίτευξη ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης των αγροτικών οικονομιών και κοινοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας και της διατήρησης της απασχόλησης;

Η απάντηση στο κοινό ερώτημα δίνεται με βάση τα παραγόμενα αποτελέσματα από το Δυναμικό Αναδρομικό Περιφερειακό Υπολογιστικό Υπόδειγμα Γενικής Ισορροπίας (Recursive – Dynamic Computational General Equilibrium (CGE) Model) για την συμβολή του Προγράμματος στις τιμές των Δεικτών επιπτώσεων I.16 «Κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ» (Δείκτης Πλαισίου Π8) και I.14 «Ποσοστό απασχόλησης» (Δείκτης Πλαισίου I.14).

Το υπόδειγμα βασίστηκε στη δημιουργία ενός συνόλου ταυτόχρονων (μη γραμμικών) εξισώσεων που καταγράφουν τις δραστηριότητες παραγωγής και κατανάλωσης και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των οικονομικών παραγόντων. Χρησιμοποιήθηκε για να υπολογίσει διαφορετικούς τύπους αποτελεσμάτων και επιπτώσεων λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικών μορφών αλληλεπιδράσεις όπως την «μεταφορά» (**displacement**) δηλαδή αν τα οφέλη στην περιοχή παρέμβασης (π.χ. σε όρους δημιουργίας επιχειρήσεων) οδηγούν σε διακοπή λειτουργίας επιχειρήσεων σε άλλες περιοχές, το νεκρό βάρος (deadweight) δηλαδή αν η αύξηση των επενδύσεων και η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας θα γινόταν ούτως ή άλλως δηλαδή χωρίς την παρέμβαση του Προγράμματος, πρωτεύουσες (primary) και δευτερεύουσες (secondary) επιπτώσεις – αποτελέσματα, επιδιωκόμενα (intended) και μη επιδιωκόμενα (unintended) και βέλτιστη κατανομή πόρων (allocative efficiency), ενώ, τέλος, σαν επίπεδο ανάλυσης λαμβάνει το περιφερειακό αγροτικό (regional-rural) μακροοικονομικό επίπεδο (macro level).

Από την ανάλυση προέκυψε ότι το Πρόγραμμα συμβάλλει:

- (i) Στην αύξηση κατά **+0,081%** του κατά κεφαλήν στις αγροτικές περιοχές σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014
- (ii) Στη μείωση κατά **-0,04%** του ποσοστού απασχόλησης σε ετήσια βάση στις αγροτικές περιοχές για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014
- (iii) Στην αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε επίπεδο χώρας (αγροτικές και αστικές περιοχές) κατά **+0,020%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014
- (iii) Στην αύξηση της μέσης εισοδηματικής στάθμης οικογενειακού εισοδήματος στις αγροτικές περιοχές κατά **+0,169%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014

(iv) Στην αύξηση της υψηλής εισοδηματικής στάθμης οικογενειακού εισοδήματος στις αγροτικές περιοχές κατά **+0,168%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014

(v) Στη μείωση του ποσοστού φτώχειας στις αγροτικές περιοχές κατά **-0,27%** σε ετήσια βάση για τα έτη 2015-2017 σε σύγκριση με το 2014.

Τα αποτελέσματα του υποδείγματος υπολογίζουν την συμβολή του Προγράμματος στα ανωτέρω οικονομικά μεγέθη και όχι την τιμή των μεγεθών, που επηρεάζονται από πληθώρα άλλων παραγόντων.

Από την σύγκριση των ευρημάτων του υποδείγματος με την μεταβολή των τιμών του Δείκτη επιπτώσεων I16 που παρατίθενται στους πίνακες 8.31 και 8.32 κατωτέρω προκύπτει ότι η απουσία των παρεμβάσεων του Προγράμματος θα οδηγούσε σε μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις αγροτικές περιοχές έναντι της «εικονικής» αύξησης που παρουσιάζεται στον πίνακα 8.32, που αποτελεί συνέπεια της μείωσης του πληθυσμού, διότι όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 8.31 σε απόλυτους αριθμούς σημειώνεται πτώση του ΑΕΠ.

Ενδιαφέρον στοιχείο είναι η βραδύτερη μείωση του ρυθμού πτώσης του ΑΕΠ μεταξύ χώρας (-0,86%) και αγροτικών περιοχών (-0,05%) όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα 8.32

Πίνακας 8.32: ΔΕΙΚΤΗΣ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε ΕΚΑΤΟΜ ΕΥΡΩ (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.16)

ΕΚΑΤΟΜ. ΕΥΡΩ	2014	2015	2017
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	177.559	176.023	180.218
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ & ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	76.801	76.760	

Πηγή: CAP Context Indicators (CCI) – 2015, 2017 & 2018

Πίνακας 8.33: ΔΕΙΚΤΗΣ: Κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ (ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ: I.16 –ΕΥΡΩ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ)

ΕΥΡΩ ανά κάτοικο	2014	2015	2017
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	16.200	16.200	16.700
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ & ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	13.029	13.034	
	12.841	12.949	

Πηγή: CAP Context Indicators (CCI) – 2015, 2017 & 2018

Από την εξέταση της μεταβολής της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας μεταξύ των ετών 2014 και 2017 που παρουσιάζεται στον Πίνακα 3 προκύπτει ταχύτερη αύξηση της ακαθάριστης αξίας παραγωγής μεταξύ των ετών 2014 – 2017 στις αγροτικές περιοχές (+2,81%) σε σχέση με το σύνολο της χώρας.

Πίνακας 8.34: (ΔΕΙΚΤΗΣ: Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής Εκατ.Ευρώ (Δείκτης Πλαισίου 10)

ΕΤΟΣ	ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ (ΑΠΑ) - ΕΚΑΤΟΜ. ΕΥΡΩ	
	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ & ΕΝΔΙΑΜΕΣΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
2014	156.825,8	66.651,0
2017	157.526,3	68.523,9

Πηγή: CAP Context Indicators (CCI) – 2015 & 2018

Συμπερασματικά, και λαμβάνοντας υπόψη ότι η χρονική περίοδος 2015⁵⁰ -2018 που υλοποιήθηκε το Πρόγραμμα, είναι μια περίοδος βραδείας ανάπτυξης την δεύτερη υποπερίοδο (2017 +1,5% και 2018+1,9%) και ύφεσης την πρώτη υποπερίοδο (2015-2016) η συμβολή του Προγράμματος συνέβαλε στην διασφάλιση της χωρικής συνοχής .

Συμπερασματικά, από την εξέταση της διάρθρωσης και της υλοποίησης των παρεμβάσεων που στοχεύουν στην τοπική ανάπτυξη κυρίως κατά την περίοδο 2007 – 2018 προκύπτει ότι η κύρια εστίαση σε όρους διαφοροποίησης της οικονομίας ήταν ο τουρισμός. Παρατηρείται υπέρμετρη χρηματοδότηση έργων υποδομών που σχετίζονται με τον πολιτισμό όπως και πληθώρα άυλων παρεμβάσεων για την ενίσχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η αντίληψη για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής εστιάζεται σε έργα αναπλάσεων δημοσίων χώρων, ενώ δεν υπάρχουν παρεμβάσεις σε υποδομές περιβάλλοντος, αξιοποίησης εφαρμογών ΤΠΕ για την παροχή υπηρεσιών προς τους πολίτες, παροχή υπηρεσιών υγείας, κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης.

Δύο βασικά χαρακτηριστικά της προσέγγισης LEADER που είναι η προώθηση των δικτύων και της καινοτομίας⁵¹ ουσιαστικά δεν ενεργοποιούνται.

Η εικόνα αλλάζει ελαφρώς κυρίως μέσω των παρεμβάσεων του LEADER ως απόρροια της οικονομικής κρίσης που ουσιαστικά «εκμηδένισε» τον εγχώριο τουρισμό σε ορεινές περιοχές της υπαίθρου, οδηγώντας στην χρηματοδότηση σημαντικού ύψους επενδύσεων στη πρώτη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων.

Σε τι βαθμό έχουν γίνει κατανοητές :

- οι προτεραιότητες της νέας ΚΓΠ όπως αυτές αποτυπώνονται στην Στρατηγική Farm to Fork και στη Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα,
- η στόχευση της Ε.Ε για την ψηφιακή μετάβαση και την ευρεία εφαρμογή της τόσο στην πρωτογενή παραγωγή όσο και στην καθημερινή ζωή των πολιτών των αγροτικών περιοχών μέσω της προώθησης της στρατηγικής των «Έξυπνων χωριών»,
- η έμφαση στην προώθηση της κυκλικής οικονομίας και της βιο-οικονομίας,
- στην προώθηση των πολιτικών ένταξης και την μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού,
- οι οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις που επιφέρει η πανδημία του Covid -19.

⁵⁰ Το ΠΑΑ 2014-2020 εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2015

⁵¹ Αναλυτικά στοιχεία για τα θέματα δικτύωσης και καινοτομίας, υπάρχουν στο Κεφάλαιο 10 του παρόντος Παραδοτέου 2.4

από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους, την κοινωνία των πολιτών και την «συλλογική» έκφραση των ανωτέρω που θα πρέπει να αποτυπώνεται στην τοπική εταιρική σχέση και τις Ομάδες Τοπικής Δράσης αποτελεί κρίσιμη παράμετρο για τον σχεδιασμό του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ.

8.14. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

Η διαβούλευση στο πλαίσιο της εταιρικής σχέσης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου υλοποιείται σε δύο επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο αφορά στην ανοικτή «γενική» ενημέρωση – διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε μέσω διαδικτύου και μέσω ανοικτών εκδήλωνσεων – ημερίδων. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην «ειδική» ενημέρωση – διαβούλευση στο πλαίσιο της ομάδας σχεδιασμού του Ειδικού Στόχου 8 η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους των Ομάδων Τοπικής Δράσης, εκπρόσωπο των Οικονομικών Επιμελητηρίων, επιστημονικών φορέων, επαγγελματικών οργανώσεων, φορέων εφαρμογής (Γεωτεχνικό Επιμελητήριο), φορέων χάραξης πολιτικής, τον ΟΠΕΚΕΠΕ και λοιπούς δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, συμπεριλαμβανομένων και Δ/σεων του ΥΠΑΑΤ αλλά και εποπτευομένων σε αυτό φορέων. Δεν υπήρξε συμμετοχή, παρότι είχαν κληθεί, των εκπροσώπων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α' και Β' βαθμού (ΕΝΠΕ – ΚΕΔΕ). Η διαβούλευση εστιάσθηκε σε θέματα που σχετίζονται με το σύνολο των προτεραιοτήτων του Ειδικού Στόχου.

Η «γενική» διαβούλευση βασίστηκε στην απάντηση 18 ερωτήσεων που σχετίζονταν με τις προκλήσεις που ανατιμετωπίζει η ελληνική γεωργία σε όρους ανταγωνιστικότητας αλλά και προσαρμογής στις αυξημένες απαιτήσεις για το κλίμα, το περιβάλλον, την ασφαλεία και υγιεινή των τροφίμων, την ευζωία των ζώων, την αναγκαιότητα/σκοπιμότητα αλλαγών στον τρόπο εφαρμογής των παρεμβάσεων του 1ου Πυλώνα, τη μελλοντική αρχιτεκτονική και την ιεράρχηση των προτεραιοτήτων του Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ 2021-2027.

Άμεσα σχετιζόμενες με τον 8ο Ειδικό Στόχο είναι οι απαντήσεις στο 18ο Ερώτημα «Σε ποιές παρεμβάσεις της Αγροτικής Ανάπτυξης (Πυλώνας II) πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην προγραμματική περίοδο 2021 – 2027» όπου η «Προσέγγιση LEADER (Μικρά δημόσια έργα για την ποιότητα της ζωής των κατοίκων, επενδύσεις για τη διαφοροποίηση της οικονομίας, εγκατάσταση των νέων γεωργών ιεραρχείται - στη 5^η θέση σε σύνολο 10 επιλογών.

Η «ειδική» διαβούλευση βασίστηκε στη διενέργεια τηλεδιασκέψεων (λόγω των περιοριστικών μέτρων για την πανδημία), των μελών της ομάδας σχεδιασμού, την απάντηση ερωτηματολογίων και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της επεξεργασίας των ερωτηματολογίων. (τα ερωτηματολόγια παρατίθενται στο Παράρτημα όπως και η σύνθεση της Ομάδας Σχεδιασμού).

Τα θέματα που συζητήθηκαν και οι απαντήσεις που δόθηκαν ομαδοποιούνται στις ακόλουθες ενότητες:

1. Στόχευση – εργασία

1.1 Κάθε περιοχή έχει την ιδιαίτερη «αναπτυξιακή» της διαδρομή η οποία έχει «χτίσει» τη σημερινή της κατάσταση (δημογραφία, ανθρώπινο κεφάλαιο, επενδύσεις, θεσμικό πλαίσιο, κ.λπ.).

Κάθε περιοχή έχει τις δικές της δυνατότητες για σταθεροποίηση ή/και ανάπτυξη με βάση τη διαδρομή της και τις ευκαιρίες/απειλές

Μπορούμε να κατασκευάσουμε μια νοητική τυπολογία περιοχών - με την προϋπόθεση ότι υπάρχουν διαθέσιμα τα στατιστικά στοιχεία - που να περιγράφει την αναπτυξιακή διαδρομή και κατάσταση των περιοχών; Για παράδειγμα σε 5-6 κατηγορίες;

Παράδειγμα:

1. Περιοχή με σημαντική αγροτική δραστηριότητα που επιβίωσε της κρίσης με καλό ανθρώπινο δυναμικό (δημογραφία, δεξιότητες, κ.λπ.), με σημαντική απασχόληση εκτός πρωτογενή και αναπτυσσόμενο τομέα τουρισμού
2. Περιοχή με σημαντική αγροτική δραστηριότητα που μέσα στη κρίση μειώθηκε αλλά και πολύ αρνητικό ανθρώπινο δυναμικό (δημογραφικά) χωρίς ιδιαίτερες ευκαιρίες απασχόλησης εκτός πρωτογενή

1.2 Εάν μπορούμε, σε τι γεωγραφικό επίπεδο είναι αυτό εφικτό; Εάν μπορούμε να το κάνουμε σε επίπεδο περιφερειακού διαμερίσματος, μετά μπορούμε να το κατεβάσουμε σε επίπεδο δήμου αξιοποιώντας μόνο έμπειρη γνώση (δεν υπάρχουν δεδομένα).

1.3 Τι σημαίνει περιοχή-στόχος για το πρόγραμμα;

Ποιες είναι οι περιοχές που στοχεύουμε; Οι περιοχές αυτές τι γεωγραφικές διαστάσεις πρέπει να έχουν (μεγάλη ετερογένεια ακόμη και σε επίπεδο NUTS3);

Οι περιοχές αυτές τι χαρακτηριστικά πρέπει να έχουν (ορεινές, μειονεκτικές, απομακρυσμένες, νησιωτικές, κ.λπ.); Επίσης υπάρχει μεγάλη ετερογένεια και μέσα στις θεματικές (Αράχωβα-Άγραφα, Μύκονος-Αστυπάλαια).

1.4 Στην υφιστάμενη προγραμματική περίοδο δεν υπάρχει περιορισμός στην επιλεξιμότητα των πράξεων εντός του 2γενούς και 3γενούς τομέα της οικονομίας. Απαιτείται περαιτέρω διεύρυνση ή περιορισμός στην επιλεξιμότητα των πράξεων;

1.1 Κατασκευή μιας τυπολογίας που να προσδιορίζει τις περιοχές εφαρμογής, μέσω συγκεκριμένου αριθμού μεταβλητών της πολιτιστικής και κοινωνικο-οικονομικής διάστασης των περιοχών μελέτης. Ο προσδιορισμός των κοινών αποδεκτών μεταβλητών θα προκύψει με βάση την ανασκόπηση των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων σε όσο το δυνατόν χαμηλότερο χωρικό επίπεδο (NUTS3).

1.2 Σε περιπτώσεις που θα κριθεί ως σκόπιμο για τον προσδιορισμό συγκεκριμένων ιδιοτεροτήτων κάποιων χωρικών ενοτήτων, προτείνεται η κατά περίπτωση χωρική μελέτη, στοχεύοντας κυρίως τις ιδιαίτερες ποιοτικές μεταβλητές των περιοχών εφαρμογής.

- 1.3** Η περιοχή στόχος του προγράμματος, θα προκύψει σε σχέση με τη κατασκευή της τυπολογίας, όπως προσδιορίστηκε ανωτέρω. Σε κάθε περίπτωση για το σύνολο του προγράμματος, περιοχή στόχου αποτελεί σχεδόν το σύνολο των περιοχών της χώρας, πλην των μεγάλων αστικών κέντρων. Επιπλέον εξειδίκευση της περιοχής στόχου θα διενεργηθεί από τις Ομάδες Τοπικής Δράσης, όπου σύμφωνα με τη bottom up προσέγγιση θα εξειδικεύσουν περαιτέρω την προσδιορισθείσα τυπολογία.
- 1.4** Γενικότερα αναδεικνύεται η ανάγκη μη περιορισμών στην επιλεξιμότητα των πράξεων εντός του 2γενούς και 3γενούς τομέα της οικονομίας, παρά μόνο στις περιπτώσεις εκείνες οι οποίες δύναται να κριθούν ως κορεσμένες, με βάση την εν γένει αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής εφαρμογής, καθώς και την ένταση των σχετικών επενδύσεων στο άμεσο παρελθόν.

2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά - Απασχόληση

2.1 Διαφαίνεται μέσω εμπειρικών ερευνών γιατί η στατιστική αποτύπωση σε micro επίπεδο είναι εξαιρετικά δύσκολη μια ιδιαίτερα «σύνθετη κατάσταση αναφορικά με την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα και την παρατηρούμενη ανεργία. Συνυπάρχει ταυτόχρονα το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης, της ανεργίας των νέων αλλά και της αδυναμίας εξεύρεσης εργατικών χεριών. Ταυτόχρονα παρατηρείται μια σημαντική αλλαγή στη σύνθεση των αλλοδαπών απασχολούμενων στον πρωτογενή.

Οι πρώτοι μετανάστες (δεκαετία του 1990) προερχόταν κυρίως από τα Βαλκανικά κράτη. Η πρώτη αυτή γενιά μεταναστών έχει πλήρως ενσωματωθεί η έχει φύγει και έχει αντικατασταθεί από εργαζόμενους που προέρχονται κυρίως από την Ασία η οποίοι δεν διαθέτουν χαρτιά, δεν δημιουργούν οικογένειες και ουσιαστικά παραμένουν ξένο σώμα. Μπορεί ή πρέπει το ΠΑΑ να ασχοληθεί και πως με αυτό το φαινόμενο;

2.2 Σε σχέση με το ανθρώπινο δυναμικό παρατηρούνται διαφορετικές ταχύτητες στην πληθυσμιακή εξέλιξη των αγροτικών περιοχών και αν ναι αυτές μπορούν αποδοθούν σε οικονομικούς λόγους, σε ευκαιρίες πολυαπασχόλησης και αν σε ποιούς τομείς – κλάδους;

2.1 Κοινός τόπος αποτελεί ότι η ένταξη των μεταναστών θεωρείται κρίσιμης σημασίας παράγοντας για την κοινωνική συνοχή της υπαίθρου. Προς αυτήν την κατεύθυνση, απαιτείται αντίστοιχη πολιτική, ώστε οι μετανάστες να μην αντιμετωπίζονται -αμιγώς- ως μέλη του εργατικού δυναμικού, αλλά ως πολίτες με ισότιμες ευκαιρίες.

Γενικότερα το ΠΑΑ θα πρέπει να προβλέπει δράσεις όπου θα βοηθά στην ενσωμάτωση των μεταναστευτικών ροών (των νόμιμων μεταναστών) στην ύπαιθρο, υποστηρίζοντας και προωθώντας τη νόμιμη απασχόληση, την εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση.

Επιπλέον, η ένταξη των μεταναστών θα πρέπει να συνδέονται με δράσεις (πχ εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας) που δημιουργούν ένα αίσθημα μονιμότητας και όχι προσωρινότητας. Σε κάθε περίπτωση, η οποιαδήποτε μεταναστευτική πολιτική θα πρέπει να ιδωθεί ολιστικά στη λογική μιας συστημικής προσέγγισης και μέσα από την ανάπτυξη συνεργειών με άλλους αρμόδιους φορείς.

2.2 Οι οικονομικοί λόγοι αλλά και οι ευκαιρίες πολυαπασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού της υπαίθρου αποτελούν παράγοντες για τους οποίους παρατηρείται η διαφορετική ταχύτητα στην πληθυσμιακή εξέλιξη των αγροτικών περιοχών. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η δυνατότητα άντλησης κύριου ή συμπληρωματικού εισοδήματος από τον τουρισμό, που αυξάνει την ελκυστικότητα μιας περιοχής για τους νέους ειδικά ανθρώπους. Η τελευταία δεκαετία της κρίσης έχει αναδείξει τέτοιες περιπτώσεις εσωτερικής μετανάστευσης νέων κυρίως ανθρώπων προς αγροτικές περιοχές, οι οποίοι ασχολήθηκαν με τη γεωργία και παράλληλα αποσκοπούσαν στην άντληση συμπληρωματικού εισοδήματος από δραστηριότητες όπως πώληση μεταποιημένων προϊόντων σε τουρίστες – επισκέπτες, ενοικίαση δωματίων, εστίαση κλπ. Επομένως, η ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας και των ευκαιριών πολυαπασχόλησης του τοπικού πληθυσμού αναδεικνύεται ως σημαντικός παράγοντας στην θετική επίδραση του εισοδήματος και συνεπώς στη συγκράτηση του πληθυσμού στην περιοχή εφαρμογής του προγράμματος.

3. Βασικές υπηρεσίες και ποιότητα ζωής ή προσβασιμότητα

Η ύπαρξη και διαθεσιμότητα βασικών υπηρεσιών (κυρίως επίσκεψη αγροτικού ιατρού, δημοτικό σχολείο, φαρμακείο) είναι θέμα προσβασιμότητας (συνδυασμού απόστασης-χρόνου-μέσου). Δυστυχώς δεν καταφέραμε ποτέ να έχουμε μια σοβαρή μελέτη προσβασιμότητας των αγροτικών περιοχών στις βασικές υπηρεσίες και στην ποιότητα ζωής. Μπορεί να καλυφθεί αυτό και πως;

Αναδεικνύεται πράγματι το έλλειμμα σοβαρών μελετών προσβασιμότητας των αγροτικών περιοχών της υπαίθρου στις βασικές υπηρεσίες και στην ποιότητα ζωής.

Άλλοι δείκτες που μπορούν να αξιοποιηθούν είναι η μέγιστη ταχύτητα, η διάρκεια ταξιδιού που θεωρείται πιο σημαντική από την απόσταση, το συνολικό κόστος μετακίνησης.

Επιπλέον προσδιορίζονται κάποιες προτάσεις για την βελτίωση της πρόσβασης των αγροτικών περιοχών στις βασικές υπηρεσίες και στην ποιότητα ζωής:

- α) Σύνδεση των αγροτικών κοινωνιών με το ιντερνέτ και τη δημιουργία e-υπηρεσιών στο χώρο της υγείας, της εκπαίδευσης και της εξυπηρέτησης από το κράτος,
- β) Βελτίωση οδικού δικτύου διασύνδεσης των αγροτικών περιοχών μεταξύ τους και με αστικά/ημιαστικά κέντρα,
- γ) Δημιουργία ποδηλατοδρόμων και οδών περιπάτου διασύνδεσης γειτονικών αγροτικών περιοχών,
- δ) Ενδυνάμωση του τουρισμού.

4. Πόσο καθοριστικός είναι ο ρόλος των πόλεων-κωμοπόλεων και μικρών αστικών κέντρων στις περιοχές της υπαίθρου;

Πολλές περιοχές της υπαίθρου αναπτύσσονται σταδιακά σε περιοχές δεύτερης κατοικίας και επικοινωνίας με πόλεις. Στις περιοχές η γεωργία έχει όλο και μικρότερη συμμετοχή και η ανάπτυξη των τοπικών αγορών δίνει μεγάλες δυνατότητες στην ποιοτική γεωργία.

Πρέπει να εξετασθεί η συσχέτιση της παρουσίας ημιαστικών κέντρων – κωμοπόλεων με την «ζωτικότητα» της ευρύτερης περιοχής;

Είναι το ΠΑΑ το κατάλληλο «εργαλείο» και έχει τους διαθέσιμους πόρους για την διασφάλιση της ισόρροπης ανάπτυξης;

Αναδεικνύεται ότι τα ημιαστικά κέντρα και οι κωμοπόλεις είναι υψίστης σημασίας για τη ζωτικότητα της ευρύτερης περιοχής εφαρμογής. Επιπλέον η τάση, σε ότι αφορά την εσωτερική μετανάστευση είναι να μεγαλώνουν τα αστικά αυτά κέντρα. Δεδομένου ότι αποτελεί τον αστικό χώρο διέξοδο των αγροτικών κοινοτήτων στην κάλυψη βασικών αναγκών που σχετίζονται τόσο με τις υπηρεσίες που λαμβάνει ο χρήστης, όσο και με την κάλυψη καταναλωτικών αναγκών. Επομένως οι κωμοπόλεις μπορούν να διαφυλάξουν την ζωτικότητα των γύρω αγροτικών περιοχών

- Ενεργώντας ως **κέντρα ζήτησης / αγορών γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων** από την αγροτική περιοχή, είτε για τους τοπικούς καταναλωτές είτε ως συνδέσεις με τις εθνικές και εξαγωγικές αγορές. Η πρόσβαση στις αγορές αποτελεί προϋπόθεση για την αύξηση των γεωργικών εισοδημάτων στην ύπαιθρο και η εγγύτητα των τοπικών μικρών και ενδιάμεσων κέντρων στις περιοχές παραγωγής θεωρείται βασικός παράγοντας.
- Ενεργώντας ως **κέντρα παραγωγής και διανομής αγαθών και υπηρεσίες στην αγροτική περιοχή τους**. Η συγκέντρωση αυτή θεωρείται ότι μπορεί να μειώσει το κόστος και να βελτιώσει την πρόσβαση σε μια ποικιλία υπηρεσιών, δημόσιων και ιδιωτικών, τόσο για αγροτικά νοικοκυριά όσο και για επιχειρήσεις. Ως εκ τούτου, οι υπηρεσίες περιλαμβάνουν την γεωργία, την υγεία και την εκπαίδευση (καθώς και την πρόσβαση σε άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες), τραπεζικές και ταχυδρομικές υπηρεσίες, υπηρεσίες επαγγελματιών όπως δικηγόροι και λογιστές, αλλά και υπηρεσίες διασκέδασης όπως μπαρ, εστιατόρια, θέατρα, κινηματογράφοι, κλπ και εστιατόρια αλλά και να διατελέσουν ως κέντρα χονδρικών και λιανικών πωλήσεων των μεταποιημένων προϊόντων εντός και εκτός της περιοχής.
- Αποτελώντας **κέντρα ανάπτυξης και εδραίωσης μη γεωργικών δραστηριοτήτων** και επαγγελματικής απασχόλησης, μέσω της ανάπτυξης μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων ή μέσω της μετεγκατάστασης υποκαταστημάτων μεγάλων ιδιωτικών ή παρακρατικών επιχειρήσεων.
- **Προσέλκυση αγροτικών μεταναστών** από τη γύρω περιοχή μέσω της ζήτησης για μη γεωργική εργασία, μειώνοντας έτσι την πίεση μετανάστευσης στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα και βοηθώντας στο να μη ερημώσει η ευρύτερη αγροτική περιοχή.
- Με τη **διαχείριση των φυσικών πόρων** με τρόπους που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των αυξανόμενων αγροτικών και αστικών πληθυσμών με ιδιαίτερη προσοχή

στην προστασία των πόρων ενόψει των τοπικών και παγκόσμιων περιβαλλοντικών μεταβολών.

Δεδομένου του σημαντικού ρόλου των μικρών αστικών κέντρων στην βιωσιμότητα της υπαίθρου θεωρείται απαραίτητη η ενίσχυση «της αστικότητας» με υπηρεσίες υγείας, τεχνολογικής διασύνδεσης και ποιότητας ζωής.

Για την ανάδειξη των κωμοπόλεων σε ισχυρά κέντρα απασχόλησης, χρηματοδότησης και ευκαιριών για τα αγροτικά νοικοκυριά απαιτείται μια στρατηγική προσέγγιση που θα αποσκοπεί στην επιτάχυνση της ανάπτυξής τους σε πολλούς τομείς μέσα από επενδύσεις και πολιτικές. Κάτι τέτοιο όμως απαιτεί συνεργασία φορέων και εκτιμάται ότι δεν μπορεί να υλοποιηθεί μόνο από το ΠΑΑ.

Μία πλήρης μετάβαση σε ένα μοντέλο ισόρροπης ανάπτυξης θα απαιτούσε, αφενός, πολλαπλάσιους πόρους σε σχέση με αυτούς που είναι διαθέσιμοι σήμερα και, αφετέρου, βαθιές δομικές/ συστημικές αλλαγές. Με δεδομένη την υφιστάμενη διαθεσιμότητα πόρων και του ισχύοντος «παραδείγματος» (paradigm), μια στρατηγική προτεραιοποίησης κρίνεται περισσότερο σκόπιμη.

5. Ποια είναι η σχέση μεταξύ γεωργίας και άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων (κυρίως τουρισμού);

Ο τουρισμός σε πολλές περιπτώσεις έχει βοηθήσει την συμπλήρωση των αγροτικών εισοδημάτων, και σε άλλες έχει απομυζήσει πλήρως την τοπική οικονομία από ανθρώπινο δυναμικό. Στις περιπτώσεις περιοχών που εξελίσσονται σε commuting areas η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να είναι οικοδόμηση δεύτερων κατοικιών και υπηρεσίες (λιανικό εμπόριο, εστίαση, διασκέδαση, κ.λπ), υπάρχουν παραδείγματα συγκέντρωσης «παραθεριστικών κατοικιών» σε αγροτικές περιοχές που δεν γειτνιάζουν με τα μεγάλα αστικά κέντρα;

Η γεωργία σχετίζεται και με αρκετές άλλες οικονομικές δραστηριότητες όπως η συσκευασία, η μεταποίηση των γεωργικών προϊόντων, η διαφήμιση, ο τουρισμός κλπ.

Ο αγροτουρισμός, ειδικότερα, έχει την ιδιομορφία να διασυνδέει άμεσα και ενεργά την τουριστική δραστηριότητα με τη γεωργική εκμετάλλευση, τα προϊόντα της και την αγροτική κληρονομιά- αξίες γενικότερα. Κατ' αυτή την έννοια θεωρείται ως μια από τις κατεξοχήν δραστηριότητες που προωθεί την τοπική αγροτική ανάπτυξη και είναι συμβατή με την έννοια της «αειφορίας».

Ιδίως ο τουρισμός στις αγροτικές περιοχές, ο αγροτουρισμός, είναι μια από τις πλέον συζητημένες στρατηγικές ανάπτυξης των μειονεκτικών αγροτικών περιφερειών. Αν και σε άλλες χώρες ο αγροτουρισμός είναι αρκετά ανεπτυγμένος, στην Ελλάδα οι εκμεταλλεύσεις αυτές είναι ακόμα περιθωριακές. Στην Ευρωπαϊκή ύπαιθρο το εύρος του αγροτουριστικού προϊόντος ποικίλλει και εμπλουτίζεται σημαντικά τα τελευταία χρόνια στην προσπάθεια των τοπικών φορέων και των ίδιων των αγροτών να εκμεταλλευτούν τους τοπικούς πόρους (φυσικό περιβάλλον, αγροτικό τοπίο, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, πολιτισμική κληρονομιά) και να αυξήσουν κατ' αυτόν τον τρόπο τα εισοδήματά τους. Οι αγροτουριστικές μονάδες πέρα από την απλή διαμονή και εστίαση, μπορεί να παρέχουν υπηρεσίες ελεύθερου χρόνου- ψυχαγωγίας-

αθλητισμού (ψάρεμα, κυνήγι, ποδήλατο, ιππασία, κλπ), καθώς και παιδαγωγικές- κοινωνικές ενώ μπορεί να απευθύνονται σε ειδική πελατεία, όπως παιδιά, τρίτη ηλικία, άτομα με ειδικές ανάγκες, γκρουπ κοινωνικού τουρισμού.

Ο αγροτουρισμός, ακόμα και με μια κατεύθυνση αιεφόρου χρήσης των φυσικών πόρων, δεν φαίνεται ικανός να συντηρήσει μακροπρόθεσμα το κοινωνικο-πολιτιστικό σύστημα. Η προσπάθεια πρέπει να έχει ως κατεύθυνση τη συνεύρεση των τοπικών αρχών/ φορέων/ οργανισμών (συμπεριλαμβανόμενων των τουριστικών πρακτορείων και των ξενοδόχων) για να συζητήσουν τις προοπτικές του τουρισμού με απώτερο σκοπό τόσο τις ποσοτικές (υποδομές, φέρουσα ικανότητα κλπ.), όσο και τις ποιοτικές συνιστώσες (ποιότητα υπηρεσιών, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, σήμα ποιότητας, ανάπτυξη διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων πέραν της φιλοξενίας και εστίασης κλπ.) του ζητήματος. Τέλος, μια νέα διάσταση αποτελούν οι social farms δηλαδή οι φάρμες υγείας, μια ειδική περίπτωση αγροτουρισμού που συνδυάζει τα οφέλη της αναψυχής σε μια αγροτική περιοχή με παράλληλη όμως ενίσχυση των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού σε θέματα ψυχικής υγείας.

6. Ποια μπορεί να είναι η μορφή της κοινωνικής πολιτικής στις αγροτικές περιοχές;

6.1 Είναι τα κοινωνικά προβλήματα (φτώχεια, αποκλεισμός, εγκληματικότητα, ναρκωτικά, κ.λπ.) διαφορετικά στις αγροτικές περιοχές από τις αστικές, και σε ποιες αγροτικές περιοχές αυτά τα προβλήματα είναι πιο σοβαρά; Η μορφή της φτώχειας και του αποκλεισμού στις αγροτικές περιοχές είναι συγκαλυμμένη (ή αποκρύπτεται ή θεραπεύεται ακόμη από τον κοινωνικό περίγυρο) και δεν επιτρέπει την καταγραφή της;

6.2 Μέχρι σήμερα το LEADER δεν περιελάμβανε αντίστοιχες παρεμβάσεις, πρέπει να επεκταθούν;

6.3 Υπάρχει διαθέσιμη μια χωρική κατανομή (κυρίως αγροτικές, ενδιάμεσες αγροτικές), των παρεμβάσεων του ΕΚΤ στο πλαίσιο των θεματικών στόχων 8 και 9 για να γίνει μια αποτίμηση;

6.1 Η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρονται συχνά στη βιβλιογραφία ως συνέπειες της αστικοποίησης, επομένως θεωρείται ότι είναι πιο έντονα φαινόμενα στις αστικές περιοχές. Τα προβλήματα αυτά ενδεχομένως είναι πιο σοβαρά σε απομονωμένες ή μειονεκτικές αγροτικές περιοχές.

Επιπλέον, η φτώχεια στις αγροτικές περιοχές μπορεί να αποκρύπτεται ή να θεραπεύεται μέσα από τον κοινωνικό ιστό αλλά από την άλλη μεριά υπάρχουν δραστηριότητες που δεν καταγράφονται στην επαρχία π.χ. μικρός λαχανόκηπος για αυτοκατανάλωση αλλά και πολλές φορές πώληση. Επιπλέον, η ιδιοκατοίκηση θα πρέπει ίσως να ληφθεί υπόψη.

6.2 Γενικότερα θεωρείται ότι το LEADER μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση των κοινωνικά ευπαθών ομάδων με μια σειρά παρεμβάσεων, όπως:

- Παροχή εκπαίδευση και κατάρτιση σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες
- Παροχή κινήτρων για έναρξη δραστηριοτήτων από κοινωνικά ευπαθείς ομάδες είτε συλλογικά είτε μεμονωμένα και κίνητρα για την αύξηση της απασχόλησης

- Ενίσχυση και υποστήριξη ενεργειών κοινωνικής πολιτικής στους τομείς του αθλητισμού, του πολιτισμού και έμμεσα στην ενίσχυση και στην καλλιέργεια των ομάδων – στόχων στις αγροτικές περιοχές
- Υποστήριξη και οργάνωση διατοπικών – διακρατικών ανταλλαγών τεχνικών και καλών πρακτικών
- Ενίσχυση ανάπτυξης δικτύων μεταξύ συλλογικών και άλλων φορέων
- Συνδυασμός και συνεργασίες των τομέων με τους άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενους (συλλόγους, σωματεία κοκ).

6.3 Θα βοηθούσε μία αποτίμηση και αξιολόγηση παρεμβάσεων τοπικών στρατηγικών που συμπληρώνονται από το ΕΚΤ καθώς και η συνεισφορά αυτών στις στρατηγικές του αγροτικού τομέα.

7 . Κυκλική οικονομία – Βιοοικονομία – Στρατηγική Smart Village (νέες προτεραιότητες)

Η στροφή στην κυκλική οικονομία και την παραγωγή ενέργειας από ΑΠΕ αποτελούν προτεραιότητες της νέας ΚΓΠ.

Υπάρχουν αγροτικές περιοχές στην Ευρώπη που ένα σημαντικό ποσό του γεωργικού εισοδήματος προέρχεται από την παραγωγή ενέργειας μέσω της αξιοποίησης των παραπροϊόντων της γεωργικής παραγωγής. Στη Ελλάδα η παραγωγή ενέργειας από την αξιοποίηση παραπροϊόντων/αποβλήτων (στερεών – υγρών) έχει περιθώρια ανάπτυξης ?

Υπάρχουν αντίστοιχες δυνατότητες στην Ελλάδα και αν ναι πως μπορούν να ενσωματωθούν αντίστοιχες δράσεις στο Στρατηγικό Σχέδιο; (επίπεδο δημόσιας παρέμβασης όχι μεμονωμένων ιδιωτικών επενδύσεων)

Το σύνολο των παρατηρήσεων-εισηγήσεων των μελών της ομάδας σχεδιασμού έχει περιληφθεί στο σχετικό κεφάλαιο 8.10.8 της ανάλυσης και δεν επαναλαμβάνεται στην παρούσα ενότητα.

8. Smart Village

8.1 Η στρατηγική των Smart village αποτελεί πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την νέα Προγραμματική περίοδο. Υπάρχει ενημέρωση σε επίπεδο δημοτικών αρχών / ομάδων τοπικής δράσης για το τι περιλαμβάνει;

8.2 Ποιος είναι ο αρμόδιος φορέας που θα προσδιορίσει το περιεχόμενο της; Σημείο εκκίνησης για τη Στρατηγική είναι η κινητοποίηση των τοπικών κοινωνιών αφού η έμφαση δίνεται στην αξιοποίηση των ΤΠΕ για την διευκόλυνση της ζωής των κατοίκων στις αγροτικές περιοχές. Πως πιστεύεται ότι θα πρέπει να ενσωματωθεί η σχετική πρόνοια του κανονισμού στο Στρατηγικό Σχέδιο;

8.3 Ποια θα πρέπει να είναι τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά (μέγεθος και είδος

πληθυσμού, απόσταση από αστικά κέντρα κλπ) για την εφαρμογή τους;

8.4 Θα πρέπει να καθοριστούν εκ των προτέρων θεματικές κατευθύνσεις ως προς την ανάπτυξη τους;

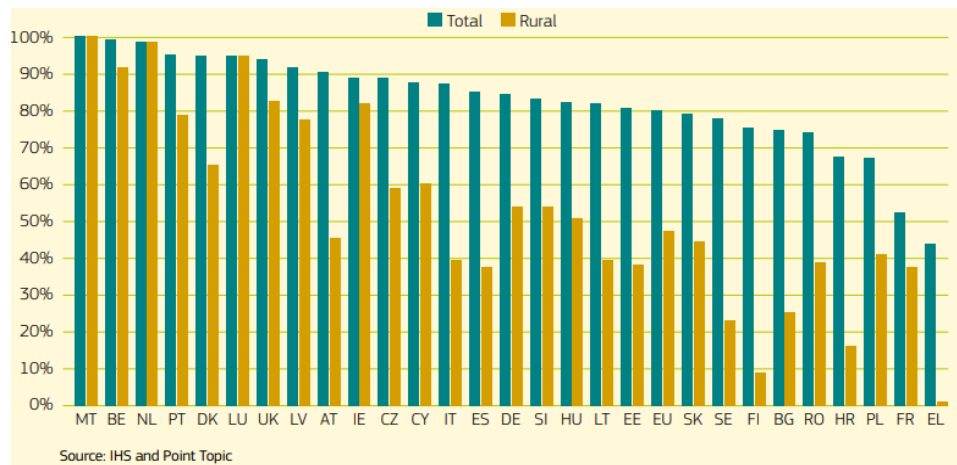
8.5 Η υλοποίηση τους θα πρέπει να αποτελέσει υποπρόγραμμα εντός των τοπικών προγραμμάτων ή να γίνει με οριζόντια εφαρμογή;

8.1 Ελλιπής ενημέρωση, αποτελεί ένα νέο αντικείμενο για το οποίο δεν φαίνεται να υπάρχει ακόμη η ενημέρωση σε επίπεδο δημοτικών αρχών.

8.2 Οι Ομάδες Τοπικής Δράσης, μπορούν να κινητοποιήσουν την τοπική εταιρική σχέση κατά περίπτωση ενασχόλησης με θέματα smart τεχνολογίας και εφαρμογών.

Βασική παράμετρος για την επιτυχία των έξυπνων χωριών είναι η πρόσβαση των κατοίκων στο διαδίκτυο. Οι αγροτικές περιοχές συχνά πάσχουν από ένα τριπλό «ψηφιακό χάσμα»: ευρυζωνική σύνδεση, δεξιότητες και χρήση των δυνατοτήτων του ίντερνετ. Στο παρακάτω γράφημα εμφανίζεται το ποσοστό των νοικοκυριών που είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο το 2017.

Διάγραμμα 8.26 : Ποσοστό των νοικοκυριών που είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο το 2017 ανά χώρα και περιοχή

Από το γράφημα γίνεται φανερό ότι στην Ελλάδα οι αγροτικές περιοχές υστερούν αρκετά σε προσβασιμότητα σε σχέση με τις αστικές περιοχές.

Επιπλέον, οι αγροτικές περιοχές πάσχουν από έλλειψη θέσεων εργασίας, βιώσιμη επιχειρηματικότητα και ανεπαρκείς και φθίνουσες υπηρεσίες.

8.3 Προτείνεται να είναι περιοχές με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Έλλειψη κρίσιμης μάζας για υπηρεσίες και υποδομές
- Χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα
- Χαμηλό ρυθμό δημιουργίας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
- Μικρό αριθμό θέσεων εργασίας
- Απομονωμένες περιοχές π.χ. μικρά νησιά

- Κάλυψη αγροτικής περιοχής με διαδικτυακές υπηρεσίες

8.4 Ίσως κρίνεται αναγκαία η υιοθέτηση μιας συστημικής- bottom up προσέγγισης συμμετοχικού σχεδιασμού, με την εφαρμογή μεθοδολογιών όπως η Διαχείριση Ενδιαφερόμενων Μερών (Stakeholder Analysis). Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει μια σειρά εργαλείων, όπως η αξιοποίηση καθοδηγητών γνώμης, οι ομάδες εστίασης (focus groups), οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις και η τεχνική της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας (snow-ball sampling).

8.5 Προκρίνεται η οριζόντια εφαρμογή των Smart Village.

8.15. ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ 8 – ΣΥΝΟΨΗ

Η Ελλάδα με βάση την εδαφική τυπολογία της Ε.Ε αποτελεί μια «αγροτική» χώρα, αφού οι κυρίαρχα αγροτικές περιοχές καλύπτουν το 62% της έκτασης της, οι ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές το 32% και οι κυρίαρχα αστικές το 6%. Στις αγροτικές περιοχές κατοικεί το 31%, στις ενδιάμεσες αγροτικές το 24% και στις αστικές το 45% του πληθυσμού της χώρας.

Οι αγροτικές περιοχές της χώρας είναι ιδιαίτερα αραιοκατοικημένες με την πληθυσμιακή πυκνότητα να είναι σημαντικά μικρότερη σε σχέση με το μέσο όρο της χώρας. Η γήρανση του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών αλλά και της χώρας συνολικά αποτυπώνεται στην πολύ σημαντική μείωση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών 10-14 ετών και αντίστοιχα στη σημαντική αύξηση πληθυσμού στην ομάδα ηλικιών των άνω των 65 για την περίοδο 1991-2018. Ωστόσο, υπάρχει σημαντική επιδείνωση της δημογραφικής σύνθεσης των απασχολούμενων σε ορισμένες αγροτικές περιοχές. Η χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα καθιστά ιδιαίτερα υψηλό το κόστος παροχής Υπηρεσιών Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ).

Το ποσοστό ανεργίας βαίνει μειούμενο από το 2013 και εντεύθεν στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές, είναι ωστόσο υπερδιπλάσιο από το αντίστοιχο Ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ταυτόσημο και ιδιαίτερα υψηλό παραμένει το ποσοστό ανεργίας των νέων ηλικίας 15 -24 ετών στις αγροτικές περιοχές, αναδεικνύοντας την απουσία ευκαιριών απασχόλησης για τους νέους. Μεγάλη είναι η απόκλιση του μορφωτικού επιπέδου μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών και εμφανής η απουσία δράσεων κατάρτισης/επιμόρφωσης του πληθυσμού.

Ευνοϊκότερο είναι και το ποσοστό απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας (59,% στις αγροτικές περιοχές έναντι 56,5% σε σύνολο χώρας), υπολείπεται όμως σημαντικά σε σχέση με το αντίστοιχο στην ΕΕ-28. Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 11%, ποσοστό υπερδιπλάσιο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (4%). Σημαντικό είναι και το ποσοστό πολυ-απασχόλησης – πολυδραστηριότητας του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, σε συνδυασμό με έντονη υποαπασχόληση του πρωτογενή τομέα.

Παρά τη βαθμιαία βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων κλάδων της φυτικής και ζωικής παραγωγής παρατηρείται υποχώρηση της μεταποίησης και χαμηλός βαθμός

μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων. Υπάρχουν δυνατότητες περαιτέρω αύξησης του βαθμού μεταποίησης της αγροτικής παραγωγής που μπορεί να αποτελέσει βασική αναπτυξιακή συνιστώσα των αγροτικών περιοχών.

Ο τριτογενής τομέας έχει διευρύνει τη σημασία του σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές αλλά σε κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας. Ο τουρισμός παρουσιάζει δυναμική ανάπτυξη που συνέβαλε στη βελτίωση των δημογραφικών δεικτών και των οικονομικών επιδόσεων των αγροτικών περιοχών. Ωστόσο, υπάρχει αδυναμία σύζευξης του τουρισμού με την τοπική αγροτική παραγωγή, υψηλή εποχικότητα του τουριστικού προϊόντος και διατήρηση του παραδοσιακού προτύπου «Ήλιος – Θάλασσα».

Οι αγροτικές περιοχές παρουσίασαν ανθεκτικότητα στη διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης. Όμως, παρά την σημαντική υποχώρηση του ΑΕΠ στην Αττική την αντίστοιχη περίοδο οι περιφερειακές ανισότητες εξακολουθούν να διατηρούνται. Υψηλή εξάρτηση σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης από τον πρωτογενή τομέα παρατηρείται σε ορισμένες αγροτικές περιοχές. Στις αδυναμίες περιλαμβάνονται επίσης η χαμηλή ελκυστικότητα του γεωργικού τομέα για την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας των νέων, το χαμηλό δυναμικό για την ανάπτυξη καινοτομίας, η έλλειψη δικτυώσεων καθώς και η απουσία ισχυρού δικτύου αστικών/ημιαστικών κέντρων που αποτελούν βασική παράμετρο για την ζωτικότητα και την ευημερία των αγροτικών περιοχών. Ενώ σημαντική απειλή αποτελεί η διαχρονική μείωση των ποσών της ΚΓΠ σε σταθερές τιμές.

Εάν παρατηρηθεί η συνέχιση των αρνητικών επιπτώσεων της πανδημίας του COVID- 19 και στο μέλλον αυτό θα οδηγήσει σε σημαντική υποχώρηση εισοδημάτων και απασχόλησης στις τουριστικές περιοχές αντιστρέφοντας την θετική αναπτυξιακή πορεία της τελευταίας δεκαετίας. Τέλος, η μη αντιστροφή των αρνητικών δημογραφικών εξελίξεων και η συνέχιση της εξόδου των νέων από τις αγροτικές περιοχές δημιουργούν αρνητικές προοπτικές.

Η συνειδητοποίηση από τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους της αναγκαιότητας αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας και την ενίσχυση των παραγωγικών κλάδων θεωρείται επίσης θετική εξέλιξη, σε συνδυασμό με τη αργή στροφή του μοντέλου της ελληνικής γεωργίας από την οικογενειακή μορφή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην επιχειρηματική μορφή. Τέλος, η πανδημία του COVID- 19 ανάδειξε την αναγκαιότητα διασφάλισης διατροφικής επάρκειας και οδήγησε στην αύξηση της ζήτησης για ελληνικά γεωργικά προϊόντα στις αγορές του εξωτερικού.

Προσβασιμότητα

Η προσβασιμότητα των αγροτικών περιοχών αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα που επιτείνει η γεωμορφολογία της χώρας (ορεινοί όγκοι, πληθώρα νησιών) αλλά και η απόσταση της χώρας από τις μεγάλες ευρωπαϊκές αγορές – αστικές συγκεντρώσεις.

Η υστέρηση των αγροτικών περιοχών σε σχέση με τις αστικές περιοχές σε σχέση με το επίπεδο πρόσβασης σε δημόσιες συγκοινωνίες παρατηρείται στο σύνολο της ΕΕ και στη χώρα μας .

Παρά τον μεγάλο αριθμό αεροδρομίων που διαθέτει η χώρα κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού νησιών η πρόσβαση σε αεροπορικές συνδέσεις είναι περιορισμένη

Σύμφωνα με την πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ το ποσοστό του πληθυσμού με χαμηλή πρόσβαση στην κοντινότερη πόλη είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ. Υπολογίζεται ότι το ¼ του πληθυσμού τη χώρας ζει σε περιοχές που απαιτείται χρόνος τουλάχιστον 60 λεπτών για την μετάβαση του στην πλησιέστερη πόλη (πληθυσμός άνω των 50.000 κατοίκων)

Η βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών προς τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών απαιτεί την αξιοποίηση των ΤΠΕ όπως δείχνει το παράδειγμα των Σκανδιναβικών χωρών.

Ευρυζωνικά δίκτυα

Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό δείκτη DESI, σε ότι αφορά την συνδεσιμότητα σε επίπεδο χώρας η Ελλάδα κατατάσσεται τελευταία μεταξύ των χωρών της ΕΕ και σχετικά με την ενότητα «Ανθρώπινο κεφάλαιο» ενώ συνολικά οι επιδόσεις της είναι αρκετά χαμηλότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ, παρότι η χώρα συνεχίζει να σημειώνει πρόοδο. Οι επιδόσεις των αγροτικών περιοχών υστερούν σημαντικά σε σχέση με τις αστικές περιοχές

Η υστέρηση στην αξιοποίηση των ΤΠΕ οφείλεται τόσο στην απουσία ευρυζωνικών υποδομών αλλά και στον ψηφιακό αναλφαριθμητισμό (λόγω της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού)

Παρά τις δυσμενείς επιδόσεις, μέσω των υλοποιούμενων δράσεων της Εθνικής Ψηφιακής Στρατηγικής 2016-2021 (και ειδικότερα για τις αγροτικές περιοχές) παρατηρείται αυξανόμενη κάλυψη των αγροτικών περιοχών με ευρυζωνικές υποδομές (ειδικά μέσω των χρηματοδοτούμενων και από το ΠΑΑ ευρυζωνικών δικτύων Rural BroadBand και Ultra Fast Broadband)

Η υψηλή προτεραιότητα που δίνεται σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο ΕΕ για την προώθηση της ψηφιακής μετάβασης αλλά και η προώθηση των στρατηγικών των Smart Villages μέσω της νέας ΚΓΠ αποτελούν σημαντικές ευκαιρίες για τον τομέα.

Βιοκαύσιμα – Κυκλική Οικονομία – Αξιοποίηση παραπροϊόντων

Υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες στην Ελλάδα για την ανάπτυξη μιας πλούσιας και επικερδούς οικονομικής δραστηριότητας, στη βάση της αξιοποίησης εναλλακτικών ανανεώσιμων πόρων μέσω της κυκλικής βιοοικονομίας. Ωστόσο, η αποτελεσματική ανάπτυξη της βιοοικονομίας στην Ελλάδα εξαρτάται από την επιτυχή συνεργασία όλων των ενδιαφερομένων (κράτος, επιχειρήσεις, πολίτες). Οι επιδόσεις του πρωτογενή τομέα στην παραγωγή ενέργειας /αξιοποίηση ενέργειας από ΑΠΕ υστερούν σημαντικά σε σχέση με την Ε.Ε

Για την προώθηση της βιοοικονομίας απαιτείται η ανάληψη πρωτοβουλιών σε θεσμικό επίπεδο και σε τεχνικοοικονομικό επίπεδο για την επίλυση θεμάτων όπως η απουσία οργάνωσης/μηχανισμών συγκέντρωσης/συλλογής αποβλήτων /υποπροϊόντων /παραπροϊόντων της φυτικής και ζωικής παραγωγής στην πηγή, της αξιοποίησης του compost για τον εμπλουτισμό των φτωχών σε οργανική ουσία γεωργικών γαιών, της αξιοποίησης της γεωθερμίας για την κάλυψη ενεργειακών αναγκών των θερμοκηπίων, της μικρής δυναμικότητας μονάδων παραγωγής και αγροτικών εκμεταλλεύσεων, της υψηλής διασποράς μονάδων

παραγωγής γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων, της απουσίας οργανωμένων χώρων εγκατάστασης κτηνοτροφικών μονάδων και της ατελούς διαχείρισης υγρών και στερεών αποβλήτων τους, της έλλειψης χωρητικότητας των δικτύων μέσης τάσης, απουσία βιοδιυλιστηρίων και απουσία τοπικών δικτύων συλλογής και μεταφοράς γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων μη οργανικής προέλευσης και τέλος της ελλιπούς εκπαίδευσης /παροχής συμβουλών/ μεταφοράς γνώσης στους παραγωγούς

Φτώχεια – Κοινωνικός Αποκλεισμός

Στις αγροτικές περιοχές παρατηρούνται υψηλότερα του μέσου εθνικού όρου ποσοστά φτώχειας και σημαντική υστέρηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ σε σχέση με τις αστικές περιοχές. Το ποσοστό φτώχειας στις αγροτικές περιοχές είναι σημαντικά υψηλότερο από τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Επιπλέον, υπάρχει μη «καταγεγραμμένη φτώχεια», υψηλή σχολική διαρροή σε σχέση με τις αστικές περιοχές, πολύ υψηλό ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης, αγοράς εργασίας (NEETS) και χαμηλή πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Τέλος, παρατηρείται απουσία μέτρων κοινωνικής ένταξης αλλοδαπών εργαζομένων γεννηθέντων εκτός Ευρώπης που ζουν σε προβληματικές συνθήκες (στέγασης, υγιεινής, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας) και αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου για την προσβολή τους από επιδημίες, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται έντονη έλλειψη εργατικών χεριών για την κάλυψη των εποχιακών αγροτικών εργασιών.

Τοπική Ανάπτυξη - Διακυβέρνηση

Υπάρχει σημαντική εξοικείωση των κατοίκων και των συλλογικών κοινωνικο-οικονομικών φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης των αγροτικών περιοχών με ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης που βασίζονται στην προσέγγιση LEADER καθώς και βαθμιαία ενεργοποίηση κοινωνικής οικονομίας – επιχειρηματικότητας. Σημαντική είναι η έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου και εμπιστοσύνης στους θεσμούς, ενώ απαιτείται και αναπροσδιορισμός της αναπτυξιακής προσέγγισης των τοπικών προγραμμάτων με την έμφαση να αποδίδεται στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων όπως ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η προώθηση της κυκλικής οικονομίας – βιοοικονομίας, η προώθηση των δικτυώσεων και συνεργατικών σχημάτων, η κοινωνική ένταξη αφού ο υφιστάμενος 25ετής κύκλος της χρηματοδότησης μικρού αναπτυξιακού αντίκτυπου έργων υποδομών, δράσεων πολιτισμού και της ενίσχυσης οικονομικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τον τουρισμό έχει ολοκληρώσει τον κύκλο του.

SWOT ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΣ8 «ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ»

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Επιστροφή πληθυσμού σε ορισμένες αγροτικές περιοχές κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης 2. Σημαντικό ποσοστό πολύ-απασχόλησης του πληθυσμού των αγροτικών περιοχών, 3. Υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης και μειωμένο ποσοστό ανεργίας στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με το σύνολο της χώρας 4. Σημαντικές χρηματοδοτήσεις για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας από τα Διαρθρωτικά Ταμεία 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας στις αγροτικές περιοχές 2. Διατήρηση των περιφερειακών ανισοτήτων παρά την σημαντική υποχώρηση του ΑΕΠ στην Αττική την περίοδο της οικονομικής κρίσης 3. Σημαντική υστέρηση του κατ' κεφαλήν ΑΕΠ στις αγροτικές περιοχές της Ε.Ε 4. Υψηλότερο ποσοστό ηλικιωμένων κατοίκων στην πλειονότητα των αγροτικών περιοχών σε σχέση με το σύνολο της χώρας 5. Υψηλά ποσοστά ανεργίας νέων και γυναικών 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η αυξημένη βαρύτητα που αποδίδει η Ε.Ε για το μέλλον των αγροτικών περιοχών και την επίλυση του δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν 2. Το σημαντικό ύψος πόρων που θα λάβει η χώρα από το Ταμείο Ανάκαμψης, τα Διαρθρωτικά Ταμεία, και το Ταμείο Δίκαιης Μετάβασης την περίοδο 2021-2027 3. Η συνειδητοποίηση από τους οικονομικούς και κοινωνικούς εταίρους της αναγκαιότητας αλλαγής του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας και την ενίσχυση των παραγωγικών 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η διαχρονική μείωση του ποσοστού της ΚΓΠ στον προϋπολογισμό της Ε.Ε και η διαχρονική μείωση του προϋπολογισμού της ΚΓΠ σε απόλυτες τιμές. 2. Η συνέχιση των αρνητικών επιπτώσεων της πανδημίας του COVID- 19 και στο μέλλον θα οδηγήσει σε σημαντική υποχώρηση εισοδημάτων και απασχόλησης στις τουριστικές περιοχές αντιστρέφοντας την θετική αναπτυξιακή πορεία της τελευταίας δεκαετίας

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
<p>5. Βαθμιαία βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας στον πρωτογενή</p> <p>6. Δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού που συνέβαλε στη βελτίωση των δημογραφικών δεικτών και των οικονομικών επιδόσεων των αγροτικών περιοχών</p> <p>7. Ανθεκτικότητα των αγροτικών περιοχών στην διάρκεια της δεκαετούς οικονομικής κρίσης</p> <p>8. Περιορισμένος αριθμός αγροτικών περιοχών παρουσιάζει σημαντική αύξηση της ΑΠΑ του πρωτογενή</p>	<p>6. Μεγάλη απόκλιση του μορφωτικού επιπέδου μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών</p> <p>7. Μη άμβλυνση των διαρθρωτικών προβλημάτων της Ελληνικής γεωργίας (μικρός κλήρος , υποαπασχόληση)</p> <p>8. Χαμηλή ελκυστικότητα του επαγγέλματος του γεωργού</p> <p>9. Χαμηλό δυναμικό για την ανάπτυξη καινοτομίας και έλλειψη δικτύωσης</p> <p>10. Σημαντική υποχώρηση της μεταποίησης</p> <p>11. Αδυναμία σύζευξης τουρισμού με την τοπική αγροτική παραγωγή</p> <p>12. Υψηλή εποχικότητα του τουρισμού και διατήρηση του παραδοσιακού προτύπου «Ήλιος – Θάλασσα»</p> <p>13. Χαμηλός βαθμός μεταποίησης γεωργικών προϊόντων</p>	<p>κλάδων</p> <p>4. Δυνατότητες περαιτέρω αύξησης του βαθμού μεταποίησης της αγροτικής παραγωγής που μπορεί να αποτελέσει βασική αναπτυξιακή συνιστώσα των αγροτικών περιοχών</p>	<p>3. Η μη αντιστροφή των αρνητικών δημογραφικών εξελίξεων και η συνέχιση της εξόδου των νέων από τις αγροτικές περιοχές ως αποτέλεσμα της διαφοράς του επιπέδου ζωής μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών</p>

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
	<p>14. Υψηλή εξάρτηση σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης από τον πρωτογενή τομέα σε ορισμένες αγροτικές περιοχές</p> <p>15. Διεύρυνση της σημασίας του τριτογενή τομέα σε όρους εισοδήματος και απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές αλλά σε κλάδους χαμηλής προστιθέμενης αξίας</p> <p>16. Απουσία ισχυρού δικτύου αστικών κέντρων που αποτελούν βασική παράμετρο για την ζωτικότητα και την ευημερία των αγροτικών περιοχών</p> <p>17. Πολύ χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα που καθιστά ιδιαίτερα υψηλό το κόστος παροχής Υπηρεσιών Γενικού Οικονομικού Συμφέροντος (ΥΓΟΣ)</p>		

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ - ΕΥΡΥΖΩΝΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ολοκλήρωση μεγάλου τμήματος των βασικών οδικών αξόνων του Διευρωπαϊκού Δικτύου Μεταφορών, γεγονός που συνεπάγεται τη μείωση της χρονο-απόστασης μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών 2. Αυξανόμενη κάλυψη των αγροτικών περιοχών με ευρυζωνικές υποδομές 3. Σημαντική αύξηση των ψηφιακά προσφερόμενων δημοσίων υπηρεσιών 4. Συνέχιση της υψηλής χρηματοδότησης έργων μεταφορικών υποδομών και προστασίας περιβάλλοντος στις αγροτικές περιοχές από τα Διαρθρωτικά Ταμεία 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Δυσμενής γεωμορφολογία (μεγάλο ποσοστό ορεινών όγκων και νησιών) που εντείνει τα προβλήματα προσβασιμότητας 2. Μεγάλη εξάρτηση από τις οδικές μεταφορές 3. Πολύ χαμηλό επίπεδο προσβασιμότητας για σημαντικό αριθμό αγροτικών περιοχών 4. Περιορισμένη πρόσβαση των κατοίκων στο διαδίκτυο σε σχέση με τις αστικές περιοχές με υστέρηση στην πρόσβαση ΤΠΕ, λόγω της σημαντικής υστέρησης στην ανάπτυξη ευρυζωνικών δικτύων αλλά και του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Η επέκταση των υποδομών υπερυψηλής ευρυζωνικότητας στις αγροτικές περιοχές 2. Η προώθηση σημαντικού αριθμού δράσεων που εντάσσονται στην επίτευξη του στόχου της ψηφιακής διακυβέρνησης 3. Η υψηλή προτεραιότητα που δίνεται σε εθνικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο ΕΕ για την προώθηση της ψηφιακής μετάβασης και η αξιοποίηση του πολύ σημαντικού ύψους των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης που θα διατεθεί για την ψηφιακή μετάβαση 	

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
ΒΙΟΚΑΥΣΙΜΑ/ ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ/ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΠΑΡΑΠΡΟΙΟΝΤΩΝ /ΥΠΟΠΡΟΙΟΝΤΩΝ			
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ενεργοποίηση των προβλέψεων για την την βιοοικονομία και την κυκλική οικονομία στα πλαίσια της ΚΑΠ που περιλαμβάνονται στο ΕΣΕΚ. 2. Θεσμικές ρυθμίσεις και ισχυρά κίνητρα για την διευκόλυνση της εγκατάστασης ΑΠΕ στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις 3. Δυνατότητες αξιοποίησης του compost για τον εμπλουτισμό των φτωχών σε οργανική ουσία γεωργικών γαιών 4. Θεσμικές ρυθμίσεις για την αξιοποίηση του βιοαερίου στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις 5. Μικρή αλλά αυξανόμενη αξιοποίηση της γεωθερμίας για την κάλυψη ενεργειακών αναγκών των θερμοκηπίων 6. Ώριμο αναπτυξιακό πλαίσιο και στοχευμένη εθνική στρατηγική 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ασαφές πλαίσιο ενεργοποίησης, συντονισμού και παρακολούθησης σχεδίων δράσης στην προώθηση της βιοοικονομίας/κυκλικής οικονομίας (πολλοί εμπλεκόμενοι εθνικοί φορείς – ελλιπής συντονισμός) 2. Μικρή δυναμικότητα μονάδων παραγωγής και αγροτικών εκμεταλλεύσεων 3. Δυσκολία οργάνωσης αξιόπιστου δικτύου συλλογής και μεταφοράς παραπροϊόντων/υποπροϊόντων λόγω της υψηλής διασπορά μονάδων παραγωγής ΓΚΤ αποβλήτων, ατελής διαχείριση των υγρών και στερεών αποβλήτων τους αλλά και απουσίας οργανωμένων χώρων εγκατάστασης κτηνοτροφικών μονάδων 4. Ασταθές φορολογικό περιβάλλον και γραφειοκρατικό πλαίσιο 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αναγνωρισμένη σημαντικότητα της κυκλικής οικονομίας/βιοοικονομίας σε Ευρωπαϊκό και Εθνικό Επίπεδο 2. Η θεσμοθέτηση της Πράσινης Συμφωνίας (Green Deal) σαν βασικής αναπτυξιακής στρατηγικής της Ε.Ε 3. Η ενσωμάτωση των κατευθύνσεων της Στρατηγικής από το Αγρόκτημα στο Πιάτο και της Βιοποικιλότητας στο Στρατηγικό Σχέδιο 4. Προώθηση βιολογικών μεθόδων στη γεωργική παραγωγή ώστε να αυξηθεί η απορρόφηση των παραγόμενων από τα ΓΚΤ απόβλητα εδαφοβελτιωτικών 5. Προώθηση θεσμικού πλαισίου για την αξιοποίηση του βιομεθανίου 6. Οι πρόνοιες του Εθνικού Σχεδιασμού για την κυκλική οικονομία που προβλέπει την αύξηση της δυνατότητας 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Έλλειψη ευαισθητοποίησης κοινού σε θέματα κυκλικής οικονομίας και οι ενδεχόμενες τοπικές αντιδράσεις για την εγκατάσταση μονάδων βιοδιυλιστηρίων, βιοαερίου ή αξιοποίησης βιομάζας

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
διαχείρισης αποβλήτων	<p>αδειοδότησης</p> <p>5. Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης παραγωγών και επιχειρήσεων σε θέματα βιοοικονομίας</p> <p>6. Η αδυναμία προσαρμογής των γεωργών στις απαιτήσεις της Στρατηγικής από το Αγρόκτημα στο Πιάτο λόγω έλλειψης εκπαίδευσης και συμβουλευτικής στήριξης</p> <p>7. Έλλειψη χωρητικότητας των δικτύων μέσης τάσης</p> <p>8. Απουσία βιοδιυλιστηρίων</p> <p>9. Μείωση των δυνατοτήτων των γεωργικών εκτάσεων για να λειτουργήσουν ως καταβόθρες άνθρακα</p> <p>10. Απουσία μηχανισμών συγκέντρωσης/συλλογής αποβλήτων /υποπροϊόντων /παραπροϊόντων της φυτικής και ζωικής παραγωγής στην πηγή και τοπικών δικτύων συλλογής και μεταφοράς γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων μη οργανικής προέλευσης</p>	<p>επαναχρησιμοποίησης του νερού που προέρχεται από ΕΕΛ, την χρήση γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων ως δευτερογενών καυσίμων στην βιομηχανία</p> <p>7. Υψηλό ανεκμετάλλετο αναπτυξιακό/ενεργειακό δυναμικό στον τομέα αξιοποίησης της βιομάζας</p> <p>8. Δυνατότητες ανάπτυξης δικτύου ανταλλαγής πληροφοριών και ενίσχυσης της μεταφοράς τεχνολογίας μεταξύ της βιομηχανίας και της έρευνας</p> <p>9. Δυνατότητες χρηματοδότησης ποικίλων δράσεων μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων και του Ταμείου Δίκαιης Μετάβασης του ΕΣΠΑ 2021-2027</p> <p>10. Οι σημαντικές δυνατότητες για την αύξηση των θέσεων απασχόλησης και την δημιουργία επιχειρήσεων στις αγροτικές περιοχές η «πράσινη» οικονομία (κυκλική οικονομία, βιοοικονομία)</p>	

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
	<p>11. Ελλείψεις στην παροχή εκπαίδευσης- παροχής συμβουλών στους γεωργούς για την ορθολογική χρήση των πόρων</p> <p>12. Ελλείψεις στον μηχανισμό καταγραφής και παρακολούθησης των γεωργοκτηνοτροφικών αποβλήτων</p>		
ΦΤΩΧΕΙΑ / ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ			
	<p>1. Υψηλότερα του μέσου εθνικού όρου, ποσοστά φτώχειας στις αγροτικές περιοχές</p> <p>2. Μη «καταγεγραμμένη φτώχεια»</p> <p>3. Υψηλή σχολική διαρροή σε σχέση με τις αστικές περιοχές</p> <p>4. Πολύ υψηλό ποσοστό των νέων εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης, αγοράς εργασίας (NEETS)</p> <p>5. Χαμηλή πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας</p> <p>6. Μη καταγραφή και απουσία μέτρων κοινωνικής ένταξης αλλοδαπών εργαζομένων</p>	<p>1. Η διαθεσιμότητα σημαντικών πόρων από το ΕΚΤ, το Ταμείο Φτώχειας, το Ταμείο Ασύλου και Μετανάστευσης για την καταπολέμηση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού και την ένταξη των μεταναστών</p>	

S Πλεονεκτήματα	W Αδυναμίες	O Ευκαιρίες	T Απειλές
	γεννηθέντων εκτός Ευρώπης που ζουν σε προβληματικές συνθήκες (στέγασης, υγιεινής, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας) και αποτελούν ομάδες υψηλού κινδύνου για την προσβολή τους από επιδημίες		
ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ / ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ			
1. Σημαντική εξοικείωση των κατοίκων και των συλλογικών κοινωνικο-οικονομικών φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης των αγροτικών περιοχών με ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης που βασίζονται στην προσέγγιση LEADER	1. Έλλειψη κοινωνικού κεφαλαίου και εμπιστοσύνης στους θεσμούς	1. Η θεσμική κατοχύρωση και η ενίσχυση του ρόλου των Αναπτυξιακών Εταιρειών που αποτελούν τους βασικούς πυρήνες των ΟΤΔ στον σχεδιασμό και υλοποίηση έργων των ΟΤΑ από τον νέο νόμο για την οργάνωση της αυτοδιοίκησης	1. Η αδυναμία κατανόησης των στόχων της νέας ΚΓΠ από τους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους των αγροτικών περιοχών

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8.1 ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ CLUSTERS & SUB-CLUSTERS

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΩΝ CLUSTERS & SUB-CLUSTERS

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
	Αγροτική παραγωγή				
1	Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (GVA) στον πρωτογενή τομέα	Eurostat – Regio (nama_10r_3gva)	2010-2016	Υπάρχει χρονική σειρά χωρίς χαμένες τιμές για 2010-2016 (2009 έγινε αλλαγή στους ορισμούς)	Ενδιάμεση Μεταβλητή
2	Μεταβολή Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας (GVA) στον πρωτογενή τομέα (%)	Eurostat – Regio (nama_10r_3gva)	2010-2016	Υπάρχει χρονική σειρά χωρίς χαμένες τιμές για 2010-2016 (2009 έγινε αλλαγή στους ορισμούς)	
3	Ετήσιες Μονάδες Απασχόλησης (AWU) στη Γεωργία	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
4	Μεταβολή Ετήσιων Μονάδων Απασχόλησης (AWU) στη Γεωργία	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	
5	Απασχόληση στον πρωτογενή σε άτομα	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
6	Μεταβολή της Απασχόλησης στη Γεωργία-Αλιεία (%)	Eurostat – Regio (nama_10r_3empers)	2000-2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	
7	Αριθμός Αγροτών κάτω των 35 ετών (<35) σε AWU	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
8	Ποσοστό Αγροτών κάτω των 35 ετών (<35) σε AWU	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών (7) και (3)	
9	Αριθμός Αγροτών άνω των 65 ετών (>65) σε AWU	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
10	Ποσοστό Αγροτών άνω των 65 ετών (>65) σε AWU	ΕΛΣΤΑΤ, Διαθρωπική Έρευνα	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών (9) και (3)	
11	Εκπαιδευτικό επίπεδο αγροτών (levels)	Απογραφή Γεωργίας Κτηνοτροφίας 1999-2000, Απογραφή Πληθυσμού ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ;	2000, 2010, ;		Ενδιάμεση Μεταβλητή
12	Εκπαιδευτικό επίπεδο αγροτών (% changes)	Απογραφή Γεωργίας Κτηνοτροφίας 1999-2000, Απογραφή Πληθυσμού	2000, 2010, ;		

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
13	Συνολική Απασχόληση στο Νομό	Eurostat – Regio (nama_10r_3empers)	2000-2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
14	Απασχόληση στη Γεωργία-Αλιεία ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης στο νομό	Eurostat – Regio (nama_10r_3empers)	2000-2016	Προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών (5) και (13)	
15	Συνολική Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στο νομό (GVA Total)	Eurostat – Regio (nama_10r_3gva)	2010-2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
16	Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία στη γεωργία-Αλιεία ως ποσοστό της Συνολικής Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας στο νομό	Eurostat – Regio (nama_10r_3gva)	2010-2016	Προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών (1) και (15)	
17	Αριθμός αγροτών (ή AWU) που ασχολούνται στην εκμετάλλευση αποκλειστικά, κυρίως και δευτερευόντως	ΕΛΣΤΑΤ	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Δεν υπάρχουν χαμένες τιμές.	Ενδιάμεση Μεταβλητή
18)	Ποσοστό αγροτών με άλλη επικερδή ως ποσοστό του συνόλου των αγροτών σε άτομα ή AWU (για αγρότες με >50% του χρόνου τους (δευτερευόντως) σε άλλη επικερδή δραστηριότητα)	ΕΛΣΤΑΤ	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών 17 και 3	
19)	Μεταβολή αγροτών με άλλη επικερδή ως ποσοστό του συνόλου των αγροτών σε άτομα ή AWU (για αγρότες με >50% του χρόνου τους (δευτερευόντως) σε άλλη επικερδή δραστηριότητα)	ΕΛΣΤΑΤ	2003, 2005, 2007, 2013, 2016	Υπάρχουν χαμένες τιμές	
20)	Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Γη σε Βιολογική Καλλιέργεια	ΥΠΑΑΤ	2007?		Ενδιάμεση Μεταβλητή
21)	Συνολική Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Γη	ΕΛΣΤΑΤ	2003, 2005, 2007, 2013, 2016		Ενδιάμεση Μεταβλητή
22)	Ποσοστό Χρησιμοποιούμενης Γεωργικής Γης σε Βιολογική Καλλιέργεια στο σύνολο της Χρησιμοποιούμενης Γεωργικής Γης	ΥΠΑΑΤ	2007?	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών 20 και 21	
	Συνολικός Αριθμός Ζωικών Μονάδων	ΥΠΑΑΤ			
	Συνολικός Αριθμός Ζωικών Μονάδων που εκτρέφονται βιολογικά	ΥΠΑΑΤ			
	Ποσοστό Ζωικών Μονάδων σε βιολογική	ΥΠΑΑΤ			

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
	εκτροφή				
	Ποτιστικές εκτάσεις	ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα	2010-2017		
	Αριθμός αντλητικών μηχανημάτων σε χρήση	ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα	2010-2017		
	Αριθμός λειτουργούντων συγκροτημάτων τεχνητής βροχής	ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα	2010-2017		
	Αριθμός λειτουργούντων συγκροτημάτων στάγδην άρδευσης	ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσια Γεωργική Στατιστική Έρευνα	2010-2017		
	Αναπτυξιακοί Δείκτες				
23)	ΑΕΠ (GDP) ανά κάτοικο σε αγοραστική δύναμη (purchasing power)	Eurostat – regio (nama_10r_3gdp)	2000-2016	Χρονική σειρά από το 1999. Το έτος 2010 έχει πολλές χαμένες τιμές	
24)	Οικονομικά ενεργός πληθυσμός	ΕΛΣΤΑΤ	2000, 2010, ;	Χρονική σειρά από το 1999. Το έτος 2010 έχει πολλές χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
25)	Αριθμός ανέργων	ΕΛΣΤΑΤ	2000, 2010, ;	Χρονική σειρά από το 1999. Το έτος 2010 έχει πολλές χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
26)	Ποσοστό ανεργίας	ΕΛΣΤΑΤ	2000, 2010, ;	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών 25 και 24	
27)	Αριθμός κατοίκων με τυπική εκπαίδευση υψηλότερη της υποχρεωτικής εννεαετούς	ΕΛΣΤΑΤ	2000, 2010, ;		Ενδιάμεση Μεταβλητή
28)	Πραγματικός Πληθυσμός	Eurostat – regio (demo_r_pjanaggr3)	2000-2016		Ενδιάμεση Μεταβλητή
28 ^a)	Ετήσιος πληθυσμός για υπολογισμό gdp/κάτοικο	Eurostat – regio (nama_10r_3popgdp) ΚΑΙ (demo_r_pjanaggr3)	2000-2016		

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
29)	% Πληθυσμού με πάνω από υποχρεωτική εκπαίδευση	ΕΛΣΤΑΤ και Eurostat	;	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από το λόγο των μεταβλητών 27 και 28	
	Δείκτες Ευημερίας				
30)	Πραγματικός Πληθυσμός	Eurostat – regio (demo_r_pjanaggr3)	2000-2016 (ανάλογα που θα χρησιμοποιηθεί)		Ενδιάμεση Μεταβλητή
31)	Αριθμός Ιατρών	Στατιστική Υγείας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2018)		Ενδιάμεση Μεταβλητή
32)	Ιατροί ανά 1000 κατοίκους	Στατιστική Υγείας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2018)	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 31 και 30 για το 2007	
33)	Κλίνες σε θεραπευτήρια	Στατιστική Υγείας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2010-2018)	Διαθέσιμο και από Στατιστική Επετηρίδα	Ενδιάμεση Μεταβλητή
34)	Κλίνες ανά 1000 κατοίκους	Στατιστική Υγείας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2010-2018)	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 33 και 30 για το 2007	
35)	Κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε χιλιάδες Kwh για οικιακή χρήση	Στατιστική Ενέργειας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2008)	Διαθέσιμο και από Στατιστική Επετηρίδα	Ενδιάμεση Μεταβλητή
36)	Κατά κεφαλή κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε Kwh για οικιακή χρήση	Στατιστική Ενέργειας, ΕΛΣΤΑΤ	Τελευταίο διαθέσιμο (2008)	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 35 και 30 για το 2008	
37)	Συνολικός αριθμός κατοικιών	Απογραφή πληθυσμού 2001, ΕΣΥΕ	2001		Ενδιάμεση Μεταβλητή
38)	Αριθμός κατοικιών με σύνδεση σε αποχετευτικό δίκτυο	Απογραφή πληθυσμού 2001, ΕΣΥΕ	2001		Ενδιάμεση Μεταβλητή
39)	Ποσοστό κατοικιών με σύνδεση σε αποχετευτικό δίκτυο	Απογραφή πληθυσμού 2001, ΕΣΥΕ	2001	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 38 και 37 για το 2001	
	Άλλες Οικονομικές Δραστηριότητες				

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
40)	Συνολικός αριθμός τουριστικών κλινών	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018	Τα έτη 1999-2009 με πολλές χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
41)	Μεταβολή συνολικού αριθμού τουριστικών κλινών	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018	Τα έτη 1999-2009 με πολλές χαμένες τιμές	
42)	Συνολικός αριθμός όλων των τύπων ξενοδοχειακών μονάδων	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018	Τα έτη 1999-2009 με πολλές χαμένες τιμές	Ενδιάμεση Μεταβλητή
43)	Μεταβολή Συνολικού αριθμού όλων των τύπων ξενοδοχειακών μονάδων	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018	Τα έτη 1999-2009 με πολλές χαμένες τιμές	
44)	Αριθμός τουριστικών κλινών ανά 1000 κατοίκους	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 41 και 30 για το 2010	
45)	Πληρότητα όλων των τύπων ξενοδοχειακών καταλυμάτων πλην κάμπινγκ	Στατιστική Τουρισμού, ΕΛΣΤΑΤ	2010-2018		
46)	Ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση τροφίμων	sbs_r_nuts03	2017	Η μεταβλητή αυτή παρέχεται μόνο σε επίπεδο NUTS 2 από την Eurostat για πιο πρόσφατα έτη	
	Ειδικοί Αγροτικοί Δείκτες				
	Παραγωγή-Επεξεργασία και Συσκευασία προϊόντων ΠΟΠ	ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ	Τελευταίο διαθέσιμο		
	Παραγωγή – Επεξεργασία Βιολογικών προϊόντων	ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ	Τελευταίο διαθέσιμο		
	Αριθμός αγροτών σε Ομάδες παραγωγών	ΥΠΑΑΤ;			
	Αριθμός Αγροτών σε συνεταιρισμούς	;;;			
	Ειδικοί Περιορισμοί και Ευκαιρίες				
47)	Έκταση Νομού	Eurostat – regio (demo_r_d3are)	2010-2015		Ενδιάμεση Μεταβλητή
48)	Έκταση LFAs	ΥΠΑΑΤ	2010-;		Ενδιάμεση Μεταβλητή
49)	Ποσοστό εκτάσεων LFAs στο σύνολο του νομού	ΥΠΑΑΤ	2010-;	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο	

No.	Μεταβλητή	Πηγή	Χρονική Περίοδος Αναφοράς	Παρατηρήσεις	Στόχος Τυπολογίας
				των μεταβλητών 48 και 47 για το 2010	
50)	Έκταση ορεινών περιοχών	ΥΠΑΑΤ	2010-;		Ενδιάμεση Μεταβλητή
51)	Ποσοστό ορεινών εκτάσεων στο σύνολο του νομού	ΥΠΑΑΤ	2010-;	Παράγωγος μεταβλητή που προκύπτει από τον λόγο των μεταβλητών 50 και 47 για το 2010	
52)	Πληθυσμιακή Πυκνότητα (κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο)	Eurostat – regio (demo_r_d3dens)	2000-2010		
	Έκταση natura2000 ανά κατηγορία				
	ΧΓΕ σε εκτάσεις natura2000				
	Ποσοστό της ΧΓΕ σε natura2000				
	Ποσοστό των Natura 2000 που είναι ΧΓΕ				

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8.2: ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ, ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ, ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΩΝ (SWOT) ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΣΤΟΧΟΥ 8 (ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΎΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΒΙΟΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΔΑΣΟΚΟΜΙΑΣ)

1. Σκοπός και στόχοι κατασκευής της τυπολογίας των αγροτικών περιοχών

Ο σκοπός της κατασκευής «Τυπολογίας Αγροτικών Περιοχών» είναι η υποβοήθηση του σχεδιασμού του Ειδικού Στόχου 8 του Στρατηγικού Σχεδίου. Με βάση αυτό το σκοπό, οι στόχοι της τυπολογίας είναι:

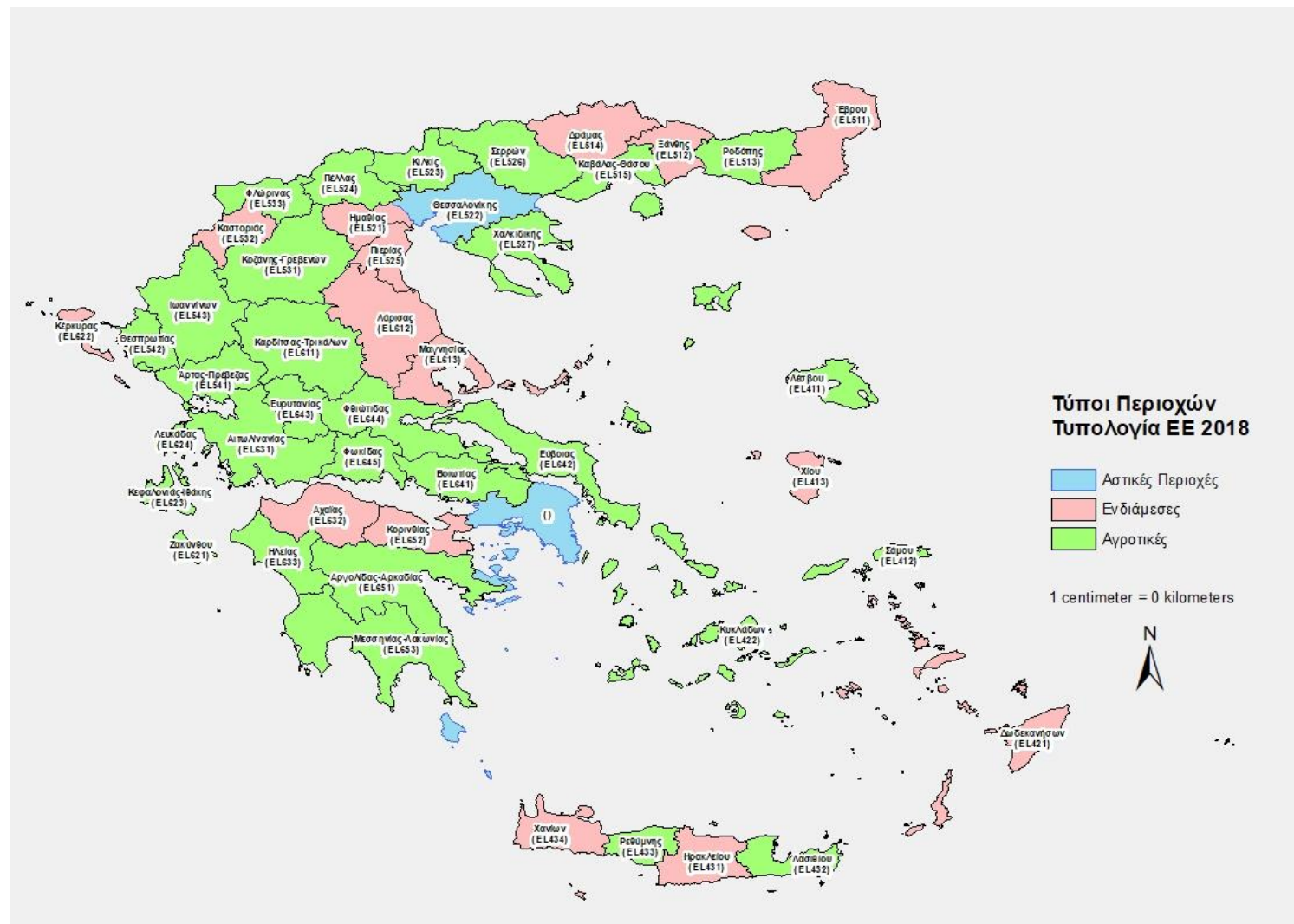
- Η αποτύπωση των περιοχών σχεδιασμού πάνω στο συνεχές της έννοιας αγροτικότητας-αστικότητας και συνεπώς η εξακρίβωση του βαθμού αγροτικότητας των περιοχών.
- Η εξέταση των πραγματικών επιδόσεων των περιοχών ή η δυνατότητα τους να ανταποκριθούν σε μεταβαλλόμενες συνθήκες ή προγράμματα πολιτικής

Οι σημαντικότερες τυπολογίες αυτής της μορφής, και πάντα στο πλαίσιο εφαρμογής περιφερειακής ανάπτυξης και ανάπτυξης της υπαίθρου είναι οι τυπολογίες του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η αρχική τυπολογία ορίστηκε από τον ΟΟΣΑ το 1994 και περιελάμβανε μία ταξινόμηση των περιοχών NUTS 3 ως: (1) Κυρίαρχα Αγροτικές, (2) Ενδιάμεσες, και (3) Κυρίαρχα Αστικές. Εξαιτίας της σημαντικής ανομοιογένειας του μεγέθους των περιοχών της αρχικής κατάταξης του ΟΟΣΑ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και ο ΟΟΣΑ υιοθέτησαν μια [αναθεωρημένη τυπολογία αγροτικών περιοχών](#) η οποία περαιτέρω επεκτείνει τον τύπο των κυρίαρχων αγροτικών περιοχών σε (1α) Αγροτικές περιοχές γειτνιάζουσες με αστικά κέντρα και (1β) Απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές. Η [τελευταία αναθεώρηση](#) της κατάταξης με 3 τύπους περιοχών έγινε το 2018 στο πλαίσιο αναθεώρησης όλων των χωρικών τυπολογιών της ΕΕ μετά από αναθεώρηση των διοικητικών ορίων. Η κατάταξη για την Ελλάδα φαίνεται στον χάρτη 1.

Για λόγους ιστορικής και επιστημονικής πληρότητας θα πρέπει να αναφερθεί ότι η πρώτη ολοκληρωμένη κατασκευή ενός δείκτη αγροτικότητας-αστικότητας που ήταν, στην ουσία, μια ολοκληρωμένη τυπολογία παρουσιάστηκε από τον [Cloeke το 1977](#). Ο Cloke παρουσίασε το 1977 το δείκτη αγροτικότητας της Αγγλίας και Ουαλίας και την αναθεωρημένη του έκδοση το 1986 ([Cloeke and Edwards, 1986](#)). Ο δείκτης του Cloke βασίστηκε κυρίως σε πληθυσμιακά δεδομένα, τη δομή της απασχόλησης και την απόσταση από μικρά και μεσαία αστικά κέντρα καθώς και τη μεταβολή τέτοιων δεδομένων (1961-71 για την κατασκευή του δείκτη του 1971 και 1971-81 για την κατασκευή του δείκτη του 1981). Υιοθετώντας μια διαδικασία μείωσης των δεδομένων σε κύριους άξονες (principal components) και ταξινόμησης (cluster) των περιοχών (districts – NUTS3) οι ερευνητές κατέληξαν σε τέσσερις αγροτικές περιοχές, έχοντας εξαιρέσει τις αστικές περιοχές (σύνολο πέντε κατηγορίες):

- Ακραία αγροτικές (extreme rural)
- Ενδιάμεσες αγροτικές (intermediate rural)
- Ενδιάμεσες μη-αγροτικές (intermediate non-rural)
- Ακραία μη-αγροτικές (extreme non-rural)
- Αστικές (urban).

Το κυριότερο συμπέρασμα της έρευνας του Cloke ήταν ότι η έννοια της αγροτικότητας είναι εξαιρετικά δυναμική. Αυτό οφείλεται τόσο στις μεταβολές των δεδομένων μεταξύ χρονικών περιόδων όσο και στην αλλαγή της ίδιας της έννοιας της αγροτικότητας.

Χάρτης 1: Κατάταξη των Ελληνικών Περιφερειακών Ενοτήτων (NUTS3) με βάση την τυπολογία της ΕΕ του 2018.

Οι τυπολογίες επίδοσης δεν ασχολούνται με το βαθμό αγροτικότητας-αστικότητας μιας περιοχής αλλά με τις πραγματικές επιδόσεις των περιοχών ή την δυνατότητα τους να ανταποκριθούν σε μεταβαλλόμενες συνθήκες ή προγράμματα πολιτικής. Οι τυπολογίες επίδοσης ιδιαίτερα για τον αγροτικό χώρο διαχωρίζονται σε «Τυπολογίες Απορρόφησης» (Absorption Typologies) και «Δομικές Τυπολογίες» (Structural Typologies). Οι τυπολογίες απορρόφησης, όπως δηλώνει και η ονομασία τους, εξετάζουν την ικανότητα των περιοχών να υποδεχθούν (απορροφήσουν) μέτρα πολιτικής σχεδιασμένα για να προωθήσουν ένα στόχο. Για παράδειγμα, ένας σταθερός στόχος του δεύτερου πυλώνα είναι η διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας των περιοχών με μέτρα διαφοροποίησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, στήριξης των μικρο-επιχειρήσεων και ανάπτυξης του αγροτουρισμού. Μία τυπολογία απορρόφησης, σκοπό έχει να αποτυπώσει και να κατατάξει τις περιοχές ως προς το βαθμό που έχουν διαφοροποιήσει την οικονομική τους δραστηριότητα ή ως προς την δυνατότητά τους να διαφοροποιήσουν την οικονομική τους δραστηριότητα στο μέλλον.

Στατιστικά δεδομένα που θα μπορούσαν να αντικατοπτρίσουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία του πρωτογενούς τομέα ως ποσοστό στο σύνολο της οικονομίας, την απασχόληση στη γεωργία ως ποσοστό του συνόλου της απασχόλησης, καθώς και το ποσοστό των πολυαπασχολούμενων γεωργών στο σύνολο των γεωργών. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και διάφορες τέτοιου τύπου τυπολογίες δείχνουν ότι ο Ευρωπαϊκός Νότος έχει το μικρότερο βαθμό διαφοροποίησης σε σχέση με την κεντρική και βόρεια Ευρώπη. Εάν, αντίστοιχα η τυπολογία επίδοσης σκοπό έχει να αποτυπώσει τη δυνατότητα των περιοχών να διαφοροποιήσουν την οικονομική τους δραστηριότητα στο μέλλον, τότε οι αντίστοιχοι δείκτες καλύπτουν θέματα προσβασιμότητας των περιοχών, διαθεσιμότητα τουριστικών υποδομών, κατάσταση φυσικού περιβάλλοντος, κ.λπ. Στατιστικά δεδομένα που αντικατοπτρίζουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν τον χρόνο ταξιδιού προς την περιοχή από αστικά κέντρα, τη διαθεσιμότητα ξενοδοχειακών κλινών ανά εργαζόμενο, και την ύπαρξη περιοχών φυσικού κάλλους. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και διάφορες τέτοιου τύπου τυπολογίες δείχνουν ότι ο Ευρωπαϊκός Νότος έχει τη μικρότερη δυνατότητα διαφοροποίησης σε σχέση με την κεντρική και βόρεια Ευρώπη.

Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα τυπολογιών απορρόφησης προκύπτει από το στόχο για μια ανταγωνιστική και εμπορικά βιώσιμη γεωργία. Στην περίπτωση αυτή, η τυπολογία κατηγοριοποιεί την ανταγωνιστικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με δείκτες όπως η αγροτική διάρθρωση, η προσβασιμότητα στις αγορές προϊόντων, η δημογραφία και η εκπαίδευση και κατάρτιση των αγροτών. Στατιστικά δεδομένα που αντικατοπτρίζουν τέτοιους δείκτες περιλαμβάνουν την Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία ανά Ισοδύναμη Ετήσια Μονάδα Εργασίας, τις Ακαθάριστες Επενδύσεις στη Γεωργία, την ηλικία των αγροτών, το επίπεδο εκπαίδευσης των αγροτών και ένα δείκτη προσβασιμότητας των περιοχών. Τα δεδομένα αυτά είναι διαθέσιμα σε επίπεδο NUTS3 και καταδεικνύουν μια σχέση κέντρου-περιφέρειας, με τις ανταγωνιστικές περιοχές να βρίσκονται στη κεντρική Ευρώπη και τις λιγότερο ανταγωνιστικές περιοχές να βρίσκονται στο Νότο, στο Βορά αλλά και στα νεότερα κράτη μέλη.

Οι «Δομικές Τυπολογίες» αντικατοπτρίζουν τις διαφορές των περιοχών ως προς τις έμμεσες και παραγόμενες επιπτώσεις των δαπανών των μέτρων της πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου. Δηλαδή, την ικανότητα των περιοχών να πολλαπλασιάσουν και να διαχύσουν τις επιπτώσεις από τη χρηματοδότηση σε ένα τομέα ή σε ένα χώρο, στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας. Έτσι μπορεί να έχουμε δομικές τυπολογίες που αφορούν την ικανότητα ενός τομέα (στην προκειμένη περίπτωση της γεωργίας ως οικονομική

δραστηριότητα) να διαχύσει πολλαπλασιαστικά τις επιπτώσεις στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας ή την ικανότητα μιας περιοχής να πολλαπλασιάσει τις θετικές επιπτώσεις ενός εξωτερικού σοκ. Τέτοιου είδους τυπολογίες βασίζονται σε δείκτες που μετρούν τη σημασία των συνδεδεμένων με τη γεωργία κλάδων όπως η βιομηχανία τροφίμων, η επεξεργασία καπνού, η επεξεργασία δέρματος, κ.λπ. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούνται στατιστικά δεδομένα για την απασχόληση στους κλάδους γεωργίας, βιομηχανίας τροφίμων, καπνού, δέρματος, ξύλου και χάρτου, χονδρικού εμπορίου γεωργικών προϊόντων και ζώντων ζώων, κ.λπ. Τα δεδομένα αυτά είναι αρκετά απαιτητικά και συνεπώς είναι διαθέσιμα μόνο σε επίπεδο περιφερειών (NUTS2).

Για παράδειγμα, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, μία τυπολογία κατηγοριοποιεί τις περιφέρειες ανάλογα με την ικανότητα του συνόλου της οικονομίας τους να αξιοποιήσουν (πολλαπλασιάσουν) τις επιπτώσεις ενός εξωτερικού σοκ. Για τη συγκεκριμένη τυπολογία χρησιμοποιούνται στατιστικά δεδομένα για την κλαδική απασχόληση για όλους τους κλάδους της οικονομίας, μιας και το ενδιαφέρον εδώ δεν περιορίζεται μόνο στην γεωργία αλλά στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας. Με τα δεδομένα αυτά κατασκευάζεται ένας δείκτης συγκέντρωσης ή διαφοροποίησης της οικονομικής βάσης της περιφέρειας. Η τυπολογία δείχνει ότι περιοχές του Ευρωπαϊκού Νότου (Ελλάδα, περιοχές της νότιας Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας) έχουν τη μικρότερη δυνατότητα διάχυσης πολλαπλασιαστικών επιπτώσεων στο σύνολο της περιφερειακής οικονομίας, σε αντίθεση με περιοχές της Κεντρικής Ευρώπης.

2. Δεδομένα για την Κατασκευή Τυπολογιών Αγροτικών Περιοχών: Χωρική και Χρονική Διάσταση

2.1 Μεταβλητές

Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν είναι ανάλογα του σκοπού και των δύο στόχων της τυπολογίας. Παρακάτω, κατηγοριοποιούμε τα δεδομένα που χρησιμοποιήσαμε στις εξής κατηγορίες:

- Δημογραφικά
- Οικονομικά
- Αγροτικής οικονομίας
- Τουρισμού
- Υπηρεσιών και Ποιότητας ζωής
- Προσβασιμότητας
- Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής

Στις τυπολογίες, η δυναμική διάσταση εισάγεται συνήθως με τη χρήση μεταβολών των μεγεθών στο χρόνο. Έτσι, ενώ το απόλυτο μέγεθος του πληθυσμού μας δείχνει την κλίμακα της χωρικής μονάδας (πόσο μεγάλη είναι), η μεταβολή, για παράδειγμα του πληθυσμού ή της Ακαθάριστης Αξίας, μεταξύ δύο χρονικών περιόδων μας δείχνει τη δυναμική της χωρικής μονάδας ανεξάρτητα του μεγέθους της. Το πρόβλημα που προκύπτει όταν χρησιμοποιούμε μεταβολές είναι ότι η αρχική και τελική περίοδος, ιδιαίτερα στα αγροτικά προϊόντα, μπορεί να είναι κάποιες ιδιαίτερες χρονιές που να επηρεάζουν τον υπολογισμό της μεταβολής. Για το λόγο αυτό, όταν υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα, κατασκευάζουμε την αρχική και τελική τιμή από τον μέσο όρο συνήθως τριών συνεχόμενων ετών και έτσι ομαλοποιούμε τυχόν ετήσιες υψηλές ή χαμηλές τιμές. Ένα δεύτερο θέμα που προκύπτει με τη μέτρηση της μεταβολής είναι η χρονική περίοδος της μεταβολής. Στην παρούσα τυπολογία θέλουμε να λάβουμε υπόψη

τόσο της μακροπρόθεσμες τάσεις, όπου αυτές υπάρχουν, όσο και τις βραχυπρόθεσμες και κυρίως τη συμπεριφορά της χωρικής ενότητας την περίοδο της οικονομικής κρίσης 2012-2017. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιούμε μακροπρόθεσμες μεταβολές, για παράδειγμα 1991-2018, και μέσο-βραχυπρόθεσμες μεταβολές, για παράδειγμα 2012-2017. Τέλος ανάμεσα στα δεδομένα μπορεί να συμπεριληφθούν και «προβολές», εκτιμήσεις ή προβλέψεις δεδομένων στο μέλλον. Ο χρονικός ορίζοντας του μέλλοντος μέχρι το 2030, έτος κοντά στη λήξη του νέου προγράμματος. Όλες οι μεταβλητές που προκύπτουν από προβλέψεις είναι μεταβλητές από σενάρια της ΕΕ.

Οι μεταβλητές που συλλέχθηκαν σχετίζονται με τους περισσότερους από τους ειδικούς στόχους του προγράμματος και τους στόχους ανάπτυξης της υπαίθρου. Ειδικότερα:

- Η μεταβολή της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας και της απασχόλησης στη Γεωργία – Αλιεία αντανakλά τόσο την διαρθρωτική προσαρμογή όσο και την ανταγωνιστικότητα του τομέα. Για παράδειγμα, μια πτωτική τάση και στις δυο μεταβλητές αντιστοιχεί σε διαρθρωτική προσαρμογή, ενώ η αύξηση στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία και η μείωση στην Απασχόληση μπορεί να αντιστοιχούν σε βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. Η μεταβολή των Ετήσιων Μονάδων Απασχόλησης στη Γεωργία μπορεί επιπλέον να συνιστά και ένδειξη οικονομικής διαφοροποίησης της εν λόγω οικονομίας, ιδίως εάν συνδυασθεί με αναπτυξιακούς δείκτες.
- Τα ποσοστά των αγροτών κάτω των 35 ετών και άνω των 65 ετών, όπως και το ποσοστό των αγροτών με εκπαίδευση υψηλότερη της υποχρεωτικής εννεαετούς, συνιστούν δείκτες οι οποίοι εκφράζουν το επίπεδο ανταγωνιστικότητας του τομέα, αφού μια ευνοϊκή ηλικιακή διάρθρωση των απασχολούμενων στον τομέα βελτιώνει τις οικονομικές του προοπτικές.
- Η απασχόληση και η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της Γεωργίας – Αλιείας ως ποσοστά των αντίστοιχων συνολικών μεγεθών σε επίπεδο νομού αντανakλούν (σε συνδυασμό με άλλους αναπτυξιακούς δείκτες) τόσο το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της γεωργίας όσο και την οικονομική διαφοροποίηση της κάθε περιοχής.
- Το ποσοστό των αγροτών με άλλη επικερδή δραστηριότητα αντανakλά το επίπεδο ανταγωνιστικότητας και τη διαρθρωτική προσαρμογή του αγροτικού τομέα αλλά και την οικονομική διαφοροποίηση της κάθε περιοχής. Ενδεικτικά, εάν το ποσοστό αυτό είναι μικρό, ενδέχεται να σημαίνει υψηλή ανταγωνιστικότητα της γεωργίας ή/και έλλειψη εναλλακτικών δυνατοτήτων απασχόλησης.
- Το ποσοστό χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης σε βιολογική καλλιέργεια στο σύνολο της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης είναι ένας ακόμα δείκτης που αφορά την ανταγωνιστικότητα και τη δυνατότητα προσαρμογής της γεωργίας, αφού δείχνει την έκταση του προσανατολισμού της στη παραγωγή προϊόντων με ζήτηση στην αγορά.

Οι μεταβλητές που αφορούν τις αναπτυξιακές επιδόσεις των υπό εξέταση οικονομιών σχετίζονται αναδεικνύουν τόσο το αναπτυξιακό επίπεδο όσο και τις αναπτυξιακές προοπτικές της κάθε περιοχής. Στον ίδιο στόχο αντιστοιχούν και οι μεταβλητές ευημερίας (π.χ., ιατροί ανά 1000 κατοίκους) ενώ άλλες παρόμοιες μεταβλητές όπως, νοσοκομειακές κλίνες ανά 1000 κατοίκους, κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, ποσοστό κατοικιών με σύνδεση σε αποχετευτικό δίκτυο, δεν συλλέγονται πιά σε επίπεδο περιφερειακής ενότητας.

Οι μεταβλητές που αποτυπώνουν την εξειδίκευση των περιοχών σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες είναι σημαντικές. Για παράδειγμα, οι μεταβολές του αριθμού και των κλινών των ξενοδοχειακών μονάδων καθώς και ο αριθμός των τουριστικών κλινών ανά 1000 κατοίκους και η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων δείχνουν την ένταση του προσανατολισμού της οικονομίας προς τον τουρισμό αλλά και τη δυναμική ανάπτυξης του συγκεκριμένου τομέα. Το ποσοστό απασχόλησης στη μεταποίηση τροφίμων αναδεικνύει την υφιστάμενη κατάσταση σχετικά με τη διαφοροποίηση της κάθε αγροτικής οικονομίας προς

ένα ιδιαίτερα σημαντικό για τις αγροτικές περιοχές κλάδο. Τέλος, σε ότι αφορά τις μεταβλητές που αφορούν ειδικούς περιορισμούς και ευκαιρίες για τις υπό εξέταση περιοχές, αυτές σχετίζονται κυρίως με δημογραφικές μεταβλητές και μεταβλητές που αποτυπώνουν φυσικούς περιορισμούς. Η δυναμική του πληθυσμού και η πληθυσμιακή πυκνότητα συνιστά σημαντικό δείκτη ευημερίας και αναπτυξιακών επιδόσεων, αφού η πληθυσμιακή αποδυνάμωση αποτελεί ένα από τα κύρια επακόλουθα (αλλά και αίτια) αναπτυξιακής υστέρησης. Οι διάφοροι δείκτες προσβασιμότητας σχετίζονται τόσο με την ανταγωνιστικότητα και την πρόσβαση στις αγορές αλλά παράλληλα δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές. Τέλος, οι δείκτες που αφορούν το χρόνο πρόσβασης στις αγορές είναι σημαντικοί αφού η εύκολη πρόσβαση στις αγορές συνιστά προοπτική για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας τόσο του αγροτικού τομέα όσο και της μη-αγροτικής οικονομίας και συμβάλλει στην βελτίωση των αναπτυξιακών επιδόσεων των αγροτικών περιοχών και της ευημερίας των κατοίκων τους.

2.2 Επιλογή και Διαχείριση Μεταβλητών

Στις στατιστικές αναλύσεις που περιγράφουμε στο μέρος 3 της παρούσας έκθεσης υπάρχουν δύο σοβαροί λόγοι που περιορίζουν την επιλογή των μεταβλητών. Ο πρώτος είναι ο αριθμός των περιφερειών που συμμετέχουν στην ανάλυση. Εάν εξαιρεθεί από την ανάλυση η ενότητα της Αττικής, η οποία δεν έχει νόημα συμμετοχής σε μία τυπολογία αγροτικών περιοχών, έχουμε μόνο 45 περιφερειακές ενότητες. Συνεπώς οι αναλύσεις ταξινόμησης πρέπει να έχουν ένα μικρό αριθμό μεταβλητών και πάντως όχι πάνω από 12-14 (το ένα τέταρτο του αριθμού των περιπτώσεων). Αυτό, καθιστά αναγκαία τη διαδικασία μείωσης του αριθμού των μεταβλητών με τεχνικές όπως η ανάλυση των κυρίων συνιστωσών. Όμως στις αναλύσεις αυτές δεν πρέπει να συμμετέχουν ταυτόχρονα μεταβλητές με υψηλή συσχέτιση. Συνεπώς, για μεταβλητές που έχουν υψηλή συσχέτιση επιλέγουμε μία από αυτές. Για παράδειγμα, οι μεταβλητές της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας και της Απασχόλησης έχουν υψηλή συσχέτιση (συντελεστή συσχέτισης πάνω από 0,6 και στατιστικά σημαντικό) και για το λόγο αυτό επιλέγουμε μια, στην περίπτωση μας την Ακαθάριστη προστιθέμενη Αξία, επειδή η μεταβλητή της Απασχόλησης από την Eurostat για τον πρωτογενή τομέα μετρά απασχολούμενους και όχι μονάδες πλήρους εργασίας. Το ίδιο συμβαίνει και με τις μεταβλητές που μετρούν την μεταβολή στον τουρισμό που μπορεί να μετρηθεί και σαν μεταβολή κλινών αλλά και σαν μεταβολή ξενοδοχείων. Επειδή η πληρότητα μετράται με βάση τις υπάρχουσες κλίνες, κρατάμε στην ανάλυση τη μεταβολή σε κλίνες και όχι σε ξενοδοχεία. Το ίδιο συμβαίνει και με πολλά σύνολα μεταβλητών όπως αυτές που μετρούν αέρια του θερμοκηπίου. Αντιθέτως μεταβλητές που σχετίζονται αλλά όχι τόσο ισχυρά (συντελεστής συσχέτισης κάτω από 0,6 και στατιστικά σημαντικός) συμμετέχουν και οι δύο στην ανάλυση. Για παράδειγμα το ποσοστό των αγροτών κάτω από 35 ετών και το ποσοστό των αγροτών πάνω από 65 ετών συσχετίζονται, αλλά όχι ισχυρά.

Για μεταβλητές που περιγράφουν το ίδιο φαινόμενο επιλέγουμε μία από αυτές με γνώμονα είτε την πηγή προέλευσης της μεταβλητής ή τη στατιστική της ποιότητα. Για παράδειγμα η επί τοις εκατό μεταβολή της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα μπορεί να περιγραφεί είτε από την μεταβολή της απασχόλησης σε γεωργία-κτηνοτροφία-αλιεία μετρημένη σε πρόσωπα από τις στατιστικές απασχόλησης (Eurostat) είτε μετρημένη σε Μονάδες Ετήσιας Απασχόλησης (AWU) από τη στατιστική διαρθρώσεων (FSS). Οι δύο μεταβλητές δίνουν αντικρουόμενα δεδομένα.

Ένα ακραίο παράδειγμα είναι ο νομός Ευρυτανίας όπου η απασχόληση στον πρωτογενή δείχνει μείωση -12.85% και η απασχόληση στη γεωργία μετρημένη σε AWU δείχνει μείωση -30.52%. Επειδή θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε μεταβλητές από την Eurostat που δεν παρέχονται από την έρευνα διαρθρώσεων (πχ. GVA in agriculture, forestry and fisheries), για να μπορέσουμε να υπολογίσουμε μέση παραγωγικότητα αλλά και επειδή η έρευνα απασχόλησης του Eurostat έχει μεγαλύτερη κάλυψη δείγματος από την αντίστοιχη των διαρθρώσεων και συνεπώς ποιοτικά καλύτερα δεδομένα σε επίπεδο νομού, κρατάμε τη μεταβλητή της Eurostat και όχι της έρευνας διαρθρώσεων.

Μια τελευταία περίπτωση αναφέρεται σε μεταβλητές με σοβαρά προβλήματα σταθερότητας (robustness) λόγω ύπαρξης ακραίων τιμών (outliers). Η μεταβλητή που δείχνει την ανεργία είχε δύο εξαιρετικά υψηλές τιμές (outliers) που εισήγαγαν σοβαρή μεροληψία στην ανάλυση. Ο νομός Κοζάνης και ο νομός Ευρυτανίας παρουσιάζουν ανεργία υψηλότερη από 16% (σχεδόν διπλάσια του μέσου όρου των υπολοίπων νομών). Στην περίπτωση αυτή ή θα έπρεπε να εξαιρέσουμε τους δύο νομούς ή την μεταβλητή. Προτιμήσαμε το δεύτερο διότι η ανάλυση τελικά συλλαμβάνει και την ανεργία όπως θα φανεί στην περιγραφή των πιθανών συστάδων.

Πριν γίνει η στατιστική ανάλυση, διαχειριζόμαστε τις μεταβλητές με τρεις στόχους. Πρώτον, σε μεταβλητές που βασίζονται σε χρονικές σειρές, βλέπουμε εάν τα έτη αρχής και τέλους της περιόδου περιλαμβάνουν κάποιες ανωμαλίες που οφείλονται σε συγκυριακούς λόγους και τις οποίες μπορούμε να απαλείψουμε παίρνοντας μέσους όρους των ετών έναρξης και τέλους της περιόδου. Για παράδειγμα, η επιλεγμένη αρχή μπορεί να έχει ισχυρές (συγκυριακές ή συστηματικές) μεταβολές. Σε αυτές τις περιπτώσεις υπολογίσαμε την μεταβολή σαν μέσο όρο της τριετίας (ή διετίας) εκκίνησης και τέλους της περιόδου και μετά υπολογίσαμε την συνολική μεταβολή της περιόδου. Δεύτερον, αναλύοντας τα περιγραφικά δεδομένα των μεταβλητών (μέσος όρος, τυπική απόκλιση, ελάχιστη και μέγιστη τιμή, κύρτωση, κ.λπ.) προσπαθούμε να επισημάνουμε τις μεταβλητές εκείνες που δεν θα έχουν σταθερή συμπεριφορά είτε λόγω ακραίων τιμών (outliers) είτε λόγω ισχυρής μη κανονικότητας (non-normality conditions) της κατανομής. Αυτή την διαδικασία την περιγράψαμε παραπάνω με παράδειγμα την μεταβλητή της ανεργίας. Το δεύτερο γνωστό πρόβλημα των μεθόδων ταξινόμησης έγκειται στην ευαισθησία τους στη διαφορετική κλίμακα μέτρησης των μεταβλητών στις οποίες βασίζεται η ταξινόμηση. Επειδή οι μέθοδοι αυτές βασίζονται σε μετρικές της απόστασης (distance) ή της ομοιότητας (similarity) των περιφερειακών ενοτήτων μεταξύ τους, μια μετρική (π.χ. ευκλείδεια απόσταση) δεν μπορεί να βασιστεί σε μεταβλητή που τη μετράμε σε χιλιάδες ευρώ (π.χ. GVA per AWU) και συγχρόνως σε μεταβλητή που τη μετράμε σε εκατοστιαίο ποσοστό (π.χ. % αγροτών κάτω των 35 ετών) και σε μεταβλητή που τη μετράμε σε δεκαδικό (π.χ. πληρότητα κλινών). Είναι συνεπώς αναγκαίο οι μεταβλητές που θα συμμετάσχουν στην ανάλυση να έχουν την ίδια κλίμακα μέτρησης. Για την παρούσα εργασία επιλέγουμε την κλίμακα μέτρησης σε τυπικές αποκλίσεις (z measure). Φυσικά, όλα τα αποτελέσματα και τα περιγραφικά στοιχεία μετατρέπονται και παρουσιάζονται σε φυσικές μονάδες και όχι σε τυπικές αποκλίσεις.

3. Μικτή (Δισταδιακή) Μέθοδος Ταξινόμησης

Η μέθοδος που ακολουθούμε αποτελείται από δύο στάδια. Πρώτον, ο αριθμός και όγκος των μεταβλητών μειώνεται μέσα από ανάλυση σε κύριες συνιστώσες. Δεύτερον, οι κύριες

συνιστώσες συμμετέχουν στην ανάλυση ταξινόμησης σε συστάδες. Η ερμηνεία ανάγεται πάντα στις αρχικές μεταβλητές.

3.1 Ανάλυση σε Κύριες Συνιστώσες (Principal Components) και

Για να επιτύχουμε τη μεγαλύτερη δυνατή μείωση μεταβλητών κάναμε δύο αναλύσεις σε κύριες συνιστώσες. Μία ανάλυση με συμμετοχή δημογραφικών μεταβλητών και μεταβλητών που αποτυπώνουν ευημερία και ποιότητα ζωής. Στην ανάλυση αυτή συμμετέχουν μεταβλητές πληθυσμιακού μεγέθους και μακροχρόνιας και βραχυχρόνιας πληθυσμιακής μεταβολής, μεταβλητές πληθυσμιακής πυκνότητας, εισοδήματος ανά κάτοικο (ευημερία) και γιατρών ανά 1000 κατοίκους (βασικών υπηρεσιών).

Από τον περι-εστραμμένο πίνακα (rotated matrix) είναι εμφανές ότι ο πρώτος άξονας έχει τις μεταβλητές που δείχνουν θετική σημαντική πληθυσμιακή μεταβολή και αρνητικά στο ποσοστό των κατοίκων με ηλικία πάνω από 64 και αρνητικά στη διάμεση ηλικία (Πίνακας 1). Συνεπώς θετικές τιμές στον πρώτο άξονα δείχνουν περιφερειακές ενότητες με θετική δημογραφία. Στον Πίνακα 1 φαίνεται ότι στον δεύτερο άξονα έχουν υψηλή φόρτιση μεταβλητές που δείχνουν μέγεθος, πληθυσμιακή πυκνότητα και υπηρεσίες (γιατροί ανά 1000 κάτοικους). Η μεταβλητή της ευημερίας (ΑΕΠ ανά κάτοικο) δεν φορτίζει σε κανένα άξονα. Συνεπώς, θετικές τιμές στον δεύτερο άξονα δείχνουν περιφερειακές ενότητες με θετική επιρροή αστικότητας (μέγεθος και πυκνότητα). Οι περιφερειακές ενότητες στους άξονες 1 και 2 της δημογραφικής βάσης, αστικότητας και ευημερίας φαίνονται στα διαγράμματα 1 και 2.

Στη δεύτερη ανάλυση συμμετείχαν οικονομικές μεταβλητές για το σύνολο της οικονομίας, της γεωργίας και του τουρισμού που αποτυπώνουν την ανταγωνιστικότητα των κλάδων και τις δυνατότητες διαφοροποίησης της οικονομίας (Πίνακας 2). Στην ανάλυση αυτή συμμετέχουν μεταβλητές μεταβολής του συνόλου της οικονομίας (ΑΠΑ) στην περίοδο της κρίσης (ECO1), του πρωτογενή τομέα (ECO2), της μεταποίησης (ECO3), των υπηρεσιών εμπορίου και τουρισμού από τον τριτογενή τομέα (ECO4), του μεγέθους της ΓΧΕ (AGR16), του μεγέθους της χωρητικότητας του τουρισμού σε κλίνες (TAW1) και του βαθμού εξυπηρέτησης ως κλίνες ανά κάτοικο (TAW5).

Από τον περι-εστραμμένο πίνακα (rotated matrix) είναι εμφανές ότι ο πρώτος άξονας έχει τις μεταβλητές που δείχνουν θετική σημαντική τουριστική υποδομή (Πίνακας 2). Συνεπώς θετικές τιμές στον πρώτο άξονα δείχνουν περιφερειακές ενότητες με ισχυρή βάση στον τουρισμό και θετική απόκριση του τομέα των υπηρεσιών στην κρίση. Στον Πίνακα 2 φαίνεται ότι στον δεύτερο άξονα έχουν υψηλή φόρτιση μεταβλητές που σημαντική αγροτική δραστηριότητα και ως μέγεθος αλλά και ως μεταβολή στην περίοδο της κρίσης. Η μεταβλητή της μεταβολής του τομέα της μεταποίησης δεν φορτίζει σε κανένα άξονα. Συνεπώς, θετικές τιμές στον δεύτερο άξονα δείχνουν περιφερειακές ενότητες με θετική γεωργία (μεταβολή και μέγεθος) και θετική οικονομική βάση. Οι περιφερειακές ενότητες στους άξονες 1 και 2 της οικονομικής βάσης φαίνονται στα διαγράμματα 3 και 4.

Πίνακες 1. Αποτελέσματα ανάλυσης κυρίων συνιστωσών με δημογραφικές μεταβλητές

KMO and Bartlett's Test									
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.588							
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square		209.229						
		df		28					
		Sig.		.000					

Communalities		
	Initial	Extraction
Zscore(POP1)	1.000	.824
Zscore(POP2)	1.000	.669
Zscore(POP3)	1.000	.637
Zscore(POP6)	1.000	.811
Zscore(POP24)	1.000	.798
Zscore(POP26)	1.000	.832
Zscore(TAW11)	1.000	.529
Zscore(ECO11)	1.000	.249

Total Variance Explained									
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.294	41.180	41.180	3.294	41.180	41.180	3.037	37.959	37.959
2	2.055	25.692	66.872	2.055	25.692	66.872	2.313	28.912	66.872
3	.963	12.041	78.913						
4	.599	7.486	86.399						
5	.549	6.864	93.263						
6	.312	3.894	97.157						
7	.180	2.250	99.407						
8	.047	.593	100.000						

Rotated Component Matrix ^a		
	Component 1	Component 2
Zscore(POP1)		.908
Zscore(POP2)	.817	
Zscore(POP3)	.764	
Zscore(POP6)		.872
Zscore(POP24)	-.832	
Zscore(POP26)	-.891	
Zscore(TAW11)		.727
Zscore(ECO11)		

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Πίνακες 2. Αποτελέσματα ανάλυσης κυρίων συνιστωσών με οικονομικές μεταβλητές

KMO and Bartlett's Test			
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.537	
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square		76.190
		df	21
		Sig.	.000

Communalities

	Initial	Extraction
Zscore(TAW1)	1.000	.707
Zscore(TAW5)	1.000	.830
Zscore(ECO3)	1.000	.099
Zscore(ECO4)	1.000	.600
Zscore(ECO1)	1.000	.710
Zscore(ECO2)	1.000	.429
Zscore(AGR16)	1.000	.511

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component	Initial Eigenvalues			Total Variance Explained			Rotation Sums of Squared		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2.237	31.961	31.961	2.237	31.961	31.961	2.194	31.339	31.339
2	1.649	23.558	55.519	1.649	23.558	55.519	1.693	24.180	55.519
3	.973	13.906	69.425						
4	.832	11.883	81.308						
5	.748	10.679	91.988						
6	.377	5.387	97.375						
7	.184	2.625	100.000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

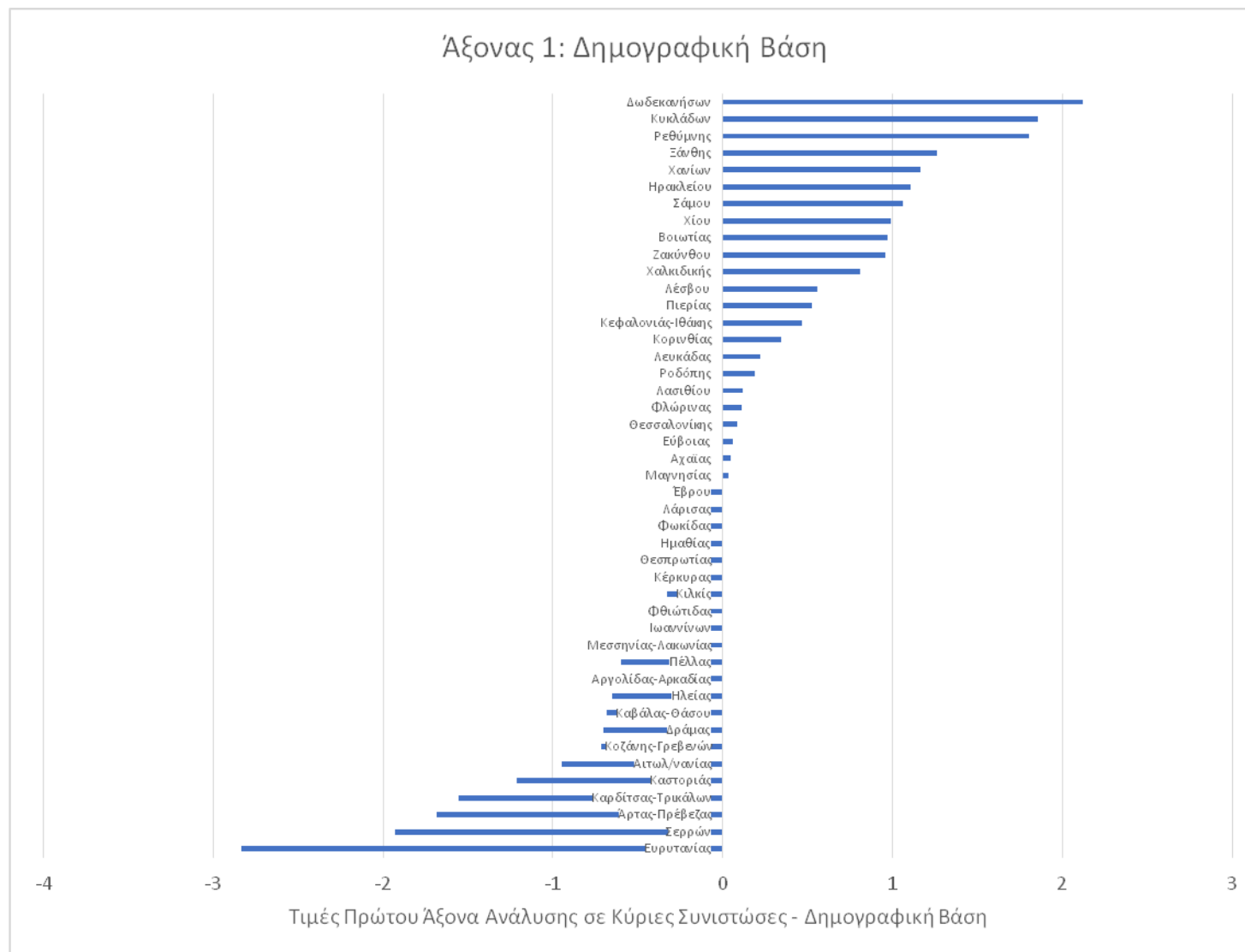
Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
Zscore(TAW1)	.838	
Zscore(TAW5)	.874	
Zscore(ECO3)		
Zscore(ECO4)	.763	
Zscore(ECO1)		.786
Zscore(ECO2)		.647
Zscore(AGR16)		.685

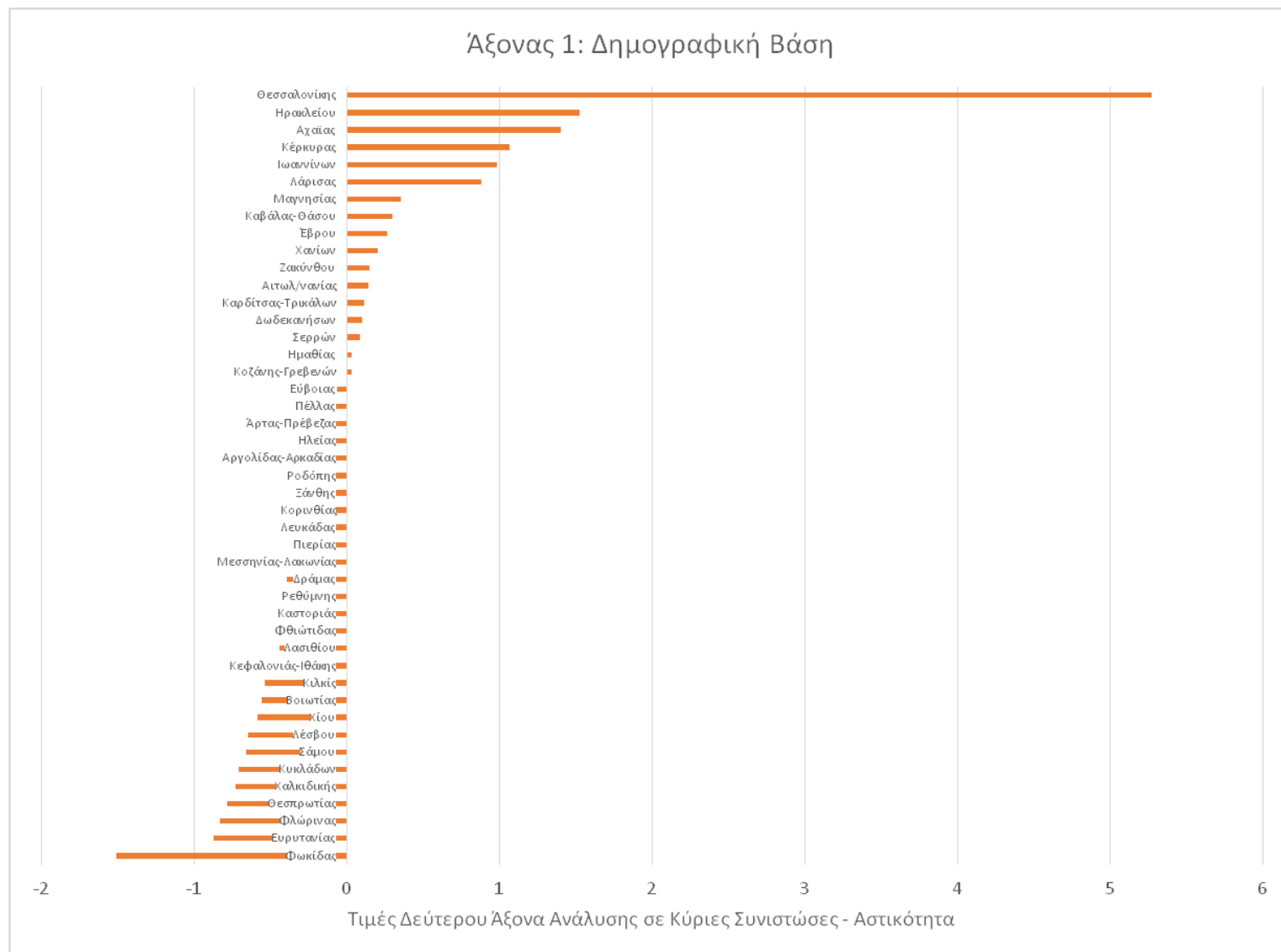
Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

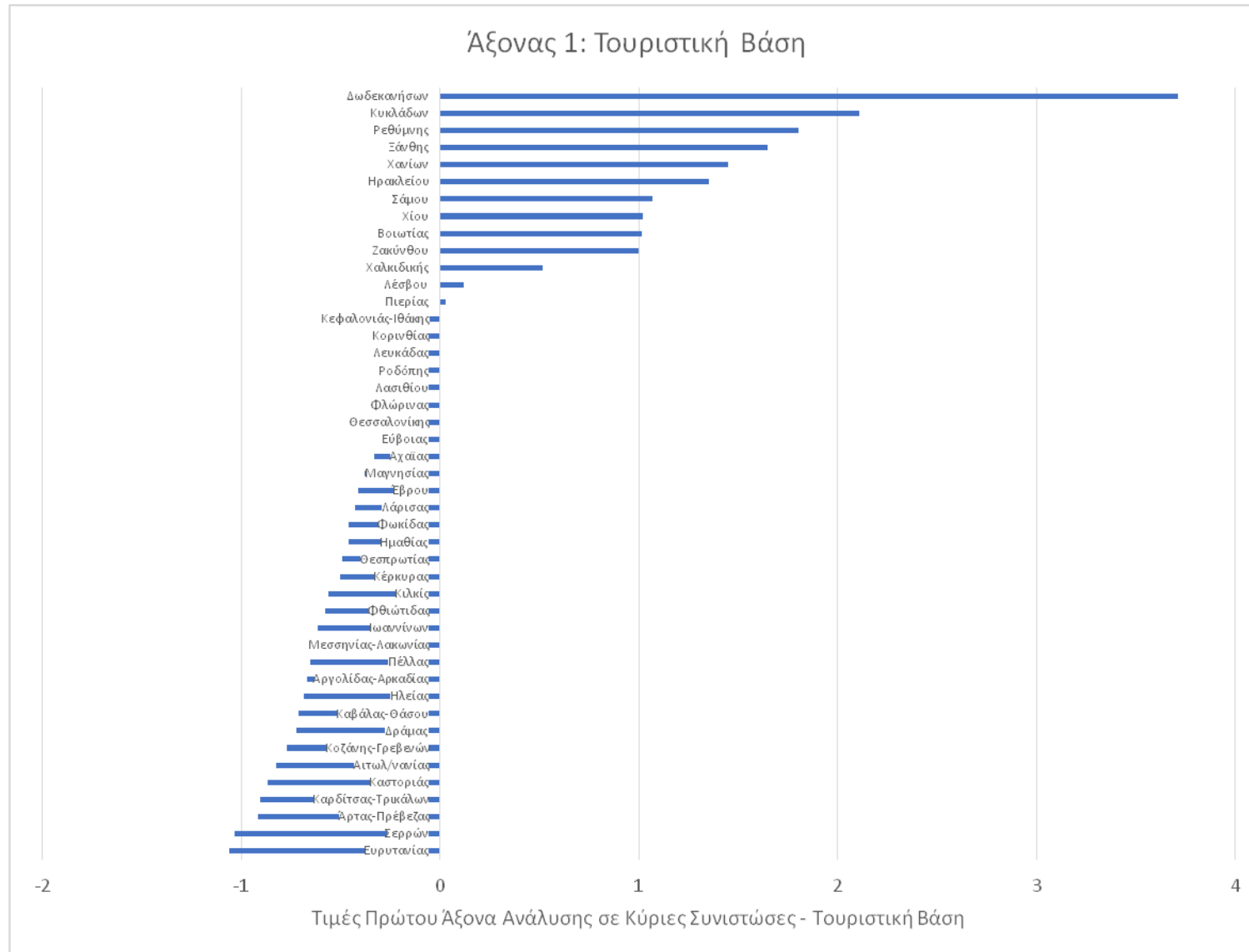
a. Rotation converged in 3 iterations.

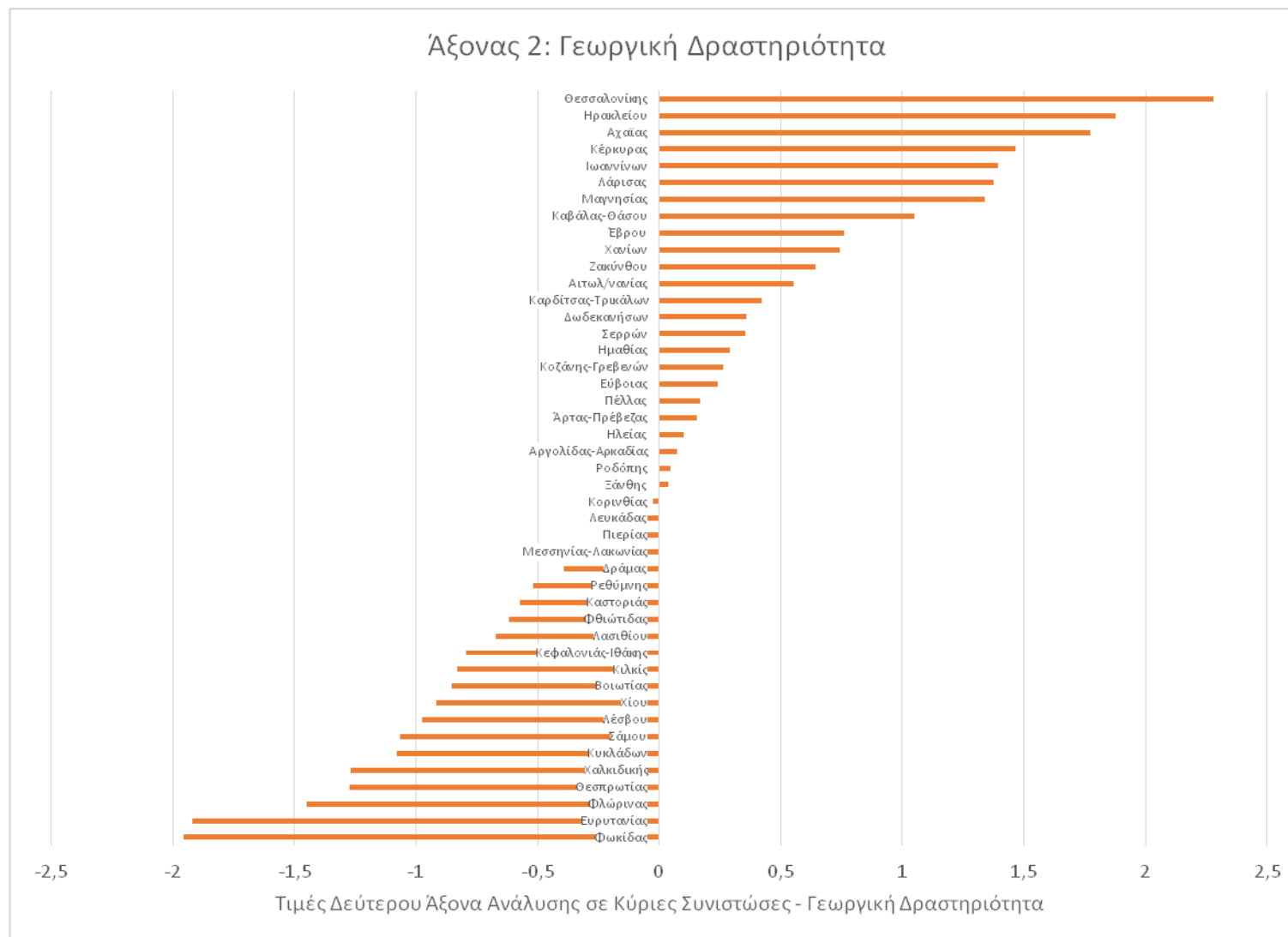
Διάγραμμα 1: Τιμές των Περιφερειακών Ενοτήτων στον Πρώτο Άξονα της Δημογραφίας.

Διάγραμμα 2: Τιμές των Περιφερειακών Ενοτήτων στον Δεύτερο Άξονα της Δημογραφίας.

Διάγραμμα 3: Τιμές των Περιφερειακών Ενοτήτων στον Πρώτο Άξονα της Οικονομίας.

Διάγραμμα 4: Τιμές των Περιφερειακών Ενοτήτων στον Δεύτερο Άξονα της Οικονομίας.

3.2 Ιεραρχική Ανάλυση Ταξινόμησης (Cluster Analysis) με Βάση τις Κύριες Συνιστώσες

Η ιεραρχική ανάλυση συστάδων είναι μια μέθοδος της ανάλυσης δεδομένων η οποία στόχο έχει να ταυτοποιήσει σχετικά ομοιογενείς ομάδες (στη συγκεκριμένη περίπτωση) περιφερειακών ενοτήτων (συστάδες) βασιζόμενη σε επιλεγμένα χαρακτηριστικά των νομών (μεταβλητές). Η ιεραρχική ανάλυση χρησιμοποιείται όταν δεν έχουμε κάποια εκ των προτέρων γνώση για τον αριθμό των συστάδων που θέλουμε να εξάγουμε στο τέλος της ανάλυσης. Η μέθοδος χρησιμοποιεί ένα αλγόριθμο ο οποίος ξεκινά θεωρώντας κάθε περιφερειακή ενότητα σαν μία συστάδα (45 συστάδες στην περίπτωση μας) και σε κάθε βήμα του (ιεραρχικά) συνδυάζει τις περιφερειακές ενότητες που τα χαρακτηριστικά τους παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη εγγύτητα (είναι πιο κοντά). Στο τέλος, όλες οι περιφερειακές ενότητες συνδυάζονται σε μία συστάδα. Η διαδικασία αποτυπώνεται σε ένα ιεραρχημένο δένδροειδές διάγραμμα που ονομάζεται δένδρόγραμμα και δείχνει τις συστάδες που συνδυάζονται σε κάθε βήμα για να παραχθεί μια συστάδα ανώτερου μεγέθους. Η απόσταση ανάμεσα στις περιφερειακές ενότητες (ή ανάμεσα στα κέντρα των συστάδων) μετράται με το τετράγωνο της ευκλείδειας απόστασης των σημείων, έτσι ώστε σημεία που βρίσκονται πιο μακριά να έχουν σταδιακά μεγαλύτερη απόσταση. Η μέθοδος που υπολογίζονται διαδοχικά οι συστάδες βασίζεται σε μια παραλλαγή της ανάλυσης διακύμανσης όπου σε κάθε βήμα σχηματίζονται συστάδες με κριτήριο την ελαχιστοποίηση του αθροίσματος των τετραγώνων των τυπικών αποκλίσεων (μέθοδος Ward).

Το διάγραμμα 5 παρακάτω δείχνει το δένδρόγραμμα της ανάλυσης που βασίζεται στους 4 άξονες που σχηματίζουν συστάδες με τη μέθοδο Ward και απόσταση μετρούμενη με το τετράγωνο της ευκλείδειας απόστασης. Οι συστάδες ξεχωρίζουν εκεί που υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός με την απόσταση που χρειάζονται για να ενωθούν με μια άλλη συστάδα (γίνεται άλμα). Στο Σχήμα 5 έχουν σημειωθεί μέσα σε κύκλο οι προτεινόμενες συστάδες και υπο-συστάδες. Πρέπει να τονίσουμε ότι στην ανάλυση συστάδων, γενικά, δεν υπάρχει ένας αποδεκτός κανόνας (ή στατιστικό κριτήριο) με τον οποίο να αποφασίζουμε τον βέλτιστο αριθμό συστάδων. Αποφασίζουμε λοιπόν με βάση την εμπειρία μας ότι τα άλματα στην απόσταση κοντά στο 10 είναι μεγάλα για να δικαιολογούν το διαχωρισμό μιας συστάδας. Παρ' όλα αυτά, και με βάση πάντα την εμπειρία, διατηρούμε την περιφερειακή ενότητα της Θεσσαλονίκης ξεχωριστά.

Την πρώτη Ομάδα (Cluster) απαρτίζουν 12 Περιφερειακές ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την σημαντική επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην οικονομία τους και χαρακτηρίζονται ως περιοχές Ύφεσης. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 10 από τις 12 Περιφερειακές ενότητες είναι κυρίως αγροτικές οι (8 συνθέτουν την υποομάδα 11, ενώ δύο - Αχαΐα και Ξάνθη- εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές (μαζί με τη Χίο και την Σάμο (συνθέτουν την υποομάδα 12).

Την δεύτερη Ομάδα (Cluster) απαρτίζουν 11 Περιφερειακές ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την πολύ βαρύνουσα σημασία του τουρισμού στην οικονομία τους και χαρακτηρίζονται ως Τουριστικές περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 8 από τις 11 Περιφερειακές ενότητες είναι κυρίως αγροτικές, ενώ τρεις (Ηράκλειο, Χανιά, Πιερία) εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές.

Την τρίτη Ομάδα (Cluster) απαρτίζουν 13 Περιφερειακές ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους την σχετική ανθεκτικότητα που επέδειξαν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και χαρακτηρίζονται ως Ανθεκτικές περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 10 από τις 13 Περιφερειακές ενότητες (συνθέτουν την υποομάδα 31) είναι κυρίως

αγροτικές, ενώ τρεις (Ιωάννινα, Μαγνησία, Καβάλα) εντάσσονται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές και μαζί με την Κόρινθο συνθέτουν την υποομάδα 32.

Την τέταρτη Ομάδα (Cluster) απαρτίζουν 6 Περιφερειακές ενότητες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους ότι σημείωσαν πολύ θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης του πρωτογενή τομέα την περίοδο της κρίσης και χαρακτηρίζονται ως Ανακάμπουσες περιοχές. Με βάση την τυπολογία της ΕΕ οι 5 από τις 6 Περιφερειακές ενότητες είναι κυρίαρχα αγροτικές, ενώ μόνο η Λάρισα εντάσσεται στις ενδιάμεσες αγροτικές περιοχές.

Τέλος, στην πέμπτη Ομάδα (Cluster) εντάσσεται μόνο η Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλονίκης που με βάση την τυπολογία της ΕΕ χαρακτηρίζεται ως κυρίαρχα αστική αλλά έχει πολύ ισχυρή γεωργική παραγωγή (την υψηλότερη σε επίπεδο χώρας).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι περιφερειακές ενότητες που συνθέτουν κάθε ομάδα.

Πίνακας 3: Περιφερειακές Ενότητες των 5 Ομάδων (Clusters)

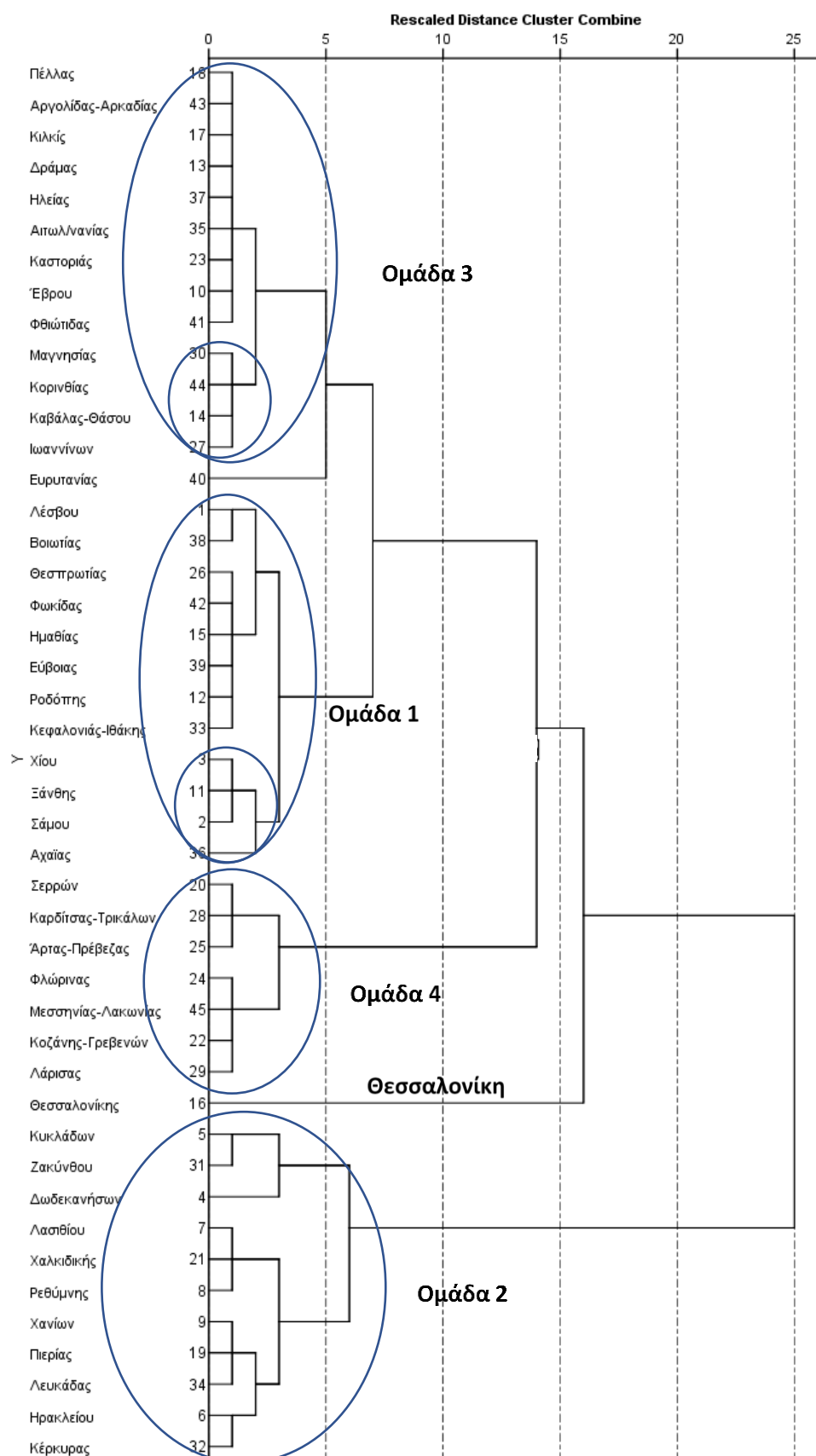
Ομάδα (Cluster) 1	Ομάδα (Cluster) 2	Ομάδα (Cluster) 3	Ομάδα (Cluster) 4	Ομάδα (Cluster) 5
ΠΕ Λέσβου ΠΕ Βοιωτίας ΠΕ Θεσπρωτίας ΠΕ Φωκίδας ΠΕ Ημαθίας ΠΕ Εύβοιας ΠΕ Ροδόπης ΠΕ Κεφαλονιάς-Ιθάκης ΠΕ Χίου ΠΕ Ξάνθης ΠΕ Σάμου ΠΕ Αχαΐας	ΠΕ Κυκλάδων ΠΕ Ζακύνθου ΠΕ Δωδεκανήσων ΠΕ Λασιθίου ΠΕ Χαλκιδικής ΠΕ Ρεθύμνης ΠΕ Χανίων ΠΕ Πιερίας ΠΕ Λευκάδας ΠΕ Ηρακλείου ΠΕ Κέρκυρας	ΠΕ Πέλλας ΠΕ Αργολίδας - Αρκαδίας ΠΕ Κιλκίς ΠΕ Δράμας ΠΕ Ηλείας ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας ΠΕ Καστοριάς ΠΕ Έβρου ΠΕ Φθιώτιδας ΠΕ Μαγνησίας ΠΕ Κορινθίας ΠΕ Καβάλας – Θάσου ΠΕ Ιωαννίνων ΠΕ Ευρυτανίας	ΠΕ Σερρών ΠΕ Καρδίτσας – Τρικάλων ΠΕ Άρτας – Πρέβεζας ΠΕ Φλώρινας ΠΕ Μεσσηνίας – Λακωνίας ΠΕ Κοζάνης – Γρεβενών ΠΕ Λάρισας	ΠΕ Θεσσαλονίκης
Περιοχές Ύφεσης	Τουριστικές Περιοχές	Ανθεκτικές Περιοχές	Ανακάμπουσες Περιοχές	Κυρίαρχα Αστική

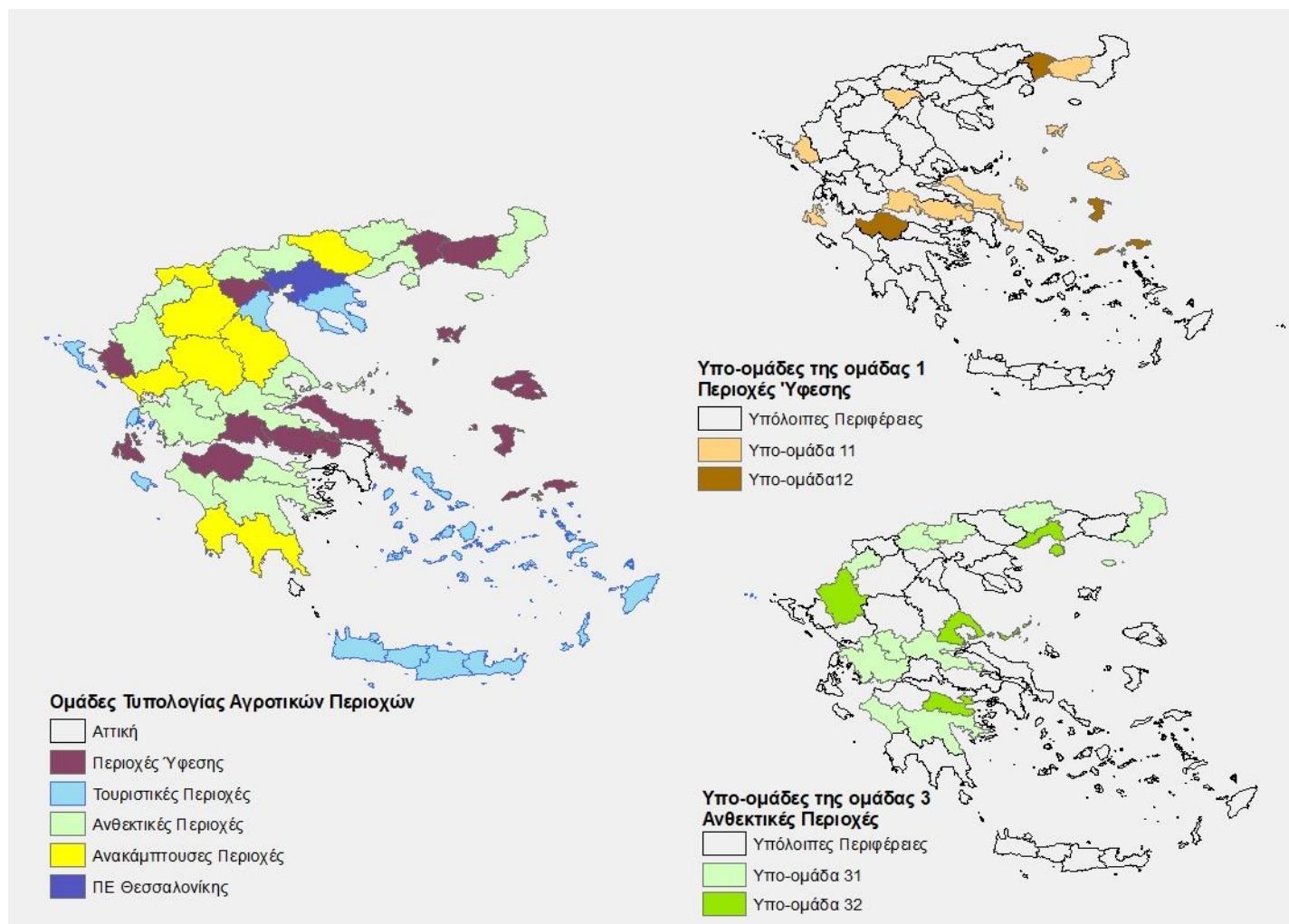
Πίνακας 4: Περιφερειακές Ενότητες ανά Υπο-ομάδα (Sub-Cluster)

Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 11	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 12	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 31	Υπο-Ομάδα (Sub-Cluster) 32
ΠΕ Λέσβου ΠΕ Βοιωτίας ΠΕ Θεσπρωτίας ΠΕ Φωκίδας ΠΕ Ημαθίας ΠΕ Εύβοιας ΠΕ Ροδόπης ΠΕ Κεφαλονιάς-Ιθάκης	ΠΕ Χίου ΠΕ Ξάνθης ΠΕ Σάμου ΠΕ Αχαΐας	ΠΕ Πέλλας ΠΕ Αργολίδας - Αρκαδίας ΠΕ Κιλκίς ΠΕ Δράμας ΠΕ Ηλείας ΠΕ Αιτωλοακαρνανίας ΠΕ Καστοριάς ΠΕ Έβρου ΠΕ Φθιώτιδας ΠΕ Ευρυτανίας	ΠΕ Μαγνησίας ΠΕ Κορινθίας ΠΕ Καβάλας – Θάσου ΠΕ Ιωαννίνων
Περιοχές Ύφεσης		Ανθεκτικές Περιοχές	

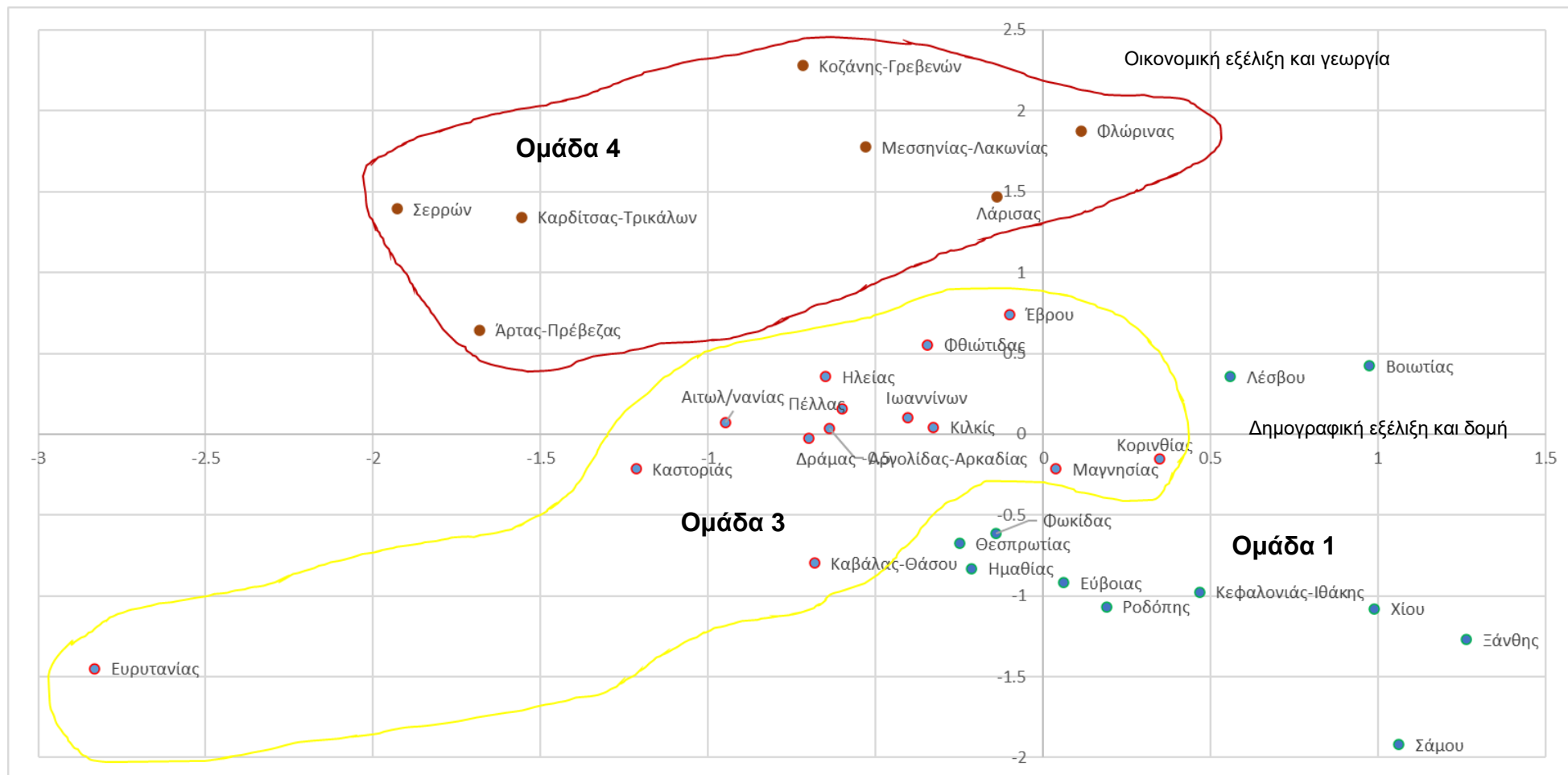
Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον χάρτη 2. Το διάγραμμα 6 δείχνει τις ΠΕ των ομάδων 1, 3 και 4 ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Άξονας 1 της 1ης Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Άξονας 2 της 2ης Ανάλυσης Συστάδων). Το ίδιο κάνει το διάγραμμα 7 για τις ΠΕ της ομάδας 2. Στο διάγραμμα 8 φαίνονται οι ΠΕ της ομάδας 1 (υπο-ομάδα 11 και υπο-ομάδα 12) και στο διάγραμμα 9 οι ΠΕ της ομάδας 3 (υπο-ομάδα 31 και υπο-ομάδα 32) ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Άξονας 1 της 1ης Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Άξονας 2 της 2ης Ανάλυσης Συστάδων). Οι πίνακες 5 και 6 παρουσιάζουν τους μέσους όρους των μεταβλητών για κάθε ομάδα και υπο-ομάδα της ιεραρχημένης κατάταξης.

Διάγραμμα 5: Δενδρόγραμμα Ιεραρχικής Δημιουργίας Συστάδων

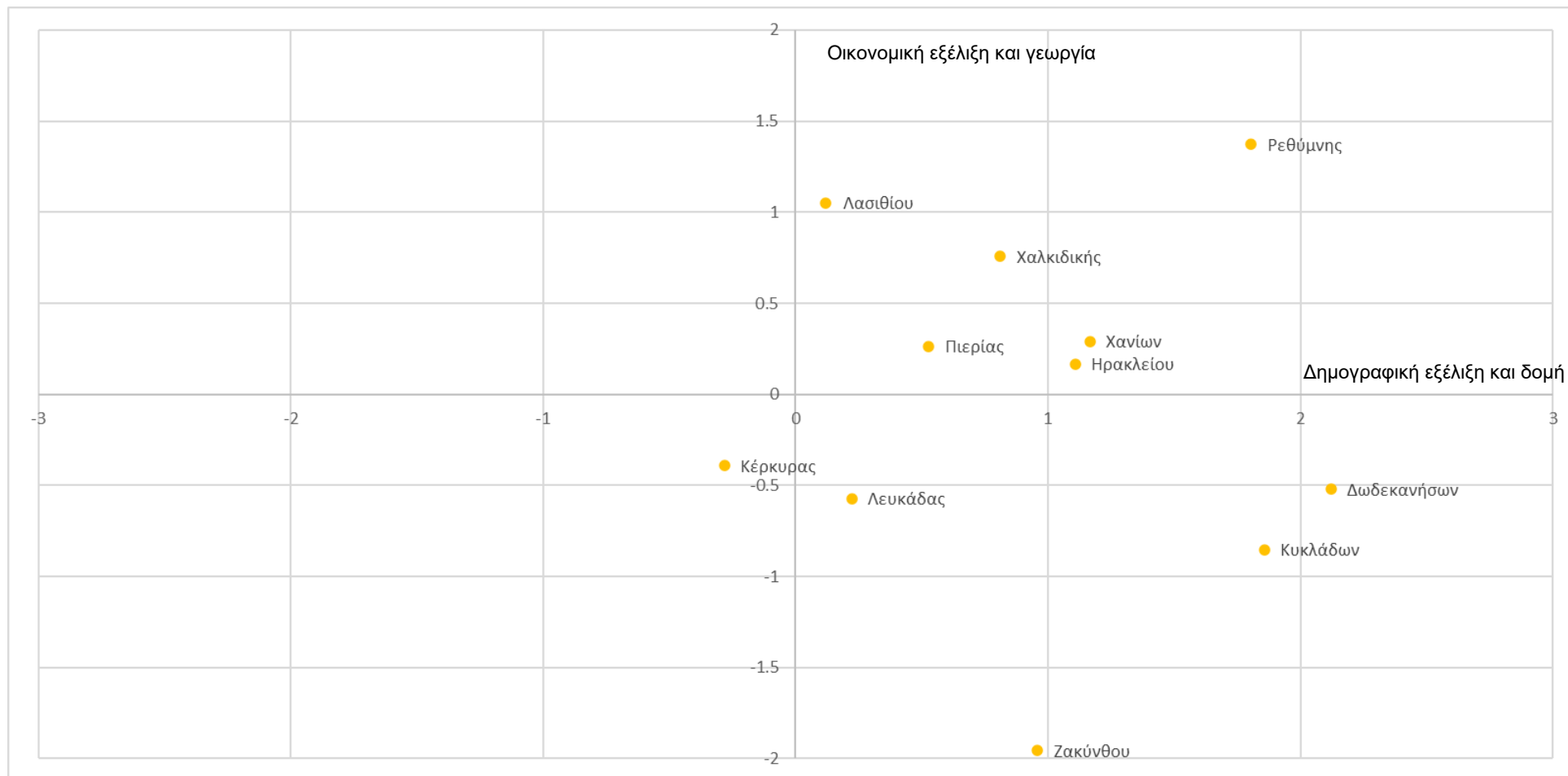

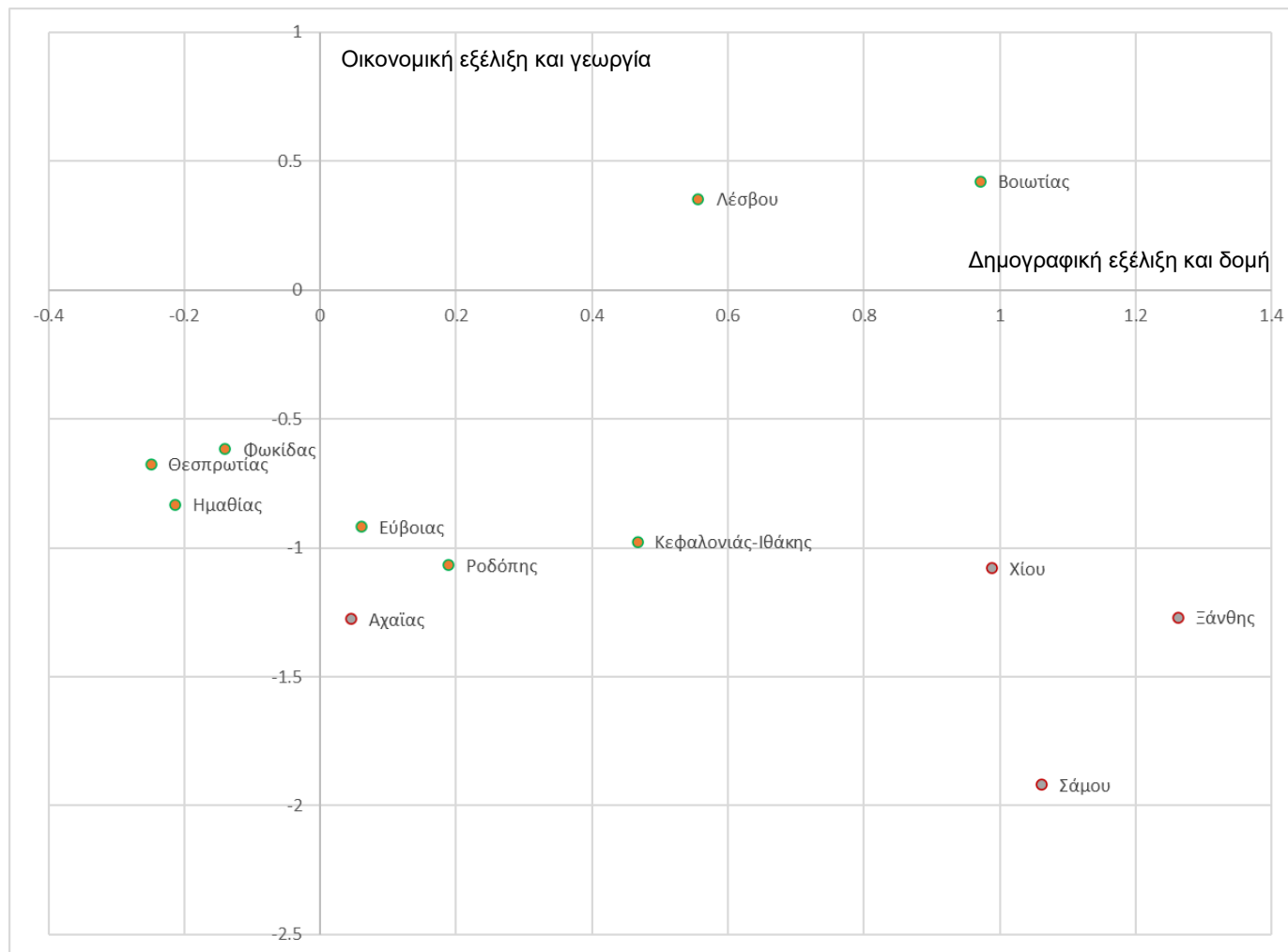
Χάρτης 2: Ομάδες Περιφερειακών Ενοτήτων με ομοειδή δημογραφικά και αναπτυξιακά χαρακτηριστικά

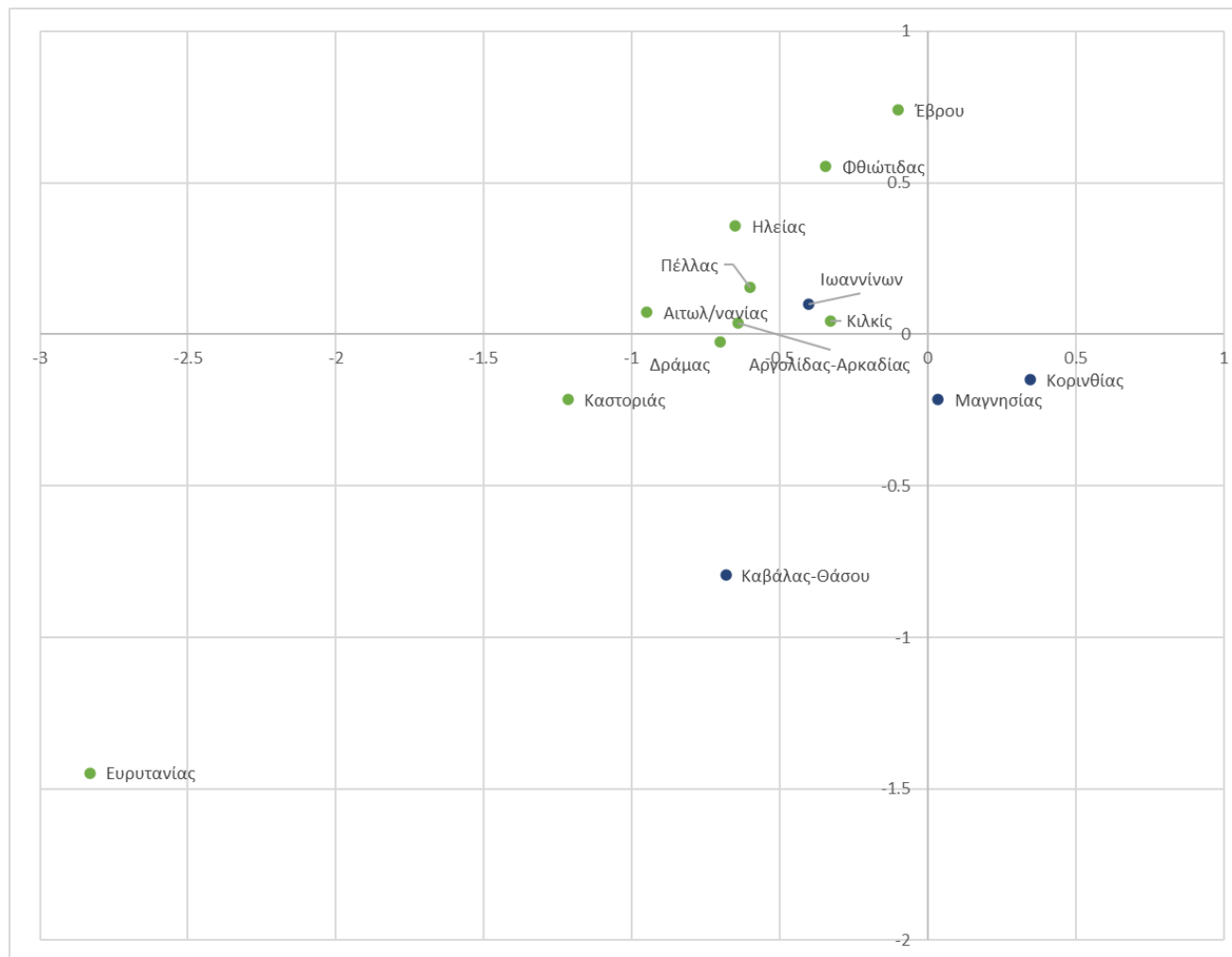
Διάγραμμα 6: Οι ΠΕ των ομάδων 1, 3 και 4 ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Άξονας 1 της 1^{ης} Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Άξονας 2 της 2^{ης} Ανάλυσης Συστάδων).

Διάγραμμα 7: Οι ΠΕ της ομάδας 2 ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Άξονας 1 της 1ης Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Άξονας 2 της 2ης Ανάλυσης Συστάδων).

Διάγραμμα 8: Οι ΠΕ της ομάδας 1 (υπο-ομάδα 11 και υπο-ομάδα 12) ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Άξονας 1 της 1ης Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Άξονας 2 της 2ης Ανάλυσης Συστάδων).

Διάγραμμα 9: Οι ΠΕ της ομάδας 3 (υπο-ομάδα 31 και υπο-ομάδα 32) ανάμεσα στους άξονες της δημογραφικής βάσης (Αξονας 1 της 1ης Ανάλυσης Συστάδων) και της Οικονομικής Βάσης (Αξονας 2 της 2ης Ανάλυσης Συστάδων).

Πίνακας 5: Οι μέσοι όροι των μεταβλητών σε κάθε ομάδα

Μεταβλητή	Ομάδα 1	Ομάδα 2	Ομάδα 3	Ομάδα 4	Θεσσαλονίκη	Σύνολο
POP1	110924.61	125168.91	135395.90	185078.43	1111716.00	155794.69
POP2	7.39	19.52	-1.44	-5.73	13.42	5.70
POP3	1.43	0.83	-3.16	-4.67	-2.87	-1.19
POP6	52.93	78.17	42.51	39.90	312.73	59.60
POP10	-19.70	-6.76	-29.33	-34.56	-10.89	-21.65
POP20	52.81	56.75	62.17	57.72	118.95	58.92
POP23	0.23	0.25	0.22	0.23	0.22	0.23
POP24	0.36	0.32	0.40	0.41	0.29	0.37
POP25	0.58	0.56	0.62	0.64	0.52	0.60
POP26	44.03	43.57	46.91	47.57	43.70	45.36
POP27	1.95	3.79	3.63	3.70	5.05	3.26
POP5	-15.98	-17.09	-14.62	-15.10	-11.25	-15.58
POP7	-27.74	-28.17	-36.41	-37.72	-33.29	-32.22
AGR2	2.86	1.34	2.92	2.05	1.78	2.36
AGR4	204.69	136.51	7.04	119.52	3.42	108.81
AGR6	-26.32	9.43	-18.86	-20.78	-7.43	-13.98
AGR7	11537.33	13735.82	14285.50	21346.43	17735.00	14593.31
AGR8	42139.42	51109.00	65344.21	105918.00	68098.00	62049.22
AGR9	8384.67	8585.69	10737.19	15437.48	12262.68	10348.99
AGR10	-4.39	-2.71	-4.27	-3.23	-3.74	-3.75
AGR11	-3.28	-9.97	-10.25	11.50	8.93	-4.51
AGR12	-4.71	4.58	-7.13	-0.56	-21.68	-2.92
AGR13	11.68	15.31	7.20	7.78	5.06	10.42
AGR14	25.11	28.74	21.02	21.67	21.71	24.11
AGR15	4.91	4.92	5.95	5.47	6.09	5.35
AGR16	469981.92	551161.82	686318.29	1187096.14	1393786.00	689210.62
AGR17	-10.91	-0.62	-10.06	-10.65	-13.32	-8.15
AGR18	32395.58	34490.64	46785.93	75365.86	99319.00	45556.16
AGR19	-4.87	-4.24	-0.71	-1.84	1.30	-2.81
AGR22	0.60	1.96	0.88	0.84	4.87	1.15
AGR27	38.90	45.13	35.70	26.77	4.78	36.78
AGR34	830.00	810.69	1291.56	2011.76	1864.23	1175.69
AGR40	1.98	1.56	3.78	1.81	1.67	2.41
AGR41	39.04	40.21	53.31	63.08	78.59	48.39
AGR42	0.71	0.63	0.79	0.73	0.69	0.72
AGR23	3.26	7.37	4.29	4.88	21.54	5.25
AGR24	1163.35	1086.58	1345.93	603.56	342.30	1096.06
AGR36	-1.70	-1.02	-19.00	-13.38	-27.37	-9.30
AGR39	4.17	-2.87	0.55	-0.44	-29.61	-0.14
ECO1	-27.67	-21.71	-23.28	-17.81	-26.97	-23.30
ECO2	-7.95	-4.28	-3.85	20.19	2.18	-1.18
ECO3	-11.40	-9.46	-12.65	-6.23	-12.63	-10.54

Μεταβλητή	Ομάδα 1	Ομάδα 2	Ομάδα 3	Ομάδα 4	Θεσσαλονίκη	Σύνολο
ECO4	-37.20	-18.63	-32.40	-33.68	-37.72	-30.63
ECO5	8.20	5.75	10.07	12.30	2.00	8.68
ECO6	1.46	1.35	2.24	3.95	4.18	2.12
ECO7	1251.94	1632.51	1478.61	2055.41	13705.69	1817.22
ECO8	95.98	88.54	147.12	259.67	274.63	139.51
ECO9	12758.33	15145.45	12278.57	13285.71	14400.00	13311.11
ECO11	12661.11	14951.52	12140.48	13133.33	14066.67	13163.70
ECO12	-27.28	-21.65	-20.49	-13.63	-24.51	-21.61
ECO14	-9.62	-9.99	-13.94	-15.25	-17.87	-12.11
ECO15	-11.27	-14.57	-10.71	-18.71	6.60	-12.66
ECO16	-2.71	-0.71	-12.29	-9.90	-14.86	-6.59
ECO17	19.39	15.28	21.16	25.59	3.94	19.56
ECO18	1.63	1.44	2.26	3.77	3.50	2.16
ECO19	37.51	48.66	47.26	66.23	413.61	56.09
ECO20	7.60	6.73	10.54	17.58	16.31	10.05
ECO21	18.35	16.31	19.97	19.51	22.43	18.63
ECO22	32.82	34.70	30.85	33.22	33.14	32.74
ECO23	17.05	12.95	14.50	17.41	16.83	15.31
ECO13	-5.64	-11.24	1.69	1.39	20.61	-3.05
ECO24	12.31	6.68	19.01	19.39	35.90	14.64
ENV1	4.75	7.48	3.36	3.32	9.38	4.86
ENV4	37.16	33.85	36.39	38.84	51.37	36.69
ENV5	57.83	46.90	56.86	50.48	36.74	53.24
ENV11	1804.61	1550.64	1274.02	4823.66	17625.97	2398.67
ENV20	628.41	704.45	912.41	2847.61	2910.25	1131.27
ENV23	475.12	547.03	655.83	1829.05	2249.59	798.96
ENV29	2631.13	2791.58	2990.30	3821.20	16094.59	3266.40
ENV3	-1.21	-0.23	-0.10	-1.04	-2.67	-0.63
ENV7	-3.33	-0.73	-1.47	-1.25	23.22	-1.20
ENV13	-2.07	-14.33	-15.29	-25.91	-2.19	-12.89
ENV22	-13.60	-13.72	-21.50	-37.36	-10.94	-19.73
ENV25	-18.37	-18.73	-25.67	-39.48	-14.04	-23.92
ENV31	-45.90	-47.81	-46.51	-49.00	-38.32	-46.87
TAW1	5949.83	50590.36	5903.43	5493.86	15062.00	16979.09
TAW2	1.09	7.56	-2.61	4.97	1.86	2.14
TAW3	96.75	493.09	116.43	102.57	143.00	201.69
TAW4	0.34	1.52	-3.87	0.51	-1.44	-0.69
TAW5	81.70	420.46	45.30	29.91	13.62	143.62
TAW6	1.46	11.07	0.48	10.53	9.67	5.10
TAW7	38.35	48.64	33.45	32.66	25.80	38.18
TAW8	2.25	2.54	4.02	-13.05	2.42	0.49
TAW9	12.26	12.50	11.54	12.08	19.26	12.22
TAW11	3.83	4.47	4.46	3.99	8.01	4.30
TAW12	20.98	18.96	21.93	23.37	16.50	21.05

Μεταβλητή	Ομάδα 1	Ομάδα 2	Ομάδα 3	Ομάδα 4	Θεσσαλονίκη	Σύνολο
TAW16	8.12	7.24	11.41	18.57	5.96	10.51
TAW17	11.89	11.47	11.91	9.61	12.80	11.46
TAW18	20.02	18.71	23.32	28.18	18.77	21.97
TAW19	4932522.70	2808767.45	6986365.71	7025084.29	7737790.00	5440204.76
TAW21	46.81	51.49	47.82	52.87	86.79	50.10
TAW23	2.79	2.64	2.12	2.07	1.99	2.42
TAW20	-2.94	0.61	0.04	2.49	-1.56	-0.27
TAW22	5.64	3.30	11.44	7.66	5.73	7.19
TAW24	-4.29	-4.65	-5.20	-6.13	-5.40	-4.97

Πίνακας 6: Οι μέσοι όροι των μεταβλητών στις υπο-ομάδες της Ομάδας 1 και στις υπο-ομάδες της Ομάδας 3.

Μεταβλητή	Ομάδα 1			Ομάδα 3		
	Υπο-ομάδα 11	Υπο-ομάδα 12	Ομάδα 1 - σύνολο	Υπο-ομάδα 31	Υπο-ομάδα 32	Ομάδα 3 - σύνολο
POP1	102170.29	128433.25	110924.61	123795.57	164396.75	135395.90
POP2	6.51	9.14	7.39	-4.28	5.66	-1.44
POP3	1.00	2.31	1.43	-3.61	-2.04	-3.16
POP6	45.35	68.10	52.93	35.40	60.27	42.51
POP10	-22.42	-14.26	-19.70	-31.65	-23.52	-29.33
POP20	55.53	47.37	52.81	60.70	65.85	62.17
POP23	0.22	0.23	0.23	0.22	0.22	0.22
POP24	0.38	0.32	0.36	0.41	0.37	0.40
POP25	0.60	0.55	0.58	0.64	0.59	0.62
POP26	45.35	41.40	44.03	47.35	45.80	46.91
POP27	2.68	0.49	1.95	3.49	3.97	3.63
POP5	-16.34	-15.27	-15.98	-15.55	-12.30	-14.62
POP7	-27.71	-27.81	-27.74	-34.48	-41.21	-36.41
AGR2	2.35	3.87	2.86	3.18	2.27	2.92
AGR4	216.95	180.19	204.69	17.77	-19.79	7.04
AGR6	-24.85	-29.24	-26.32	-18.84	-18.90	-18.86
AGR7	12123.63	10364.75	11537.33	15506.30	11233.50	14285.50
AGR8	44005.75	38406.75	42139.42	70548.70	52333.00	65344.21
AGR9	9052.09	7049.85	8384.67	11380.77	9128.25	10737.19
AGR10	-4.25	-4.68	-4.39	-2.63	-8.39	-4.27
AGR11	-3.25	-3.34	-3.28	-10.09	-10.65	-10.25
AGR12	2.43	-19.01	-4.71	-4.18	-14.49	-7.13
AGR13	10.01	15.01	11.68	7.15	7.33	7.20
AGR14	26.29	22.75	25.11	20.23	22.99	21.02
AGR15	4.52	5.70	4.91	6.29	5.11	5.95
AGR16	559515.63	290914.50	469981.92	791544.80	423252.00	686318.29
AGR17	-5.61	-21.53	-10.91	-8.20	-14.72	-10.06
AGR18	34767.88	27651.00	32395.58	46940.70	46399.00	46785.93
AGR19	-4.09	-6.44	-4.87	-3.93	7.32	-0.71

Μεταβλητή	Ομάδα 1			Ομάδα 3		
	Υπο-ομάδα 11	Υπο-ομάδα 12	Ομάδα 1 - σύνολο	Υπο-ομάδα 31	Υπο-ομάδα 32	Ομάδα 3 - σύνολο
AGR22	0.76	0.30	0.60	0.88	0.89	0.88
AGR27	40.64	35.41	38.90	33.39	41.48	35.70
AGR34	890.56	708.86	830.00	1417.53	976.62	1291.56
AGR40	2.01	1.92	1.98	3.57	4.31	3.78
AGR41	45.88	25.36	39.04	59.62	37.54	53.31
AGR42	0.75	0.64	0.71	0.78	0.82	0.79
AGR23	3.93	1.92	3.26	4.10	4.79	4.29
AGR24	610.63	2268.78	1163.35	615.44	3172.17	1345.93
AGR36	-4.81	4.51	-1.70	-20.00	-16.50	-19.00
AGR39	1.93	8.65	4.17	0.50	0.69	0.55
ECO1	-26.52	-29.99	-27.67	-23.00	-23.97	-23.28
ECO2	-4.05	-15.74	-7.95	-5.06	-0.85	-3.85
ECO3	-12.44	-9.31	-11.40	-13.75	-9.90	-12.65
ECO4	-34.69	-42.21	-37.20	-31.51	-34.63	-32.40
ECO5	9.62	5.36	8.20	11.84	5.64	10.07
ECO6	1.60	1.19	1.46	2.50	1.58	2.24
ECO7	1191.54	1372.75	1251.94	1331.52	1846.35	1478.61
ECO8	104.94	78.06	95.98	164.45	103.81	147.12
ECO9	13350.00	11575.00	12758.33	11950.00	13100.00	12278.57
ECO11	13112.50	11758.33	12661.11	11843.33	12883.33	12140.48
ECO12	-26.30	-29.25	-27.28	-19.88	-22.02	-20.49
ECO14	-9.77	-9.32	-9.62	-12.78	-16.82	-13.94
ECO15	-8.69	-16.44	-11.27	-8.03	-17.41	-10.71
ECO16	-1.79	-4.56	-2.71	-11.52	-14.22	-12.29
ECO17	22.09	13.98	19.39	23.66	14.93	21.16
ECO18	1.80	1.29	1.63	2.51	1.66	2.26
ECO19	35.00	42.53	37.51	44.99	52.95	47.26
ECO20	8.40	5.99	7.60	11.67	7.72	10.54
ECO21	18.10	18.84	18.35	20.56	18.51	19.97
ECO22	34.17	30.13	32.82	29.27	34.80	30.85
ECO23	18.22	14.72	17.05	14.56	14.37	14.50
ECO13	-6.50	-3.90	-5.64	0.64	4.34	1.69
ECO24	11.80	13.33	12.31	19.02	18.96	19.01
ENV1	4.71	4.82	4.75	2.91	4.48	3.36
ENV4	32.43	46.61	37.16	33.86	42.70	36.39
ENV5	57.11	59.26	57.83	54.81	61.97	56.86
ENV11	1949.07	1515.70	1804.61	1102.05	1703.95	1274.02
ENV20	709.60	466.01	628.41	945.60	829.45	912.41
ENV23	533.52	358.33	475.12	669.05	622.79	655.83
ENV29	3009.51	1874.38	2631.13	2699.51	3717.28	2990.30
ENV3	-1.56	-0.52	-1.21	0.74	-2.20	-0.10
ENV7	-2.39	-5.23	-3.33	-1.00	-2.65	-1.47

Μεταβλητή	Ομάδα 1			Ομάδα 3		
	Υπο-ομάδα 11	Υπο-ομάδα 12	Ομάδα 1 - σύνολο	Υπο-ομάδα 31	Υπο-ομάδα 32	Ομάδα 3 - σύνολο
ENV13	-0.23	-5.74	-2.07	-17.18	-10.56	-15.29
ENV22	-14.46	-11.88	-13.60	-24.78	-13.30	-21.50
ENV25	-19.74	-15.64	-18.37	-29.05	-17.22	-25.67
ENV31	-47.37	-42.97	-45.90	-48.27	-42.11	-46.51
TAW1	6128.00	5593.50	5949.83	4393.60	9678.00	5903.43
TAW2	2.18	-1.10	1.09	0.78	-11.10	-2.61
TAW3	98.25	93.75	96.75	77.70	213.25	116.43
TAW4	1.44	-1.85	0.34	-1.81	-9.03	-3.87
TAW5	81.96	81.20	81.70	38.56	62.17	45.30
TAW6	3.19	-2.00	1.46	3.30	-6.56	0.48
TAW7	40.11	34.83	38.35	35.15	29.20	33.45
TAW8	4.78	-2.83	2.25	6.00	-0.94	4.02
TAW9	11.55	13.68	12.26	10.58	13.94	11.54
TAW11	3.44	4.59	3.83	3.94	5.74	4.46
TAW12	21.15	20.64	20.98	23.44	18.14	21.93
TAW16	7.40	9.58	8.12	11.78	10.50	11.41
TAW17	9.53	16.62	11.89	10.56	15.27	11.91
TAW18	16.93	26.20	20.02	22.34	25.77	23.32
TAW19	5510667.93	3776232.25	4932522.70	7005317.00	6938987.50	6986365.71
TAW21	51.10	38.22	46.81	46.75	50.50	47.82
TAW23	2.51	3.36	2.79	2.12	2.12	2.12
TAW20	1.05	-10.93	-2.94	-1.64	4.24	0.04
TAW22	4.52	7.88	5.64	6.70	23.31	11.44
TAW24	-4.59	-3.68	-4.29	-4.67	-6.52	-5.20

ΔΕΔΟΜΕΝΑ Ι
Πρωτογενή δεδομένα ανά θεματική κατηγορία

Δημογραφικά Δεδομένα

Name	
POP1	Population Average 2015_2016_2017
POP2	% Population Change 1991-2018
POP3	% Population Change 2010-2018
POP4	% Population Change (Average 2010-2012) – (Average 2015-2017)
POP5	% Forecasted Population Change 2015-2030
POP6	Average Population Density 2015-2017
POP7	% Density Change 2015-2030
POP8	Average Population Aged 0-14 (2010-2012)
POP9	Average Population Aged 0-14 (2015-2017)
POP10	% Population Change Aged 0-14, 1991-2018
POP11	% Population Change Aged 0-14, 2010-2018
POP12	% Population Change Aged 0-14 (Average 2010-2012 to Average 2015-2017)
POP13	Average Population Aged 15-64 (2010-2012)
POP14	Average Population Aged 15-64 (2015-2017)
POP15	% Population Change Aged 15-64, 1991-2018
POP16	% Population Change Aged 15-64, 2010-2018
POP17	% Population Change Aged 15-64 (Average 2010-2012 to Average 2015-2017)

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

POP18	Average Population Aged >64 (2010-2012)
POP19	Average Population Aged >64 (2015-2017)
POP20	% Population Change Aged >64, 1991-2018
POP21	% Population Change Aged >64, 2010-2018
POP22	% Population Change Aged >64 (Average 2010-2012 to Average 2015-2017)
POP23	Dependency Rate Age 0-15 to Total Population (Average 2015-2017)
POP24	Dependency Rate Age >64 to Total Population (Average 2015-2017)
POP25	Dependency Rate Age 0-15 and >64 to Total Population (Average 2015-2017)
POP26	Median Population Age 2018
POP27	% Median Population Age Change 2014-2018

NUTS3	Name	POP1	POP2	POP3	POP4	POP5	POP6	POP7	POP8	POP9	POP10	POP11	POP12	POP13
EL30	Attiki	3792558.67	3.98	-6.16	-4.87	2.56	993.57	-3.62	556525.33	538338.67	-19.03	-3.14	-3.27	2740346.00
EL411	Lesvos	103196.00	1.51	4.21	-0.92	-16.12	48.73	-17.56	15739.00	15392.67	-4.58	7.53	-2.20	64958.67
EL412	Samos	42645.67	7.96	7.78	-0.97	-16.74	55.67	-16.75	5829.00	5893.67	-0.27	23.49	1.11	27598.67
EL413	Chios	53508.00	6.03	6.09	0.37	-15.45	59.73	-16.04	7662.33	7602.33	-14.31	11.51	-0.78	34648.67
EL421	Dodekanisos	208943.33	32.35	3.72	1.04	-18.14	77.40	-31.32	37524.00	35281.33	-0.90	-5.43	-5.98	141603.67
EL422	Kyklades	127069.67	36.01	0.42	0.05	-17.47	49.37	-11.95	21132.33	20961.00	18.00	-0.52	-0.81	83618.33
EL431	Irakleio	311173.33	17.29	2.18	1.17	-18.57	117.93	-36.40	52634.00	52804.67	-11.65	0.78	0.32	203568.67
EL432	Lasithi	74716.00	4.86	-1.98	-1.35	-17.36	40.93	-22.59	11369.33	10779.33	-21.62	-7.62	-5.19	47733.00
EL433	Rethymni	87297.33	26.78	2.41	1.34	-17.19	58.40	-33.32	15067.67	14824.33	0.50	-3.18	-1.61	56969.67
EL434	Chania	158813.00	20.45	2.02	1.09	-16.57	66.90	-35.79	25698.00	25765.33	-4.35	0.64	0.26	104249.67
EL511	Evros	147806.67	1.51	0.17	0.21	-13.16	34.93	-41.92	21171.33	20332.67	-20.25	-6.86	-3.96	92546.33
EL512	Xanthi	112306.33	21.45	0.03	-0.10	-16.40	63.80	-40.67	20700.00	19463.00	-13.07	-9.10	-5.98	74642.33
EL513	Rodopi	112048.00	6.53	-1.18	-0.80	-21.58	44.37	-43.41	16057.33	15019.00	-28.53	-10.43	-6.47	74567.67

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL514	Drama	97114.33	1.34	-1.73	-1.48	-9.75	28.00	-39.44	14227.33	13346.33	-28.16	-9.32	-6.19	60176.00
EL515	Thasos, Kavala	135322.33	-1.19	-4.42	-3.21	-13.23	64.47	-45.73	20281.67	19020.67	-25.44	-9.03	-6.22	88019.00
EL521	Imathia	141672.00	1.78	-1.00	-1.03	-15.15	83.97	-37.62	23189.33	21980.67	-25.96	-7.88	-5.21	89198.67
EL522	Thessaloniki	1111716.00	13.42	-2.87	-2.34	-11.25	312.73	-33.29	171396.67	163868.33	-10.89	-5.89	-4.39	772773.33
EL523	Kilkis	80517.00	4.43	-0.94	-1.36	-9.78	32.27	-34.44	11684.00	11340.33	-11.61	-2.64	-2.94	48310.33
EL524	Pella	139168.67	0.26	-3.14	-2.11	-16.07	56.07	-30.48	21907.33	19799.00	-31.19	-15.03	-9.62	87654.33
EL525	Pieria	131246.00	15.86	3.09	1.88	-12.95	86.70	-40.67	20720.00	20061.67	-14.78	-5.43	-3.18	80927.00
EL526	Serres	171026.67	-10.25	-7.06	-5.01	-11.51	43.50	-47.09	23152.00	21064.67	-39.23	-13.40	-9.02	107700.33
EL527	Chalkidiki	110433.33	26.98	2.06	1.18	-10.09	33.97	-36.35	17018.67	16541.00	-3.30	-5.12	-2.81	69504.33
EL531	Grevena, Kozani	175173.67	-6.57	-6.24	-4.24	-12.47	30.37	-36.44	27077.00	24325.67	-39.74	-15.82	-10.16	115405.00
EL532	Kastoria	48255.00	-12.13	-7.60	-4.91	-17.57	28.30	-35.79	6910.33	6298.00	-44.49	-13.78	-8.86	33071.33
EL533	Florina	50489.33	-5.44	-3.65	-2.53	-11.76	27.67	-28.92	8288.00	7556.67	-33.03	-13.42	-8.82	32515.00
EL541	Arta, Preveza	123660.67	-8.88	-5.84	-4.08	-17.48	47.33	-44.31	17408.33	16763.67	-36.55	-5.26	-3.70	78556.67
EL542	Thesprotia	45134.33	7.26	1.88	1.18	-16.26	29.90	-25.34	6227.67	5945.67	-33.81	-7.61	-4.53	27663.67
EL543	Ioannina	168280.33	8.96	-2.85	-2.41	-12.73	33.77	-41.25	22658.67	21462.00	-25.39	-6.24	-5.28	112390.00
EL611	Karditsa, Trikala	240440.00	-10.35	-5.42	-3.57	-18.89	39.90	-36.53	34049.67	31433.67	-41.36	-12.04	-7.68	150742.33
EL612	Larisa	283905.00	2.97	-2.95	-2.14	-15.06	52.73	-37.88	45426.67	43883.67	-24.22	-5.77	-3.40	186690.00
EL613	Magnisia	205314.67	3.28	-1.36	-1.00	-10.90	77.77	-39.16	30228.67	28890.67	-28.43	-6.88	-4.43	135771.67
EL621	Zakynthos	40097.00	22.48	-2.76	-1.97	-26.50	98.80	-28.94	6667.33	6275.67	-3.89	-7.92	-5.87	26904.33
EL622	Kerkyra	103103.00	-1.73	-2.95	-1.96	-16.42	162.00	-14.53	14375.33	14498.00	-25.34	0.65	0.85	68904.33
EL623	Ithaki, Kefallinia	39044.33	19.74	-0.24	-0.16	-17.51	43.10	-8.11	5786.00	5700.00	-2.01	-3.01	-1.49	24659.67
EL624	Lefkada	23966.00	13.33	0.91	0.57	-16.69	67.50	-18.03	3324.33	3499.67	-7.08	7.89	5.27	14776.00
EL631	Aitolokarnania	205911.33	-10.52	-5.83	-3.79	-17.57	39.27	-37.39	33462.67	30500.33	-40.15	-13.81	-8.85	134108.33
EL632	Achaia	305273.00	1.11	-4.65	-3.08	-12.49	93.20	-37.77	47377.33	45839.00	-29.38	-5.01	-3.25	212432.00
EL633	Ileia	157312.67	-10.97	-3.46	-2.52	-19.04	60.73	-35.09	22917.67	20972.67	-43.95	-12.95	-8.49	102925.33
EL641	Voiotia	120656.33	-3.92	1.41	0.31	-15.25	41.23	-34.64	18299.00	17878.67	-32.70	-2.12	-2.30	78720.33
EL642	Evvoia	213311.00	4.50	-1.73	-1.60	-13.03	51.30	-29.91	32766.33	30884.00	-26.87	-7.04	-5.74	139622.33
EL643	Evrytania	19501.00	-7.19	-7.62	-5.18	-18.61	10.70	-23.03	2364.00	2181.67	-42.76	-11.47	-7.71	11856.33
EL644	Fthiotida	160679.33	-2.81	-1.41	-1.05	-19.76	36.17	-35.23	23196.67	23182.67	-23.59	-0.28	-0.06	100625.33

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL645	Fokida	42300.33	14.69	4.63	3.16	-15.79	20.17	-25.13	5096.33	4775.00	-24.86	-10.42	-6.31	24797.67
EL651	Argolida, Arkadia	181689.67	-6.70	-4.52	-3.05	-14.16	27.60	-32.01	25995.00	25218.00	-30.33	-4.74	-2.99	118308.00
EL652	Korinthia	148669.67	11.61	0.48	0.40	-12.34	65.07	-38.69	22341.00	22120.33	-14.83	-1.78	-0.99	95312.67
EL653	Lakonia, Messinia	250853.67	-1.62	-1.56	-1.07	-18.50	37.80	-32.87	34359.00	33550.67	-27.81	-4.12	-2.35	158909.67

NUTS3	Name	POP14	POP15	POP16	POP17	POP18	POP19	POP20	POP21	POP22	POP23	POP24	POP25	POP26	POP27
EL30	Attiki	2503533.00	-2.21	-11.65	-8.64	689685.33	750687.00	73.75	13.93	8.84	0.22	0.30	0.51	44.09	3.94
EL411	Lesvos	63567.00	0.49	2.85	-2.14	23460.33	24236.33	9.39	5.77	3.31	0.24	0.38	0.62	42.60	-2.07
EL412	Samos	26647.33	10.25	4.71	-3.45	9636.67	10104.67	7.85	7.15	4.86	0.22	0.38	0.60	41.40	-5.26
EL413	Chios	34176.00	8.25	3.92	-1.36	11000.33	11729.67	18.89	9.15	6.63	0.22	0.34	0.57	41.70	-1.88
EL421	Dodekanisos	139748.67	32.63	0.05	-1.31	27670.00	33913.33	95.02	36.19	22.56	0.25	0.24	0.50	40.00	3.63
EL422	Kyklades	81402.67	35.45	-3.59	-2.65	22256.67	24706.00	57.72	16.70	11.00	0.26	0.30	0.56	43.40	4.33
EL431	Irakleio	201738.33	17.58	-0.71	-0.90	51357.67	56630.33	64.79	15.33	10.27	0.26	0.28	0.54	41.20	4.04
EL432	Lasithi	46733.00	7.59	-3.12	-2.09	16637.00	17203.67	21.56	5.21	3.41	0.23	0.37	0.60	45.30	3.90
EL433	Rethymni	57289.67	35.87	1.48	0.56	14101.67	15183.33	26.52	12.27	7.67	0.26	0.27	0.52	39.40	4.23
EL434	Chania	103370.33	22.60	-0.93	-0.84	27155.00	29677.33	43.11	14.80	9.29	0.25	0.29	0.54	42.80	4.14
EL511	Evros	92343.67	-8.33	-0.59	-0.22	33785.67	35130.33	77.17	6.75	3.98	0.22	0.38	0.60	44.50	3.01
EL512	Xanthi	74206.33	20.04	-0.66	-0.58	17077.00	18637.00	114.16	14.26	9.14	0.26	0.25	0.51	39.90	4.45
EL513	Rodopi	73093.00	0.69	-2.87	-1.98	22325.67	23936.00	98.20	11.35	7.21	0.21	0.33	0.53	43.20	3.35
EL514	Drama	59329.00	-7.81	-1.36	-1.41	24170.33	24439.00	86.43	1.89	1.11	0.22	0.41	0.64	47.90	3.46
EL515	Thasos, Kavala	83097.33	-11.01	-7.74	-5.59	31505.33	33204.33	78.56	8.00	5.39	0.23	0.40	0.63	47.10	3.97
EL521	Imathia	86974.67	-8.45	-3.01	-2.49	30753.33	32716.67	116.90	10.20	6.38	0.25	0.38	0.63	45.30	2.95
EL522	Thessaloniki	733208.00	4.38	-6.99	-5.12	194173.33	214639.67	118.95	16.81	10.54	0.22	0.29	0.52	43.70	5.05
EL523	Kilkis	48405.67	-9.31	1.41	0.20	21628.67	20771.00	93.37	-5.24	-3.97	0.23	0.43	0.66	45.60	0.44
EL524	Pella	86077.00	-8.90	-2.65	-1.80	32612.67	33292.67	105.80	3.67	2.09	0.23	0.39	0.62	47.10	3.74
EL525	Pieria	82001.00	6.83	2.30	1.33	27182.00	29183.33	117.38	12.00	7.36	0.24	0.36	0.60	45.30	3.42
EL526	Serres	100784.33	-21.83	-9.02	-6.42	49203.00	49177.67	77.38	0.29	-0.05	0.21	0.49	0.70	50.10	3.09
EL527	Chalkidiki	68845.33	18.04	-1.14	-0.95	22621.67	25047.00	110.47	17.75	10.72	0.24	0.36	0.60	45.40	4.13
EL531	Grevena,	110051.33	-11.38	-7.01	-4.64	40444.67	40796.67	69.48	2.48	0.87	0.22	0.37	0.59	47.10	4.67

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

	Kozani														
EL532	Kastoria	30880.67	-16.74	-10.30	-6.62	10763.67	11076.33	63.12	4.88	2.90	0.20	0.36	0.56	48.20	5.24
EL533	Florina	32020.67	-7.84	-2.13	-1.52	10995.00	10912.00	44.60	-0.77	-0.75	0.24	0.34	0.58	44.80	3.94
EL541	Arta, Preveza	71832.67	-18.65	-12.39	-8.56	32958.67	35064.33	61.20	9.87	6.39	0.23	0.49	0.72	50.10	3.94
EL542	Thesprotia	27459.00	4.10	-1.17	-0.74	10717.33	11729.67	67.39	15.42	9.45	0.22	0.43	0.64	48.30	3.87
EL543	Ioannina	106671.33	5.39	-6.97	-5.09	37385.67	40147.00	61.06	11.90	7.39	0.20	0.38	0.58	45.70	4.34
EL611	Karditsa, Trikala	142859.00	-17.17	-7.76	-5.23	64537.67	66147.33	53.16	3.68	2.49	0.22	0.46	0.68	48.80	2.52
EL612	Larisa	177895.67	-3.59	-6.55	-4.71	58004.67	62125.67	80.70	11.14	7.10	0.25	0.35	0.60	44.80	4.67
EL613	Magnisia	131842.00	0.58	-4.24	-2.89	41383.67	44582.00	58.69	12.41	7.73	0.22	0.34	0.56	45.00	4.17
EL621	Zakynthos	26094.33	27.03	-4.44	-3.01	7332.67	7727.00	35.84	8.14	5.38	0.24	0.30	0.54	44.50	4.71
EL622	Kerkyra	65190.00	-3.99	-7.94	-5.39	21886.33	23415.00	31.99	10.72	6.98	0.22	0.36	0.58	46.70	3.32
EL623	Ithaki, Kefallinia	24302.00	23.20	-2.05	-1.45	8661.67	9042.33	27.50	6.78	4.39	0.23	0.37	0.61	45.90	3.85
EL624	Lefkada	14722.33	17.03	-0.36	-0.36	5731.00	5744.00	19.81	0.19	0.23	0.24	0.39	0.63	45.30	1.80
EL631	Aitolokarnania	127241.00	-13.19	-7.64	-5.12	46442.67	48170.00	43.25	5.30	3.72	0.24	0.38	0.62	46.10	4.30
EL632	Achaia	200804.33	1.26	-8.22	-5.47	55171.33	58629.67	48.60	9.65	6.27	0.23	0.29	0.52	42.60	4.67
EL633	Ileia	99729.67	-8.99	-4.24	-3.10	35532.00	36610.33	20.54	5.04	3.03	0.21	0.37	0.58	45.60	3.40
EL641	Voiotia	78623.67	-2.84	1.11	-0.12	23266.00	24154.00	32.90	5.21	3.82	0.23	0.31	0.53	43.00	2.63
EL642	Evvoia	135536.00	2.87	-3.78	-2.93	44380.67	46891.00	53.64	8.87	5.66	0.23	0.35	0.57	45.10	3.92
EL643	Evrytania	10614.67	-19.12	-15.53	-10.47	6346.67	6704.67	56.99	9.06	5.64	0.21	0.63	0.84	55.00	5.16
EL644	Fthiotida	98292.67	-8.37	-3.16	-2.32	38558.00	39204.00	40.89	2.55	1.68	0.24	0.40	0.63	46.30	2.66
EL645	Fokida	25648.00	16.03	4.61	3.43	11110.33	11877.33	38.32	11.60	6.90	0.19	0.46	0.65	49.40	2.92
EL651	Argolida, Arkadia	112731.00	-7.77	-7.11	-4.71	43106.67	43740.67	19.44	2.77	1.47	0.22	0.39	0.61	47.20	3.51
EL652	Korinthia	93410.33	6.64	-3.20	-2.00	30418.33	33139.00	65.07	13.91	8.94	0.24	0.35	0.59	45.40	3.42
EL653	Lakonia, Messinia	155290.33	-0.53	-3.30	-2.28	60288.67	62012.67	17.53	4.52	2.86	0.22	0.40	0.62	47.30	3.05

Οικονομικά Δεδομένα

ECO1	% GVA Change (Average 2008-2010) to (Average 2015-2017) all sectors
ECO2	% GVA Change (Average 2008-2010) to (Average 2015-2017) primary sectors
ECO3	% GVA Change (Average 2008-2010) to (Average 2015-2017) manufacturing
ECO4	% GVA Change (Average 2008-2010) to (Average 2015-2017) trade and tourism
ECO5	Share of GVA primary sector (Average 2015-2017)
ECO6	Share of the NUTS's GVA to the national GVA in the primary sector (Average 2015-2017)
ECO7	GVA (Average 2015-2017) all sectors
ECO8	GVA (Average 2015-2017) primary sector
ECO9	GDP in Euro per Inhabitant 2017
ECO10	GDP in Euro per Inhabitant Average (2008-2010)
ECO11	GDP in Euro per Inhabitant Average (2015-2017)
ECO12	% Change of GDP in Euro per Inhabitant Average (2008-2010) to Average (2015-2017)
ECO13	% Forecasted Change of GDP in PPS 2015-2030
ECO14	% Change in Employment Average(2008-2010) to Average(2015-2017) all sectors
ECO15	% Change in Employment Average(2008-2010) to Average(2015-2017) primary sector (persons)
ECO16	% Change in Employment Average(2008-2010) to Average(2015-2017) trade and tourism
ECO17	Share of the NUTS's Employment to the primary sector (Average 2015-2017)
ECO18	Share of the NUTS's Employment to the national GVA in the primary sector (Average 2015-2017)
ECO19	Employment Average (2015-2017) all sectors
ECO20	Employment Average (2015-2017) primary sector
ECO21	Unemployment 2011
ECO22	Average productivity per employed person 2015-2017 all sectors (ECO7/ECO19)

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

ECO23	Average productivity per employed person 2015-2017 primary sector (ECO8/ECO20)
ECO24	% Forecasted Change of GDP per Inhabitant 2015-2030

NUTS3	Name	ECO1	ECO2	ECO3	ECO4	ECO5	ECO6	ECO7	ECO8	ECO9	ECO10	ECO11	ECO12
EL30	Attiki	-26.79	-20.98	-9.68	-28.15	0.40	4.48	74286.30	294.55	22800.00	28600.00	22400.00	-21.68
EL411	Lesvos	-25.27	0.03	-2.20	-37.77	6.55	1.14	1148.35	75.23	12300.00	16633.33	12566.67	-24.45
EL412	Samos	-31.29	-24.51	-5.99	-46.49	2.93	0.21	462.60	13.57	11700.00	17800.00	12200.00	-31.46
EL413	Chios	-27.25	-14.27	3.66	-48.10	5.59	0.48	563.44	31.48	11600.00	16500.00	11900.00	-27.88
EL421	Dodekanisos	-21.85	-1.82	-15.42	-19.43	2.66	1.18	2909.84	77.52	15800.00	20333.33	15800.00	-22.30
EL422	Kyklades	-21.39	-24.53	-23.16	-25.79	2.61	0.96	2423.04	63.26	21900.00	27666.67	21766.67	-21.33
EL431	Irakleio	-25.48	-20.34	-0.83	-25.72	5.77	3.29	3744.89	216.15	14000.00	18600.00	13700.00	-26.34
EL432	Lasithi	-17.54	25.51	-8.52	-11.15	15.21	2.34	1008.99	153.50	15800.00	18233.33	15466.67	-15.17
EL433	Rethymni	-17.73	1.39	13.45	-9.35	7.53	1.20	1049.51	79.01	14000.00	16933.33	13700.00	-19.09
EL434	Chania	-22.41	-2.78	-5.36	-21.69	6.41	1.95	2002.47	128.34	14700.00	18733.33	14366.67	-23.31
EL511	Evros	-22.98	-4.25	-6.38	-39.39	7.03	1.70	1592.33	111.91	12300.00	15800.00	12300.00	-22.15
EL512	Xanthi	-30.84	-9.11	-16.62	-31.37	7.29	1.07	966.52	70.49	9800.00	14166.67	9833.33	-30.59
EL513	Rodopi	-32.68	-1.78	-21.83	-32.95	9.44	1.39	967.88	91.39	10000.00	14433.33	9866.67	-31.64
EL514	Drama	-22.26	3.64	-18.77	-34.36	11.50	1.57	898.57	103.33	10500.00	13266.67	10566.67	-20.35
EL515	Thasos, Kavala	-26.67	-8.44	-15.20	-32.15	6.19	1.52	1618.14	100.21	14200.00	17766.67	13666.67	-23.08
EL521	Imathia	-26.83	-18.72	-8.30	-34.33	16.63	3.39	1339.70	222.82	10700.00	14500.00	10766.67	-25.75
EL522	Thessaloniki	-26.97	2.18	-12.63	-37.72	2.00	4.18	13705.69	274.63	14400.00	18633.33	14066.67	-24.51
EL523	Kilkis	-21.80	-22.60	-15.60	-24.30	9.41	1.16	812.57	76.45	11500.00	14433.33	11500.00	-20.32
EL524	Pella	-22.65	-7.42	-12.54	-15.83	19.51	4.11	1384.75	270.16	11600.00	14200.00	11366.67	-19.95
EL525	Pieria	-20.92	-2.34	-5.37	-21.55	8.31	1.59	1259.08	104.66	11100.00	14133.33	10933.33	-22.64
EL526	Serres	-17.46	-0.62	-8.44	-24.39	13.33	3.02	1489.79	198.55	10300.00	11233.33	10000.00	-10.98
EL527	Chalkidiki	-17.41	2.28	-13.45	-6.52	6.66	1.33	1312.24	87.45	13500.00	16600.00	13533.33	-18.47
EL531	Grevena, Kozani	-20.35	50.59	5.75	-42.53	7.28	2.60	2348.45	170.98	14900.00	18100.00	15333.33	-15.29

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL532	Kastoria	-23.89	0.54	2.00	-40.21	12.38	0.84	446.58	55.28	10500.00	12966.67	10600.00	-18.25
EL533	Florina	-8.33	19.75	-6.82	-35.21	11.39	1.35	776.47	88.45	17800.00	18466.67	17600.00	-4.69
EL541	Arta, Preveza	-19.17	6.83	2.34	-28.56	13.16	2.50	1246.33	164.03	11700.00	13433.33	11566.67	-13.90
EL542	Thesprotia	-27.29	-16.63	14.20	-33.41	9.75	0.72	483.90	47.16	12600.00	17000.00	12233.33	-28.04
EL543	Ioannina	-23.18	12.62	2.12	-37.34	5.30	1.40	1736.69	92.11	11800.00	14833.33	11766.67	-20.67
EL611	Karditsa, Trikala	-20.92	27.83	-12.47	-35.34	11.87	4.05	2244.40	266.47	11000.00	12800.00	10700.00	-16.41
EL612	Larisa	-19.47	9.84	-12.90	-41.31	16.51	8.94	3558.07	587.48	14600.00	17200.00	14333.33	-16.67
EL613	Magnisia	-24.53	-3.68	-11.60	-32.66	5.52	1.93	2297.47	126.91	12900.00	16633.33	12800.00	-23.05
EL621	Zakynthos	-26.74	-34.75	-13.61	-26.14	3.17	0.30	629.05	19.92	18200.00	23700.00	17933.33	-24.33
EL622	Kerkyra	-25.40	27.95	-19.20	-30.15	2.85	0.59	1363.05	38.82	15300.00	19600.00	15100.00	-22.96
EL623	Ithaki, Kefallinia	-32.11	17.01	-7.62	-41.03	10.44	0.80	506.44	52.88	15100.00	21733.33	14800.00	-31.90
EL624	Lefkada	-22.00	-17.65	-12.60	-7.45	2.09	0.08	255.51	5.33	12300.00	15633.33	12166.67	-22.17
EL631	Aitoloakarnania	-24.42	1.80	-19.40	-33.23	10.72	3.37	2067.97	221.68	11400.00	14400.00	11500.00	-20.14
EL632	Achaia	-30.56	-15.06	-18.31	-42.88	5.62	2.99	3498.44	196.69	13200.00	17966.67	13100.00	-27.09
EL633	Ileia	-22.07	13.95	-21.67	-36.22	23.44	5.45	1527.52	358.09	11400.00	13666.67	11100.00	-18.78
EL641	Voiotia	-15.27	-20.43	-19.54	-33.08	8.01	2.67	2193.98	175.81	21700.00	24433.33	20733.33	-15.14
EL642	Evvoia	-25.94	-21.44	-18.68	-34.35	5.26	2.00	2499.20	131.57	13700.00	17600.00	13366.67	-24.05
EL643	Evrytania	-26.77	-21.80	-23.76	-20.72	4.20	0.11	172.36	7.23	10300.00	12866.67	10133.33	-21.24
EL644	Fthiotida	-22.33	3.98	-10.99	-38.01	11.35	3.33	1930.66	219.10	14100.00	17333.33	13733.33	-20.77
EL645	Fokida	-26.75	29.52	-35.53	-30.58	10.86	0.65	392.85	42.67	10700.00	14966.67	10566.67	-29.40
EL651	Argolida, Arkadia	-20.84	-18.40	-10.38	-32.79	8.91	3.37	2481.90	221.24	15900.00	18800.00	15633.33	-16.84
EL652	Korinthia	-21.49	-3.87	-14.94	-36.36	5.54	1.46	1733.08	96.02	13500.00	16900.00	13300.00	-21.30
EL653	Lakonia, Messinia	-19.00	27.09	-11.09	-28.40	12.54	5.20	2724.36	341.70	12700.00	15033.33	12400.00	-17.52

NUTS3	Name	ECO13	ECO14	ECO15	ECO16	ECO17	ECO18	ECO19	ECO20	ECO21	ECO22	ECO23	ECO24
EL30	Attiki	50.78	-15.66	-16.82	-12.23	0.87	2.94	1573.46	13.72	18.02697	36.34865	21.47388	47.0197
EL411	Lesvos	-15.20	-14.42	-2.20	-5.24	16.31	1.21	34.45	5.62	14.31063	24.44679	13.38612	1.087174

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL412	Samos	-16.50	5.36	-14.65	10.81	11.12	0.38	16.07	1.79	14.26967	44.17699	7.597015	0.290506
EL413	Chios	-12.54	-5.75	-18.52	-6.75	6.85	0.27	18.21	1.25	13.11923	42.74572	25.25401	3.44431
EL421	Dodekanisos	-20.63	-4.19	-11.97	0.32	5.43	1.06	90.78	4.93	13.67158	22.61986	15.73478	-3.04597
EL422	Kyklades	-23.05	4.32	21.85	19.60	8.97	1.06	54.91	4.93	13.15846	29.39942	12.841	-6.76269
EL431	Irakleio	-8.26	-14.26	-27.39	-4.75	14.59	4.05	129.12	18.84	17.98438	30.604	11.47108	12.6606
EL432	Lasithi	-10.87	-21.45	-28.16	-4.24	23.74	1.26	24.75	5.88	13.36767	34.05933	26.12082	7.852289
EL433	Rethymni	-10.21	-8.27	-11.69	-5.75	18.55	1.26	31.63	5.87	14.4272	35.94117	13.46818	8.421644
EL434	Chania	-8.72	-8.19	7.20	1.87	14.99	1.97	61.30	9.19	15.63328	28.57321	13.96988	9.406829
EL511	Evros	5.44	-10.40	-8.06	-24.16	20.23	2.23	51.34	10.39	15.5118	47.21197	10.77471	21.42747
EL512	Xanthi	6.79	-8.82	-4.42	-3.08	27.52	2.34	39.58	10.89	26.89383	33.33059	6.470624	27.74075
EL513	Rodopi	-0.81	-9.82	-4.99	-11.59	47.91	4.86	47.27	22.64	16.774	28.79274	4.036067	26.48846
EL514	Drama	14.39	-19.96	6.88	-8.90	19.24	1.01	24.48	4.71	23.69281	30.94142	21.93843	26.73931
EL515	Thasos, Kavala	3.53	-14.08	-20.64	-7.37	14.78	1.52	47.86	7.07	19.96313	32.05258	14.1673	19.32047
EL521	Imathia	7.83	-3.17	-11.46	11.83	30.26	3.25	50.05	15.14	22.72124	44.12742	14.71407	27.07557
EL522	Thessaloniki	20.61	-17.87	6.60	-14.86	3.94	3.50	413.61	16.31	22.42777	29.0024	16.8349	35.90011
EL523	Kilkis	11.40	-17.18	-17.00	-25.34	16.35	0.88	25.17	4.12	22.2737	40.76714	18.57166	23.47309
EL524	Pella	3.91	-11.02	2.38	-18.56	37.79	4.28	52.78	19.94	19.74827	33.18444	13.54638	23.81473
EL525	Pieria	9.78	-18.28	-31.24	4.85	20.06	1.77	41.15	8.25	20.27664	32.66667	12.68134	26.1101
EL526	Serres	17.74	-21.19	-14.74	-21.13	34.82	3.41	45.58	15.87	20.74472	31.01734	12.51124	33.05902
EL527	Chalkidiki	13.68	-0.16	37.23	11.46	24.24	1.54	29.56	7.16	19.85436	24.41932	12.20754	26.43919
EL531	Grevena, Kozani	1.42	-12.15	-10.64	-19.12	17.54	2.15	56.98	10.00	22.35369	20.47694	17.1037	15.8695
EL532	Kastoria	-2.50	-26.66	-30.57	-8.30	16.54	0.59	16.71	2.76	24.72962	36.71129	20.00483	18.27601
EL533	Florina	-3.05	-16.73	-39.55	-1.26	15.36	0.55	16.76	2.57	21.82281	33.80986	34.37176	9.867474
EL541	Arta, Preveza	-3.71	-16.11	-19.77	-4.92	27.93	2.72	45.37	12.67	18.85667	26.76895	12.94292	16.68788
EL542	Thesprotia	-5.69	8.78	1.16	35.65	21.83	0.75	16.02	3.50	18.88741	33.13647	13.48618	12.61482
EL543	Ioannina	2.50	-20.65	-11.08	-22.45	9.94	1.18	55.14	5.48	17.64263	32.27887	16.79818	17.45147
EL611	Karditsa, Trikala	-1.03	-15.81	-13.89	-9.28	28.02	5.34	88.85	24.89	20.03137	26.23792	10.70461	22.02366
EL612	Larisa	3.32	-12.97	-14.10	-15.03	21.64	5.33	114.72	24.83	17.60456	30.59477	23.66313	21.63722
EL613	Magnisia	7.45	-20.07	-10.13	-21.89	11.67	1.52	60.56	7.07	19.0296	32.68285	17.95849	20.59341

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL621	Zakynthos	-31.11	-15.43	-26.82	-11.83	20.71	1.03	23.15	4.79	16.77522	44.39754	4.155772	-6.27857
EL622	Kerkyra	-11.15	-11.92	-26.81	-3.39	8.52	0.76	41.57	3.54	18.509	41.21528	10.9661	6.308357
EL623	Ithaki, Kefallinia	-23.94	-8.91	-31.69	-23.08	10.68	0.26	11.24	1.20	15.43607	26.72531	44.06667	-7.79986
EL624	Lefkada	-23.06	-12.05	-62.45	-15.95	8.24	0.13	7.32	0.60	15.76824	46.33797	8.839779	-7.63693
EL631	Aitolokarnania	-2.89	-14.34	-6.60	-10.50	27.61	4.19	70.76	19.54	21.77921	27.47043	11.3467	17.8055
EL632	Achaia	6.64	-28.08	-28.18	-19.22	10.44	2.16	96.25	10.05	21.06565	30.21249	19.57081	21.86179
EL633	Ileia	-2.80	-0.49	-13.22	5.24	30.49	4.09	62.48	19.05	19.88396	31.49405	18.79391	20.05798
EL641	Voiotia	-5.18	-7.08	2.20	0.58	20.86	2.22	49.66	10.36	17.54183	25.26154	16.96976	11.88562
EL642	Evvoia	-2.04	-27.48	-48.11	-14.22	10.94	1.37	58.47	6.40	19.8146	31.01438	20.568	12.63954
EL643	Evrytania	-11.20	-14.54	-12.85	-19.52	17.80	0.29	7.62	1.36	23.7278	37.93709	5.331695	9.105558
EL644	Fthiotida	-8.30	-4.89	9.33	2.93	27.06	3.81	65.67	17.77	18.52317	27.17684	12.32977	14.28329
EL645	Fokida	-7.00	-16.06	25.59	-8.26	17.97	0.50	12.84	2.31	19.34145	32.78664	18.49711	10.44038
EL651	Argolida, Arkadia	-1.06	-8.33	-10.65	-8.13	23.46	3.67	72.87	17.09	15.72443	45.05664	12.94306	15.25909
EL652	Korinthia	3.86	-12.50	-27.79	-5.18	23.32	2.41	48.22	11.24	17.40045	34.88939	8.539875	18.48338
EL653	Lakonia, Messinia	-4.99	-11.83	-18.30	1.45	33.82	6.92	95.35	32.25	15.15339	29.2237	10.59644	16.58441

Δεδομένα Αγροτικού Τομέα

AGR1	Area under organic cultivation
AGR2	% Area under organic cultivation to total UAA
AGR3	Number of drip irrigation installations 2017
AGR4	% Change in the Number of drip irrigation installations 20172012_2017
AGR5	Irrigated Area 2017
AGR6	% Change in Irrigated are 2012-2017
AGR7	Number of holdings (FSS 2016)
AGR8	Persons Employed (FSS 2016)
AGR9	Employment in AWU (FSS 2016)
AGR10	% Change in the Number of Holdings 2013-2016
AGR11	% Change in Persons Employed 2013-2016
AGR12	% Change in Employment in AWU 2013-2016
AGR13	% of Farm heads with OGA>50%
AGR14	% of Farm heads with Age>65
AGR15	% of Farm heads with Age<35
AGR16	UAA in 2016
AGR17	% Change in UAA 2013-2016
AGR18	Livestock Units in 2016
AGR19	% Change in Livestock Units 2013-2016
AGR20	Number of Holdings with livestock in 2016
AGR21	% Change in the Number of Holdings with livestock in 2016
AGR22	Land Abandonment rate 2015 (LUISA)

AGR23	Forecasted Land Abandonment rate 2030 (LUISA)
AGR24	% Change in Land Abandonment 2015-2030 (LUISA)
AGR25	% of UAA under moderate or severe erosion in 2000 (ESDAC)
AGR26	% of UAA under moderate or severe erosion in 2010 (ESDAC)
AGR27	% of UAA under moderate or severe erosion in 2016 (ESDAC)
AGR28	% of UAA under severe erosion in 2000 (ESDAC)
AGR29	% of UAA under severe erosion in 2010 (ESDAC)
AGR30	% of UAA under severe erosion in 2016 (ESDAC)
AGR31	% of UAA under moderate erosion in 2000 (ESDAC)
AGR32	% of UAA under moderate erosion in 2010 (ESDAC)
AGR33	% of UAA under moderate erosion in 2016 (ESDAC)
AGR34	Release of NH3 in tones in 2015 (LUISA)
AGR35	Forecasted release of NH3 in tones in 2030 (LUISA)
AGR36	% Change in NH3 2015-2030
AGR37	Utilized Agricultural Land Projection 2015
AGR38	Utilized Agricultural Land Projection 2030
AGR39	% Change in projected Utilized Agricultural Land 2015-2030
AGR40	Kg of ammonia applied (in 2015) per ha of UAA (in 2016)
AGR41	Average size in ha (UAA/Holdings) in 2016
AGR42	Average size in AWU (AWU/Holdings) in 2016

NUTS3	Name	AGR1	AGR2	AGR3	AGR4	AGR5	AGR6	AGR7	AGR8	AGR9	AGR10	AGR11	AGR12	AGR13	AGR14	AGR15
EL30	Attiki	239	0.05	415	-61.82	133,63 1	66.36	26,147	86,539	11,319	-3.27	-4.87	-15.83	13.09	33.02	3.48

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL411	Lesvos	26,521	2.23	5,863	495.23	57,720	-21.46	17,084	44,073	11,934	-3.50	-15.28	-3.91	12.40	21.57	7.59
EL412	Samos	346	0.27	808	62.25	4,438	-71.16	6,404	12,812	2,809	-7.23	-10.84	-24.35	19.38	28.79	1.04
EL413	Chios	6,225	12.43	118	110.71	13,864	3.32	4,483	8,147	2,140	-11.33	-20.02	-20.63	23.31	16.30	10.66
EL421	Dodekanisos	708	0.21	668	-59.61	19,340	-64.50	12,800	37,213	6,723	-3.72	-17.34	46.75	21.45	35.77	3.35
EL422	Kyklades	3,378	0.74	1,253	20.60	19,964	-59.42	7,483	16,691	5,987	-3.98	-22.38	-18.17	14.54	23.72	3.56
EL431	Irakleio	11,989	0.83	49,060	21.47	914,974	55.34	41,162	170,141	26,828	-3.23	7.67	8.15	14.43	25.30	5.87
EL432	Lasithi	1,817	0.44	510	-59.97	226,594	-18.89	12,981	44,888	8,605	-2.35	6.68	-15.58	11.48	21.19	4.49
EL433	Rethymni	44,391	4.74	9,196	537.73	82,322	-17.18	13,024	62,803	10,153	-3.26	20.31	-10.36	14.75	21.09	13.47
EL434	Chania	24,345	2.86	3,274	-54.54	304,529	11.43	19,873	60,590	10,996	-3.70	-3.70	-2.42	14.79	26.68	6.48
EL511	Evros	35,662	2.29	142	-66.98	472,270	4.60	14,047	59,717	9,341	-1.88	-3.92	10.37	8.57	21.47	5.35
EL512	Xanthi	3,369	1.00	190	-43.62	285,759	-5.46	8,062	40,671	7,450	3.09	21.27	-12.90	9.86	20.51	4.27
EL513	Rodopi	3,654	0.48	733	220.09	426,438	-2.34	13,248	59,687	13,842	-2.26	-24.32	-6.85	8.45	15.10	6.43
EL514	Drama	27,957	5.08	601	3.26	313,681	-7.75	5,480	24,459	4,695	-2.14	-16.89	-27.83	4.15	15.06	8.15
EL515	Thasos, Kavala	4,893	1.14	2,661	-11.24	378,439	-4.75	10,791	63,502	9,628	0.13	17.90	5.58	7.97	16.97	5.76
EL521	Imathia	284	0.06	4,809	-30.25	436,329	-21.83	12,570	60,725	12,996	-4.07	2.55	6.27	5.53	19.87	6.97
EL522	Thessaloniki	24,846	1.78	1,693	3.42	491,814	-7.43	17,735	68,098	12,263	-3.74	8.93	-21.68	5.06	21.71	6.09
EL523	Kilkis	20,059	1.94	683	-1.16	144,644	-26.35	10,046	40,255	6,532	-5.15	-11.03	-5.64	5.38	20.25	9.61
EL524	Pella	4,157	0.59	9,321	8.11	696,838	-2.92	16,727	86,059	18,068	-3.51	-6.28	-2.63	7.33	10.75	9.00
EL525	Pieria	779	0.15	5,405	82.48	227,673	-4.70	8,833	57,227	9,249	-2.39	-12.25	-2.10	6.64	10.57	3.71
EL526	Serres	20,435	1.45	2,113	322.60	722,270	-4.61	19,029	82,174	14,502	-5.20	4.31	5.59	7.85	15.78	5.00
EL527	Chalkidiki	22,977	3.02	4,597	46.54	176,716	-22.81	11,542	58,019	6,674	-2.80	-29.62	3.19	7.64	21.84	6.32
EL531	Grevena, Kozani	44,999	3.10	3,806	162.66	185,932	-8.62	14,168	61,812	9,633	-2.91	3.40	1.89	8.13	14.90	7.58
EL532	Kastoria	1,598	0.72	267	-73.54	39,341	-38.62	2,966	9,217	3,198	-2.85	-21.47	3.69	7.55	11.41	6.87
EL533	Florina	9,684	2.06	655	319.87	107,366	-44.18	5,954	32,460	4,289	-4.18	26.70	-3.62	10.99	13.01	5.60
EL541	Arta, Preveza	6,514	1.77	1,490	-44.47	165,138	-40.63	17,269	68,028	12,871	-2.64	2.09	-3.00	9.02	35.29	3.80

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL542	Thesprotia	8,970	4.95	214	568.75	51,039	-28.87	5,567	16,654	4,911	-5.27	-1.82	3.95	4.58	24.50	3.78
EL543	Ioannina	5,531	3.14	26	-18.75	59,815	-34.01	6,626	17,892	5,601	-4.58	-21.83	-33.93	4.30	30.34	3.22
EL611	Karditsa, Trikala	31,926	2.46	7,964	6.00	994,545	-2.82	23,188	106,690	16,496	-0.22	-4.93	-0.03	5.92	22.10	4.55
EL612	Larisa	41,143	2.28	12,274	6.72	760,645	-24.28	23,781	125,774	20,252	-3.49	9.63	-5.72	5.17	22.02	7.07
EL613	Magnisia	27,086	4.35	1,721	-37.35	222,335	-13.55	11,298	40,196	8,904	-22.54	-23.57	-11.63	10.59	23.84	5.65
EL621	Zakynthos	537	0.41	300	1,011.11	4,807	6.63	6,199	14,479	3,667	0.70	-39.75	-9.80	23.29	32.02	3.49
EL622	Kerkyra	185	0.12	0	-100.00	94,050	314.41	13,668	31,190	4,195	-2.22	-11.98	-9.67	22.11	51.03	1.82
EL623	Ithaki, Kefallinia	5,777	1.91	368	545.61	4,094	-42.10	4,311	10,700	2,886	-6.59	14.24	-4.95	15.60	28.15	0.84
EL624	Lefkada	679	1.20	81	55.77	167	-96.55	3,529	8,958	1,365	-2.86	-7.28	60.38	17.27	46.90	1.55
EL631	Aitolokarnania	87,699	8.93	3,296	218.76	531,230	-8.14	29,790	126,522	22,432	-5.41	2.45	-5.66	6.19	19.27	6.78
EL632	Achaia	11,518	1.77	8,629	591.43	206,374	-43.68	22,510	91,997	15,800	-3.26	-3.78	-18.14	7.49	25.39	6.84
EL633	Ileia	3,954	0.47	6,591	74.23	456,238	-11.09	28,202	125,708	18,913	-2.55	-10.40	1.31	6.06	24.73	3.68
EL641	Voiotia	4,774	0.56	478	-83.09	367,777	-23.68	15,839	81,847	8,682	-1.95	0.93	15.10	10.45	34.26	3.46
EL642	Evvoia	7,511	1.22	2,456	99.03	73,517	-50.03	22,297	61,404	14,298	-4.55	-2.29	11.99	14.23	36.17	3.04
EL643	Evrytania	2,028	9.72	19	26.67	3,579	-74.16	1,922	4,043	1,593	2.51	-30.52	-9.47	9.75	21.73	5.89
EL644	Fthiotida	19,691	1.73	3,633	-11.61	480,484	-18.33	19,728	87,283	11,735	-2.63	2.38	-11.68	6.99	29.93	3.15
EL645	Fokida	8,631	7.41	20	-79.80	31,008	-8.52	6,073	16,956	2,867	-5.82	-0.04	-2.13	8.84	30.69	4.03
EL651	Argolida, Arkadia	3,063	0.36	12,398	-0.02	339,313	-5.63	26,155	142,224	17,299	-2.64	-5.21	5.70	9.53	27.72	4.39
EL652	Korinthia	2,127	0.46	6,246	-11.80	170,663	-23.30	16,219	87,742	12,380	-6.58	-15.09	-17.99	6.45	20.80	5.82
EL653	Lakonia, Messinia	18,147	1.20	10,480	63.24	471,317	-20.36	46,036	264,488	30,019	-3.96	39.27	0.99	7.41	28.60	4.72

NUTS 3	Name	AGR16	AGR17	AGR18	AGR19	AGR20	AGR21	AGR22	AGR23	AGR24	AGR25	AGR26	AGR27	AGR28	AGR29	AGR30
EL30	Attiki	479,502	-5.61	52,098	-4.18	2,667	-10.44	2.53	1.64	-35.18	22.00	18.59	19.76	4.90	3.52	3.80
EL411	Lesvos	1,186,785	-9.89	57,749	-5.54	8,402	3.50	0.08	2.32	2,800.00	52.84	47.59	44.36	25.55	20.45	14.44

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL412	Samos	126,012	-3.81	4,051	-27.38	1,973	-4.55	0.88	2.77	214.77	58.58	45.77	46.21	21.98	13.38	9.33
EL413	Chios	50,077	-63.45	5,063	-8.68	1,136	-4.78	0.02	1.65	8,150.00	57.38	29.04	28.31	23.97	7.87	6.03
EL421	Dodekanisos	343,973	-15.69	20,747	-2.69	2,784	-13.27	0.84	0.89	5.95	17.96	17.40	17.57	4.36	4.26	4.18
EL422	Kyklades	456,868	-6.19	34,603	-3.40	4,905	-7.56	2.18	3.82	75.23	58.49	27.76	28.70	29.87	5.24	5.03
EL431	Irakleio	1,440,976	10.25	80,451	23.12	11,197	17.95	0.85	5.30	523.53	56.04	55.82	55.76	31.22	31.01	31.52
EL432	Lasithi	410,628	25.19	16,348	21.42	4,656	-8.85	0.84	5.43	546.43	50.71	45.98	45.52	21.03	18.17	17.39
EL433	Rethymni	937,027	-7.13	111,343	-10.73	6,949	-5.65	0.49	2.51	412.24	78.90	76.72	77.30	54.49	51.79	52.57
EL434	Chania	852,323	-12.31	46,653	-15.03	8,858	3.61	0.65	2.78	327.69	58.59	56.27	58.16	32.62	30.08	31.98
EL511	Evros	1,557,198	8.44	31,450	-23.72	4,790	-26.77	0.09	1.10	1,122.22	18.04	12.07	12.74	3.62	1.78	1.78
EL512	Xanthi	335,747	-2.96	38,004	-2.80	3,869	12.24	0.00	0.92	0.00	16.71	14.02	14.41	6.74	5.22	5.21
EL513	Rodopi	761,000	3.96	41,256	-9.52	5,389	-34.50	0.00	0.73	0.00	16.59	12.39	12.78	6.00	5.01	5.18
EL514	Drama	550,474	1.94	42,155	7.06	1,917	7.94	0.00	2.34	0.00	14.17	10.44	10.92	4.32	2.86	3.01
EL515	Thasos, Kavala	429,426	0.10	27,532	-0.44	2,407	-16.83	0.01	1.26	12,500.00	13.13	10.88	11.85	3.49	2.64	2.98
EL521	Imathia	466,534	-10.45	22,770	-31.95	2,425	-1.86	3.60	18.83	423.06	6.61	5.13	5.47	1.71	1.09	1.22
EL522	Thessaloniki	1,393,786	-13.32	99,319	1.30	2,808	0.00	4.87	21.54	342.30	7.42	4.12	4.78	0.94	0.45	0.55
EL523	Kilkis	1,035,493	-4.65	46,080	9.46	3,018	7.17	2.22	16.46	641.44	3.70	1.75	2.03	0.22	0.12	0.15
EL524	Pella	710,085	-4.43	35,872	4.37	4,065	-12.69	3.30	14.40	336.36	8.73	6.90	7.06	2.01	1.71	1.74
EL525	Pieria	513,606	18.07	38,743	16.60	3,820	13.76	9.85	35.44	259.80	23.77	16.00	17.46	5.00	2.88	3.37
EL526	Serres	1,409,224	-10.53	71,187	3.72	4,313	-2.84	3.69	17.09	363.14	11.29	6.36	7.21	1.88	0.84	1.04
EL527	Chalkidiki	760,226	-10.67	23,807	-11.42	826	-33.76	5.14	19.25	274.51	15.09	10.79	12.09	2.16	1.33	1.58
EL531	Grevena, Kozani	1,452,425	5.63	56,553	7.81	6,480	4.91	0.00	0.00	0.00	34.87	27.08	29.00	9.13	6.29	6.93
EL532	Kastoria	223,495	-6.49	8,950	-15.14	649	-20.85	0.00	0.00	0.00	41.14	35.57	37.47	15.21	10.88	11.69
EL533	Florina	470,940	-48.08	25,001	0.31	2,370	-34.55	0.00	0.00	0.00	19.33	16.47	17.20	5.50	4.43	4.71
EL541	Arta, Preveza	368,061	-7.52	93,711	-4.14	7,930	-4.02	0.36	5.78	1,505.56	58.76	56.93	57.16	42.13	40.91	41.53
EL542	Thesprotia	181,355	-10.66	34,814	-1.71	2,668	-22.91	0.37	3.46	835.14	69.03	67.46	67.56	48.03	46.94	46.99
EL543	Ioannina	176,262	-14.85	95,356	8.21	5,218	-9.61	0.00	9.97	0.00	72.67	71.19	71.67	50.37	49.21	49.88
EL611	Karditsa, Trikala	1,295,815	-1.91	94,949	-1.51	13,682	-12.35	1.04	2.91	179.81	23.86	21.39	21.64	13.79	11.47	11.60

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL612	Larisa	1,805,214	-9.65	137,407	-14.24	7,344	-8.88	0.75	7.43	890.67	23.70	14.30	15.29	7.21	2.95	3.18
EL613	Magnisia	622,655	-30.04	35,244	-11.09	2,680	-16.72	1.04	1.28	23.08	38.28	32.45	34.42	14.14	10.29	11.05
EL621	Zakynthos	132,285	1.76	2,745	-29.12	2,396	-25.96	0.02	0.94	4,600.00	49.70	32.95	29.98	25.77	13.26	11.92
EL622	Kerkyra	158,513	-5.65	1,846	-32.14	3,391	-26.93	0.63	3.32	426.98	72.99	72.43	71.80	52.96	52.33	50.76
EL623	Ithaki, Kefallinia	302,858	-4.46	19,878	-3.97	1,843	-11.65	0.34	1.23	261.76	74.59	68.86	72.00	51.22	44.75	48.13
EL624	Lefkada	56,355	-4.48	2,111	-3.23	1,291	-7.46	0.03	1.38	4,500.00	81.34	78.07	82.11	65.07	59.89	65.73
EL631	Aitolokarnania	981,551	-5.89	173,405	-4.15	19,981	10.07	0.02	0.42	2,000.00	54.29	51.79	53.27	33.46	32.06	32.97
EL632	Achaia	651,822	-15.89	63,486	13.09	10,409	10.85	0.29	2.35	710.34	53.53	51.93	52.70	30.45	29.18	29.74
EL633	Ileia	846,870	-6.01	50,295	14.64	14,257	-5.25	0.02	0.25	1,150.00	48.29	46.66	46.58	24.65	23.71	23.34
EL641	Voiotia	847,168	6.03	39,005	5.29	2,599	-17.02	0.80	2.52	215.00	30.32	25.42	25.51	11.24	8.54	8.42
EL642	Evvoia	614,022	2.51	46,749	13.82	6,437	-3.22	0.32	0.94	193.75	36.72	35.09	35.70	10.12	9.31	9.18
EL643	Evrytania	20,866	-36.77	8,928	-11.09	1,423	-7.78	0.16	0.77	381.25	89.74	89.58	89.69	71.23	71.08	71.14
EL644	Fthiotida	1,135,820	-10.92	25,369	-16.60	3,418	-27.06	2.63	3.32	26.24	43.96	40.86	41.70	21.08	17.09	17.52
EL645	Fokida	116,403	-21.88	15,922	0.86	2,069	-10.36	0.55	1.41	156.36	62.86	61.55	61.75	44.49	42.72	43.31
EL651	Argolida, Arkadia	853,596	-17.21	46,903	-4.09	7,895	-17.73	0.32	1.91	496.88	35.06	32.00	32.41	12.72	10.84	10.87
EL652	Korinthia	464,665	-14.11	27,464	32.60	3,037	-11.59	2.50	6.64	165.60	47.90	47.28	47.96	23.88	23.47	23.85
EL653	Lakonia, Messinia	1,507,994	-2.52	48,753	-4.82	11,162	-14.88	0.07	0.97	1,285.71	46.59	37.77	39.88	20.80	14.08	14.82

NUTS3	Name	AGR31	AGR32	AGR33	AGR34	AGR35	AGR36	AGR37	AGR38	AGR39	AGR40	AGR41	AGR42
EL30	Attiki	17.10	15.08	15.95	3,089.73	3,028.08	-2.00	19.78	20.25	2.38	6.44	18.34	0.43
EL411	Lesvos	27.29	27.14	29.92	419.52	617.77	47.25	40.54	40.53	-0.02	1.44	69.47	0.70
EL412	Samos	36.60	32.38	36.89	143.53	173.79	21.08	26.60	28.96	8.87	1.47	19.68	0.44
EL413	Chios	33.41	21.17	22.28	174.74	234.88	34.42	24.73	28.00	13.22	1.30	11.17	0.48
EL421	Dodekanisos	13.59	13.14	13.39	2,462.12	2,572.09	4.47	24.44	30.07	23.04	1.93	26.87	0.53
EL422	Kyklades	28.63	22.52	23.67	1,050.73	1,182.53	12.54	25.86	24.90	-3.71	1.48	61.05	0.80
EL431	Irakleio	24.83	24.81	24.25	1,159.30	1,039.61	-10.32	54.68	51.00	-6.73	1.34	35.01	0.65

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL432	Lasithi	29.68	27.81	28.12	686.66	646.11	-5.91	29.58	30.68	3.72	2.50	31.63	0.66
EL433	Rethymni	24.41	24.92	24.74	584.53	549.03	-6.07	39.04	40.13	2.79	0.89	71.95	0.78
EL434	Chania	25.97	26.19	26.17	1,223.24	1,155.85	-5.51	27.29	28.06	2.82	1.13	42.89	0.55
EL511	Evros	14.42	10.29	10.96	2,288.14	1,637.45	-28.44	50.13	52.61	4.95	1.14	110.86	0.67
EL512	Xanthi	9.96	8.80	9.19	1,053.11	823.47	-21.81	32.37	33.24	2.69	3.49	41.65	0.92
EL513	Rodopi	10.59	7.38	7.60	991.73	633.51	-36.12	43.29	46.67	7.81	2.30	57.44	1.04
EL514	Drama	9.84	7.58	7.92	1,063.91	757.63	-28.79	19.74	20.35	3.09	0.35	100.45	0.86
EL515	Thasos, Kavala	9.64	8.25	8.86	917.85	649.44	-29.24	29.89	32.95	10.24	7.16	39.79	0.89
EL521	Imathia	4.91	4.05	4.25	690.78	482.07	-30.21	46.18	35.71	-22.67	0.80	37.11	1.03
EL522	Thessaloniki	6.48	3.67	4.23	1,864.23	1,354.07	-27.37	44.37	31.23	-29.61	1.67	78.59	0.69
EL523	Kilkis	3.48	1.63	1.88	1,372.09	891.00	-35.06	58.37	43.30	-25.82	0.62	103.08	0.65
EL524	Pella	6.72	5.18	5.32	1,775.35	1,411.14	-20.52	43.34	33.34	-23.07	3.14	42.45	1.08
EL525	Pieria	18.76	13.12	14.09	459.38	285.98	-37.75	42.20	22.22	-47.35	2.14	58.15	1.05
EL526	Serres	9.41	5.52	6.17	2,450.29	2,008.66	-18.02	46.42	34.63	-25.40	1.33	74.06	0.76
EL527	Chalkidiki	12.93	9.46	10.51	856.71	589.24	-31.22	34.73	24.02	-30.84	1.74	65.87	0.58
EL531	Grevena, Kozani	25.74	20.79	22.07	2,121.95	1,893.10	-10.79	39.07	48.38	23.83	1.46	102.51	0.68
EL532	Kastoria	25.93	24.69	25.78	638.96	602.44	-5.71	29.12	35.85	23.11	2.86	75.35	1.08
EL533	Florina	13.82	12.04	12.49	556.52	495.61	-10.94	33.62	38.48	14.46	1.18	79.10	0.72
EL541	Arta, Preveza	16.63	16.02	15.62	1,352.41	1,289.20	-4.67	31.69	29.82	-5.90	3.67	21.31	0.75
EL542	Thesprotia	21.00	20.52	20.57	474.96	495.72	4.37	22.75	22.94	0.84	2.62	32.58	0.88
EL543	Ioannina	22.31	21.98	21.80	1,172.64	1,183.29	0.91	12.98	11.54	-11.09	6.65	26.60	0.85
EL611	Karditsa, Trikala	10.07	9.92	10.04	2,561.73	2,097.17	-18.13	36.22	34.79	-3.95	1.98	55.88	0.71
EL612	Larisa	16.49	11.36	12.10	2,811.31	2,155.82	-23.32	49.61	46.04	-7.20	1.56	75.91	0.85
EL613	Magnisia	24.14	22.16	23.36	866.26	651.15	-24.83	34.81	38.57	10.80	1.39	55.11	0.79
EL621	Zakynthos	23.93	19.69	18.07	190.03	224.43	18.10	48.18	59.31	23.10	1.44	21.34	0.59
EL622	Kerkyra	20.02	20.11	21.03	169.37	210.25	24.13	60.28	60.04	-0.40	1.07	11.60	0.31
EL623	Ithaki, Kefallinia	23.36	24.11	23.87	282.76	331.66	17.29	26.51	30.40	14.67	0.93	70.25	0.67
EL624	Lefkada	16.27	18.18	16.38	75.57	95.49	26.36	39.17	39.95	1.99	1.56	15.97	0.39
EL631	Aitolokarnania	20.83	19.73	20.31	1,529.02	1,252.57	-18.08	32.13	36.96	15.03	1.05	32.95	0.75

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL632	Achaia	23.09	22.75	22.97	1,464.04	1,235.09	-15.64	35.48	38.96	9.81	1.43	28.96	0.70
EL633	Ileia	23.65	22.96	23.24	885.93	666.23	-24.80	66.02	70.28	6.45	4.14	30.03	0.67
EL641	Voiotia	19.09	16.88	17.09	1,207.32	1,018.28	-15.66	43.25	46.45	7.40	1.34	53.49	0.55
EL642	Evvoia	26.60	25.78	26.51	2,544.03	2,240.35	-11.94	32.22	34.14	5.96	2.25	27.54	0.64
EL643	Evrytania	18.51	18.51	18.54	374.43	343.70	-8.21	7.09	6.86	-3.24	17.94	10.86	0.83
EL644	Fthiotida	22.88	23.77	24.18	1,784.01	1,455.56	-18.41	40.07	39.75	-0.80	1.57	57.57	0.59
EL645	Fokida	18.37	18.82	18.44	513.42	444.40	-13.44	13.59	13.79	1.47	4.41	19.17	0.47
EL651	Argolida, Arkadia	22.33	21.16	21.53	2,463.45	2,167.74	-12.00	29.41	30.97	5.30	2.89	32.64	0.66
EL652	Korinthia	24.03	23.81	24.11	949.75	827.81	-12.84	34.70	32.20	-7.20	2.04	28.65	0.76
EL653	Lakonia, Messinia	25.79	23.69	25.05	2,228.10	2,054.16	-7.81	43.45	43.93	1.10	1.48	32.76	0.65

Δεδομένα Τουρισμού, Ευημερίας και Προσβασιμότητας

TAW1	Tourism Beds 2018
TAW2	% Change Beds 2010-2017
TAW3	Tourism establishments 2018
TAW4	% Change in establishments 2010-2017
TAW5	Tourism Beds per inhabitant 2018
TAW6	% Change in beds per inhabitant 2010-2017
TAW7	Tourism occupancy rate 2018
TAW8	% Change in occupancy rate Average(2010-2011) - (2016-2017)
TAW9	% of Population with more than compulsory education in 2011
TAW10	Number of doctors in 2018
TAW11	Doctors per thousand ('000) inhabitants in 2018
TAW12	% of Population at risk of poverty
TAW13	Total cargo loaded in ('000) tones on lorries in 2018
TAW14	Agricultural cargo loaded in ('000) tones on lorries in 2018
TAW15	Food cargo loaded in ('000) tones on lorries in 2018
TAW16	Share of agricultural cargo to total cargo in % in 2018
TAW17	Share of food cargo to total cargo in % in 2018
TAW18	Share of agricultural and food cargo to total cargo in % in 2018
TAW19	Daily Accessibility in 2015 (LUISA)
TAW20	% Change in Daily Accessibility 2015-2030 (forecasted)
TAW21	Potential Accessibility 2015

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

TAW22	% Change in Potential Accessibility 2015-2030 (forecasted)
TAW23	Network efficiency 2015
TAW24	% Change in Network Efficiency 2015-2030 (forecasted)

NUTS3	Name	TAW1	TAW2	TAW3	TAW4	TAW5	TAW6	TAW7	TAW8	TAW9	TAW10	TAW11	TAW12
EL30	Attiki	61,029	-3.19	649	-6.36	16.25	5.15	52.7	5.81	21.28	29694	7.90	13.24
EL411	Lesvos	8,875	1.86	144	-1.36	81.74	-1.80	51	20.97	12.86	350	3.22	21.44
EL412	Samos	10,947	-1.47	184	-8.54	236.84	-4.69	36.7	-9.31	12.54	207	4.48	19.16
EL413	Chios	2,930	3.80	64	4.92	52.01	-1.82	46	-10.14	15.87	222	3.94	20.84
EL421	Dodekanisos	163,085	11.09	1057	0.77	762.03	14.63	23.3	-10.78	11.54	895	4.18	17.52
EL422	Kyklades	53,869	14.10	1063	6.02	424.64	16.15	69.6	-2.39	10.70	293	2.31	17.48
EL431	Irakleio	74,653	6.85	502	-1.00	238.88	10.10	59.8	2.90	14.75	2490	7.97	19.38
EL432	Lasithi	26,076	6.96	205	0.00	351.38	12.12	69	10.30	12.93	277	3.73	25.35
EL433	Rethymni	33,594	6.30	328	2.87	383.89	6.84	60.9	14.84	12.78	316	3.61	20.49
EL434	Chania	47,973	11.19	563	4.56	301.20	15.27	63	4.74	15.71	867	5.44	19.78
EL511	Evros	3,840	-1.78	63	-10.14	26.04	-1.18	62.2	5.75	13.00	1014	6.88	21.25
EL512	Xanthi	1,379	-1.78	19	5.56	12.33	-1.81	28.1	1.72	11.04	367	3.28	21.42
EL513	Rodopi	1,639	1.80	23	0.00	14.74	3.21	32.1	14.29	9.94	475	4.27	22.78
EL514	Drama	1,178	11.17	20	0.00	12.17	13.51	37.1	12.23	11.57	423	4.37	24.08
EL515	Thasos, Kavala	14,349	6.43	261	1.17	107.20	13.73	11.7	-34.89	12.51	705	5.27	20.72
EL521	Imathia	1,486	-5.11	32	-3.03	10.51	-4.15	51.4	6.20	11.41	512	3.62	25.76
EL522	Thessaloniki	15,062	1.86	143	-1.44	13.62	9.67	25.8	2.42	19.26	8855	8.01	16.50
EL523	Kilkis	800	-5.09	17	-10.53	9.93	-4.43	54.5	35.56	9.74	321	3.98	21.19
EL524	Pella	2,736	9.86	64	3.13	19.84	8.35	13.4	27.38	9.55	518	3.76	27.58
EL525	Pieria	20,574	2.37	384	-1.53	156.28	1.00	22.7	-20.09	12.29	416	3.16	20.49
EL526	Serres	2,056	6.86	33	-2.94	12.22	14.98	36.3	-5.05	10.39	728	4.33	23.66
EL527	Chalkidiki	49,576	5.07	513	-1.14	448.30	4.40	21.2	17.79	10.73	371	3.35	19.45

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL531	Grevena, Kozani	2,932	5.87	56	0.00	17.03	8.70	52.6	-4.32	12.63	713	4.14	23.83
EL532	Kastoria	1,858	23.15	35	8.57	39.40	19.69	22.3	7.89	11.71	143	3.03	27.06
EL533	Florina	1,137	-7.71	31	-11.43	22.80	-4.22	26.1	-28.50	12.47	96	1.92	26.43
EL541	Arta, Preveza	6,555	14.64	127	11.82	53.82	26.73	9	-50.63	11.25	513	4.21	22.89
EL542	Thesprotia	3,489	17.92	65	16.67	77.30	21.79	32.2	-8.37	10.51	183	4.05	20.73
EL543	Ioannina	7,887	18.41	239	15.23	47.11	29.09	31.1	3.66	16.59	1626	9.71	17.92
EL611	Karditsa, Trikala	6,228	4.87	107	-5.98	26.35	7.98	32.1	-9.47	11.69	934	3.95	21.45
EL612	Larisa	2,801	-6.23	42	-8.70	9.94	-3.38	36.2	18.70	14.96	1917	6.80	24.38
EL613	Magnisia	9,110	-53.20	255	-38.48	44.66	-53.97	31.7	17.12	14.46	904	4.43	17.43
EL621	Zakynthos	34,172	6.59	301	3.68	858.46	19.93	24.9	-8.85	10.19	183	4.60	16.52
EL622	Kerkyra	47,262	5.92	408	-1.72	463.12	12.25	67.4	5.43	11.94	586	5.74	16.32
EL623	Ithaki, Kefallinia	11,129	1.11	156	2.70	286.78	4.77	65	6.59	13.14	170	4.38	21.12
EL624	Lefkada	5,660	6.71	100	4.21	236.85	9.08	53.2	14.00	13.94	121	5.06	15.83
EL631	Aitolokarnania	3,619	-11.59	78	-3.80	17.89	-4.45	37.5	-17.17	9.75	784	3.88	24.36
EL632	Achaia	7,118	-4.93	108	-9.32	23.64	0.31	28.5	6.41	15.25	2004	6.65	21.13
EL633	Ileia	8,236	1.58	87	7.41	52.78	5.42	35.3	-3.16	8.40	441	2.83	32.41
EL641	Voiotia	1,641	6.86	36	2.86	13.51	6.74	39.9	7.84	10.16	347	2.86	19.10
EL642	Evvoia	16,867	-2.97	248	-1.59	79.25	1.21	28.9	2.61	12.27	704	3.31	17.36
EL643	Evrytania	1,767	4.07	40	5.26	92.76	12.78	31.4	-12.31	8.67	71	3.73	16.68
EL644	Fthiotida	5,555	-19.08	121	-20.39	34.76	-16.60	16.5	-21.04	11.82	492	3.08	21.21
EL645	Fokida	3,898	-4.03	82	-4.76	91.82	-6.27	20.4	-11.85	12.09	78	1.84	20.90
EL651	Argolida, Arkadia	14,347	-4.51	252	2.43	79.98	-0.11	41.3	24.90	11.54	702	3.91	18.63
EL652	Korinthia	7,366	-16.03	98	-14.04	49.71	-15.08	42.3	10.35	12.20	523	3.53	16.50
EL653	Lakonia, Messinia	16,748	16.49	322	20.78	67.21	22.93	36.3	-12.06	11.20	635	2.55	20.93

NUTS3	Name	TAW13	TAW14	TAW15	TAW16	TAW17	TAW18	TAW19	TAW20	TAW21	TAW22	TAW23	TAW24
EL30	Attiki	62,331	1,607	7294	2.58	11.70	14.28	6,540,200	-3.14	82.41	0.89	2.31	0.10
EL411	Lesvos	2,235	181	158	8.10	7.07	15.17	99,943	-15.82	56.92	-0.49	4.41	-0.15

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL412	Samos	49	6	17	12.24	34.69	46.94	139,369	-24.30	23.86	5.80	4.23	1.63
EL413	Chios	186	26	30	13.98	16.13	30.11	135,990	-15.66	31.98	0.29	5.01	-1.65
EL421	Dodekanisos	1,233	8	20	0.65	1.62	2.27	229,768	-16.24	51.22	3.57	3.52	-0.63
EL422	Kyklades	12,555	84	1014	0.67	8.08	8.75	2,592,650	0.48	21.28	1.22	3.20	-0.60
EL431	Irakleio	3,811	145	880	3.80	23.09	26.90	636,529	-17.92	79.45	1.82	2.92	-1.50
EL432	Lasithi	1,182	204	144	17.26	12.18	29.44	639,939	-18.04	68.51	5.08	2.42	-2.00
EL433	Rethymni	2,845	297	147	10.44	5.17	15.61	636,634	-17.66	86.37	2.28	2.86	-1.49
EL434	Chania	6,066	148	142	2.44	2.34	4.78	646,162	-17.65	65.37	5.54	2.57	-1.79
EL511	Evros	4,191	272	8	6.49	0.19	6.68	7,326,960	4.58	50.98	12.46	1.89	-6.35
EL512	Xanthi	1,306	134	45	10.26	3.45	13.71	7,985,740	-1.75	41.90	8.77	2.12	-9.52
EL513	Rodopi	1,976	161	251	8.15	12.70	20.85	7,990,050	-2.18	56.63	8.90	1.92	-7.46
EL514	Drama	3,950	429	41	10.86	1.04	11.90	8,175,530	-7.39	29.49	15.25	2.21	-4.50
EL515	Thasos, Kavala	2,129	342	43	16.06	2.02	18.08	7,280,630	-1.60	41.54	45.83	2.19	-9.09
EL521	Imathia	1,790	410	426	22.91	23.80	46.70	6,871,910	1.99	83.22	2.17	1.97	-5.16
EL522	Thessaloniki	26,043	1,553	3334	5.96	12.80	18.77	7,737,790	-1.56	86.79	5.73	1.99	-5.40
EL523	Kilkis	1,779	215	173	12.09	9.72	21.81	7,265,910	-3.65	75.28	2.35	2.07	-4.28
EL524	Pella	3,217	874	263	27.17	8.18	35.34	5,760,720	2.18	67.43	0.72	2.16	-4.85
EL525	Pieria	1,488	553	210	37.16	14.11	51.28	9,638,030	-0.43	78.69	2.82	1.97	-4.62
EL526	Serres	3,775	457	672	12.11	17.80	29.91	8,262,670	-4.52	71.94	11.86	2.01	-6.47
EL527	Chalkidiki	9,879	129	393	1.31	3.98	5.28	6,306,420	0.09	63.72	8.13	2.19	-5.46
EL531	Grevena, Kozani	60,192	707	507	1.17	0.84	2.02	5,818,160	11.38	54.77	9.09	1.98	-6.00
EL532	Kastoria	7,846	16	89	0.20	1.13	1.34	4,233,100	-2.64	33.03	4.85	2.06	-5.62
EL533	Florina	30,015	730	264	2.43	0.88	3.31	4,423,750	7.06	50.14	0.12	2.06	-5.18
EL541	Arta, Preveza	3,436	544	499	15.83	14.52	30.36	7,723,080	4.33	42.08	13.46	2.10	-10.95
EL542	Thesprotia	2,056	80	176	3.89	8.56	12.45	3,996,030	35.90	45.61	17.71	2.07	-12.55
EL543	Ioannina	6,534	815	1650	12.47	25.25	37.73	4,972,090	26.58	32.37	37.34	2.03	-10.75
EL611	Karditsa, Trikala	5,407	1,279	757	23.65	14.00	37.65	8,252,260	-0.84	38.40	15.40	2.15	-7.76
EL612	Larisa	3,790	1,593	385	42.03	10.16	52.19	9,160,520	2.12	60.38	3.12	2.05	-4.30
EL613	Magnisia	4,490	122	883	2.72	19.67	22.38	8,792,930	-4.34	52.01	4.86	2.19	-2.92

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (EXANTE)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL621	Zakynthos	1,918	6	1022	0.31	53.28	53.60	2,656,200	27.89	6.66	-10.26	2.43	-3.77
EL622	Kerkyra	1,612	13	33	0.81	2.05	2.85	1,316,260	53.38	29.20	12.06	2.71	-21.01
EL623	Ithaki, Kefallinia	3,304	37	18	1.12	0.54	1.66	1,239,530	3.32	5.38	1.44	2.85	-6.96
EL624	Lefkada	375	18	1	4.80	0.27	5.07	5,597,850	12.85	15.91	4.04	2.29	-8.28
EL631	Aitolokarnania	8,516	1,154	1236	13.55	14.51	28.06	7,340,110	5.88	42.05	14.81	2.15	-7.80
EL632	Achaia	11,400	210	1392	1.84	12.21	14.05	6,843,830	-2.02	55.16	16.64	2.09	-5.18
EL633	Ileia	4,318	877	1026	20.31	23.76	44.07	6,490,840	-3.04	51.11	4.09	2.06	-3.89
EL641	Voiotia	15,534	1,566	1999	10.08	12.87	22.95	8,148,120	-4.97	66.68	3.33	2.26	-1.28
EL642	Evvoia	7,791	285	829	3.66	10.64	14.30	7,179,100	-4.39	61.14	0.31	2.39	-0.24
EL643	Evrytania	131	7	1	5.34	0.76	6.11	8,467,490	-4.95	23.12	1.71	2.29	-3.65
EL644	Fthiotida	3,491	193	1285	5.53	36.81	42.34	8,836,240	-5.32	36.64	5.16	2.13	-3.36
EL645	Fokida	1,729	22	1	1.27	0.06	1.33	8,560,660	-5.44	33.20	2.77	2.21	-2.96
EL651	Argolida, Arkadia	7,468	1,212	708	16.23	9.48	25.71	6,156,270	-2.04	58.40	5.55	2.16	-2.34
EL652	Korinthia	3,762	405	532	10.77	14.14	24.91	6,710,300	-3.66	76.07	5.21	2.09	-3.34
EL653	Lakonia, Messinia	2,358	773	214	32.78	9.08	41.86	5,535,150	-2.07	52.38	0.58	2.09	-2.29

Περιβαλλοντικά Δεδομένα

ENV1	% Built Up Areas in 2015
ENV2	% Built Up Areas in 2030
ENV3	% Change in Built Areas 2015-2030
ENV4	% N2K COVER
ENV5	% Forest Area in 2015
ENV6	% Forest Area in 2030
ENV7	% Change in Forests 2015-2030
ENV8	Emissions, 2015, CO
ENV9	Emissions, 2030, CO
ENV10	% Change of CO 2015-2030
ENV11	Emissions, 2015, CO2
ENV12	Emissions, 2030, CO2
ENV13	% Change of CO2 2015-2030
ENV14	Emissions, 2015, NH3
ENV15	Emissions, 2030, NH3
ENV16	% Change of NH3 2015-2030
ENV17	Emissions, .2015, Nox
ENV18	Emissions, 2030, Nox
ENV19	%Change of NOx 2015-2030
ENV20	Emissions, 2015, PM10
ENV21	Emissions, 2030, PM10
ENV22	% Change of PM10, 2015-2030
ENV23	Emissions, 2015, PM25
ENV24	Emissions, 2030, PM25
ENV25	% Change of PM25, 2015-2030
ENV26	Emissions, 2015, SO2
ENV27	Emissions, 2030, SO2

ENV28	% Change of SO ₂ , 2015-2030
ENV29	Emissions, 2015, VOC
ENV30	Emissions, 2030, VOC
ENV31	% Change of Total VOC, 2015-2030

NUTS 3	Name	ENV 1	ENV 2	ENV3	ENV 4	ENV 5	ENV 6	ENV7	ENV8	ENV9	ENV1 0	ENV11	ENV12	ENV1 3	ENV14	ENV15
EL30	Attiki	17.55	17.79	1.37	14.82	52.17	51.32	-1.63	413,975.5 ₉	302,446.8 ₀	-26.94	159,889.8 ₃	158,099.1 ₆	-1.12	3,089.7 ₃	3,028.0 ₈
EL411	Lesvos	3.30	3.29	-0.30	54.42	52.99	52.09	-1.70	6,798.25	4,876.43	-28.27	1,265.67	1,218.15	-3.75	419.52	617.77
EL412	Samos	5.23	5.23	0.00	51.74	60.82	57.87	-4.85	3,385.95	1,619.50	-52.17	427.64	397.90	-6.95	143.53	173.79
EL413	Chios	6.25	6.16	-1.44	70.47	61.94	58.17	-6.09	2,195.51	1,164.52	-46.96	322.33	296.57	-7.99	174.74	234.88
EL421	Dodekanisos	7.10	7.13	0.42	51.75	59.35	53.55	-9.77	9,993.70	5,746.45	-42.50	4,900.10	4,653.97	-5.02	2,462.1 ₂	2,572.0 ₉
EL422	Kyklades	8.00	7.94	-0.75	44.33	60.31	60.88	0.95	12,283.78	6,149.79	-49.94	3,869.19	3,796.91	-1.87	1,050.7 ₃	1,182.5 ₃
EL431	Irakleio	5.35	5.31	-0.75	31.73	34.23	35.56	3.89	16,515.24	8,789.90	-46.78	2,968.88	2,601.07	-12.39	1,159.3 ₀	1,039.6 ₁
EL432	Lasithi	5.03	4.69	-6.76	38.51	57.88	55.30	-4.46	7,079.06	3,376.47	-52.30	714.22	500.99	-29.86	686.66	646.11
EL433	Rethymni	2.50	2.45	-2.00	50.62	53.51	51.58	-3.61	6,700.63	3,170.04	-52.69	540.60	455.55	-15.73	584.53	549.03
EL434	Chania	4.50	4.63	2.89	53.55	58.47	56.88	-2.72	10,616.24	5,002.26	-52.88	1,429.87	1,062.33	-25.70	1,223.2 ₄	1,155.8 ₅
EL511	Evros	4.01	3.94	-1.75	59.11	39.08	36.02	-7.83	8,905.84	4,408.81	-50.50	1,017.20	954.94	-6.12	2,288.1 ₄	1,637.4 ₅
EL512	Xanthi	4.49	4.57	1.78	22.90	57.78	56.41	-2.37	5,461.56	2,967.27	-45.67	960.34	911.64	-5.07	1,053.1 ₁	823.47
EL513	Rodopi	4.03	4.01	-0.50	29.03	46.55	42.74	-8.18	6,968.10	3,756.27	-46.09	786.57	1,026.60	30.52	991.73	633.51
EL514	Drama	2.36	2.37	0.42	53.35	74.97	73.84	-1.51	5,203.08	2,773.50	-46.70	295.09	250.99	-14.94	1,063.9 ₁	757.63
EL515	Thasos, Kavala	6.17	6.15	-0.32	30.68	57.80	54.21	-6.21	8,604.87	4,806.29	-44.14	1,084.48	929.60	-14.28	917.85	649.44
EL521	Imathia	4.23	4.29	1.42	19.56	44.59	49.90	11.91	8,750.62	3,808.72	-56.47	542.55	462.65	-14.73	690.78	482.07
EL522	Thessaloniki	9.38	9.13	-2.67	51.37	36.74	45.27	23.22	36,932.37	21,971.89	-40.51	17,625.97	17,240.06	-2.19	1,864.2 ₃	1,354.0 ₇
EL523	Kilkis	4.03	3.95	-1.99	34.23	33.97	43.19	27.14	9,583.27	4,804.18	-49.87	532.47	447.10	-16.03	1,372.0 ₉	891.00
EL524	Pella	3.55	3.51	-1.13	85.31	49.09	55.72	13.51	8,468.67	3,806.22	-55.06	538.47	456.37	-15.25	1,775.3 ₅	1,411.1 ₄

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL525	Pieria	6.38	6.90	8.15	24.13	41.46	57.20	37.96	8,130.87	3,347.62	-58.83	493.04	405.17	-17.82	459.38	285.98
EL526	Serres	5.09	5.11	0.39	44.55	41.29	48.84	18.29	11,134.28	5,529.88	-50.33	624.25	524.71	-15.95	2,450.2 ₉	2,008.6 ₆
EL527	Chalkidiki	7.28	7.14	-1.92	42.81	52.71	60.55	14.87	11,417.63	4,553.19	-60.12	669.44	543.84	-18.76	856.71	589.24
EL531	Grevena, Kozani	1.89	1.80	-4.76	9.16	49.78	40.45	-18.74	18,353.62	8,135.06	-55.68	23,106.09	4,965.46	-78.51	2,121.9 ₅	1,893.1 ₀
EL532	Kastoria	1.98	2.38	20.20	12.95	65.66	58.51	-10.89	3,615.95	2,096.99	-42.01	264.65	246.70	-6.78	638.96	602.44
EL533	Florina	2.66	2.59	-2.63	51.95	53.76	48.88	-9.08	5,025.12	2,525.84	-49.74	6,211.60	1,330.48	-78.58	556.52	495.61
EL541	Arta, Preveza	5.14	5.27	2.53	31.88	55.10	55.19	0.16	7,596.64	4,468.96	-41.17	1,049.56	1,441.26	37.32	1,352.4 ₁	1,289.2 ₀
EL542	Thesprotia	5.42	5.25	-3.14	33.62	67.51	66.53	-1.45	4,704.53	2,555.68	-45.68	545.87	512.45	-6.12	474.96	495.72
EL543	Ioannina	2.24	2.13	-4.91	55.79	78.64	78.92	0.36	11,242.38	6,287.45	-44.07	616.47	551.47	-10.54	1,172.6 ₄	1,183.2 ₉
EL611	Karditsa, Trikala	3.33	3.30	-0.90	46.66	57.04	57.72	1.19	12,599.42	6,064.12	-51.87	660.28	528.80	-19.91	2,561.7 ₃	2,097.1 ₇
EL612	Larisa	2.85	2.77	-2.81	49.11	44.19	44.71	1.18	16,669.17	8,828.66	-47.04	1,084.29	945.12	-12.84	2,811.3 ₁	2,155.8 ₂
EL613	Magnisia	4.04	3.97	-1.73	55.81	56.46	52.56	-6.91	9,402.03	5,489.47	-41.61	2,559.57	2,550.45	-0.36	866.26	651.15
EL621	Zakynthos	8.49	8.31	-2.12	11.82	38.15	26.27	-31.14	3,460.03	1,981.22	-42.74	183.61	153.38	-16.46	190.03	224.43
EL622	Kerkyra	15.02	14.88	-0.93	12.10	15.84	14.27	-9.91	4,715.16	2,338.14	-50.41	1,035.49	956.39	-7.64	169.37	210.25
EL623	Ithaki, Kefallinia	12.17	11.28	-7.31	33.07	57.06	52.87	-7.34	3,678.76	2,305.74	-37.32	391.21	348.86	-10.83	282.76	331.66
EL624	Lefkada	12.58	12.73	1.19	10.96	43.96	42.16	-4.09	1,788.23	1,147.53	-35.83	252.59	236.56	-6.35	75.57	95.49
EL631	Aitolokarnania	2.48	2.44	-1.61	21.37	56.17	51.17	-8.90	12,165.94	6,003.58	-50.65	1,310.92	1,206.79	-7.94	1,529.0 ₂	1,252.5 ₇
EL632	Achaia	3.29	3.21	-2.43	41.33	56.49	52.20	-7.59	11,908.38	6,269.82	-47.35	4,352.50	4,223.75	-2.96	1,464.0 ₄	1,235.0 ₉
EL633	Ileia	4.66	4.81	3.22	13.64	24.53	19.95	-18.67	12,223.60	6,543.98	-46.46	743.42	618.89	-16.75	885.93	666.23
EL641	Voiotia	3.25	3.16	-2.77	10.72	49.63	45.59	-8.14	24,755.61	11,585.54	-53.20	5,092.22	5,518.87	8.38	1,207.3 ₂	1,018.2 ₈
EL642	Evvoia	3.80	3.83	0.79	23.75	59.04	56.82	-3.76	37,656.02	11,933.55	-68.31	6,679.26	6,994.49	4.72	2,544.0 ₃	2,240.3 ₅
EL643	Evrytania	2.03	1.81	-10.84	25.44	83.81	83.99	0.21	1,810.64	524.84	-71.01	82.34	66.70	-18.99	374.43	343.70
EL644	Fthiotida	2.25	2.27	0.89	21.07	54.21	54.22	0.02	14,026.85	6,372.16	-54.57	1,228.22	1,132.99	-7.75	1,784.0 ₁	1,455.5 ₆
EL645	Fokida	1.51	1.50	-0.66	55.29	79.53	79.20	-0.41	3,593.20	1,466.12	-59.20	289.19	260.17	-10.04	513.42	444.40
EL651	Argolida, Arkadia	1.71	1.71	0.00	12.17	66.60	64.52	-3.12	21,045.76	6,793.06	-67.72	5,007.67	1,941.08	-61.24	2,463.4 ₅	2,167.7 ₄

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL652	Korinthia	5.46	5.36	-1.83	28.52	54.99	56.19	2.18	15,332.98	5,831.19	-61.97	2,555.27	2,119.36	-17.06	949.75	827.81
EL653	Lakonia, Messinia	2.28	2.30	0.88	38.58	52.23	51.31	-1.76	15,753.99	7,708.00	-51.07	1,029.56	896.65	-12.91	2,228.1 0	2,054.1 6

NUT S3	Name	ENV 16	ENV17	ENV18	ENV 19	ENV20	ENV21	ENV 22	ENV23	ENV24	ENV 25	ENV26	ENV27	ENV 28	ENV29	ENV30	ENV 31
EL30	Attiki	-2.00	83,129. 93	52,210. 32	- 37.1 9	36,969. 89	35,809. 07	-3.14	26,755. 34	25,295. 53	-5.46	67,235.2 6	52,743. 46	- 21.5 5	175,269. 31	117,292. 29	- 33.0 8
EL41 1	Lesvos	47.2 5	1,093.4 7	386.76	- 64.6 3	796.34	725.67	-8.87	658.42	574.75	- 12.7 1	203.34	167.19	- 17.7 8	2,056.87	1,336.28	- 35.0 3
EL41 2	Samos	21.0 8	541.99	172.35	- 68.2 0	259.49	222.29	- 14.3 4	218.09	178.16	- 18.3 1	76.00	60.69	- 20.1 4	1,012.77	531.40	- 47.5 3
EL41 3	Chios	34.4 2	458.51	155.81	- 66.0 2	163.42	163.62	0.12	122.17	116.02	-5.03	81.62	64.90	- 20.4 9	737.72	425.36	- 42.3 4
EL42 1	Dodekanisos	4.47	11,836. 72	4,371.8 8	- 63.0 7	1,059.2 0	975.50	-7.90	747.18	643.02	- 13.9 4	5,384.27	1,894.7 5	- 64.8 1	3,886.68	2,112.72	- 45.6 4
EL42 2	Kyklades	12.5 4	2,170.6 7	752.65	- 65.3 3	999.40	941.96	-5.75	757.94	674.66	- 10.9 9	287.81	248.92	- 13.5 1	3,390.37	1,809.35	- 46.6 3
EL43 1	Irakleio	- 10.3 2	16,342. 72	5,702.8 8	- 65.1 0	1,515.0 3	1,212.8 7	- 19.9 4	1,228.7 8	928.38	- 24.4 5	7,393.89	2,565.6 8	- 65.3 0	5,941.00	3,072.86	- 48.2 8
EL43 2	Lasithi	-5.91	10,628. 38	3,518.2 1	- 66.9 0	654.60	503.39	- 23.1 0	524.32	374.52	- 28.5 7	4,870.79	1,544.0 3	- 68.3 0	2,513.55	1,140.17	- 54.6 4
EL43 3	Rethymni	-6.07	1,362.5 0	417.98	- 69.3 2	465.90	441.42	-5.26	349.31	310.98	- 10.9 7	173.72	134.03	- 22.8 5	1,766.88	866.02	- 50.9 9
EL43 4	Chania	-5.51	19,198. 32	6,565.0 0	- 65.8 0	999.79	732.58	- 26.7 3	792.52	533.40	- 32.7 0	9,000.55	2,892.2 7	- 67.8 7	4,176.73	1,915.11	- 54.1 5
EL51 1	Evros	- 28.4 4	1,888.2 2	643.11	- 65.9 4	934.73	668.28	- 28.5 1	666.70	438.69	- 34.2 0	277.10	209.85	- 24.2 7	2,517.33	1,426.16	- 43.3 5
EL51 2	Xanthi	- 21.8 1	923.83	343.84	- 62.7 8	505.86	397.92	- 21.3 4	403.26	308.03	- 23.6 2	229.43	175.95	- 23.3 1	1,780.13	1,057.11	- 40.6 2
EL51 3	Rodopi	- 36.1 2	1,374.2 2	525.20	- 61.7 8	627.26	468.95	- 25.2 4	486.87	345.59	- 29.0 2	219.16	161.94	- 26.1 1	2,029.53	1,165.61	- 42.5 7

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL51 4	Drama	- 28.7 9	927.07	288.50	- 68.8 8	531.37	406.70	- 23.4 6	405.24	301.88	- 25.5 1	199.51	151.76	- 23.9 4	1,621.38	951.25	- 41.3 3
EL51 5	Thasos, Kavala	- 29.2 4	1,660.1 8	858.24	- 48.3 0	701.73	596.26	- 15.0 3	552.40	450.41	- 18.4 6	365.93	284.57	- 22.2 3	2,578.51	1,597.71	- 38.0 4
EL52 1	Imathia	- 30.2 1	1,680.1 2	538.65	- 67.9 4	539.74	452.02	- 16.2 5	420.89	330.07	- 21.5 8	265.31	199.41	- 24.8 4	2,418.93	1,244.29	- 48.5 6
EL52 2	Thessaloniki	- 27.3 7	8,722.2 4	4,971.3 3	- 43.0 0	2,910.2 5	2,591.9 9	- 10.9 4	2,249.5 9	1,933.7 9	- 14.0 4	5,892.76	4,325.7 5	- 26.5 9	16,094.5 9	9,927.30	- 38.3 2
EL52 3	Kilkis	- 35.0 6	1,805.5 3	519.65	- 71.2 2	811.62	649.06	- 20.0 3	633.08	484.38	- 23.4 9	306.41	235.04	- 23.2 9	2,730.30	1,480.20	- 45.7 9
EL52 4	Pella	- 20.5 2	1,668.6 2	488.88	- 70.7 0	673.37	531.12	- 21.1 3	506.02	375.80	- 25.7 3	358.84	272.52	- 24.0 5	2,634.83	1,347.38	- 48.8 6
EL52 5	Pieria	- 37.7 5	1,523.5 9	474.17	- 68.8 8	470.19	378.80	- 19.4 4	371.69	280.51	- 24.5 3	209.84	155.45	- 25.9 2	2,412.32	1,249.75	- 48.1 9
EL52 6	Serres	- 18.0 2	2,210.6 0	635.59	- 71.2 5	928.02	763.16	- 17.7 6	723.72	568.29	- 21.4 8	311.05	233.53	- 24.9 2	3,423.71	1,947.86	- 43.1 1
EL52 7	Chalkidiki	- 31.2 2	1,939.1 9	490.86	- 74.6 9	742.41	589.44	- 20.6 0	592.93	445.74	- 24.8 2	158.59	118.35	- 25.3 7	3,393.61	1,674.63	- 50.6 5
EL53 1	Grevena, Kozani	- 10.7 9	30,100. 22	5,190.1 5	- 82.7 6	11,380. 41	1,674.2 7	- 85.2 9	6,592.4 7	1,094.3 2	- 83.4 0	117,708. 77	6,306.6 1	- 94.6 4	5,836.97	2,160.43	- 62.9 9
EL53 2	Kastoria	-5.71	769.32	286.55	- 62.7 5	326.86	289.27	- 11.5 0	229.41	191.80	- 16.3 9	192.99	150.66	- 21.9 3	1,089.76	658.69	- 39.5 6
EL53 3	Florina	- 10.9 4	8,052.9 6	1,374.0 0	- 82.9 4	2,804.7 3	454.73	- 83.7 9	1,786.3 7	343.79	- 80.7 5	31,645.8 4	1,726.4 3	- 94.5 4	1,806.97	765.77	- 57.6 2
EL54 1	Arta, Preveza	-4.67	1,374.0 7	518.97	- 62.2 3	728.57	627.89	- 13.8 2	535.40	444.27	- 17.0 2	184.27	139.95	- 24.0 5	2,181.90	1,280.41	- 41.3 2
EL54 2	Thesprotia	4.37	823.92	273.05	- 66.8 6	369.09	348.04	-5.70	276.29	247.69	- 10.3 5	87.85	70.98	- 19.2 1	1,222.98	705.49	- 42.3 1
EL54 3	Ioannina	0.91	1,953.2 1	676.97	- 65.3 4	980.70	898.52	-8.38	715.05	627.87	- 12.1 9	366.85	284.78	- 22.3 7	3,010.73	1,772.48	- 41.1 3
EL61 1	Karditsa, Trikala	- 18.1 3	2,471.1 1	667.98	- 72.9 7	1,156.4 1	907.31	- 21.5 4	886.66	653.12	- 26.3 4	329.53	244.66	- 25.7 5	3,819.27	2,026.98	- 46.9 3

Παροχή Υπηρεσιών Διοικητικής - Τεχνικής Υποστήριξης για την κατάρτιση του Στρατηγικού Σχεδίου της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΣΣ ΚΓΠ 2021 - 2027)
Αναπροσαρμογή Ανάλυσης SWOT, με συμμόρφωση στις υποδείξεις της εκ των προτέρων αξιολόγησης (ΕΧΑΝΤΕ)
(ΥΠΟ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ 2.4)

EL61 2	Larisa	- 23.3 2	3,407.5 3	1,084.7 2	- 68.1 7	1,458.0 3	1,209.0 7	- 17.0 7	1,108.9 1	881.24	- 20.5 3	698.27	532.91	- 23.6 8	5,130.91	2,916.87	- 43.1 5
EL61 3	Magnisia	- 24.8 3	3,465.4 6	2,497.2 1	- 27.9 4	690.29	636.38	-7.81	519.40	459.38	- 11.5 6	621.78	502.65	- 19.1 6	2,953.25	1,810.20	- 38.7 0
EL62 1	Zakynthos	18.1 0	484.18	185.71	- 61.6 4	312.08	287.70	-7.81	251.07	218.23	- 13.0 8	81.98	65.32	- 20.3 3	1,062.80	592.31	- 44.2 7
EL62 2	Kerkyra	24.1 3	814.92	329.20	- 59.6 0	344.19	327.07	-4.97	249.57	226.93	-9.07	142.88	115.18	- 19.3 9	1,587.35	871.03	- 45.1 3
EL62 3	Ithaki, Kefallinia	17.2 9	1,061.7 4	355.30	- 66.5 4	363.38	341.99	-5.89	291.60	261.96	- 10.1 7	351.02	138.91	- 60.4 3	1,152.19	695.51	- 39.6 4
EL62 4	Lefkada	26.3 6	217.54	72.87	- 66.5 0	186.21	168.72	-9.40	152.05	132.44	- 12.9 0	38.10	31.14	- 18.2 6	576.07	360.66	- 37.3 9
EL63 1	Aitolokarnan ia	- 18.0 8	2,373.1 5	760.15	- 67.9 7	1,006.4 0	854.00	- 15.1 4	746.97	596.37	- 20.1 6	425.88	330.28	- 22.4 5	3,557.02	1,909.98	- 46.3 0
EL63 2	Achaia	- 15.6 4	3,285.1 0	1,870.0 3	- 43.0 8	935.29	823.39	- 11.9 6	689.78	582.07	- 15.6 2	747.90	595.13	- 20.4 3	3,966.91	2,325.56	- 41.3 8
EL63 3	Ileia	- 24.8 0	1,988.0 7	612.19	- 69.2 1	1,163.1 9	917.41	- 21.1 3	955.92	721.85	- 24.4 9	321.71	241.91	- 24.8 1	3,621.76	1,986.04	- 45.1 6
EL64 1	Voiotia	- 15.6 6	7,384.7 3	4,295.7 6	- 41.8 3	1,074.0 9	927.33	- 13.6 6	797.67	634.93	- 20.4 0	1,036.82	821.22	- 20.7 9	5,712.64	2,635.57	- 53.8 6
EL64 2	Evvoia	- 11.9 4	10,372. 96	5,117.3 0	- 50.6 7	1,606.2 1	1,314.6 2	- 18.1 5	1,109.2 5	812.16	- 26.7 8	921.19	740.82	- 19.5 8	8,532.70	3,098.46	- 63.6 9
EL64 3	Evrytania	-8.21	374.43	83.71	- 77.6 4	106.55	82.43	- 22.6 4	72.39	50.18	- 30.6 9	25.16	18.34	- 27.1 3	480.57	192.10	- 60.0 3
EL64 4	Fthiotida	- 18.4 1	2,984.0 6	1,019.8 6	- 65.8 2	1,038.4 4	836.03	- 19.4 9	767.32	569.83	- 25.7 4	481.84	369.53	- 23.3 1	3,802.38	1,950.81	- 48.7 0
EL64 5	Fokida	- 13.4 4	644.93	155.25	- 75.9 3	300.71	234.78	- 21.9 2	227.17	166.04	- 26.9 1	54.33	41.02	- 24.5 0	950.23	443.75	- 53.3 0
EL65 1	Argolida, Arkadia	- 12.0 0	9,014.5 0	1,959.5 1	- 78.2 6	2,863.4 7	1,007.3 1	- 64.8 2	1,707.4 2	612.64	- 64.1 2	19,570.3 2	1,215.8 0	- 93.7 9	4,939.73	1,794.98	- 63.6 6
EL65 2	Korinthia	- 12.8 4	5,043.7 0	2,396.4 1	- 52.4 9	945.07	737.18	- 22.0 0	704.29	516.40	- 26.6 8	4,548.17	2,955.2 3	- 35.0 2	6,326.64	3,127.93	- 50.5 6

EL65 3	Lakonia, Messinia	-7.81	2,963.3 5	788.87	- 73.3 8	1,477.1 3	1,148.5 3	- 22.2 5	1,169.8 2	855.85	- 26.8 4	315.43	235.64	- 25.2 9	4,548.66	2,371.36	- 47.8 7
-------------------	----------------------	-------	--------------	--------	----------------	--------------	--------------	----------------	--------------	--------	----------------	--------	--------	----------------	----------	----------	----------------